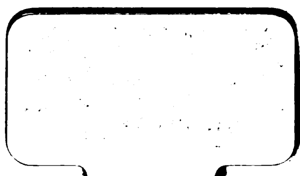

TAYLOR INSTITUTION
DOMI MINA
NUS TIO
ILLU MEA

Carl v Mandern pinx [illegible]

Christian

KONG CHRISTIAN DEN FJERDES

NORSKE LOVBOG

af 1604.

EFTER FORANSTALTNING AF DET AKADEMISKE KOLLEGIUM VED

DET KONGELIGE NORSKE FREDERIKS UNIVERSITET

UDGIVEN

AF

Fr. Hallager og **Fr. Brandt**

Professor. Stipendiat.

UNIVERSITETS-PROGRAM FOR ANDET HALVAAR 1855.

CHRISTIANIA.

TRYKT I CARL C. WERNER & KOMP.S BOGTRYKKERI

1855.

FORERINDRING.

Ved Udgivelsen af Kong Magnus Haakonssøns (Lagabøters) Landslov af 1274 og Bylov af 1276 var Norges Lovgivning bleven ens for samtlige Landsdele. Denne Lovbog, der, hvad enten man tager Hensyn til Indhold eller Affatning, vistnok maa henregnes blandt de ypperste Arbejder, som nogen Tidsalder har at opvise, undergik i den følgende Tid af Norges Selvstændighedsperiode ingen væsentlig Forandring. De følgende Konger af den gamle Kongefamilie til 1387 ofrede vistnok ogsaa Lovgivningen megen Opmærksomhed; men alligevel vise de Retterbøder, som ere os opbevarede af dem, at de kun med Varsomhed have villet indføre noget egentlig Nyt og mest indskrænket sig til nærmere at forklare og bestemme de ældre Retsregler. Derhos iagttoges det altid, at det Nye kom til at slutte sig nøje til den gamle Basis, - et Forhold, hvortil vistnok den udvortes Omstændighed betydelig har bidraget, at man i Oldtiden ikke brugte at opbevare, og maaske ikke heller at give, de sednere Lovbestemmelser som særskilte Aktstykker; men at indflette dem som Rettelser eller Tillæg til Lovbogen paa de Steder hvor de passede (réttar-bœtr). Kun eet Parti af Lovgivningen undergik i dette Tidsrum nogen væsentlig Forandring, nemlig Lovgivningen om Nærings- og Kjøbstadforholdene, der paa denne Tid i Norge som over hele Europa, fornemmelig efter at Hanseaterne havde vundet Fodfæste, antog sin særegne Karakter, og udviklede sig til en selvstændig Institution lige over for Landdistriktet, med Privilegier og selvstændige Retsforhold lige over for dette. Tidligere havde Bylivet i Norge ikke været mere forskjelligt fra Landlivet, end Forholdets Natur med Nødvendighed medførte, navnlig som Følge af det saa meget større Antal Mennesker, som i Byerne færdedes paa eet Sted, og de forskjellige Bedrifter, som der øvedes. Den tidligere særegne Kjøbstadlovgivning angik ogsaa alene disse særegne Forhold, og var iøvrigt aldeles overensstemmende med Landsloven, ligesom den derfor ogsaa gjaldt ikke alene for Kjøbstæderne, men for alle de Steder, hvor de samme Forhold fandtes, for Markedspladse, Fiskevær og Udhavne. Men netop af denne Grund kom de forandrede Retsregler heller ikke i nogen som

helst Disharmoni med den ældre Ret, men sluttede sig til den som et nyt, ved nye Forhold nødvendiggjort Tillæg. Overskuer man derfor Norges Lovgivning saadan som den var ved Kalmar-Unionens Tid, vil man finde, at den dannede et særdeles harmonisk Hele, og det i højere Grad end Tilfældet er, om man tager et lige Tidsafsnit af en nyere Lovgivningsperiode, f. Ex. fra Christian den 5tes Lovbog til Udgangen af 18de Aarhundrede.

Ved Norges Forening med Danmark blev vistnok Forholdet noget anderledes. Uagtet selve Unionsakten indeholdt, at hvert Rige skulde styres efter sin egen Lovgivning, og saaledes Norges indre Forhold ikke skulde synes at behøve at undergaa nogen som helst Forandring, var der dog mange Omstændigheder, som medførte, at dette alligevel maatte blive Tilfældet. Dels indtrængte nemlig, tvertimod Unionsaktens Bestemmelser, danske Mænd sig paa de vigtigste Embedsposter i Norge, dels skjelnede man i de Tider ikke saa nøje mellem Statsmyndighedens forskjellige Grene. Nordmændene kunde derhos aldrig ret skjelne mellem Regjeringen og Kongens Person; Folkets Interesse for Tingene og dermed dets umiddelbare Indflydelse paa Retsforfatningens Udvikling havde tabt sig, og det norske Aristokrati var under Kong Haakon Magnussøn den ældre blevet knækket (Rb. 17 Juni 1308). — Det er dog kun højst ubetydeligt som man har bevaret af Unionstidens Lovgivning (1387—1537), og denne har vistnok ogsaa kun lidet beskjæftiget sig med den private Ret, hvilket lettelig lader sig forklare af de idelige Uroligheder, hvormed Unionskongerne havde at kjæmpe. Det lidet man har, hvoriblandt vel den vigtigste er Dronning Margretes Retterbod af 29 Marts 1392 (Suhms Historie XIV. S. 566), viser dog endnu ikke synderlig Spor af dansk Rets Indflydelse; thi at Christian d. 1ste ved Fr. 28 Jan. 1458 satte Erkebiskop Jons Kristenret i Kraft, var vistnok mere i Formen end i Virkeligheden en Forandring, da det neppe kan betvivles, at den allerede forlængst havde gjort sig gjældende som subsidiær Ret, og vel endog næsten fortrængt de gamle nationale Kristenretter. Men alligevel kan man dog med Vished antage, at dansk Ret snart vandt Indpas i Norge, ligesom man ser, at de ældre Retsregler forflygtigedes, tabte sin Betydning og gik i Forglemmelse.

Efter at Norge i 1537 var blevet Provins af Danmark, og Rigerne i Christian den 3dje havde faaet en duelig Regent, der navnlig forstod at omgive sig med dygtige Raadgivere, fik ogsaa det nye Forhold snart sit Udtryk i Lovgivningen. Reformationens Indførelse medførte naturligvis en total Omstøbning af Kirkelovgivningen, og Kongens danske Kirkeordinans af 2 Septbr. 1537, bekræftet som Lov paa Herredagen i Odense 14 Juni 1539, - der var udarbejdet med Bistand af Luthers Ven og Kollega, Professor Bugenhagen, og gjennemseet af Luther selv, - erklæredes ogsaa at skulle være gjældende i Norge: „indtil vi selv komme vdi Norge,

hvilket vi med Guds Hjælp snarlig forhaabe, da ville vi efter Superattendenternes Raad besynderlig udi hver Sted beskikke og stadfæste hvad efter denne Ordinans der ikke holdes kan, thi der vil udi mange Stykker holdes en anden Ordinans.“ Der blev imidlertid intet af denne bebudede Revision, men den danske Kirkeordinans forblev gjældende for Norge, hvilket ogsaa blev Tilfældet med dens Supplementer, hvoriblandt det vigtigste var de 26 Artikler givne paa Herredagen i Ribe den 4 Maj 1542. Den verdslige Lovgivning modtog ligeledes under denne Konge betydelige Udvidelser, navnlig vedkommende Landboforholdene, og den danske Rets Indflydelse var nu umiskjendelig. Den viste sig vistnok ikke saa meget i udtrykkelige Lovbud, hvorved norske Retsbestemmelser afløstes af danske, men den kom ikke desto mindre klart tilsyne deri, at man ofte slet ikke mere forstod de norske Retssætninger, og fortolkede og anvendte dem paa den vilkaarligste Maade, saa at de fik Lighed med hvad vedkommende var vant til fra Danmark, ligesom man ligefrem benyttede de danske Love, fornemmelig Kongens egne Recesser, som subsidiær Ret.

Det varede heller ikke længe inden man følte Trangen til en Revision af Lovgivningen. Hertil kom nu end videre, at Lovbogen aldrig havde været trykt; dens Text maatte i Løbet af 280 Aar nødvendig være udsat for at forvanskes, ligesom der maatte opstaa Uoverensstemmelser mellem de forskjellige Afskrifter, især som en Følge af den oven omtalte Brug at indflette sednere Forordninger i Lovbogens Text. Endelig kan det vel heller neppe betvivles, at Sproget maatte forvolde de danske Embedsmænd betydelige Vanskeligheder, om det ikke var dem aldeles uforstaaeligt, saa at de maatte hjælpe sig med Oversættelser, hvis Mangelfuldhed af sig selv lettelig maa falde i Øjnene. Allerede i Kong Christian den 3djes sidste Regjeringsaar var denne for Lovgivningen saa virksomme Konge betænkt paa at foranstalte en Revision af den norske Lovbog, hvorom der synes allerede at have været vakt Motion paa Herredagen i 1548, da Kongens Søn Hertug Frederik blev hyldet. I Reskriptet af 18 Januar 1557 til Kansler Peder Hvitfeldt heder det: „Vi Christian &c. Efterdi vi ere komne udi Forfaring, hvorledes at, endog der er ens Lov udganget over alt vort Rige Norge, hvorefter hver skal vide sig at rette, og skal samme Norgis Lov bruges og udtydes nordenfjælds anderledes end søndenfjælds, saa at mangfoldige Klagemaal derom for os været haver, og vi tilforn have befalet nogle vore Lensmænd og Lagmænd udi Norge at skulle dennem paa en belejlig Tid forsamle og endelig gjøre der en Skik paa, som det sig burde, hvilket ikke her til Dags skeet er, for nogen Forhindrings Skyld, som paa kommen er, - Da have vi med nogle vore elskelige Danmarks Rigis Raads Raad, som her hos os tilstede ere, forordineret, tiltroet og befalet, og nu med dette vort aabne Brev tiltro og befale os elskelige ærlig og velbyrdig Peder Hvitfeldt, vor Mand, Tjener

og Norgis Rigis Kansler, at han skal Scti Olufs Dag først kommendis være tilstede udi vor Kjøbsted Bergen, og der tage til sig vor Embedsmand paa vort Slot Bergenhus, Borgermester, Raadmænd, Lagmanden der sammesteds, og alle Lagmændene nordenfjælds og søndenfjælds udi vort Rige Norge, og da med dennem grangiveligen overveje, granske og forfare al den Tvist og Uenighed, som findes at være om den norske Lov, og uden al Skudsmaal og videre Forhaling forenes og fordrages om samme Lov, og gjøre der en Skik paa, saa at fornævnte Lov og Ret drager over eet over det ganske Rige, og bliver holdet ved Ord og Artikle, som den udi alle Maader udviser og indeholder, og den ikke anderledes at tydes og forandres end som Bogstaven udviser; men menige Norgis Rigens Indbyggere at blive ved Norgis Lov, Friheder og Privilegier, eftersom højbaarne Fyrste Hertug Frederich, vor kjære Søn, med nogle vor elskelige Rigens Raad have paa vore Vegne ladet udraabe for Rigens Indbyggere udi vor Kjøbsted Oslo, der højmeldte vor kjære Søn der blev hyldet.[1] Og naar denne Skik saa gjort er om Loven, da skal der holdes et Retterting hvert Aar udi fornævnte Bergen, Sti Olufs Dag (ɔ: 29 Juli) og et Retterting hvert Aar udi vor Kjøbsted Oslo paa Sti Povels Dag conversionis (ɔ: 25 Januar),[2] og Norgis Rigens Kansler begge Retterting at besøge og være der tilstede, og Lagmændene for Norden at møde udi Bergen, og Lagmændene for Sønden at møde udi Oslo paa fornævnte Dage, og da Rigens Kansler med Lagmændene ikke at adskilles, før end de have endeligen med Dom og Ret adskilt hver som Sager haver at udrette, og hjælpe hver Mand, Fattige og Rige, det Norgis Lov og Ret er, som de ville ansvare for Gud og være bekjendt for os, og skulle de klarligen lade indsætte i hvis Domme som de forrette, afsige og lade udgaa, begge Parternes Beretning, Breve og Bevisning, og naar fornævnte Domme ere beseglet, og udgangen, skulle begge Parterne være forpligtig dennem aldeles at fuldkomme, holde og fuldgjøre udi alle Maader. Dersom og nogen skader der noget paa, skulle de mue samme Domme indstevne for os, og da gaa derom saa meget, som Norgis Lov og Ret er. Bedende og bydende alle vore Undersaatter, gejstlige og verdslige, Riddermænds Mænd, Fogeder, Embedsmænd, Lagrettesmænd, Kjøbstedsmænd, Bønder og menige Almue, som bygge og bo over alt vort Rige Norge, at I tiltænke at besøge Eders Ret udi Bergen og Oslo paa de tvende Tider som forskrevet staar, hos Norgis Rigens Kansler og Lagmændene; de skulle uden Vild hjælpe hver Mand saa meget som Ret og Skjel er efter Norgis Lov.“ — Under samme Datum udfærdigedes derhos et kongeligt aabent Brev til Norges Indbyggere angaaende Lovens Forbedring. — Imidlertid ledede denne Foranstaltning ikke til det tilsigtede

1) den 12 Juli 1548, se Krags Hist. I. S. 314; II. S. 420. Paus 306—7.

2) Jfr. Fr. 13 Marts 1541, Krags Hist. II. S. 356. Paus S. 306.

Resultat. Det var aabenbar Kongens Mening, at Lovbogen i sin Helhed skulde gjennemgaaes paa den sammenkaldte Herredag, dens Uoverensstemmelser afhjælpes og de sednere Anordninger kodificeres. Men dette, der vistnok ogsaa vilde været et uoverkommeligt Arbejde for et saadant Møde, skede ikke. Der udgaves alene paa denne Herredag en almindelig liden Reces af 12 (14) Artikler, navnlig vedkommende Landboretten, (se Krags Hist. II. S. 527—34. Paus S. 317—20).

Hermed synes denne Sag i længere Tid at være stillet i Bero. Det følgende Aar udgav Kongen sin paa ny gjennemgaaede og forbedrede danske Reces paa Herredagen i Kolding den 13 Decbr. 1558, hvilken fik megen Indflydelse paa den norske Retspraxis, ligesom forskjellige Afsnit af den norske Lovgivning, der især tiltrængte nærmere Bestemmelse, fornemmelig i Landboretten, bleve ordnede ved de vigtige Recesser paa Herredagene i Bergen 22 Juni 1565 og 13 Marts 1568.

Kong Frederik den 2den lod dog ikke sin Faders Plan angaaende Lovens Revision aldeles gaa i Forglemmelse. I Reskript af 14 April 1572 (Norske Tegnelser I. fol. 9 b.) til alle Lagmænd søndenfjælds, heder det: „Vi Frederik &c. Vider, at vi forfare, hvorledes at den norske Lov af mange og adskillige paa Danske skal være udsat og transfereret, og udi mange Artikler findes forfalsket, saa den ikke skal komme overens med den rette Mening, eftersom den paa Norske findes beskrevet, hvorover er at formode, at tit og ofte udi Domme kunde mange adskillige Vildfarelser og anden Vidtløftighed vederfares, - og paa det at forskrevne norske Lov, efter som den retteste findes beskrevet, paa god Danske udi sin rette Mening maa blive udsat, og alle Lagmændene, Lagrettesmændene og andre Dommere mue have noget vist, hvorefter de dennem kunde have at rette, og udi deris Domme skulle efterfølge, og Loven ikke udi adskillige Maader skal udtydes af dennem som ret Norske ikke forstaa, - Da bede vi Eder alle, og hver særdeles strengelig byde, at I rette Eder efter med det allerførste udi vor Kjøbstad Oslo at forsamle, der forskrevne norske Lov med alle sine rette Bøger (sic, men rimeligvis fejlagtigt for Rettebøder) at foretage, den grangivelig at overlæse og korrigere og paa god Danske transferere og udsætte, saa hver Mand der udi Rigit sig siden derefter kunde have at rette, og os siden et Exemplar deraf tilskikke, som vi for os selv kunde beholde. Dermed sker vor alvorlige Vilje og Befalning. Thi lader det ingenlunde.“ — Hvad der denne Gang tilsigtedes var altsaa alene en korrekt Oversættelse af Landsloven med tilhørende Retterbøder. Mærkeligt er det og, at det ingenlunde synes at have været Kongens Mening, at den saaledes istandbragte Oversættelse skulde udgives i Trykken. — Den hele Foranstaltning blev ogsaa uden Resultat. Det lader sig vistnok ikke absolut benægte, at noget af de Haandskrifter, som haves af Landsloven med tilhørende Retterbøder, oversat paa

Dansk, kan skylde en saadan Konferens af Lagmændene, - hvilken med Lethed kunde holdes paa et af de 2 aarlige Overlagting i Bergen og Oslo, - sin Tilværelse.[1] Men nogen som helst Rimelighed herfor er der ikke, og saa meget er vist, at intet af disse bærer noget som helst officielt Præg, ligesom det vel heller ikke kan betvivles, at der vilde have vist sig Spor af dette Forhold, om det havde existeret, under de Forhandlinger, som stod i Forbindelse med Christian den 4des Lovbogs Udgivelse. Heller ikke er det nu muligt at afgjøre, hvorvidt de vigtige Recesser til Throndhjem og Oslo af 15 Septbr. og 7 Oktbr. 1578 (Paus S. 369—389) muligens kunne være foranledigede ved denne Foranstaltning, hvilket dog synes mindre usandsynligt.

Under Formynderregjeringen i Christian den 4des Mindreaarighed bragtes Sagen atter i Værk, og denne Gang hvilede man ikke forinden et Resultat var naaet. Det kan vistnok heller ikke betvivles, at Ulemperne nu maa have været særdeles følelige, dels paa Grund af Lovtexternes egen mangelfulde og uoverensstemmende Forfatning, dels og fornemmelig som en Følge af, at de danske Embedsmænd, der skulde anvende Loven, ikke forstod det norske Sprog, hvori den var skreven. Statholder Axel Gyldenstjerne siger saaledes i en Indberetning til Regjeringsraadet, dateret Agershus 9 Oktbr. 1590 (Norske Samll. I. S. 540): „Lagbogen er opslidt her i Landet i gammel Tid, saa her er nu faa til af dennem; saa kunne og de danske og tyske Lensmænd, Fogeder og Præster ikke vel læse og forstaa dette Norske, besynderlig hvad dennem er imod." Og Christian den 4des Biograf Slange fortæller, „at den unge Fyrste selv, allerede i 1591, da han var i Oslo for at lade sig hylde, og ved samme Lejlighed i Forening med Statholderen og Rigsraaderne holdt Herredag (10 Juni), var bleven opmærksom paa den Forvirring, som herskede ved den norske Lovbog, der ingensinde havde været trykt, og hvoraf der kun var blevet fremlagt skrevne Exemplarer, hvoraf det ældste paa Pergament, med gamle og ulæselig Munkeskrift, udi det gamle uforstaaelige norske Sprog, som den gemene Mand(?) vanskelig forstod. Dernæst fandtes der blandt de mange frembragte skrevne Oversættelser stor Forvirring, thi de vare dels uoverensstemmende, dels opfyldte med mange saakaldte Rettebøder, ved hvilke den gamle Lov var forandret." (Slanges Historie S. 48 og 115). Under 29 Jan. 1592 udgik derfor kgl. Reskript til Statholder Axel Gyldenstjerne af følgende Indhold: „Vi Christian den 4de &c. Vider, efter at vi forfare hvorledes at der udi vort Rige Norge ikke skal findes nogen rigtig og forklaret Lovbog, som vore Undersaatter, Lagmænd, Lagrettesmænd og

[1]) Man skulde da vel nærmest tænke paa Papirhaandskriftet Nr. 94 qv. i den arnamagnæanske Samling; men Sammenligning med Chr. IV. Lov gjør dog denne Formodning lidet sandsynlig.

andre Dommere der udi Riget kunde forstaa, hvorefter de og udi alle forfaldne Lejlighed og Sager rigtig kunde ordele og dømme eller og Andre kunde søge deres Ret, som nogen Sager haver udi Rette at føre, da paa det at der udi Riget maa være en ret, rigtig og forklaret Lovbog, hvorefter forskrevne Lagmænd, Lagrettesmænd og andre Dommere der udi Riget udi adskillige forfallende Sager kunde kjende og dømme, - have vi ladet vor aabne Befaling udgaa til alle Lagmænd sønden- og nordenfjælds der udi Riget, at de sig skulle forsamle, naar de af Eder derom blive tilsagt, de som ere søndenfjælds paa et belejligt Sted søndenfjælds og de nordenfjælds paa et belejligt Sted nordenfjælds, eftersom I kunde kjende dertil tjenlig og bekvem kunde være saadanne Sager at forhandle, og der at tage for dennem en af Lovbøgerne, som sidste Gang paa Danske er bleven udsat, og den med hvis rette Bøder derhos der udi Riget bør at forhandles, med Flid igjennem at skulle se, korrigere og forklare, eftersom de kunde kjende der udi Riget passeligt kunde være, og den med deres Hænder underskrive og os tilskikke, saa vi den der (her) udi Riget kunde lade trykke og siden der udi Riget lade publicere og forkynde, saa hver, baade den dømme skal og den som Dom og Ret begjærer og søger, kunde vide sig derefter at rette, eftersom I af hosliggende vore aabne Breve ydermere kunde forfare. Thi bede vi Eder og begjære, at I med det Første ville lade samme vore aabne Breve for Lagmændene læse og forkynde, og siden forordne en belejlig Tid, paa hvilken med samme Arbejd maa have Fremgang, og at I dermed ville have flittig Indseende, at det med al Flid maatte blive gjort og igjennem seet, og ingen Forhaling derudinden foretages, paa det samme Lovbøger med det Allerførste mue blive trykt og forfærdiget." (Norske Tegnelser II. fol. 166). — Reskriptet til Lagmændene er dateret 30 Marts 1592[1] og af følgende Indhold: „Vi Christian den 4de &c. Vider, eftersom vi forfare, hvorledis at der udi vores Rige Norge ikke skal findes nogen rigtig og forklaren Lovbog, som vore Undersaatter, Lagrettesmænd og andre Dommere der udi Riget kunde forstaa, hvorefter de og udi alle forefaldene Lejlighed og Sager rigtig kunde ordele og dømme, eller og andre kunde søge deres Ret, som nogen Sager udi Rette have at føre, da paa det at der udi Riget maa være en rigtig og forklaren Lovbog, hvorefter vore Lagmænd, Lagrettesmænd og andre Dommere der udi Riget udi adskillige forfaldene Sager kunde kjende og dømme, bede vi Eder og befale, at I rette Eder efter, naar I af os elskelige Axel Gyldenstjerne,

[1]) Originalen til de nordenfjældske Lagmænd i Norske Rigsarkiv, indb. Reskriptsamling I. Nr. 30. Dette Brev findes ikke i de norske Tegnelser og Registre i Danske Gehejmearkiv; derimod findes Brev til de søndenfjældske Lagmænd af samme Indhold, dateret 5 Marts 1592, hvorefter er tilføjet: „nordenfjælds finge Brev ejusdem argumenti eodemqve tempore," hvormed maa menes nærværende, uanseet Uoverensstemmelsen i Datum (Norske Tegnelser II. fol. 173).

vor Mand, Raad, Statholder udi forskrevne vort Rige Norge og Embedsmand paa vort Slot Agershus, derom blive tilsagt, I da Eder paa et belejligt Sted forsamle, tagende for Eder en af de Lovbøger, som sidste Gang paa Danske er bleven udsat,[1] og den med hvis rette Bøder der udi Riget derhos bør at forhandles, med største Flid igjennem se, korrigere og forklare, eftersom I kunde kjende der udi Riget gavnligt kunde være, og siden med Eders Hænder underskrive, og os tilskikke, saa vi kunde lade den trykke her udi Riget, og siden der udi Riget lade publicere og udgaa, saa hver kunde vide sig derefter at rette, og udi alle forfaldene Sager at søge sin Ret, Sentens og Dom. Ladende det ingenlunde.“ – Uagtet man ser, at der maa have været holdt Møder i denne Hensigt, da Bergens Lagmand Paal Helliesøn opholdt sig i Oslo fra 5 Decbr. 1592 til 9 April 1593 „efter kongl. Breve og Befaling om Norges Lovbøger at forklare“ (Norske Samll. I. S. 291 Note), kom der dog heller Intet ud af dette, og i alle Fald maa Regjeringen have væntet hurtigere Resultater, thi allerede under 19 Juli 1593 udgik der fornyet Befaling til Statholderen, Kansleren og alle Lagmændene om at foretage sig Lovbogens Revision: a) Til Kansler Hans Pederssøn (Basse): „Vid, efter at vi nu atter have ladet vor aabne Befalning udgaa til alle vore og Norges Krones Lagmænd sønden-, og nordenfjælds udi vort Rige Norge, at naar de af os elskelige Axel Gyldenstjerne, vor Mand, Raad, Statholder udi vort Rige Norge og Embedsmand paa vort Slot Agershus, og dig blive forskreven og tilsagt, at de da paa belejligt Sted dennem skulle forsamle, tagende med dennem hver sin Lovbog, de retteste og bedste de have, og bekomme kunne, og siden med dig endeligen, uden al Undskyldning eller Forhalning igjennem se, korrigere og udsætte forskrevne Lovbog paa Danske, at den siden derefter kunde trykkes, og der udi Riget publiceres, forkyndes og udgaa, - Da bede vi dig og ville, at du retter din Lejlighed efter paa samme Tid at være derhos tilstede, naar samme Lovbog udi saa Maade skal udsættes og forklares, og da med forskrevne Lagmænd forskrevne Lovbog tilhjælper at maa klarligen og grangiveligen blive udsat som det sig bør, og dig herudinden godvilligen lader befinde, som vi dig naadigst tiltro. &c.“ b) Til Axel Gyldenstjerne: „– – Da bede vi Eder og ville, at I med hverandre betænke og forordne en belejlig Tid og Sted, hvor og naar samme Forsamling bedst ske kan, og siden forskrive og forsamle forskrevne Lagmænd paa samme belejlig Tid og Sted og siden tilholder dennem at udsætte forskrevne norske Lovbog paa Danske, det klareste og rigtigste dennem muligt kunde være, og udi saa Maade endeligen uden al Undskyldning eller Forhalning efterkommer forskrevne vor Mandat og Befaling. &c.“ c) Til Lagmændene: „Vider, efter som

[1]) Skulde maaske herved være sigtet til Foranstaltninger efter Reskriptet af 14 April 1572?

vi forfare, hvorledes at der udi vort Rige Norge ikke skal findes nogen rigtig og forklaret Lovbog, som vore Undersaatter, Lagrettesmænd og andre Dommere der udi Riget kunde forstaa, hvorefter de og udi alle forfallende Lejlighed og Sager rigtig kunde ordele og dømme, eller og andre kunde søge deres Ret, som nogen Sager have udi Rette at føre, og vi for den Skyld nogen Tid siden forleden, naadigt have ladet vor aabne Mandat og Befaling til Eder udgaa, at naar I af os elskelige Axel Gyldenstjerne, vor Mand, Raad, Statholder udi vort Rige Norge og Embedsmand paa vort Slot Agershus, derom blive tilsagt, I da Eder paa belejligt Sted skulle forsamle, og da forskrevne Lovbog igjennem se, korrigere og forklare, eftersom I kunde kjende der udi Riget gavnligt kunde være, og vi nu forfare, samme vor Mandat og Befaling aldeles Intet at være fuldgjort eller efterkommen: Da paa det at der udi Riget maa være en ret, rigtig og forklaret Lovbog, hvorefter vore Lagmænd, Lagrettesmend og andre Dommere der udi Riget udi adskillige forfallende Sager rigtigen kunde kjende og dømme, bede vi Eder og befale, at I rette Eder efter, naar I af forskrevne Axel Gyldenstjerne, saa og os elskelige Hans Pederssøn til Sæm, Kansler der udi vort Rige Norge, derom blive forskreven eller tilsagt, I da Eder endeligen, uden al Undskyldning eller Forhalning paa belejligt Sted forsamle, tagende med Eder hver sin Lovbog, de retteste og bedste I have eller bekomme kunde, og den siden med hvis rette Bøder der udi Riget derhos bør at forhandles, med forskrevne Hans Pederssøn med største og alvorligste Flid igjennem se, korrigere, forklare og paa Danske udsætte, eftersom I kunde kjende der udi Riget gavnligt kunde være, og den siden med Eders Hænder underskrive og os tilskikke, saa vi den kunde lade trykke her udi Riget og derefter der udi Riget lade publicere, forkynde og udgaa, saa hver kunde vide sig derefter at rette og udi alle forfallende Sager at søge sin Ret, Sentens og Dom; og at I aldeles ikke skilles fra hverandre, førend forskrevne Lovbog er udsat som det sig bør. Ladende det ingenlunde &c." (Norske Tegnelser II. fol. 243—4). Men denne Befaling førte lige saa lidt til noget Resultat som de foregaaende.

Det er iøvrigt mærkeligt, at Slange aldeles ikke omtaler eller synes at kjende noget til disse Foranstaltninger til Lovbogens Revision i 1592 og 1593, uagtet samtlige Kongebreve desangaaende dog fandtes i Gehejmearkivet, og Slange netop dvæler med kjendelig Interesse ved Christian den 4des Lovarbejder. Derimod fortæller Slange, at Kongen, efter at have tiltraadt Regjeringen 1596, strax indhentede Erklæring fra den norske Adelsmand, Kansler Hans Pederssøn Basse, angaaende den norske Lovs Tilstand. Den af Basse afgivne Erklæring indeholder adskillige mærkelige Bemærkninger, hvorfor det væsentligste deraf indtages her efter Slange: „Den gamle norske Lov, som nu er baaren til Eders kongelige Majestæt, og som med Munkeskrift paa Pergament er skrevet, kunde ikke efter de

Tiders Tilstand være bedre, retfærdigere og mere taalelig end den var. Men Tidernes Forandring, Sprogets Ælde, og indfaldne Regjerings-Forvirring har gjort en stor Del af den ubrugelig. Vel kan Loven have forandret sig førend Riget med Danmark og Sverig blev samlet, men dog ikke kan beskyldes for at have været meget skadelig. Ikke heller kan siges at være derudi kommen stor Forandring, førend Kong Christian den anden (da han endnu ikkun var Prins og af hans Hr. Fader Kong Hans var bleven opsendt til Norge, Riget udi hans Sted at regjøre) udgav de som han kaldte Rette-Bøder, i. e. fordi de skulde bøde og rette det, som da imod den gamle Lov gik udi Svang; hvilke naar de retteligen overvejes, ikke fortjene at skulle forkastes. Men efter at han siden da værende Konge blev af Danmark opsagt, og Norges Rige blev derover siden nogen Tid ligesom kongeløs, tiltog sig hver Høvding udi Norge, som var myndig og mægtig, sig den Magt i lige Maade at gjøre Rettebøder, somme Tider Bisperne, og somme Tider de som vare blevne beskikkede der at være Statholdere. Det allerførste Anstød, som den gamle norske Lov bekom, maatte den lide ved Religionens Forandring. Thi da Pavedømmet blev afskediget, saa kom alle de gejstlige Love, som angik Kirker, Klostrene, Hospitalerne o. dl. udi Foragt; saa at ingen formente sig til dennem at være forbunden; helst saasom saadanne gejstlige Love bleve ved den højlovlige Konges, Kong Christian den tredjes, Ordinans forandrede. Anlangende den Forskjel, som findes udi den gamle Lovs Oversættelse, da har den indsneget sig deraf, at den ene har ment, at han forstod den gamle norske Lovs Sprog bedre end den anden. Thi de, som den have oversat, have ikke været samlede, og ikke med Samfund enstemmigen været enige om Forklaringen. En Del af Oversættelserne ere gjorte nordenfjælds af den da værende Erkebiskop udi Throndhjem; en Del skal være gjort søndenfjælds, hvilke ere tvende, hvilke dog mest med hinanden komme overens.[1] Den nordenfjældske bliver mest fulgt udi Norden; men af de tvende søndenfjældske blive brugte og efterfulgte udi Fleng, ligesom Dommerne tyktes bedst, eller og som de finde, at den tilforn af forrige Dommere udi Livs Sager har været efterfulgt." — — Da Kongen havde faaet saa god Oplysning — fortæller Slange videre — lod han en Befaling udgaa til Statholderen (Axel Gyldenstjerne) og forbemeldte Hans Pederssøn, Rigens Kansler udi Norge, at de skulde tage til sig nogle af de vittigste Adelsmænd, saa og de bedste og klogeste Lagmænd søndenfjælds, som Kongen selv nævnte, og med dem foretage sig den rette gamle norske Lov; og efter at de den flittigen havde efterseet og lignet med de mange Slags Oversættelser, skulde de udfinde den bedste og retteste, saa og lempe alting saaledes efter hver Mands Tarv,

[1]) Mon ikke dette er en Fejltagelse, og at Basse her egentlig taler om Eidsiva- og Borgartingscodices af Landsloven?

at den kunde være lige taalig for Alle, og at den saavel af Læg som af Lærd kunde forstaaes. I lige Maade befol han og nogle af de bedste Adelsmænd nordenfjælds, at de tillige med Lagmændene udi Bergen og Throndhjem skulde gjøre det samme, hvortil de udi Bergen skulde forsamles (S. 116—17).

Om disse Foranstaltninger give de i Danske Gehejmearkiv bevarede Aktstykker, navnlig Norske Tegnelser og Registre, ingen som helst Oplysning. At dog Slange skulde have opdigtet hele denne detaljerede Beretning synes lidet rimeligt; navnlig synes man med Bestemthed at maatte antage Kansler Basses Erklæring at grunde sig paa et virkeligt Aktstykke. Det vilde nu vistnok være en nær liggende Forklaring, at antage, at Slange alene har henført Begivenhederne til et urigtigt Aar, og at saaledes det er de i Aaret 1592 af Regjeringsraadet trufne Foranstaltninger til Lovbogens Revision, som her omtales, og at disse ved en Fejltagelse ere henførte til det Aar, hvori Kongen selv havde overtaget Regjeringen. Lignende Unøjagtigheder ere hyppige i den Del af Slanges Historie, som udgaves medens Slange selv levede, og som den lærde og omhyggelige Gram fik mindre Adgang til at undergive en grundig Revision. Denne Forvexling kunde endog tænkes saa meget naturligere, som der ingen Grund er til at betvivle Rigtigheden af Slanges ovennævnte Beretning (S. 115), at Christian den 4de selv som Prins allerede ved Herredagen i 1591 havde bemærket den Forvirring, som herskede i Lovbøgerne, - hvorfor man endog vel kan antage, at Prinsen selv kan have givet Stødet til Reskripterne af 1592 og 1593. Med denne Forudsætning vilde det da ogsaa vel stemme, at Foranstaltningerne i 1592 og 1593 ikke omtales af Slange. Hvad der imidlertid synes at tale imod en saadan Forklaring er, - forudsat at man anser Kansler Basses Erklæring for autentisk, - at denne omtaler Kongens Tronbestigelse („Norges Rige maa prise sig lyksaligt, at det ser sin Herre og Konge aldrig saa snart stige paa sin Trone, at han jo allerførst udspørger, hvorledes Lov og Ret udi Riget bliver plejet!“) Umuligt var det dog vel ikke, at de nævnte Udtryk ogsaa kunde tænkes brugte om den mindreaarige Prins, før hans Kroning og Overtagelse af Regjeringen, da han jo egentlig allerede ved sin Faders Død i 1588 var bleven Konge, saa at alle Regjeringsforanstaltninger gik i hans Navn, og at saaledes ogsaa Basses Erklæring blev at henføre til 1591 eller 1592, og de anførte Udtryk kunde da nok være en passende Kompliment til den 15aarige Prins, om han endog havde været Konge i en 3 Aars Tid. Eller man kunde maaske tænke sig, at Forbindelsen mellem den nævnte Erklæring af Basse og den omtalte Befaling til Statholderen, Kansleren m. fl. er uhjemlet, og gjort af Slange paa egen Haand; at saaledes denne Befaling skal henføres til 1592 eller 1593, og at hin Erklæring af

Basse har været indhentet privat af Kongen strax efter hans Regjerings-Tiltrædelse, men ikke givet Anledning til nogen Regjeringshandling.

Hvorom nu alting er, saa blev ogsaa denne Foranstaltning uden Virkning. Først i Aaret 1602, da Kongen personlig besøgte Norge, for at inspicere Befæstningsarbejderne paa Agershus, sattes Sagen paa nyt i Værk, og denne Gang ledede det omsider til Maalet. Slange fortæller herom: „Da Kongen nu fornam, at det imod hans Vilje meget var blevet forsømt formedelst nogle Lagmænds modvillige Efterladenhed, satte han de fleste af dennem fra deres Bestillinger, hvis Vrangvillighed paa Domstolen desforuden hannem allerede tilforn var bleven bekjendt, og igjen beskikkede andre i deres Sted, saa at ikke mere end tvende af de gamle Lagmænd udi ganske Norge blev ved deres Embede. Derhos befol han paa nyt Statholderen (Jørgen Friis til Krastrup 1601—1608), Kansleren (Hans Pederssøn Basse † 1602) og en norsk Adelsmand, Anders Green kaldet, (der 1604 blev Basses Eftermand som Kansler, † 1614) at de tillige med de Lagmænd, som igjen til Bestillingerne vare satte, sig dette Værk paa nyt skulde foretage, og saafremt det sig kunde lade gjøre, inden et Aars Udgang dermed at være færdige. Paa det og at de ikke skulde gjøre det med Fortrydelse, helst saasom de fleste derfor maatte opholde sig udi Oslo fra deres Hus og Hjem, tillagde han dennem en vis og tilstrækkelig Tære-Pendinge saa længe dette Arbejde paastod.“ — De her nævnte Reskripter til Statholderen og Lagmændene, der ogsaa paaberaabes i Lovbogens Fortale, ere daterede Agershus 31 August 1602, og af følgende Indhold: A. Til Jørgen Friis: „Vi Christian den 4de &c. Vider, at som vi have ladet vore aabne Breve og Befaling udgaa til alle Lagmændene norden- og søndenfjælds her udi vort Rige Norge, at de samtligen skulle begive dennem hid til vor Kjøbsted Oslo til S. Pauls Dag førstkommende, og den norske Lovbog foretage, korrigere og forklare, saa baade Lagrettesmænd og andre Dommere saa vel som andre vore Undersaatter kunde den forstaa og i forefallende Sager og Lejlighed have dennem efter at rette, eftersom I af forskrevne vore aabne Breve videre kunde forfare, Da bede vi Eder og ville, at I forskrevne vor Brev og Befalning med det Første lader læse og forkynde for alle Lagmændene baade søndenfjælds og nordenfjælds, at de derefter kunde have dennem at rette, og siden have Indseende, at de med Flid lade dennem være anliggende, samme Lovbog at korrigere og forklare, saa det kan blive nyttigt og gavnligt, paa det her udi Riget maa være en rigtig og forklaret Lovbog, hvorefter enhver Dommer og andre vore Undersaatter kan vide sig derefter at rette.“ (Norske Tegnelser III. Fol. 122). B. Til Lagmændene: „Vi Christian den 4de &c. Vider, eftersom vi for nogen Tid siden have ladet vor Befalning til Eder udgaa, at I Eder paa belejligt Sted og Tid skulle forsamle og den norske Lovbog foretage, korrigere og forklare, saa at vore Un-

dersaatter, Lagrettesmænd og andre Dommere her udi Riget den kunde forstaa, og udi forfallende Sager og Lejlighed have dennem efter at rette, og vi forfare, aldeles Intet at være derved gjort, og samme vor Befaling ikke at være fuldgjort og efterkommet, som det sig burde, da bede vi Eder alle og hver særdeles strengeligen byde, at I rette Eder efter, at begive Eder hid til vor Kjøbsted Oslo, til St. Pauls Dag førstkommende, og samtligen da forskrevne norske Lovbog foretage, og den med hvis Rettebøder her i Riget tilforn er udganget, og derhos bør at være og forhandles, med største Flid igjennem se, korrigere, forandre og paa Danske forklare, efter som Eder kunde synes nyttigt og gavnligt at være, paa det at her udi Riget kan være en rigtig og forklaret Lovbog, hvorefter baade Lagmænd, Lagrettesmænd og andre Dommere, saavel som alle andre vore Undersaatter baade i Kjøbstæderne og paa Landet, udi alle forefallende Sager og Lejlighed kunde derefter rigtigen ordele og dømme, og forskrevne vore Undersaatter det kunde forstaa og derefter søge sin Ret, Sentens og Dom, og naar samme Lovbog saaledes er af Eder korrigeret og forklaret, at I da den siden, under Eders Hænder og Forsegling os tilskikke, at vi den siden kunde lade paa Tryk udgaa og her udi Riget publicere, saa Enhver kunde vide sig derefter at rette, og at I dette med største Flid, uden Forsømmelse og Forhaling, lade Eder være anliggende, eftersom I det ville ansvare og være bekjendt. Ladende det ingenlunde &c." — Det vil heraf sees, at Slanges Angivelse af Indholdet ikke er rigtig, for saa vidt han siger, at Kongen paalagde dem om muligt at være færdige i Løbet af et Aar, samt tilstod dem Diæter. At en saadan Bestemmelse kan have staaet i Reskripterne til Kansleren eller til Anders Green, hvilke ikke findes i Gehejmearkivet, er ikke rimeligt, da deslige Reskripter til forskjellige Personer om samme Ting gjærne plejede at være enslydende, saaledes som ogsaa sees af de lignende Kongebreve, som ovenfor ere meddelte. Men det er ikke desto mindre meget rimeligt, at Slanges Beretning kan være rigtig, da det vel kan have været en blot mundtlig Befaling af Kongen til Statholderen eller Kansleren at paaskynde Arbejdet og at udbetale Lagmændene Diæter. Og det er endog ej usandsynligt, at selve Befalingen om at tiltræde Kommissionen til Kansleren og Anders Green blot har været mundtlig, da de nævnte Mænd formodentlig opholdt sig i Kongens Omgivelse, og Befalingen til Lagmændene udgangen skriftlig, eftersom de boede paa forskjellige Steder omkring i Landet, og i 1602 blev ikke holdt nogen Herredag.

Derimod er der et Punkt i Slanges anførte Beretning, som med Sikkerhed kan sees at grunde sig i en Fejltagelse, nemlig hans Fortælling om, at Kongen ved samme Lejlighed afsatte alle Lagmændene i hele Norge paa 2 nær, til Straf for deres Efterladenhed med Lovarbejdet, og tildels for deres Modvillighed paa Domstolene. I Aaret 1602 skede

nemlig neppe en eneste Omskiftning af norske Lagmænd, og heller ikke i noget andet Aar fandt nogen saadan Afsættelse en masse af de norske Lagmænd Sted. Lagmændene i Norge i dette Tidsrum vare følgende:

1) Baahus og Fos, Jens Kristenssøn, udnævnt 13 Novbr. 1600, nævnes endnu som Lagmand i en kongelig Befaling af 26 Novbr. 1629.

2) Borgarting, Oluf Holk, udn. 30 Aug. 1600, død som Lagmand 1607; hans Eftermand Jens Nilssøn udn. 30 Maj 1607.

3) Oslo, Peder Jørgenssøn, udn. 30 Aug. 1600, var endnu Lagmand i 1617.

4) Tunsberg, Jørgen Schrøder, udn. 30 Aug. 1600, endnu Lagmand i 1605.

5) Oplandene, Hans Glad, udn. 30 Aug. 1600, endnu Lagmand i 1610.

6) Agdesiden, Nils Lauritssøn, udn. 30 Aug. 1600, endnu Lagmand i 1602; hans Eftermand Bendix Olufssøn udn. paa Herredagen i Bergen den 24 Juli 1604.

7) Skeen, Knut Knutssøn til Nørholm, udn. 159*, afsat ved kgl. Befaling af 8 Juni (eller Juli) 1603. Hans Eftermand Engel Jenssøn indsattes ved samme Reskript, og var endnu Lagmand i 1605.

8) Bergen, Paal Helliesøn forekommer allerede i 1585; afsat ved kgl. Befaling af 5 Juli 1603. Hans Eftermand Jakob Jørgenssøn, hvis Udnævnelse er dateret 20 Juli 1604, afgik 8 Maj 1610.

9) Stavanger, Jakob Jørgenssøn, udn. 6 April 1601 efter afg. Morten Jenssøn (Nilssøn). Forflyttedes i 1603 til Bergen; hans Eftermand Mads Pederssøn (Mads Skriver), udn. 9 Oktbr. 1603, afgik i 1607.

10) Trondhjem og Jæmteland, Henrik Jørgenssøn, forekommer allerede i 1592 og endnu i 1605.

11) Stegen, Peder Hanssøn (Schønnebøl), nævnes som Lagmand ved 1600 og maaske før; † 1610.

At Slanges Beretning er fejlagtig bliver heraf klart. Imidlertid synes det dog, at han maa have haft noget for sig, hvad det nu kan have været, og at hans Fortælling saaledes ikke er opdigtet. Overskuer man nemlig ovenstaaende Lagmandsfortegnelse, vil man se, at samtlige søndenfjældske Lagstole med Undtagelse af Skeen skiftede Lagmænd i 1600, og det, som det synes, endog samtidig; hvorhos Skeen, Bergen og Stavanger og desuden Agdesiden skiftede Lagmænd i 1603. Men lægger man disse sammen, faar man virkelig ikkun 2 Lagstole (Trondhjems og Stegens) „udi ganske Norge“ tilbage, hvormed der i hele dette Tidsrum ikke skede nogen Forandring. Kun om Skeens og Bergens Lagmænd ved man med Bestemthed, at de bleve afsatte, og det samtidig i 1603. Men da samtlige øvrige Lagstole, hvorom her er Tale (Baahus, Borgarting, Oslo, Tunsberg, Oplandene, Agdesiden og Stavanger), samtlige skiftede Indehavere i 1600,

og vi ikke vide hvad der har bevirket denne samtidige Afgang, er det jo ogsaa muligt, at disse Lagstoles tidligere Indehavere ere blevne afsatte, hvilket vi alle Fald ikke om nogen af dem med Bestemthed vide ikke at have været Tilfældet. Man skulde da nærmest gjætte paa, at det kunde være skeet ved Herredagen i Bergen den 24 Juli og i Oslo den 1 Aug. 1599, hvori dog ikke Kongen selv deltog. Under denne Forudsætning bliver Slanges Fejl alene den, at han henfører til eet Aar (1602) en Foranstaltning, som foregik ved 2 forskjellige Lejligheder (1599 og 1603). Under enhver Omstændighed bliver det dog en urigtig Angivelse, at Afsættelsen skede til Straf for Vedkommendes Forsømmelse med Lovarbejdet. Thi til de Afsættelser, som fandt Sted i 1599, - hvis de for øvrigt fandt Sted, - synes ikke dette at kunne have været Grunden, da man i saa Fald maatte have omtrent samtidig faaet en fornyet kongelig Befaling om at paaskynde Lovarbejdet. Og til Paal Helliesøns og Knut Knutssøns Afsættelse i 1603 angives blot i Almindelighed deres utilbørlige Embedsforhold som Grund, hvilket i alle Fald for den sidstes Vedkommende sees at have bestaaet i Modvillighed og Partiskhed som Dommer, for hvilket Forhold han paa Herredagen i Stavanger i 1607 blev idømt en Mulkt af 200 Daler (Reskript af 15 April 1608 i Norske Registre).

Hvorom alting er, Reskriptet af 31 Aug. 1602 udgik til et saa godt som aldeles ombyttet Lagmandspersonale, og, hvad enten det nu grundede sig i udtrykkelig kongelig Befaling eller ikke, saa blev Lovarbejdet virkelig fuldendt i Løbet af et Aars Tid. Kommissarierne indskrænkede sig ikke til at gjennemse, korrigere og oversætte Landsloven med tilhørende Retterbøder, men gjorde desuden Forslag til dens Forandring i forskjellige Stykker, over hvilke Punkter de tilstillede Kongen en særskilt Fortegnelse, tilligemed sit Udkast til en revideret Lovbog (se Lovens Fortale). Efter at Kommissionens Udkast derefter var blevet gjennemgaaet baade af andre vittige og lovkyndige Mænd og allersidst af Kongen selv var blevet efterseet, - fortæller Slange (S. 205) - blev det sendt op igjen til Statholderen i Norge, Jørgen Friis, med Befaling at han strax udi Begyndelsen af April Maaned (1604) skulde forsamle alle Lensmændene og alle Lagmændene til Bergen, hvor de skulde forblive og ikke der fra bortvige, førend de samtlige havde gaaet det igjennem, efterseet og overvejet i alle Ting, om det nu saaledes var rettet og indrettet, at det kunde uden Fare og med Sikkerhed til Trykken befordres: hvormed de skulde være færdige indtil St. Hansdag, da Kongen selv med sine Raad og gode Mænd vilde være i Bergen, der at holde Herredage. Efter at Lovbogen saaledes paany var bleven gjennemseet af Lensmændene og Lagmændene, blev den overleveret Kongen med hvad de derved havde at erindre. Da Kongen havde derom hørt de med sig havende Raads samt de andre gode Mænds Mening, som sad Retten, besluttede han selv

hvad der skulde staa og hvad der skulde udelades, hvorpaa han tog Lovbogen med sig til Danmark for at lade den trykke, hvilket han befalede med saadan en Hast og Flid at skulde ske, saa at den derefter blev færdig og blev opskikket til Norge før end Aarets Udgang, og gjort offentlig bekjendt paa alle Lag- og Bygdetinge til at være efterrettelig for alle og menige Mænd i Norge saa snart Nytaar paakom.

Hvad Slange her fortæller om Lovbogens endelige Istandbringelse er der ingen Grund til at betvivle, uagtet der ingen autentisk Bekræftelse derpaa haves. I det kgl. aabne Brev, dateret Kolding 2 Januar 1604, (Norske Tegnelser III. fol. 158—9), hvorved Herredagen tilsiges til 9 Juli 1604, heder det blot: „— — og efter at menige Lagmænd baade søndenfjælds og nordenfjælds der udi forskrevne vort Rige Norge, efter vores naadigste Befalning nu nyligen have korrigeret og gjennemseet den norske Lovbog med hvis Retterbøder der udi Riget plejer at dømmes efter, og derudinden antegnet nogle Artikler og Punkter, som dennem synes, des Riges Indbyggere til Gavn og Gode og dermed vidtløftige og tvivlagtige Trætte at forekomme, at kunne forandres, hvilket forskrevne deres Arbejde vi nu strax paany igjen ville lade revidere og overse, da bede vi udi lige Maade, ville og hermed alvorligen befale alle dennem, som vore og Norges Krones Lene udi Befalning have, Norges Riges Indbyggere af Adel, Bisper og Lagmænd baade sønden- og nordenfjælds, at I rette Eder efter at være til forskrevne Tid udi forskrevne vor Kjøbsted Bergen tilstede, der sammesteds samme norske Lov og Retterbøder skulle paany igjen blive foretagen, gjennemseet og efter Landsens Lejlighed korrigeret, og det saa fuldkommeligen, at vi den siden kunne lade udgaa paa Prent. Ladende det ingenlunde.“ — Derimod er det ikke rigtigt, hvad Slange fortæller om, at den trykte Lovbog blev opsendt til Norge allerede inden Udgangen af 1604 og publiceret paa alle Bygde- og Lagting til at træde i Kraft fra Nytaar 1605. Nedenfor (S. 218) siger Slange selv, at Publikationen først skede paa de første Lagting i 1605, men heller ikke denne Beretning kan være rigtig, uden i alle Fald (skjønt selv da kun vanskeligt) hvis man gaar ud fra den gamle Landslovs Regel om de 4 store Lagting for Landet ved Botolfsvaka (17 Juni), hvilken Regel imidlertid vistnok forlængst var forandret. Thi det kgl. Cirkulære, hvorved Lovbogen blev opsendt til Lagmændene, er dateret Kjøbenhavn 4 Juni 1605 og af følgende Indhold: „Christian den 4de &c. Vid, at eftersom vi efter menige Norges Riges Indbyggeres indstændige Begjæring naadigst have ladet udi Tryk udgaa og forfærdige den norske Lovbog, hvorefter vi naadigst ville have ordelet og dømt udi alle de Sager, der udi Riget af Under- eller Overdommere skulle kjendes, da tilskikke vi Dig nu herhos en af samme Lovbøger, som herefter der hos Lagstolen skal holdes tilstede, bedende Dig og alvorligen befalende, at Du retter

Dig efter, efter denne Dag udi alle de Sager, for Dig bliver indstævnt, efter samme Lovbog at kjende og dømme, eftersom Du vil ansvare og være bekjendt." I Norske Tegnelser III. fol. 215—16, hvor dette Kongebrev findes, er derefter tilføjet: „NB. Hver af Lagmændene i Norge fik forskrevne Missive om forskrevne nye Lov, som ere disse efterskrevne Lagmænd: 1) Jens Kristenssøn, Lagmand udi Vigen, 2) Oluf Holck udi Frederikstad, 3) Jørgen Schrøder udi Tunsberg, 4) Engel Jenssøn udi Skeen, 5) Bendix Olufssøn paa Agdesiden, 6) Mads Skriver udi Stavanger, 7) Jakob Jørgenssøn over Bergen og Guleting, 8) Hans Glad udi Oplandene, 9) Henrik Jørgenssøn over Trondhjem og Jæmteland, 10) Peder Hanssøn udi Nordlandene, 11) Peder Jørgenssøn udi Oslo. Blev og hver Lagstol en Lovbog tilforordnet, som ere foreskrevne 12 Lagstole med Jæmteland, som tilforn har været en sær Lagstol for sig selv, og nu komprehenderes under Trondhjems Lagstol eller Lagmandsdom. Og blev saaledes skreven for i hver forskrevne Lovbøger ut seqvitur: „„Denne Lovbog er opskikket til Norge, og af kongl. Majt. forordnet stedse at blive ved N. Lagstol."" — Bleve samme Bøger hedenfra Kjøbenhavn forsendt den 6 Juni Anno 1605."

Endnu kan som et Bidrag til Lovbogens Historie bemærkes en Ytring i et kongeligt Reskript til Statholder Jørgen Friis, dateret Kjøbenhavn 7 Oktbr. 1604 (Norske Tegnelser III. fol. 195), hvori det heder: „Sammeledes som I udi Eders Skrivelse, Os elskelige Christian Friis til Borreby, vor tro Mand, Raad og Kansler tilskrevet, tilkjendegivet haver om nogle Punkter, I eragter fornøden være udi den Norske Lov at skulle forandres, saavel som og om Strandsiddere at de maatte flytte til Kjøbstæderne og der tage Borgerskab, derom skal blive gjort Forordning i Loven, saavidt man kan betænke fornøden at gjøres, før end den paa Tryk udgaar." Hvilke disse Punkter have været, og hvori de af Statholderen foreslaaede Forandringer have bestaaet, vide vi nu ikke. Den foreslaaede Bestemmelse om Strandsiddere er ikke indkommen i Loven, med mindre det muligens skulde være i Kjøbebolken Kap. 23.

De trykte Udgaver af Christian den fjerdes Lovbog ere følgende:

1ste Oplag af 1604; trykt hos Henrich Waldkirch i Kjøbenhavn, hvilket maa betragtes som Originaludgave, da der saa vidt vides ikke existerer noget Manuskript af Loven. Herved er der imidlertid den Mærkelighed, at der gives idetmindste 3 indbyrdes forskjellige Klasser af Exemplarer, hvilke alle bære Trykke-Aarstallet 1604. Da, efter det nys anførte Kongebrev, Trykningen af Lovbogen maa være paabegyndt efter 7 Oktbr. 1604, synes det at være en Umulighed, at der kan have fornødigets flere Oplag endnu i samme Aar. Og Afvigelserne, der for øvrigt uden Undtagelse ere aldeles uvæsentlige, og for største Delen endog blot ortografiske, ere dog af den Beskaffenhed, at de ikke lade sig forklare ved urigtig Rettelse af udfaldne eller afbrukne Bogstaver under Trykningen. Den

ene Klasse af Aftryk (som vi her kunne betegne ved A) udmærker sig fornemmelig ved en særdeles hyppig og næsten konsekvent Brug af den Forkortelse at betegne n og m ved en horisontal Streg over det foregaaende Bogstav, hvilket ikkun sjælden bruges i de øvrige, og er derhos endog forsynede med en Trykfejlsliste, hvori Fejl, og det rent uvæsentlige Fejl, ere rettede, som forekommer rigtigt i de 2 andre Klasser af Exemplarer (B og C). Og af disse er igjen den ene (som vi ville kalde B) helt igjennem trykt med kjendelig forskjellige, mindre skarpe Typer, endskjønt af samme Snit som de, der ere anvendte i de andre, ligesom ogsaa Røskenerne og Forsiringerne paa Titelbladet og ved Slutningen af Bolkerne o. s. v. i denne ere forskjellige fra de øvrige. Der synes altsaa ikke anden Forklaring mulig end at de 2 af disse Klasser maa være Eftertryk, hvilket ogsaa kan synes rimeligt nok, eftersom en saadan Spekulation maatte være meget lønnende. Spørgsmaalet hvilken af disse Klasser af Exemplarer der er det retmæssige officielle Tryk: kan nu ikke besvares, men det vilde kunne oplyses, ifald det skulde lykkes at overkomme noget af de 11 Exemplarer, der, som oven anført, blev tilstillede Lagmændene ved Reskriptet af 4 Juni 1605, thi at disse maa have været retmæssige Aftryk synes at maatte forudsættes. Universitetsbibliotheket ejer et i rød Fløjel indbundet Exemplar af Christian den 4des Lov, der i sin Tid har tilhørt Klevenfeldt, og af Universitetet er kjøbt ved Auktion efter afg. Justitiarius J. Chr. Berg, hvilket er gjennemskudt med rene Blade og i Aaret 1623 indrettet til Kong Christian den 4des eget Brug af Norges Kansler Jens Bjelke, af hvem Bogen indeholder en stor Mængde egenhændige (for Resten temmelig værdiløse) Anmærkninger, navnlig Sammenligning med de danske Love og Recesser. Dette Exemplar, paa hvilket Titelbladet mangler, men som dog sees at tilhøre Udgaven af 1604 og at være af Klassen C, kunde det synes at man ubetænkeligen maatte antage for at være et retmæssigt Aftryk. Imidlertid synes dog Klassen A at være de bedste og for Trykfejl mest frie Exemplarer. Spørgsmaalet kan for øvrigt være temmelig ligegyldigt, da samtlige Uoverensstemmelser, som anført, ere aldeles uvæsentlige og mest rent ortografiske.

2det Oplag er trykt 1610 ogsaa hos Henrich Waldkirch i Kjøbenhavn. Hvorvidt Uoverensstemmelser ogsaa findes her mellem de forskjellige Exemplarer have vi ikke anseet det Umagen værd at undersøge.

3dje Oplag er trykt i Kjøbenhavn 1657 hos Peter Hake, kongl. Universitets-Bogtrykker, paa Jørgen Holsts, Bogførers, Bekostning, der paa sammes Forlag fik et 12aarigt Privilegium, ved kgl. Bevilling af 22 Febr. 1656. Denne Udgave indeholder foruden Lovbogen ogsaa Christian den 4des Kirkeordinans af 2 (9) Juli 1607, samt Frederik den 2dens Forordning om Ægteskabssager af 19 Juni 1582, samt derhos ogsaa Lovbogens summariske Indhold paa Rim og Forklaring over de danske og norske mørke Glosser

og juridiske Termini ved Kansler Jens Bjelke, samt endelig Compendium eller Forklaring over den norske Lovs Arvetal.

Samtlige Oplag ere i Kvart.

Det vil af ovenstaaende Udsigt over Lovbogens Tilblivelseshistorie sees, at den Plan for Arbejdet, som under alle Forhandlinger fastholdtes, netop var den ene hensigtsmæssige i en Tid hvor Retsvidenskaben stod saa lavt. Man vilde blot faa istand en paalitelig og korrekt Oversættelse af Lovbogen saadan som den var, tillige med de Retterbøder, som gjældte i Praxis. Alt Ugjældende skulde følgelig udelades og det Forandrede berigtiges; derimod var der ej alene ikke Meningen at foretage nogen Lovforandring, men der tilsigtedes ikke engang nogen Omredaktion af Lovbogen lige saa lidt som nogen egentlig Kodifikation af hele den gjældende Lovgivning. Til et saadant Arbejde vilde den Tids Jurister, der ikke, saaledes som i Oldtiden, vare Folkets Hovdinger, som oftest fødte og baarne til sit Kald og opdragne i Lovkyndigheden fra sin tidlige Ungdom, — men derimod for det meste forhenværende Kammertjenere og Lakejer eller i det højeste Skriverkarle hos Lensmændene eller andre Adelsmænd — ingenlunde været istand. Hans Pedersen Basses ovf. S. XI—XII meddelte Erklæring viser, hvor lidet selv han, der var Norges Riges Kansler, kjendte til Lovgivningens virkelige Forhold. En Lovbog, der var et saa godt Afpræg af Retsforfatningen paa sin Tid, som Magnus Lagabøters Landslov, var der altsaa ikke at tænke paa. Man maatte være tilfreds, naar man kunde faa denne uforvansket, med Udeladelse af hvad der var ganske bortfaldet og med Tilføjelse af hvad der endnu var gjældende af de sednere Retterbøder. Og herpaa gik ogsaa alle de kongelige Befalinger vedkommende Lovarbejdet ud. At Lovbogen ifølge Reskr. 31 Aug. 1602 skulde gjøres gjældende saavel for Kjøbstæderne som for Landet, var mere i Formen end i Virkeligheden en Forandring. De virkelige Forandringer, som Lovkommissionen, sees at have bragt i Forslag, vare kun faa og ikke meget væsentlige, og dog karakteriseres disse saavel i det aabne Brev af 2 Jan. 1604 som i Lovbogens Fortale som noget, der gik udenfor hvad der oprindelig var paatænkt. Men uagtet saaledes Planen for Arbejdet var heldigt anlagt, saa blev dog Udførelsen højst maadelig. Som Oversættelse af Magnus Lagabøters Landslov betragtet, vrimler Christian den 4des Lovbog af Fejl, hvorpaa Noterne til nærværende Udgave give Exempler i Overflod. Fuldkommen antikverede Institutioner ere optagne ligefrem fra den gamle Lov, og hvor man ikke har forstaaet dem, har man gjengivet Bestemmelserne paa Slump, hvorved det Gamle er blevet aldeles forvansket, uden at det dog derved er kommet til at passe

bedre med den nye Ret. Som Exempler herpaa kan blot nævnes hele den gamle Ledingsinstitution; endvidere Viglysningsmaterien og overhovedet hele de gamle Loves Processystem, hvilket, uagtet det paa Christian den 4des Tid var blevet helt og holdent forandret, dog er optaget i den nye Lov, men kjendelig slet ikke forstaaet, og derfor gjengivet paa en Slump, saa at man uden mindste Overdrivelse kan betegne enhver Afvigelse fra Magnus's Landslov i denne Materie som blot Forvanskning; hele det gamle Bødesystem er ogsaa uden Kritik overført fra den gamle Lov, men i forvansket Tilstand; saaledes er den Fornærmedes personlige Ret jævnlig forvexlet med Skadeserstatningen. At de sednere indtraadte Lovforandringer overalt paa sit Sted skulde være blevne bemærkede kunde man naturligvis ikke vænte; det laa jo desuden ikke i Planen at det skulde være nogen egentlig Kodifikation, men kun en korrigeret Landslov. Men at man ved saaledes at gjentage ophævede Lovbestemmelser og opfriske antikverede Sætninger kom til at frembringe Lovstrid, hvor der i Virkeligheden ingen var, tog man ikke i Betragtning.

Men uagtet saaledes Christian den 4des Lov som Lovarbejde betragtet ikke kan undgaa at karakteriseres som temmelig maadeligt, og uagtet man, naar man tager et ensidigt Hensyn til Lovgivningens Tilstand ved dens Udgivelse, maa sige, at den gjorde denne slettere end før, - saa kan det dog ikke betvivles, at dens Udgivelse, praktisk talt, maa have været en stor Vinding for Retstilstanden og have afhjulpet et overordentligt Savn. Man maa nemlig ikke tænke sig Retstilstanden paa den Tid saadan som den fremgaar af de os opbevarede Love, men man maa tænke paa hvorledes Lov og Ret faktisk udøvedes i Praxis. Mangfoldige Dommere var maaske ikke engang i Besiddelse af nogen Lovbog; de fleste forstod ikke engang det Sprog, hvori den var skreven. Alene den Omstændighed derfor, at den blev oversat og bekjendtgjort ved Trykken, var en Vinding stor nok til at opveje betydelige andre Mangler; og med Hensyn til de mange Forvanskninger, som findes i Christian den 4des Lovbog, da kan man just deraf, at disses Tal kunde blive saa stort i en efter saa mange Forberedelser og Gjennemgaaelser istandbragt Revision, - forestille sig hvor langt værre Forvanskninger der maatte indløbe, naar Retten skulde plejes efter de gamle Lovbøger, som faa Dommere ejede og faa kunde læse, og hvorved det bedste Hjælpemiddel, man havde, var private, uden nogen som helst Kontrol istandbragte Oversættelser. Og endnu kommer hertil den fortrinlige Anledning til Uretfærdighed og Retsfornægtelse, som en saadan Tilstand af Retskilderne maatte give, en Anledning, som man ogsaa ser ikke blev ubenyttet. Det er saaledes ikke at undres over, at Lovbogen ved dens Publikation, som Slange siger, „blev med stor Begjærlighed og Glæde annammet og imodtaget, saa at aldrig var seet saa stort et Tilløb af Folk paa Tingene som denne Tid.“ — Det er heller

ikke usandsynligt, at Skaden af Lovtexternes Forvanskning i Christian den 4des Lov i Virkeligheden slet ikke har været saa stor som det nu maa forekomme os, og at navnlig de antikverede Lovbestemmelser blot blev staaende paa Papiret, ligesaa ugjældende efter som før, idet man for saa vidt vedblev i Anvendelsen at praktisere Retsinstitutionerne paa samme Maade som hidtil. I det mindste kan dette vist med Bestemthed antages saavel om Ledingsvæsenet som om de processuelle Institutioner.

At Christian den 4des norske Lov for vort nuværende historiske Retsstudium maa være af stor Vigtighed behøver neppe videre at paapeges. Blot at den i over 80 Aar var gjældende Lov i Norge og at den er den umiddelbare Kilde til en Mængde Artikler i Christian den 5tes norske Lovbog, er nok til at gjøre den til et interessant historisk Aktstykke. Men derhos er den netop ved sit Forhold til den ældre Lovgivning af væsentlig Interesse for Studiet af denne, idet den viser os, hvorledes Magnus Lagabøters Landslov ved Udgangen af det 16de Aarhundrede forstodes, ligesom den tildels bærer Vidnesbyrd om Forandringer i denne, hvorom vi ellers vilde savne Oplysning. Og i denne Henseende er selv de Partier, hvori den har forvansket de ældre Retsregler, ofte af stor Interesse. — Efter at den ved offentlig Foranstaltning besørgede Udgave af Norges gamle Love nu er saa vidt fremskreden, at hele Texten til Lovgivningen indtil Dronning Margrete er udgiven, var det vistnok ingen af de gamle Love, som nærmere stod for Tur til at udgives paa en til Nutidens Fordringer svarende Maade, end Christian den 4des Lov. Retshistoriens Dyrkere ville derfor vistnok være det akademiske Kollegium Tak skyldige fordi det beredvilligen gik ind paa vort Forslag om at udgive den som et Program fra Universitetet, hvorved et Udstyr saavel i indre som ydre Henseende blev muligt, der, hvis Foretagendet skulde været overladt den private Spekulation, ikke vilde været at tænke paa, om det ellers kunde haabes, at Værket paa denne Vej vilde have været udkommet.

Med Hensyn til den af os ved nærværende Udgave fulgte Plan, da have vi bestræbt os for, hvad Texten angaar, at levere et bogstavret nøjagtigt Aftryk af Udgaven af 1604, der efter det anførte maa betragtes som Originaludgaven. Ethvert Bogstav og ethvert Tegn vil findes nøjagtigt gjengivet; derimod er der intet Hensyn taget til Originalens Brug af store og smaa Bogstaver, hvilke i de gamle Udgaver bruges aldeles iflæng uden nogen som helst Regel. Vi have derimod iagttaget den samme Regel som Udgiverne af Norges gamle Love og af Diplomatarium norvegicum, nemlig kun at anvende de store Bogstaver i Navne og i Begyndelsen af en Sætning. Derved bliver Skriften smukkere og lettere at læse, og der-

ved opgives ikke den mindste Fordel med Hensyn til Udgavens Korrekthed, da de store Bogstaver, som anført, anvendes uden nogensomhelst Regel, blot som til Afvexling et større Skrifttræk, hvilket det ved Udgaven vilde være lige saa liden Grund til at efterligne som til overhovedet at forsøge paa at kopiere Originalens Skrifttræk. Originaludgavens Brug af Skilletegn er derimod nøjagtigt gjengiven. Vistnok synes denne ogsaa at være regelløs; men da vi dog ikke med saadan Bestemthed kunne paastaa dette, og da vi derved maatte have afveget fra den Regel at gjengive ethvert Bogstav og hvert Tegn, have vi ikke her vovet at gjøre nogen Forandring. Derimod er intet Hensyn taget til Originalens Interpunktion ved den af os foretagne Betegning af en ny Sætning med stort Begyndelsesbogstav. Thi da, som anført, denne Betegning alene tilhører os, have vi kun sat stort Begyndelsesbogstav hvor der virkelig begynder en ny Sætning, altsaa uden Hensyn til om der foran dette staar Punktum, Komma eller slet intet Tegn; og paa den anden Side lidet Bogstav efter Punktum, naar dette staar midt inde i Sætningen. Dette kan heller ikke vildlede nogen; Læseren kan for saa vidt gjærne betragte de store Bogstaver som ikke existerende.

Der kunde imidlertid være Spørgsmaal, om det ikke er utidigt at anvende diplomatarisk Nøjagtighed ved Aftrykningen af en Bog, som Christian den 4des Lov, hvor Ordenes Betydning ikke paa noget Sted er usikker, og hvor heller ikke Sprogformens Mærkelighed kan gjøre Bevarelsen af den gamle Bogstaveringsmaade af Interesse; - medens man ved Anvendelse af den nu brugelige Retskrivning vilde lette Læsningen ej ubetydeligt, ikke at tale om, at Sætning og Korrektur derved vilde blive mange Gange lettere. Ikke desto mindre tro vi dog, at en saadan Fremgangsmaade ved nøjere Betragtning vil vise sig uhensigtsmæssig. Foruden at vistnok mange vilde finde, at Lovbogen tabte sit gamle Præg ved at gjengives med moderne Retskrivning, saa maa det ogsaa erkjendes, at denne vilde passe sig mindre vel til det gamle Tilsnit i Sproget. Og hertil kommer endnu, at der i Loven forekommer flere gamle Ord og Udtryk, som vilde blive ukjendelige, om man vilde iføre dem nymodens Dragt, noget, hvortil man desuden vilde være ganske uberettiget, da de aldrig have baaret denne. Ord som seyermere (sednere), hieme (laane Hus), vilde blive ukjendelige, om de skreves „sejermere“ „hjemme,“ hvilket de aldrig have hedt; man maatte altsaa enten oversætte dem, hvilket vilde være uberettiget (og hvorledes skulde man vel f. Ex. oversætte „seyermere vor Frue Dag“), eller lade dem staa som de ere; men da vilde det dog tage sig besynderligt ud overalt at forandre Ord som Eyermanden, hiem, til „Ejermanden,“ „hjem.“ Det er overhovedet ikke altid let at afgjøre, om en Særegenhed i Bogstaveringen er blot ortografisk, eller om det ikke er en egen Sprogform.

Med Hensyn til de oven omtalte Afvigelser mellem de forskjellige Exemplarer af Udgaven af 1604, - et Forhold hvorpaa vi først efter at Trykningen var begyndt ere bleven opmærksomme, - da have vi ikke udelukkende bundet os til nogen af de 3 Klasser, men optaget den Læsemaade, som vi ansaa for den rigtigste, og anført Varianterne i Noter overalt hvor de bestod i et forandret Ord, hvor uvæsentlige de for Resten have været. Man vil nu kunne overbevise sig om, at ingen af dem medfører nogen som helst virkelig Forandring i Meningen. Rent ortografiske Afvigelser have vi derimod ikke ænset. Paa samme Maade ere ogsaa de Varianter i Udgaverne af 1610 og 1657, som i nogen som helst Maade antoges at kunne have Indflydelse paa Meningen, blevne anmærkede.

Paa 6 Steder, nemlig S. 12. Linje 26; S. 40, L. 17; S. 45, L. 13; S. 52, L. 19; S. 60, L. 16 og 17; S. 64, L. 9 ere Originalens Udgange forandrede. Denne Afvigelse er egentlig blot typografisk, og Rigtigheden deraf paa de nævnte Steder vil formentlig af sig selv være indlysende.

Ved Tilføjelsen af Anmærkninger, hvormed det hidtil ikke har været Brug at forsyne Udgaver af Love, ere vi gaaede ud fra den Betragtning, at Christian den 4des Lov mindre har Interesse for os ved sit Indhold i og for sig (hvilket meget bedre og ægtere findes andetsteds) end ved sit Forhold til den tidligere og sednere Lovgivning, og vi have derfor indskrænket os til saadanne Anmærkninger, der kunde tjene til at oplyse og anskueliggjøre dette Forhold. Lovens Kilder ere saaledes angivne overalt hvor vi have kunnet finde dem; overalt hvor der er gjort nogen Forandring i Kilden, som i nogen Henseende kunde være af Interesse for Sammenligningens Skyld, er det angivet, og hvor Kilden er misforstaaet eller forvansket, er dette oplyst. Hvor Uoverensstemmelser mellem M. L. og Chr. IV. L. staa i Forbindelse med i Mellemtiden udgivne Retterbøder eller Forordninger, uden at dog disse kunne betragtes som Lovbudets Kilde, er dette ved Citater bemærket, hvilket ogsaa er skeet hvor de fra M. L. i Chr. IV. Lov indkomne Bestemmelser stode i Strid med sednere, i Mellemtiden udgangne Lovbestemmelser. I dette Stykke kan vor Udgave dog ikke i nogen Henseende gjøre Fordring paa Fuldstændighed, da kun højst ubetydeligt af Lovgivningen mellem 1388 og 1604 haves trykt. Til Lovgivningen efter 1604 have vi i Regelen ikke taget noget Hensyn. Derimod er der overalt henvist til de Artikler af Christian den 5tes norske Lovbog, hvortil Christian den 4des Lovbog maa ansees for Kilde. Fortolkende Anmærkninger have vi anseet at ligge ganske udenfor en Lovudgaves Hensigt, undtagen for saa vidt de vare nødvendige til at oplyse Forholdet mellem Loven og dens Kilde. For øvrigt høre de hjemme i de retshistoriske Lærebøger. Imidlertid have vi ikke bundet os saa strengt til denne Regel, at vi jo paa enkelte Steder, hvor en bekvem Lejlighed frembød sig, have ladet et og andet Vink eller Citat,

navnlig af Parallelsteder, indflyde ogsaa angaaende selve Lovstedets Fortolkning.

Af Jens Bjelkes oven omtalte haandskrevne Anmærkninger til Lovbogen have vi optaget alt hvad der paa nogen Maade forekom os at kunne have Interesse, hvilket dog kun er ubetydeligt, da den störste Del bestaar i blotte Sammenligninger og Uddrag af de danske Love og Forordningerne. Om der ellers ikke blandt disse sidste skulde være adskilligt af Interesse for os, kunne vi ikke afgjøre, eftersom det aller meste af disse endnu er utrykt. Da imidlertid det, som vi have kunnet undersøge, hyppig viste sig at være dels aldeles ligegyldige Ting dels endog vildledende, foretrak vi at udelade det hele, der desuden, saa længe Kilderne ikke ere blevne tilgjængelige ved Trykken, i ethvert Fald kun vilde være til megen liden Nytte.

De anvendte Tegn og Forkortelser ville forhaabentlig forstaaes uden videre Forklaring. Hvor en Note angaar mere end eet Ord, er dette betegnet ved et [foran og det sædvanlige Notetal efter, hvilket [er gjentaget nedenunder Siden efter Tallet for Noten.

Til Slutning maa vi bevidne Hr. Cand. jur. og Amanuensis i Rigsarkivet Edv. Heiberg vor Erkjendtlighed for den Beredvillighed, hvormed han under et Ophold i Kjøbenhavn i Løbet af forrige Aar dels afskrev, dels kollationerede med de der opbevarede Originaler de af undertegnede Brandt tagne Afskrifter af de angaaende Lovarbejdet udgivne Kongebreve, ved hvilken Bistand det alene er blevet os muligt at give den ovenfor leverede Fremstilling af Lovbogens Tilblivelseshistorie. Ligeledes have de lærde Udgivere af Norges gamle Love, DHrr. Professorer R. Keyser og P. A. Munch, jævnligen bistaaet os med Raad og Oplysninger især vedkommende Forstaaelsen af de ældre Love, hvorfor det er os en kjær Pligt herved at aflægge vor forbindtligste Tak.

Christiania i Oktober 1855.

Fr. Hallager. Fr. Brandt.

DEN NORSKE LOW-BOG,

offuerseet, corrigerit oc forbedrit,

ANNO MDCIIII.

WI CHRISTIAN DEN FIERDE, met Guds naade, Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gottis konning, hertug vdi Slesuig, Holsten, Stormarn oc Ditmersken, greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst. giøre alle vitterlig, at effter som aff arilds tid haffuer verit stor brøst oc *defect*, paa den gamle norske lowbog, saa at ordene texten oc stjlen ickc haffuer verit saa tydelig oc ordentlig tilsammenskreffne oc befattede, at Vndersaattene der vdi rigit, som effter forskreffne low endeligen skulle rette dennem, den haffuer kund forstaait effter som det vaar fornøden, huilcket der aff nocksom kand forfaris, at fremfarne konninger vdi Norge som for 200 oc flere aar haffue regerit, de haffue ladit vdgaa atskillige obne breffue, oc der met mange artickle vdi forskreffne low forklarit oc vdtyed. Disligeste er aff forskreffne Norgis rigis indbyggere paa vnderskedlig tiider klagit, baade for voris salige herrefader højlofflig ihukommelse, saa vel som for oss selffuer, siden wi effter Guds almectigstis naadige forsiun er kommen til regimentit, offuer forskreffne norske lowbogs vrictighed. Oc haffuer de vnderdanigst begierit, at forskreffne norske lowbog maatte offuerseis, *corrigeris*, oc forbedris menige rigens vndersaatte til gaffn oc beste. Oc paa det forskreffne norske low icke saa aldelis mørck oc tuifflactig skulle vere for vore vndersaatter: da er aff Danmarckis rigis raad, baade for vor elskelig herrefaders tiid, oc vdi hans kierligheds tiid, som vdi atskillige aare oc tiider ere forsend til Norgis rige, der at sidde retterting: mange rettebøder forfattede, som baade lowsens ord forklarer oc forestiller dommerne, huorledis de vdi mange sager kiende oc ordele skulle. Huilcke rettebøder ere en part aff højbemelte fremfarne konninger vdi Danmarck *confirmerit*, men en part ere icke stadfestit. saa at nogle dommere haffue dømt effter dennem, men nogle haffue det icke giort. Men den fornemste aarsag til all vrictighed vdi de norske lowbøger, befinde wi (effter flittig randsagning oc god betenckelse) denne at vere: at det gamle norske sprog,

som for nogle hundrit aar haffuer verit brugelig, paa huilcken oc lowen aff førsten er skreffuen, det er gantske faa folck vdi Norge (laugmendene vndertagen) beuist. Oc derfor da haffuer huer laugmand den lowbog, som hoss hans laugstoel fandtis, paa norske sprog, som det nu brugelig er, vdsat, en huer som hannem tyctis rettist vere, oc som hand best kunde. Huilcke mange *versiones* siden til mange haande meeninger oc vdtydelser haffuer giffuit aarsage. Oc effterdi wi befinde at disse forskreffne lowsens *versiones*, som aff atskillige laugmend giort ere. disligeste oc de mange rettebøder, som baade aff fremfarne konninger vdi Norge for mange aar vdgiffne, saa oc de aff Danmarckis rigis forordnede raad ere vdgangne, de ere saare mange, oc icke alle stemmer met hin anden offuer eens, men somme steder findis at vere tuert imod huer andre: saa at huad den ene rettebod tillader oc befaler, det forbiudes offte vdi en anden. ocsaa findis somme icke sin mening saa vdtryckeligen at vdtyde, som det sig burde. huor offuer en huer dommer her til dags dennem haffuer vdtyed, som de vilde, oc saaledis felt den ene dom imod den anden vdi lige sager, en part aff forskreffne rettebøder ere giffne, nogle serdelis provintzier, skibered eller sogner. oc naar dommerne paa andre steder der effter haffuer dømt, da ere slige domme saare besuerlig faldne for de folck, som samme rettebøder icke vaare giffne. saa det i sandhed befindis, at samme mengde af lowsens *versioner* oc rettebøder haffuer mere foruildit oc vdi tuiffl førd dommerne, oc skad enten aff parterne, end at de skulle kunde haffue dennem der effter at rette. oc paa det wi dissbedre kunde holde vore kiere tro vndersaatte vdi Norgis rige ved Norgis low oc ret: da haffue wi af voris yderste forstand oc formue ved Guds naadige hielp oc bjstand oss aluorligen fortagit den gemene landslow, som her til dags, oc vdi saa mange aar haffuer verit tuifflactig oc mørck, saaledis at forklare, oc vdi god ordning at bringe: at baade dommerne oc parterne vden all tuiffl den forstaae, oc sig der effter rette kunde. Oc til en begyndelse, da haffuer wi anno 1602. den 31 augusti, ladit voris befaling vdgaa til menige laugmend offuer al Norgis rige, at de dennem vdi vor kiøbsted Osloe til *Pavli conversionis* dag, der nest effter skulle forsamle, oc der enhelligen oc samdrecteligen forfatte en norsk lowbog, sampt alle baade konninglige oc andre rettebøder oc breffue,

effter huilcke de plejer almindeligen at dømme: oc samme forfattede lowbog vnder deris hender oc segel indsende vdi vort cantzeljic, at wi den videre kunde lade offuersee. Huilcket forskreffne vore laugmend, icke allene troligen, hørsommeligen oc met fljd giort oc efftерkommit haffuer: men ocsaa deris betenckende om nogle synderlige artickle, vdi lowen at forandre, alle Norgis rigis vndersaatter til stor gaffn, oc mange tretter at forkomme, ladit oss tilkiende giffue, huilcke *capita* paa it serdelis register antegnit, de met forskreffne lowbog vnderdanigst oss haffuer ladit tilstille. Huilcken lowbog met alle rettebøder, oc de forskreffne laugmends fortegnelse, effter wi den met fljd haffuer selff igiennem lest, haffuer wi den siden ladit vdi en bog forfatte, saa at alle baade gamle oc nye rettebøder, ingen vndertagendis (vden nogle faa som hører til kircke ordinantzen, oc der best kand henføris) de ere indførde vdi lowen, en huer artickel til den bog oc capittel, som den bequemligst kunde henføris: saa at alle rettebøder baade gamle oc nye der met ere afskaffede, oc icke fornøden er, at dommerne mere end lowen i sig selffuer, her effter haffuer at acte. Disligeste effter som en bog vdi den gamle norske low, som kallis christendoms balcken, oc vaar 10 capit. vdi, ingen nyttighed eller brug met sig førde, men talede alene om religionen: item huorledis konninger vdi Norge i gamle dage skulle vdkaaris: item om kongernis arff, oc andit mere som bruglig vaar den tid Norgis rige først vaar til den christelig tro omuend, oc nu vdi denne tid vden al brug er. Samme bog haffuer wi aldelis vdelat: dog huis vdi nogen haande maade kunde findis at vere tienlig, det haffuer wi paa andre steder, oc vdi andre bøger ladit sette oc indføre. Huilcken lowbog effter den saaledis som forskreffuit er, aff oss haffuer verit offuerseet, corrigerit oc forbedrit: da haffuer wi samme forfattede lowbog paa den almindelig herredag, som vdi julii maanit sidst forleden, vdi vor kiøbsted Bergen, i voris egen neruerelse, er bleffuen holden, menige adel oc laugmend ladit forlæse. huilcke oc seet haffuer, huorledis rettebøderne ere indførde, huad som er tilsat eller vdelat, oc aff huad aarsag oc betenckende sligt skeet vaar, intit vndertagendis i nogen maade. Disligeste er vdi forskreffne nye forfattede lowbog, effter forskreffne godemends vore vndersaatters vdi Norge, deris mening oc betenckende, megit i atskillige maader forandrit oc omset, effter som

det er befunden tienlig, oc rigens vndersaatter vdi almindelighed til forbedring oc gaffn at vere.

Oc effter som wi samme forskreffne norske lowbog, alle vore kiere troe vndersaatter, som vdi vort rige Norge boendis ere, til gaffn oc beste, nu haffuer ladit paa tryck vdgaa, oc det effter de bestemends vore vndersaatters vdi Norge, deris begiering, vidskab oc vilie: Da bede wi oc biude alle vore laugmend, borgemestere, raadmend, byfogder, laugrettismend, oc alle andre som forordnede dommere ere, eller dommeris kald effter lowlig forordning forrette skulle, at i retter eder effter at dømme, vdi alle sager, effter forskreffne lowbog: saa at alle de som kommer for eder vdi rette, maa vederfaris det som christeligt, billigt oc ret er, effter samme lowbogs indhold: at onde, vretferdige oc vdædiske mennisker, som met deris vretferdige oc vtilbørlige gierninger højligen fortørner Gud, oc der met offte foraarsager Guds heffn oc vrede, baade offuer dennem selff oc andre: de mue fange ved christelig oc retferdig dom deris tilbørlige straff: oc fromme oc vskyldige mennisker for slige onde folckis ondskab oc treedskhed maa vere frje oc forskonit. Wi ville oc effter voris høje øffrigheds kald, oc ved den mact oss aff Gud almectigste giffuen er, selff holde offuer forskreffne low, oc vore kiere troe vndersaatter vdi vort rige Norge der effter regiere: dennem som en from, mild oc god øffrighed elske, forfremme, oc deris beste vide: en huer for vret oc offueruold beskytte oc hanthæffue: saa den fattige saa vel som den rige, ved voris beskiermelse, oc christelig regiering skal nyde alt det low oc ret er.

Giffuet paa vort slot Kjøbenhaffn den 4. dag decembris, anno 1604. vnder vort signet.

Tingfare Balcken.

Om laugting oc lænszmends eed,

cap. I.[1]

Lavgting skal holdis huert aar vdi huer laugsogn paa de bestemte 1
tider oc steder, som vdi huert laugsogn sædvaanligt verrit haffuer, som her effter følger. *Bahus læn* skal holdis mandagen for Botolphi, oc mandagen nest effter fastelaffuens søndag. *Vigens Fos laugting* skal holdis neste søgne effter S. Powels dag, oc neste søgne effter S. Hans dag midsommer. *Borgeting laugting* som holdis i Frederick

¹) Nogen umiddelbar Kilde til dette Kapittel, der ikke i nogen Maade stemmer med Magnus Lagabøters Landslov, vides ikke, medens det dog med Bestemthed kan antages, hvad ogsaa i Intimationen antydes, at det ikke er noget nyt. I Cod. A. M. 94 qv. af den nyere Landslov, der for Resten ikke har noget tilsvarende til nærværende Kap., opregnes Lagstolene i Riget saaledes: I Frostetings Lagsogn 3: paa Stegen, i Trondhjem og i Jæmteland; i Gulatings Lagsogn 3: Bergen, Stavanger og Agdesiden; i Eidsivatings Lagsogn 4: Oslo, Skeen med Thelemarken, Tønsberg og Hedemarken med Oplandene. Vigens Lagsogn 2: i Frederikstad og Bahus, - ialt 12, hvilket stemmer med Chr. IV. L., alene med den Forandring, at Jæmteland er henlagt under Throndhjems Lagstol; thi Bahus og Fos, samt Oslo og Eidsvold havde Lagmænd fælles.

Med Hensyn til Dateringen bemærkes, at St. Botolphi Dag er den 17 Juni, St. Povels Dag (Pauli conversio) 25 Januar, Midfaste Søndag er den 4 Søndag i Fasten, Tokketirsdag er en uvis Dag: af Kap. 9 skulde det synes, at den overalt var 3dje Tirsdag efter Paaske; men paa nogle Steder synes den at være indfalden om Høsten; se saaledes 4de Lagting for Skeen. Viti & Modesti Dag er 15 Juni, Korsmisse om Hösten er 14 September, Seyermere vor Frue Dag, Mariumessa siðari, eller Mariæ nativitas, er 8 September. — Efter M. L. I. 1, B. L. ibid. holdtes de 4 Lagting kun een Gang om Aaret, nemlig for Landet ved Botolfsvaka, og Bylagtinget Dagen efter Hellige tre Konger.

stad, skal holdis: den første, skal holdis, den første dag effter hellig tre kongers dag: den anden mandagen effter midfaste søndag: den tredie tocketiszdag, den fierde, den neste dag effter Viti & Modesti: den fembte, første søgnedag effter vinternatten. ***Oslo laugting,*** skal holdis, den første, tre dage for oc effter Pouelszmøsse: den anden, tre dage for midfaste, oc tre dage effter: den tredie, tre dage effter tocketiszdag: den fierde, tre dage for S. Hans dag midsommer, oc tre dage effter: den femte, tre dage for vinternatten, oc tre dage effter. ***Etzwolds laugting,*** skal holdis S. Botolphi afften. ***Tonsberg laugting*** skal holdis, den første, mandagen nest effter hellige tre kongers dag: den anden, mandagen effter midfaste søndag; den tredie tocketiszdag: den fierde, tre dage effter S. Botolphi: den femte, at kroszmøsse om høsten. ***Laugting vdi Oplanden,*** skal holdis, den første tocketiszdag: den anden S. Mortens afften. ***Skeen laugting,*** skal holdis, den første, tre dage for midfaste søndag, oc tre dage effter: den anden, tre dage for S. Botolphi, oc tre dage effter: den tredie, tre dage for S. Morten, oc tre dage effter: den fierde, tocketiszdag, ***Laugting paa Augde side,*** skal holdis vdi ***Mandal,*** mandagen effter hellige Trefoldigheds søndag, vdi ***Listelæn,*** seyrmere vor frwe dag. vdi ***Nödenes,*** neste søndag[1] effter Michaelis dag. vdi ***Raabygde laugit,*** neste søgnedag effter S. Hans dag midsommer. ***Laugting vdi Staffwangers dömme,*** skal holdis, den første til S. Botolphi: den anden, korsmøsse om høsten. ***Bergen laugting,*** skal holdis S. Botolphi dag. ***Trundhiems laugting,*** S. Botolphi dag. oc vdi ***Jemtelanden,*** fiorten dag for S. Hans dag, midsommer. ***Stegens laugting,*** skal holdis S. Botolphi dag. ***oc huer tredie aar,*** skal holdis laugting, vdi huert fiskewær, ***vdi Findmarcken.*** Til huert laugting skal komme konningens ombudsmand, eller hans fogit, oc alle de mend af huert skibrede, der til bliffuer næffnde, vden forfald.

[2]De mend som laugting søge skulle, skal konningens ombudsmand, eller hans fogit, næffne hiemme i huer skibrede i hans læn, paa den ting, som holdis i huer tingsted, midfaste tide, oc skal næffne de mend, som de ved deris eed vilde holde, der til duelige oc best tienlige ere.

[1]) Naturligviis Trykfejl for Søgnedag, men det staar saaledes i alle Udgaver.
[2]) De to sidste Passus, herfra og til Kapitlets Slutning, ere tagne af M. L. I. 1.

Den første søgneting, konningens ombudsmand kommer til laugtingit, effter hand samme læn bekommit haffuer, da skal hand suerge den eed, at hand haffuer næffnd de mend til laugtinget, som hand tøckte der til vaar best tienlig. oc hand icke tog der gunst eller gaffue forre, oc det samme vil hand altid giøre, emeden hand haffuer samme læn. Den eed skal hand icke siden offtere suerge, end den ene sinde.

Om næffnde mend til laugting.

cap. II.[1]

Ombudsmand eller hans fogit, skal næffne saa mange mend aff huer 2
tinglaug eller skibrede vdi hans læn, som behoff giøris. Oc de skulle haffue aff bønderne huer vdi sin tinglaug oc skibrede for deris wmag, saa offte de fare til laugtinget, for huer mijl fire skilling danske. Oc huilcken bonde, som icke betaler næffnde mend sine tillagde penninge, bøde en marck sølff. Findis ombuzmand eller hans fogit forsømmelig, oc icke vdnæffner mend, saa der feiler laugrettismend paa laugtingit, da bøde imod konningen for huer som icke næffnd ere, en marck sølff. [2]Men huor som laugting holdis vdi kiøbstederne, der skal holdis met laugrettismendene, som aff arrilds tid haffuer verit sædvaanligt. Icke skal heller ombutzmand affsette nogen laugrettismend, som næffnd vor vden lowlig aarsage.

Huilcken næffnd mand som vden lowlig forfald sidder hieme fra laugting, naar hand tilsigis did at fare, bøde en marck sølff, oc huilcken

[1]) Kap. 2 er taget af M. L. I. 2, der dog specificerer hvor mange Nævndermænd der skal være for hvert Fylke, og hvad ethvert Fylkes Nævndermænd skal have i þingfararfé; i Stedet for, at Chr. IV. L. lader Kongens Ombudsmand bestemme Nævndermændenes Antal, og fastsætter Godtgjørelsen i Almindelighed til 4 Skilling pr. Mil.

[2]) Herfra til Slutningen af 1ste Passus — „vden lowlig aarsage" findes ikke i Kilden. Bjelke har her følgende Anmærkning: „Er dog at agte, at Lagmændene nu ikke maa dømme med Lagrettesmænd af Byen eller med Borgermester og Raad som tilforn, men er deres Overdommere, ut in decreto regio dat. Stavanger den 6 Augusti anno 1607. Og lige saa ere Landsdommere i Danmark Borgermesteres og Raads Overdommere, uden i de Kjøbsteder Kjøbenhavn, Malmø og Ribe, ut in privilegio regio daterit Kjøbenhavn den 6 Juni 1586."

næffnd mand, som icke kommer paa tingit, førend eeden, er soren bøde en halff marck sølff, vden laugmanden kand kiende at hand haffde lowlig forfald. Alle konningens ombutzmend, eller deris fogder oc lænszmend, ere plictige at komme til laugtinget. Huilcken som sidder hieme, vden lowlig forfald bøde konningen fire[1] marck sølff, oc dis ydermere, som konningen vil acte deris sag til.

Om laugtings ordning, laugrettis mends eed oc om tingwide,

cap. III.[2]

3 Lavgtinget skal holdis saa lenge laugmanden siunis behoff gioris. at huer mands sager som did stæffnd ere, kunde forhøris.[3] Hand skal lade giøre saa stor rum, paa huer tingstæd, til to[4] tylter mend, oc skal saa holde det, at aff huer tinglaug næffnis nogle mend, saa mange behoff giøris, oc de forstandigste, som der til tiene.

De som næffnis til laugrettis mend, skulle det første sinde de komme i laugrettit, suerge denne eed, at all den stund hand er i laugrettit, skal hand saa kiende i huer mands sag, saa vel den skyldigis, som den wskyldigis, den sagedis, som den wsagedis, som hand veed sandist vere for Gud, effter lowen, oc hans samuittighed, den eed skal hand icke offtere suerge, end det første sinde: endog hand offtere tilsigis at fare til laugtingit. Skal oc ingen aff dem, som icke ere laugrettis mend, vden forloff, sidde inde paa tinget, oc fortrøcke laugrettismendene, huo det giør, oc vil icke vige, naar hand tilsigis, bøde en halffmarck sølff.

Laugmanden skal lade ringe klocken, naar hand vil gaa til ting met lowbogen, oc da skulle laugrettismendene, oc andre did kommen ere, gange ædru til tings, naar solen er i øster, oc sidde der til middag, oc icke førend gaa der fra, vden lowlig forfald: vnder to øris brøde. Huem som kommer drucken til ting, buldrer oc giører wliud, skal den dag ingen sin sag søge imod nogen. Ingen maa føre nogen

[1]) i Kilden 3. — Jfr. Rb. 23 Juni 1810, og 10 Juni 1813.

[2]) Kap. 3 er taget af M. L. I. 3 indtil 1ste Punktum af 4de Passus.

[3]) Kilden tilføjer her: „og Lagrettesmændene samtykke."

[4]) Kilden i nogle Codd. 3.

drick, eller mad paa tinget, huercken at selge, eller i andre maader at vdskencke: huem det giør, haffue forbrut det til tingmendene.

Huilcken som vden for tingit, buldrer oc giører laugmanden, oc laugrettit wliud, eller oc kierer deris maal, førende de haffue laugmandens, oc laugrettismends forloff, bøde huer en øre sølff. [1]Huor laugsognit haffuer indseigle, da skal laugmanden, met en aff bonde længsmend, som meninge laugrettismend der til vil betro, foruare laugtings indseigel, vnder tuende laasse. oc skal icke brugis til andet met at forseigle, end det som paa laugtingit i almindelighed skeer, oc meninge almue vedkommer, huilcke breffue skulle paa laugtinget oplæsis, oc siden[2] maa met seiglet forseigles. [3]Skal oc huer laugrettismand foruare sit indseigel, saa det til sandhed oc retfærdighed brugis, oc icke til løgen eller wretfærdighed. Huem som befindis anderledis, at beseigle end som ret er, oc lowen vduiser, den skal bøde til konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff, oc stande saguolderen til rette effter sex laugrettis mends sigelse. Oc huilcke fogder eller ombutzmend, som findis anderledis end ret er, der met at omgaa, straffis som falskener.

Om vidnisbyrd, oc de sager paa laugtinget skal dömmis,

cap. IV.[4]

Effter en mands egen bekiendelse, oc lowlig vidnisbyrd skulle alle sager dømmis. En mands vidne er som ingen vidne, oc to mends vidne ere saa gode som ti mends vidne, vndtagen der føris bedre vidnisbyrd imod. [5]Ingen vidnisbyrd, som gielder paa nogen mands 4

1) Herfra til — met seiglet forseglis er med nogen Forandring taget af Erik Magnussens store almindelige Retterbod 1280, Art 8.

2) Kilden: strax.

3) Det følgende til Kapitlets Slutning er taget af Jørgen Lykkes og Kristoffer Valkendorfs Reces af 1568, der dog ikke har nogen Bod af 8 Ørtuger og 13 Mark.

4) Kap. 4 svarer i det hele til M. L. I. 4, men afviger adskilligt i Udtryksmaaden, ligesom flere Retterbøder er indtagne.

5) De følgende 2 Punktummer indtil — „eller andre benckebreffue" er taget af Fr. 14 Febr. 1582 jfr. Hrr. Truid Ulfstands og Klaus Bildes Reces af 1539 Art 4 og Recessen af 1568.

ære, liff eller gods, skal tagis eller giffuis beskreffuen, vden den det paagielder, er der imod lowligen steffnit oc kallit, eller er ocsaa selff til vedermaalsting neruærendis tilstede. Skulle oc icke laugmanden, eller laugrettismendene dømme effter nogen beuisning, som icke er tagen til tinge for laugmanden, eller laugrettismendene, som steffnis paa fierdings eller fylcketing, der som tingstuffwer, eller steffnestuffwer holdis, oc der vundit oc beseiglit, som vedbør. icke skal prester heller scriffue nogen vidniszbyrd, eller andre benckebreffue: [1]Men huer ombudsmand vdi sit læn, skal tilskicke en soren skriffuer, vdi huert tinglaug, oc tillegge dennem tilbørlige vnderholdning aff almuen, for deris vmage, som skal vere aff huer fuld gaard, fire skilling, oc aff huer halff gaard, oc ødegaard, to skilling: oc naar hand skriffuer for dennem, da skal hand giffue skriffueren fire skilling, for huer side hand skriffuer, oc der offuer dennem icke besuerge.

Disse ere de vidner, som ingen giensigelse[2] skal imod komme, [om de ere skielrige oc lowfaste vidniszbyrd.[3]

I. De som vidner om steffning, at haffue kallit en hiemme til sit husz, at møde til tinge.

II. De som vidner, at de haffuer hørt nogen loffuit huer anden paa tinge, at ville møde met huer andre for retten.

III. Ere de vidner, som mand ere tilkraffd at bære.

IV. Ere de vidner, som mand met lowen nødis til at bere, paa sin egen vegne, eller effter en andens ord.

V. Beskickelse vidner, oc de som vidner om forord vdi giffter-maals handel oc samsæde.[4]

[5]Huilcken som icke vil vere steffne vidne, lowlig tilkraffd aff andre, oc forhale der met retten, skal bøde en marck sølff, vden hand

1) Det følgende af dette Passus til „dennem icke besuerge" er i denne Form nyt; jfr. Fr. 21 Juli 1591 Art 4 og Fr. 27 Juni 1592.

2) I Kilden (M. L.): andvitni ɔ: Modvidne.

3) [mgl. i Kilden.

4) I Stedet for hvad her opregnes under No. 2 til 5, har M. L.: „Kvadavidne, Forfaldsvidne (nauðsynjarvitni) Forsagnsvidne og de Vidner, som bæres om Mænds Trætter ved Drikkelag eller Kirke." No. 4 er saaledes uden Tvivl en Misforstaaelse af Kildens nauðsynjarvitni.

5) Kilden til dette Passus er Rb. 3 Novbr. 1318. Jfr. for Resten Kj. B. Kap. 12 og Mh. B. Kap. 10, (M. L. VIII. 12 og IV. 11).

er hans slegt i fierde led, eller nermere, eller besuogrit til den som steffnis: Oc den som vidne kreffuer, oc behoff haffuer, skal faa sine vidne, saa megit aff sit gods, som hand haffuer fylleste for alt sin kostnet, oc stunde tabelse, effter gode mends dom.

Laugrettismend skulle dømme[1] om alle de sager, som for dennem til tingstuffwer eller steffnestuffwer ere steffnd, eller andensteds, huor de bliffue lowlige tilkallit, vere sig om pendingskraff, jordsøgning, gaarde oc landskyld: [2]Dog skal ombudsmanden i store sager, som ere om liff eller lemmelestelse, og slige store reffselse, tilnæffne tolff laugrettismend, huilcke skulle i slige sager, i laugmandens næruerelse, (om hand er saa nær tilstede) dømme. Ingen som tilnæffnis at dømme, vdi slig eller andre sager, maa sig der fra sige, men endelig vere forpligt at dømme, paa det at retten maa haffue sin fremgang: Huem det giør, haffue forbrut en[3] marck sølff, [oc dog sin dom fylliste giøre.[4] Ey maa heller nogen skiude sig fra lowlige dommere, oc der met spilde anden sin ret. [5]Huer mand skal fyllest giøre laugmandens, oc laugrettismendenes lowlige domme. Huem det icke giør, da skal konningens ombudsmand, eller hans fogit, (om det for hannem klagis) vden gaffuer oc muder, hielpe dennem til rette som klager: Vil hand icke, da miste sin rettighed, oc sit læn. Icke maa heller ombudsmand eller hans fogit, optage nogen mands penninge, eller sagefald, vden lowlig søgning: Huem det giør, miste sin ret, indtil de haffue den ret giort, de vlowlig fra tog, effter laugmands, eller andre

[1]) Jfr. hertil Fr. 16 Aug. 1590 og Fr. om adskilligt især Adelen vedk. af 21 Juli 1591 Art 4 (cit. af Bielke).

[2]) De følgende 2 Punkter til — „anden sin ret" ere tagne af Rb. 1280, Art. 28 og 29, dog noget forandret i Udtrykkene. I Stedet for Sætningen: „huilcke skulle i slige sager i laugmandens neruerelse (om hand er saa nær tilstede) dømme" heder det her: „og disse 12 Mænd skulle gange afsides for sig, og fastsætte saa sin Dom; siden gange de atter til de andre Tingmænd og samtykke de da alle tilsammen Dommen med lovligt Tag."

[3]) Kilden „en halv." [4]) [er nyt tilføjet.

[5]) Kilden til det følgende Stykke indtil — „oc sit læn" er ubekjendt; sammenlign dog Haakon Magnussøns Retterbod 23 April 1293 Art. 3 og 26 Decbr. 1309, der i alle Fald kjendelig er Kilden til det derpaa følgende Punctum, til — „skellige mends dom."

skellige mends dom. De sager skal først dømmis, som til laugtinget ere indsætte, oc største ere.[1] Der nest de som did ere indsteffnede,[2] oc alle de maal mand legger hender sammen om, for tuende vidner, om de vidner fremkommer paa tinge. [Siden de sager som ringere ere,[3] End alle de sager, som lowen icke forklarer, [da skal huer lade sig nøye som laugrettismend samtøcke. End kunde de icke forliges der om,[4] da stande det som laugmanden samtøcker: vden konningen oc hans raad anderledis for ret kiender. [5]Dersom saa skeer, at konningens ombudsmand, lader straffe nogen effter lowen, for sine misgierninger, oc det i sandhed kan findis, at de eller deris frender, trwer ombudsmanden, eller den[6] som retten haffuer styrcket: da skal de indsettis i konningens foruaring, indtil de sette borgen, at den som trwet er, skal vere tryg oc vfeidet, oc icke faa skam eller skade aff, oc bøde der til fire marck sølff imod konningen, for sin dristighed, oc stande den til rette, hand trwet, effter sex mends dom. Men der som den der trwet vaar, fanger nogen skade, oc det kand befindis, at vere skeed aff deris raad eller vold, som trwede, da skal icke ombudsmand eller laugmand, tage low aff dennem, eller sone met dennem, førend konningen bliffuer der om atspurd: Tager hand før noget, da er det, som det vaar wgiort. I lige maade, om nogen haffuer sag imod andre, eller andre imod dem, oc icke ville fremfare met retten, men met trwszel, oc offuermact imod dennem, som mindre formaa, oc dog binde dennem til low oc ræt, vnder gode mends dom, met fuld forløffte, saa de for redsel skyld, nødis at affstaa deris ræt: da skal ombudsmand oc laugmand (om sligt beuisis) tage dem oc hæffte dem, oc bøde, som før er sagd: Oc met deris low skal holdis, som før er rørt, om nogen aff dennem bliffuer wførmit.

1) i Kilden (M. L.) „løgð eptir þvi sem løg váttar at (ok) stœrst eru."

2) i Kilden stefnð.

3) [findes kun i en enkelt Codex af M. L.

4) [i Kilden: „da skal det gjælde i hver Sag, som Lagmanden og Lagrettesmændene blive enige om; men hvis de ere uenige o. s. v."

5) Det følgende til Kapitlets Slutning er taget af Haakon Magnussøns Rb. af 29 Maj og 6 Oktbr. 1303, der er noget mere vidtløftig i Foredraget, men Meningen er uforandret.

6) i enkelte Aftryk staar dem.

Om tingfred, oc om mand bær vaaben paa tinget,

cap. V.[1]

Alle de mend, som vdi tingfærd ere, skulle fredelig met hin anden fare, til de komme tilbage igien til deris husze. Huem som giør imod den fred, saa at hand dræber mand eller lemlester, (vden det skeer aff vaade eller nøduerge) da haffuer hand forgiort fæ oc fred, land oc løsøre, oc komme aldrig i landet igien. End om mand vorder saargiort paa laugtinget, eller paa hans rette ting veye, enten frem eller tilbage, eller faar nogen skade aff nogen mand, met hans vilie, da bødis skaden dobbelt, oc konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff.

Bær mand vaaben paa tinge,[2] da gielde huer det giør, en halff marck sølff, oc miste vaabnit, halffparten til konningen, oc halff parten til tingmendene, [vndertagen adels personer, oc deris folck.[3] Thi at alle steds bør mand at holde fred, oc skickelighed, aller mest paa de steder, som low oc ret forhandlis skal.

Alle steds huor mand vorder brødfeldig paa laugtinget til nogen bøder, da eyer konningen de bøder halffparten, oc laugrettit[4] halffparten, vden fredbrøde, oc tagen gield, [oc otte ørtuger oc tretten marck sølffs bøder,[5] det eyer konningen ene.[6]

1) Kap. 5 er taget af M. L. I. 5.

2) I Kilden tilf. nogle Codd. eller i Kjøbstad, jfr. Kong Haakons Rb. af 5 Marts 1304.

3) [Istedetfor dette har nogle Codd. af M. L. „med mindre han farer til Byen eller fra, eller paa Grund af tvingende Omstændigheder er nødt til at bære Vaaben, da bære han det med Kongens Ombudsmands Tilladelse.“

4) Kilden i de fleste Codd. løgunautar ɔ: Ting-Almuen.

5) [mgl. i Kilden.

6) Bjelke bemærker: „Og som den norske Lov her tilberettiger Konningen alle store Bøder alene, saa gjør Handfæstningen hver Brødfeldigs Herskab, der er Adelsperson, ut ibid. Art. 6. Men for hans egen Forseelse staar han Kongen selv til Rette, ut Art. 16, saavel som andre Undersaatter, ut ibid. Art. 13.“ Dette gjaldt imidlertid kun den danske Adel. Først ved Herredagen paa Agershus 1646 blev den norske Adel stillet lige med den danske i denne Henseende; se Slange Chr. IV. Hist. S. 1420. Reces 1537. Fred. II. Haandf. Art. 6, 16 og 22.

Alle tingbrøde, som saa falder, oc icke strax samme ting betalis, da dømme laugmendene,[1] det at skulle betale til næste laugting, oc da skal ombudsmand eller hans fogit, oppebære samme faldsmaal, oc føre det til laugtinget. [Vil hand icke sine bøder vdlegge, som brødfeldig er, da steffne hannem til neste laugting, oc suare da sine bøder, oc giffue konningen domroff, oc haffue tingmendene halffparten aff huis bøder, hand offuer domroff, bliffuer sagit.[2]

Ombudsmand skal paa laugtinget liusse, hvor mange mandrabere, oc andre wdædiske mend, der ere bleffuen i hans læn neste aar, oc giøre beskeed paa deris vext oc skabning, at de diszbedre kunde kiendis, huor de fremkomme.

Om domme, som paa laugting dömmis, oc om domroff,

cap. VI.[3]

6 Hver mand skal rette sig effter huis lowlige domme, laugmand eller anden lowlige dommere for ret dømme. Riffuer eller straffer nogen den dom, som er dømt paa laugtinget, oc samtøckt aff laugrettit: da bøde den det giør, konningen fire marck sølff, for domroff, oc hans vederpart en marck sølff: Dog bliffuer ingen ærløsz for domroff: fordi endog hand bøder fire marck[4] sølff, for hand vil icke effterkomme

[1]) I Kilden: „Lagtingsmændene“ ɔ: Lagrettesmændene.

[2]) [I M. L. heder det i Stedet for dette Punktum: „Men vil han af Trods ikke udrede dette, da være han selvstævnt til næste Lagting, og svare der Bøder og Domrov, hvis da ikke betales; og skal man have den Halvpart, som Tingmændene bekomme, til det Brug, som Kongen bestemmer. Nu hvis nogen bryder den Dom, som dømt er paa Lagtinget, og som er stadfæstet med Vaabentag for inden og for uden Lagretten, da er han, som Dommen bryder, brødig 4 Mark Sølv til Kongen og 1 Mark til Sagsøgeren“, - se flg. Kap.

[3]) Kap. 6 er nyt, med Undtagelse af Bestemmelsen om Straffen for Dombrud, der, som nys bemærket, er tagen af M. L. I. 5. — Til M. L. I. 6 findes intet tilsvarende i Chr. IV. L.

[4]) Bjelke bemærker herved: „Hvad 4 Mark Sølvs Bøder er i Norge, det er 3 Mark Bøder i Danmark, ut i den Jydske Lov I. Cap. 41 & 43 &c.; dog synes de og ikke altid at være ærrørige i Danmark, ut iterum lib. I. Cap. 56, ac lib. III. Cap. 30 &c. — — —“

dommen, dog bliffuer hand icke mand diszverre, vden sagen er anderledis, effter gode mends tøcke. End hærdis hand oc icke vil end da ræt giøre, effter som hand er tildømt, eller inden dis halffmaanit effter næste salledag: da skal laugrettismend aff bygdeting, legge hannem trende sinde tid forre, at fyllist giøre, oc bøde, oc sex vger imellem huer tid. Bøder hand icke inden samme trende forrelagde tider, da maa hand steffnis for laugmanden, oc hand da vere plictig, for slig hans moduillighed, at dømme hannem fredløsz.

Om bygde ting, ombudsmand bör at holde effter laugtinget,

cap. VII.[1]

Ombudsmand eller hans fogit, skal holde ting, inden tredie vge effter 7
hand kommer fra laugtinget hiem, oc lade forkynde for almuen, huad forhandlit vaar paa laugtinget, oc sønderlig i de sager, som hans læn vaar anrørendis,[2] Disligeste skal hand oc lade forkynde, at ingen skulle huse de folck, som komme løbende østen eller vesten, sønden eller norden fra, vden de vide, at de ere skellige mend, thi at slige haffue den vaane, at de holde sig hos bonden it aar to eller tre, oc skillies icke siden bedre der fra, end de enten bort stiele hans gods, eller forlocke hans hustrue eller frende quinde, Huem saadanne folck anderledis tager til huszwære, bøde konningen en marck sølff, om hand prøffuis ont folck at huse.

Om mand bryder tilsagde fred, lowlig foreninger oc domme,

cap. VIII.[3]

Alle de sager om mandslet, oc quinders woldtegt, som dømmis til 8

[1]) Kap. 7 svarer ganske til M. L. I. 7. Cfr. Rb. 23 April 1293 Art. 8 og 28 Aug. 1315.

[2]) M. L. tilf. „Nu skal og Sysselmanden lyse paa Tinget, at Lagting skal holdes hver Sommer ved Botolfsvaka“ - hvilket maatte udgaa som Følge af Forandringerne i Kap. 1.

[3]) Kap. 8 svarer til M. L. I. 8, men er forandret og i adskilligt misforstaaet. Det heder „Alle de Domme, som skal fastsættes om Manddrabssager, eller om Lejermaal med de Kvinder, som man har Ret til at dræbe for,

fuld, eller halffmands bøder, oc forenis i fredelighed, til visse sale dage oc visse tjde, da skal slige domme, oc foreninger holdis, oc den som rygger samme dom eller forligelse, inden første salle dag, eller oc icke betaler, naar tingmend legger hannem lowlig trende tider forre, oc sex vger imellem huer tid, effter som forskreffuit staar: da maa hand steffnis for laugmanden, oc dømmis fredløs. End alle andre sager, som mand forenis om, til vjsse dag at betale, oc icke fuldgiøris:

(se G. L. 160. F. L. IV. 39. M. L. IV. 10, Var. Fe og Bf) og hvorfor skal bødes fuld eller halv Mandebod, de skal sættes med Lov og med Grið til første Betalingstermin (sal). Men hvo som forfaldsløst bryder den Dom, hvorom man er bleven lovlig forligt, før eller til første Termin, han forspilder sin Grið, og er Tryghedsbryder, og har forgjort Gods og Fred. Men det er Forfald for den, som skal betale: Naar han enten er syg eller saar, eller har saadanne vigtige Forhindringer, at gode Mænd bevidne, at han kunde ikke komme til den bestemte Tid. Da skal han lade den første Termin fremkomme inden samme Maaned, og bringe det hjem til den, som skal modtage (Bøderne), og tilbyde det med 2 Vidner; men hin eller hans Fuldmægtig skal tage derimod, med mindre han vil gjøre den Anden nogen Lettelse. Men i alle (andre) Sager, hvorom man forliges ved lovlige Domme, da er den, som den Dom bryder, brødig 1 Mark Sølv til Sagsøgeren og 4 Mark Sølv til Kongen, og skal holde Dommen som før; og Kongens Sysselmand skal indkræve for dem begge, og han (Sagsøgeren) skal først have sit Tilkommende saaledes, som Dommen bestemte. Siden skal Bøderne til dem begge forholdsviis deles, hvis der ikke bliver tilstrækkeligt til dem begge (Jfr. IV. 20, Rb. 23 April 1293, 1, og 22 Juli 1297, 13). Men vil han (endnu) ikke efterkomme Dommen, da skal Sysselmanden stevne ham Ting og gjøre ham fredløs, med mindre han betaler som nu er sagt." — Magnus Lagabøters Lov, hvis Kilde er en Retterbod af Magnus Erlingssøn, G. L. 32, skjelnede, eftersom Dommen angik saadanne Sager, hvoraf Blodhævn vilde været Følgen, og hvor altsaa foreløbig Grið og, efter at Bøderne er betalte, Trygð maa være tilsagt Gjerningsmanden: i dette Tilfælde forspilder han sin Tryghed, naar han undlader at betale, og bliver altsaa fredløs strax. Eller om Dommen angik andet, da Straffen bliver den almindelige Bod for Domrov efter M. L. I. 5, nemlig 4 og 1 Mark, og først naar han endda ikke betaler, idømmes Fredløsheden. — Da nu paa Christian den 4des Tid Blodhævnen forlængst var forsvunden, blev denne Distinktion overflødig, og hele Kapitlet kunde meget vel været aldeles borte, da Alt, som deraf har nogen Betydning, allerede var sagt i Kap. 6; men i dets Sted har man sammenblandet det med Bestemmelserne af Kap. 6 om de 3 Forelæggelser.

da skal den slig forenig opbryder, bøde sin vederpart en marck sølff, oc konningen fire marck sølff, oc ligeuel holde samme forligelse. Vil hand endda icke rette for sig, da maa hand tiltalis til tinge, oc tagis dom offuer hannem, at slig forligelse bør at holdis, oc legge hannem lowlig tid forre, 18. vger at betale, som forskreffuit staar. End vil hand icke inden lowlig forlagde tider, rette sig effter domme, eller holde forligelse: da maa hans vederpart steffne hannem til laugtinget, oc giøre hannem fredløs, vden hand betaler, som forskreffuit staar.

Om lowlig steffning, oc anfred,

cap. IX.[1]

Hvem som vil steffne anden til tinge, [laugting eller bygdeting,[2] 9
hand skal [steffne hannem for hans brofiel, som hand er bosiddendis, eller haffuer sin værelse, met to mend, oc[3] giffue hannem halffmaanitz stæffne eller varszel, om hand er inden tinglauget[4] boendis: Maanitz stæffne, om hand boer vden tinglauget[4] i samme laugsogn: To maanitz stæffne, om hand er inden lands, oc vden laugsogne: Tolff maaneder, om hand er vden rigit: Oc da bør hans neste arffuinger, eller hans fuldmectige, at suare til hans sag, [oc lade hannem det vide.[5]

Paa disse tider skal icke [ting holdis,[6] som er fra tocketiszdag, som er fiorten dage effter paaske, til fiorten dage for S. Hans dag:[7] Siden fra den ottende julij, oc til korsmøsse om høsten. Icke skal

[1]) Kap. 9 svarer i det Væsentlige til M. L. I. 9-11, men med adskillige Forandringer og Tillæg.

[2]) [i M. L. „eller hjem til Lagmanden."

[3]) [mgl. i Kilden, cfr. Christian d. 3dies (danske) Recesser af 1537 Art. 11, 1547 Art. 2 og 1558 Art. 5; se og Fr. om adskilligt Adelen i Norge vedkommende 21 Juli 1591 Art. 14.

[4]) i Kilden: Fylket.

[5]) [Istedetfor dette har Kilden: „Nu er Arvingen skyldig at give ham Bud, eller Tingmændene, hvis der ikke er nogen Arving tilstede paa Tinget; thi Tilsvar er hver Mand værd."

[6]) [i Kilden: „stevnes for Lagmanden."

[7]) Efter M. L. I. 10 varede Aanfreden om Vaaren fra Mariamesse i Fasten (ɔ: 25 Marts) og til Halvardsmesse (15 Maj), dog mindst 14 Dage før

laugting holdis nermere juel, end at den som steffnit er, kand komme hiem juele afften. Ting skal icke holdis om juelen, inden den 13. gag jule er forløben: Men andre tider om aarit, maa ting holdis, [vden i dimmel vge, eller paa hellige dage.[1]

Steffner mand anden, som hand haffuer lowlig sag imod, for laugmanden [eller laugrettit,[2] met lowlig steffning, [aff bonde lænszmand,[3] oc den som steffnis icke møder, vden lowlig forfald, eller oc hans fuldmectige: da bøde konningen en marck sølff, [oc giffue sin vederpart kost oc tæring.[4] Men der som hand møder oc icke den som steffner, eller hans fuldmectige, vden lowlig forfald: bøde konningen en marck sølff, oc giffue den hand steffnede sin kost oc tæring.[5]

[6]Konningens steffning maa icke tagis vdi smaa sager, men de

Paasken; hvilket blev forandret for Eidsivatingslagen ved Rb. 9 Febr. 1291 til fra 14 Dage efter þriðjavaka (Mariamesse?) indtil 14 Dage efter Halvardsmesse, og for Borgartingslagen ved Rb. 19 Juli 1312 til fra Sommernat (14 April) indtil 7 Nætter før St. Botolphi (17 Juni).

1) [mgl. i Kilden, som derimod tilføjer: „Men hvo som bryder Lagmandens Orskurd forfaldsløst er brødig 4 Mark Sølv til Kongen."

2) [mgl. i Kilden. 3) [mgl. i Kilden.

4) [mgl. i Kilden, cfr. Rb. 11 Oktbr. 1303.

5) Hertil bemærker Bielke: „Herom holder højl. Kong Christiani IIItii Reces (1558) Art. 5, at den som stevner, og selv uden lovlig bevislig Forfald udebliver, bør at have tabt Sagen (til den stevnes lovlig igjen) o. s. v. Og derefter ere mange Domme gangen i Norge, endog den norske Lov intet definerer om Sagen at være tabt, men alene om Kost og Tæring in hoc casu."

6) Herfra forlader Chr. IV. L. aldeles M. L., hvor det følgende af Tingfarebolken lyder saaledes: „*Kap. 11.* — — „Nu skal han, dersom han taber Sagen, holde alt det som Lagmanden har fastsat mellem dem, og gjælde Modparten hele den Bekostning dobbelt, som han havde for den Sag, siden Lagmanden skiftede første Gang Ret mellem dem. Nu skyder man sin Sag fra Lagmanden og til Lagtinget, da skulle Lagrettesmændene omhyggelig undersøge den Sag, men om det ogsaa synes dem Alle, at den Orskurd ikke er lovlig, som Lagmanden haver sagt, saa skulle de dog ikke rokke Lagmandens Orskurd; men de skulle skrive til Kongen hvad dem tykkes sandere i den Sag, og slig Undersøgelse som de som bedst have anstillet. Thi den Orskurd, som Lagmanden giver, maa ingen Mand rokke, uden Kongen ser, at vor Lovbog vidner derimod, eller Kongen selv med kyndige Mænds Samtykke finder andet at være sandere, thi han er

skulle først ordelis til bygdeting, oc der først gange dom. Huem som icke vil nøigis met den dom, laugrettismend affsiger, da maa hand steffne dennem for deris dom for laugmanden. Fortrøcker laugmanden sig, oc icke vil dømme, eller oc dømmer wret, oc imod lowen: da steffne sig laugmanden, som forhaler hannem retten for, eller oc haffuer dømt wret, oc imod lowen, for sin dom, ind for konningen oc hans raad. Befindis hand da met wret at haffue steffnd laugmanden: da igien giffue hannem sin kost oc tæring, fra sit husz oc til sit husz igien.[1] Sidder nogen offuerhørig, naar hand met konningens, stadholderens, eller kongens ombudsmands steffning, steffnis, oc icke vil møde for konningen, eller hans raad, oc gode mend, som met konningens breff forordnis at sidde retterting, for laugmanden, eller hans rette tingsted, naar de lowlig steffnis, oc icke lader liusze deris forfald for dommerne: bøde konningen for huer sinde, otte ørtuger oc tretten marck sølff, oc giffue dennem som paaklager, sin kost oc tæring.[2]

Laugmanden skal icke holde ting hiemme i sit husz, men offentlig paa laugtinget. Icke skal heller en laugmand maa dømme i de sager, som falder i en anden laugsogn. Icke skal heller nogen stæffnis fra sit rette laugsogn, oc til anden laugsogn, at lide dom i nogen sag. Men huer laugmand skal dømme i de sager, som i hans laugsogn forrefalder.[3]

sat over Loven. *Kap. 12.* Nu, hvis man ikke erholder Ret hjemme i Bygden eller for Lagmanden, da skal Sagsøgeren stevne den til Lagtinget, som han ikke faar Ret af, og dersom han har sandt Vidnesbyrd til det, at han har stevnt ham did, som har Sag med ham, og derhos at Sagen forholder sig saa, som han har forklaret, da skal Tingmændene med fuld Ret paadømme den Sag, hvad enten de saa ere tilstede begge, eller alene Sagsøgeren, og Lagmanden og Lagrettesmændene tykkes at han har Ret, med mindre lovligt Forfald hindrer ham som stevnt var, - og det endog om der hjemme var stevnt til Lagmanden."

1) Se her Kong Magnus Smeks Rb. 8 Jan. 1357, hvor réttindi-bréf vistnok betyder Stevning til Kongen og hans Raad (cfr. M. L. I. 4 og 11), medens Konningens Stevning paa nærværende Sted staar i Betydningen af Stevning til Lagtinget. Efter réttindi-bréf skal vistnok staa eigi. — Jfr. Rb. 17 Juni 1308 (bréf af konungs garði).

2) Se her Rb. 3 Novbr. 1318 og Fr. 26 Juni 1483, (Paus S. 274).

3) Jfr. Fr. 1 Aug. 1589. Kilden forøvrigt ubekjendt.

Om konningens vduelgelse,

cap. X.[1]

10 Skal altid til euig tid her effter bliffue en herre oc konning offuer Danmarckis oc Norgis riger, effter den forening som rigerne vdi drotning Margretis tid, oc siden i konning Christians den førstis tid, imellem giort er. Oc huilcken herre oc første, Danmarckis rigis raad, adel, oc stender, kore til Danmarckis rigis konning, den skal oc vere konning vdi Norge, oc lade sig der saa vel hylde, som i Danmarck, effter som altid sedvanligt verit haffuer. Oc effterdi, guds fryct, oc den sande religion, er en begyndelse til alt got: da skal konningen vere forpligt, at hanthæffue oc beskytte, den religion oc lærdom, som nu predickis vdi Danmarck oc Norge, effter den hellige bibelske, prophetiske oc apostoliske scrifft vden all forhindring.

Sammeledis skal konningen holde huer mand, ædel oc wæddel, ved Norgis rigis low, ræt, oc huis privilegier oc friheder, dennem aff fremfarne konninger giffne ere: oc icke tilstede nogen imod lowen, oc privilegierne, at wforrettis i nogen maade. Huilcket oc konningen skal *confirmere*, oc bekreffte adelen, oc rigens stender, naar hand kronis til konning.

Huad eed addelen, laugmend, kiöbstedsmend, oc bönder, skal suerge konningen,

cap. XI.[2]

11 Naar konningen skal hyldis, da skal alle riddermendsmend oc addel, biscoper, prælater, prowister oc laugmend, komme til den sted, som

1) Dette Kapitel er taget af Haandfæstningerne: Chr. III. Haandf. 30 Oktbr. 1536, Fredr. II. Haandf. 12 Aug. 1559 og Chr. IV. Haandf. 7 Aug. 1596.

2) Dette Kapitel svarer til M. L. II. 10—12, men er temmelig afvigende i Udtrykkene. De øvrige Kapitler af den nyere Landslovs Kristendomsbolk (Kap. 1 om den kristne Troesbekjendelse, 2. om Konge- og Bispeværdighedens guddommelige Udspring, 3. Advarsel mod falske Kronprætendenter, 4—7. om Kongearven og Kongens Udvælgelse, 8. Kongens Ed og 9. om Hertugs og Jarls Ed) ere ikke optagne i Chr. IV. L. se Fortalen S. 5. Jfr. og Haakon Magnussøns Rb. 9 (16) Septbr. 1302.

konningen skal hyldis, oc konningens ombudsmand, skal tilnæffne borgemestere, oc nogle raadmend aff huer kiøbsted, oc tolff de forstandigste oc beste bønder, i huert deris læn, som met dem skal fare. Da skal riddermendsmend oc adelen suerge konningen saadan eed: Jeg N: loffuer oc tilsiger, at ieg vil oc skal vere min naadige herre oc konning, oc Norgis rige, huld oc tro, lønlig oc obenbare: Styrcke skal ieg hans rige, oc aff all min formue affuerge hans naadis oc Norgis rigis fiender: Holde skal ieg ocsaa alle dem, som ieg haffuer at raade offuer, ved Norgis low, skiel oc ræt, effter den løffte konningen haffuer loffuit alt landsfolckit, oc der imod ingen wforrette, effter den skiel oc forstand gud mig giffuit haffuer: Saa sant hielpe mig gud, oc hans hellige *evangelium.*

Laugmendene skal suerge konningen denne eed: Jeg N: loffuer oc tilsiger, at ieg vil oc skal vere min naadige herre oc konning huld oc tro: Affuerge hans naadis, oc Norgis rigis skade: Oc vide oc ramme hans naadis, oc rigens[1] gaffn oc beste, aff min yderste formue: oc dømme retfærdeligen, vdi alle de sager, som for mig bliffuer indsteffnit, vden nogen persons anseelse, effter Norgis rigis low oc ræt, oc icke tage nogen gunst eller gaffue derfor, eller for vild eller venskaff foruende retten, for nogit menniske, høye eller laug, fattig eller rig, som ieg vil antsuare for gud, oc met en god samuittighed vere bekiend: Saa sant hielpe mig gud, oc hans hellige *evangelium.*

Borgere, bønder, oc almues folck, skulle suerge konningen saadan eed: Jeg N: loffuer oc tilsiger, at ieg vil oc skal, vere min naadigste herre oc konning N. huld oc tro: Affuerge hans naadis, oc Norgis rigis skade: oc vide oc ramme, hans naadis, oc rigens gaffn oc beste, aff min yderste formue: Oc beuise hans naade all tro oc plictig tieniste oc lydighed, i feide, saa vel som i freds tider: Saa sant hielpe mig gud, oc hans hellige *evangelium.*

[1]) I nogle Aftryk staar Rigis.

Vdfare, eller Landværne Balcken.[1]

Om vdnæffn, oc skibs redning,

cap. I.[2]

1 Norgis konning skal raade, oc biude offuer hans vndersaatte effter lowen: oc biude dem i leding oc vdfærd, naar behoff giøris.[3] Icke maa vndersaatte sønne konningen leding, men ere plictige met hannem rigens fiender at affuerge. Oc maa hand vdbiude halff almuen, oc flere om behoff giøris. Icke maa konningens ombudsmand vdbiude almuen, naar hand vil, oc forloffue dem igien for gaffuer skyld, vden feide er forhaanden, oc hand haffuer konningens breff oc befalning der paa: Giør hand det, da bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck, for huer mand hand tog pendinge aff, oc giffue huer sine vdlagde pendinge igien, hand afftog.

Ingen almindelig told skal konningen eller hans ombudsmand almuen paalegge, huercken gaffuer, giestebud, heste foring eller vedhug, naar leding giøris: vndtagen skiudsferd, oc anden lydighed, som lowen vduiser.

Bliffuer landværn skib, eller skibshus, i herrit, eller skibs redskab gamilt, saa de behøffuis at forbedris, eller giøris aff ny: da skal konningen vdi den lands ort, lade vdbiude, saa megit hannem tyckis der til behøffuer, effter bestemends raad. Oc det skal konningens ombudsmand, laugmanden, oc en skellige bonde sammesteds opbære, oc haffue opsiun, at det icke foruendis til anden brug. Skal oc konningens ombudsmand som der haffuer befalning, met dennem forordne huis der til behøffuis, for billig kiøb. Oc skal ombudsmanden[4] haffue

1) Uagtet denne Bolk i det hele svarer til og er taget af M. L. III, var den dog, som let vil sees, allerede ved sin Udgivelse aldeles antikveret.

2) Kilden er i det hele med nogle mindre væsentlige Forandringer M. L. III. 1.

3) I Kilden: „Vor lovlige Norges Konge skal raade for Udbud og Forbud og for vore Udfarter, og raade lovlig men ikke ulovlig, Gud til Priis og Ære, sig selv til Gavn og til Tarv."

4) I Kilden „Lagmanden."

for sin vmag, huer tolff maanit ti marck sølff, oc huer de andre fem marck sølff. Thi de skulle vere plictig, huer laugting at giøre regenskab, for huis de opbaarit, oc vdgiffuit haffuer.

Om skibs bygning, oc detz behör,

cap. II.[1]

Vorder skib for gammil, saa det icke lenger kand brugis: da skal 2
effter konningens raad byggis andit igien, som bønderne skal bekoste. Det maa de opsette huor det siunis best vere beleiligt, dog saa, at de icke giøre skade paa ager eller eng. End giøris der paa skade, da skal bønderne det bøde met pendinge, effter gode mends vurdering. Paa konningens jord (om den er til) skal skib opsettis. Vdi konningens oc huer mands skow, skal tømmer huggis til jaffnide til landværne skib. Thi icke skal en mands skow allene ødis. Tømmermend skal tilnæffnis, alle de som ere inden fierdins fylcke, oc videre, om behoff giøris. Oc skal dem giffuis slig løn for deris arbed, som billigt oc ret er. Huer staffne tømmermand, som tilsagd er, oc icke kommer, bøde en marck sølff: oc huer fyldings tømmermand, en halff marck sølff. Naar køllen er sætt paa banckestocken, vndløber da nogen fra sit arbed, er det staffne tømmermand, bøde til konningen, otte ørtuger oc tretten marck sølff: huer fyldings tømmermand, fem marck sølff. Naar skibet er ferdig giort oc bradit, da skal det settis i skibshus, om det er til: Er det icke til, da skal det byggis, oc huggis tømmer i huer mands skowe, som til skibs behoff. Segel, ancker, baad, redskab skal met konningens raad tilskaffis, huilcket bønderne skulle betale, saa skibet bliffuer fuldferdig.

Om feide kommer paa rigit,

cap. III.[2]

Kommer feide paa rigit, da maa konningen vdbiude all almuen 3
til landhielp, eller til skibs, met vaaben oc kost, eller saa mange hannem, met beste mends raad siunis behoff giøris. End kommer

[1]) Kilden er M. L. III. 2, uforandret. [2]) Kilden er M. L. III. 3.

krigshær, eller nogen oprør begyndis i landit: da skal den sligt i sandhed fornemmer, opskiere budsticke, oc lade det fare landit igiennem: oc de bud skal fare ret almindelige veye, i det mindste met tre myndige mend. Til søes skal de fare met baade,[1] almindelige leid frem, nat oc dag. Tre budfærd skal alle vegne opskieris i bygden, fra almindelige veye, oc ind i fiordene. oc vd paa øerne. Oc skal huer bære til anden met vidne. Budsticken giør huer mand, den tilkommer steffne, dem til skibs skulle fare, at møde ved søen: oc dem til landværn skulle, at skulle forsamlis paa landit. Oc da skal fare baade bonde oc dreng:[2] Huem som da sidder hiemme, da bliffuer hand fredløs. Oc skal huer bonde holde sig selff, oc sit folck kost.[3]

Forsømmer nogen at frembære budsticken, naar feide er, eller oc icke fremkommer, naar hand er tilsagd, vere fredløsz: Oc haffue forbrut alt det hand haffuer, vden hand haffuer slig forfald, som dommeren[4] kand kiende lowlig er.

Mistroer konningen nogen, for at hand icke vil værge hans land: da skal den sette konningen giszel, at skulle vere huld oc tro. Giør hand det, da skal hans giszel hannem løsz giffuis igien. End befindis hand i vtroskab: vere hans giszel i konningens naade oc vnaade, oc suare derfor effter lowen.

Om vædvarder at holde,

cap. IV.[5]

4 Er der feide formodendis paa rigit, da skal [vædvarder oc vardehusze ferdig giøris.[6] Ombudsmand skal lade bønderne til sige væd-

[1]) M. L. har: með skipi skipaðu = med et udrustet Skib.

[2]) M. L. þegn ok þræll, ɔ: Alle og Enhver, jfr. Rb. 1 Jan. 1307.

[3]) M. L. har: „og dem af sine Folk, som ikke selv kunne skaffe sig Underholdning.“

[4]) M. L. har: „Kongen.“

[5]) Kilden er M. L. III. 4 med enkelte mindre Forandringer, jfr. Chr. V. N. L. 3—17—4.

[6]) [M. L. „Da skal man skaffe Vite-Vagt“ (vita vørðr, hvilket i Chr. IV. L. overalt er gjengivet ved det urigtige „Vedvarde“). Denne Misforstaaelse har bragt Vildrede i hele Kapitlet, uagtet det ellers i det Væsentlige gjengiver Kildens Mening.

varder ferdig at giøre, paa de steder de aff gammel tid verit haffuer. De bønder som boer i den fierding næst hos vædvarder, skulle varder oc vardehusze[1] bygge, met tag paa, oc fire dørre paa huert husz. Huem som tilsigis at bygge vædvarder, oc det forsømmer: bøde konningen to[2] marck sølff. Ombudsmand skal steffne ting, oc tilsige bønderne at holde vagt.

Tre frelse oc fuldmyndige, inden lands føde mend, der øyenen, ørren oc fødderne, ere helbrede paa, skal vagt holde: oc vere paa varden, naar dem tilsigis: Huem det forsømmer, bøde konningen to[2] marck sølff. Middags tide skal mand paa varden gange, oc sidde der til anden middag, oc icke før affgange, vden den ene ganger de andris erinde. Soffue de mend paa varden vagt holde skulle, oc brende vædvarden sønden eller norden forre: Da haffue forbrut deris boeslod.[3]

Vardemendene skulle brende vardevidden, naar de see tre orlogs skib eller flere komme.[4] End tuiffler de om dét er orlogs skib: da kalde til sig de neste oc forstandigste mend, oc spørge dem til raads, om de skulle varden brende eller icke.

Kommer fiender øster fra, oc de som den østerste vædvarde vocte, icke brender vædvarden, haffue forbrut deris boeslod.[5] Lige oc de som paa den varde vocte, der nest hos ere.

De som den nordeste varde, oc den der nest hos er, vocte, tabe oc deris boeslod,[5] om fienderne komme der fra, oc de icke brender vardevidden. Men huer de andre det forsømmer, bøde konningen to[6] marck sølff. Konningens ombudsmand skal tilskicke skellige mend, som huer dag skal randsage vagten, oc bestille at altingist der met gaar ret til. Forsømmer de det, oc der kommer skade aff: bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff.

1) M. L. „varðhús" ɔ: Vagthus.

2) M. L. i nogle Codd. 1 Mark, andre ½ Mark. Jfr. Rb. 8 Novbr. 1318.

3) M. L. har ogsaa her den almindelige Bod for Vagtforsømmelse, 1 (½) Mark, („varðviti," hvoraf vistnok ved Misforstaaelse er kommet det besynderlige Udtryk „Vardevidden").

4) M. L. tilf. „Forsømme de at brænde den, da ere brødige til Vagtforsømmelsesbod (varðviti, 1 (½) Mark Sølv) til Kongen."

5) M. L. 8 Ørtuger og 13 Mark Sølv til Kongen.

6) M. L. 1 Mark.

Om mand bær sande feide tiender,

cap. V.[1]

5 Kommer fredløs mand i rigit, oc bær sande feide tiender, som indbyggerne icke før viste: da beholde hand sin fred: endog hand tilforne haffde giort nidingsværck. Men bær nogen frelszmand wsande feide bud: da vere hand fredløs.[2] End bær hand sande bud, da haffue aff konningen tre marck sølff, oc aff huer fylcke en marck sølff.[3]

Om ledings gierd, oc detz jæffning,

cap. VI.[4]

6 Hver mand skal leding giøre til jaffnit. Naar leding er paalagt, da skal huer mand betale sin leding, som hand haffuer jord eller løszøre til.[5] Den paa jorden boer, hand skal giøre leding aff sin affuel oc løszøre, ihuem jorden tilhører.

Konningens ombudsmand bør at jæffne imellem den som brøst holden er, oc de andre i hans skibrede.

Huilcken som icke [betaler sin leding til rette tid:[6] bøde konningen ledings fald, sex øre sølff.[7] Vil nogen kræffue jæffnit i andre ottinge, fierdinge, eller fylcke, end hand i boer: da skal det skee til tinge, [met ombudsmands oc andre skellige mends raad.[8]

Vil da nogen slig leding icke vdgiffue: da bøde slig ledingsfald, som før er sagd. Løber nogen fra it sted, oc[9] til en anden, oc vil ingensteds leding betale: da skal hand dog vdlegge huis hannem paaleggis, oc bøde sex øre sølff til konningen.

1) Kilden er M. L. III. 5.

2) M. L. tilf. „med mindre han sander med 6 Mænds Ed (andre Codd. med sin egen Ed) at han gjorde det i god Tro og troede at dèt var sandt."

3) M. L. tilf. i nogle Codd. „en Mark skal han og have af vore Byer."

4) Kilden er M. L. III. 6.

5) M. L. tilf. „Den Leding, som gjøres af Jorden, frælser Jorden for den som ejer den, (ↄ: befrier dens Ejer for yderligere Skat); men den, som bor paa Jorden — — o. s. v."

6) [M. L. har „udebliver forfaldsløst (naar Ledingen skal fordeles)."

7) M. L. tilf. „og betale dog forholdsmæssigen, skjønt det sker sednere."

8) [mgl. i M. L. 9) mgl. i flere Aftryk.

[Huem leding er paalagd, oc icke betaler i tre aar:[1] vdgiffue huis hannem er paalagd, oc bøde konningen fem marck sølff.

Huorledis leding skal giöris,

cap. VII.[2]

Hvem som eyer husz i kiøbsted, oc boer paa bygden, oc er vnder- 7
tiden her, oc vndertiden der: hand skal giøre leding i herrittit, der som hand boer, effter hans jords storhed, lige som andre bønder. Men i kiøbsteden skal hand giøre leding [aff huis husze, oc brug hand der haffuer,[3] Holder hand affuel paa to gaarde, huer i sin skibrede, giøre leding aff huer, der som hand ligger, effter som huer er god til effter jæffnit. Farer nogen som er fød i kjøbsted,[4] imellem kiøbsted oc herrit, oc bruger sin kiøbmandskab, oc ingen visse bopæl haffuer, oc er i herrittit om julen, oc [bruger ellers sin handel[5] i kiøbsteden vinteren igiemmel: hand skal giøre sin leding i kiøbsteden, aff sin kiøbmandskab. Men er hand fød i herrittit,[6] oc farer i kiøbsteden, oc selger sin vare, oc haffuer ingen visse bopæl, enten i kiøbsted eller herrit: hand skal giøre sin leding i herrittit, aff sin kiøbmandskab hand metfarer. End opgiffuer nogen sin boe i herrittit, oc farer i kiøbsted, [for hand icke vil vere i mandtal met bønderne,[7] oc farer siden vd igien: da giffue sin leding met bønderne. Huem andensteds giffuer sin leding, end der som hand er forlagd: bøde som hand ingen leding haffde vdgiffuit.[8]

1) M. L. „Hvo, som gjør sig trodsig, og som bliver tilsagt til Leding og søgt dertil, og vil ikke udrede, og undløber Søgsmaalet og gjør intetsteds Leding i 3 Vintre."

2) Kilden M. L. III. 7.

3) i M. L. har: „af sit Kjøbmandskab og Husleje."

4) M. L. har i nogle Codd. „Herredet," men aabenbar urigtigt (jfr. F. L. VII. 11).

5) [M. L. har „binder og løser sin Randsel."

6) M. L. har her i nogle Codd. urigtigt „Kjøbstaden," jfr. Note 4.

7) Misforstaaelse af Kilden: „fyrir manntal ok jafnað manna" ɔ: forinden Mandtallet og Fordelingen (af Ledingen) mellem Mændene (sker).

8) M. L. tilf. „hvis han selv ved, hvor han skulde have udredet den." jfr. F. L. VII. 9.

Om vdnæffnd til skibs behoff,

cap. VIII.[1]

8 Konningen eller hans ombudsmand skal næffne den, skipper skal vere. Men skipperen skal tilnæffne de som met hannem skal fare. Alle som tilnæffnis, skall vere plictige met at fare, vden de haffue lowlig forfald: da skal næffnis andre i deris sted. Skipperen [oc styrmand[2] skal haffue til løn, naar de kommer hiem igien,[3] for huer maanit, som bønderne skal betale, [effter som de met dennem kand om forligis:[4] vden de haffue andre løn, eller tilleg aff konningen derfor.[5] [Skal huer fare som næffnis, oc icke løsz giffuis[6] vden lowlig forfald. Huem nogen forloffuer for pendinge, bøde imod konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff, for huer hand tog pendinge aff. Oc den som pendinge giffuer for forloff, bøde en marck sølff til konningen. Sicter nogen anden derfor, oc icke kand det beuise, da bøde derfor effter lowen.

Om skib at vdsætte, skibs munstring, oc detz fetallie,

cap. IX.[7]

9 Naar skib skal vdsættis, oc skipperen lader tilsige saa mange der til behoff giøris: da skal huer som icke kommer vden lowlig forfald, bøde konningen to marck[8] sølff: oc flytte dog skibit i haffne, oc foruare det, til det bliffuer anlagt.[9] Skal hand oc legge de mend, til

1) Kilden M. L. III. 8. 2) [mgl. i M. L.

3) M. L. tilf. „hvis han udfører denne sin Tjeneste vel."

4) [M. L. har „en halv Mark Sølv."

5) M. L. tilf. „Lodsen skal have for sin Tjeneste og Umage ½ Mark Sølv fra Trondhjem til Bergen, ½ Mark Sølv fra Bergen til Tunsberg, ½ Mark Sølv fra Tunsberg til Landsgrænsen; og lige saa meget paa Tilbagevejen; desuden Mad og Drikke."

6) [M. L. har: „Hver skal fare, som fra først af er nævnt, og ingen Ombytning ske" o. s. v.

7) Kilden er M. L. III. 9. 8) M. L. har „1 Øre Sølv."

9) Hele dette Passus er misforstaaet. Det heder i M. L. „Naar Skibet skal udsættes, da skal Skipperen udskikke Bud og stevne Mænd til saa viden

er næffnd, visse dag for, at komme til skibs: oc da skal holdis munstring, oc beseis deris vaaben, oc klæder, som metfare skulle. Fattis da nogen vaaben, da skal de met skipperens raad, tagis, huor de beleiligste ere at bekomme. Oc huer foruare sin vaaben effter lowen.[1] Huer bodsmand, oc huer kock, skal haffue [slig løn, som bønderne kand forligis met dem.[2]

Bønderne skal vdgiffue til skibs behoff, tre maanitz fetallie: vdi smør, mad oc miel. Paa huer rode, er til huer tolff mend, huer halff maanit, tre pund biugmel, tre løber smør, tre pund i huer løb. Den fetallie skal skipperen til sig annamme, oc der met holde næffnd mend i tre maaneder effter gammel sedvaane.[3] Huem sligt icke vdlegger, da bøde ledingsfald, [sex øre sølff, huer øre regnit for fire skilling danske.[4] Den fald skal syszlemend vdkræffue, oc haffue der aff to delen, oc skipperen den tredie deel. Vil hand det icke vdsøge, da maa skipperen det søge, oc haffue der aff halffdelen, oc syszelmanden halffdelen.

Om bösser, skud, oc anden skibs rettighed,

cap. X.[5]

Ved huer toffte skal ligge en lang bøsse,[6] som de to der paa sidder 10
oc roer, skal forskaffe dem, eller gielde to marck[7] sølff til konningen, oc dog forskaffe sig bøsse.[6] Der til skal bønderne forskaffe dem [lod

om som han ser at han behøver, og hvo som ikke kommer efter Tilsigelsen forfaldsløst, er brødig 1 Øre Sølv til Kongen. De skal flytte Skibet til Havn og deres Ansvarlighed varer indtil Skibet er fæstet," jfr. VII. 23.

1) M. L. har: „og den som har dem skal være ansvarlig derfor efter Loven."

2) M. L. har „1 Øre Sølv i Hyre."

3) Hele denne Passus i M. L. er uforstaaelig; det heder ordret: „Bønderne skal udrede 2 Maanedersmad af Smør og 3 af Mel for hver Hamle (Rogang paa Skibet). Dette skal Skipperen oppebære den Tid Leding er ude, og deraf bestride Omkostningerne for de udnævnte Mænd i 3 Maaneder efter gammel Provianteringsmaade. Og det er ret Proviantering: hver halve Maaned for hver tolv Mænd 1 Pund Bygmel og 3 Løb Smør, 3 Pund regnet paa Løbet." — 1 Maanedsmad Smør = 1 Løb = 3 B℔.

4) [mgl. i M. L. 5) Kilden M. L. III. 10. 6) M. L. overalt „Bue."

7) M. L. ½ Øre (i nogle Codd. ½ Mark).

oc krud, saa megit behoff giøris,[1] eller bøde til konningen, (om lod oc krud fattis) en marck sølff.[2]

Vil konningen haffue flere folck til skibs: da skal flere skibrede tilhielpe, saa skibsfolck haffuer saa megit kost, som før er sagd.

Farer mand paa andet skib, end hand er tilnæffnd: [da giøre hand begge roerleding, oc bøde derfor to marck sølff.[3]

Skipperen skal haffue tilsiun met kocken, at hand icke forderffuer fetallien: giør hand det, da straffis hand derfor, som ved bør.[4]

Naar skibit løszis aff feste, da skal huer søge sit forordnede sæde, eller bøde en marck sølff.[5]

Huer som fælder eller forsømmer sligt færd, være fredløsz i tre aar:[6] vden hand haffuer slig forfald, som dommeren[7] kand kiende lowlig forfald vere.

Om vaaben huer bör at eye,

cap. XI.[8]

11 Hver odels bonde, eller leilending, som boer paa en fuld redsels

1) M. L. har „2 Tylfter Pile eller skjæftede Brodde."

2) M. L. har: „halvanden Øre Sølv for hver Tylft Pile som mangle."

3) Her er urigtigt oversat, skjønt Meningen er rigtig gjengiven; det heder i M. L. „da gjør han begge Dele: ror Ledingen og betaler Boden" ɔ: da skal han bøde Ledingsfald, uagtet han deeltager i Ledingen. At Boden her er sat til 2 Mark (= 16 Ører) uagtet den almindelige Bod for Ledingsfald saa vel efter M. L. som Chr. IV. L. kun er 6 Ører, (se Kap. 6 og 9) er en ren Abnormitet i Chr. IV. L., formodentlig fremkaldt derved at man ikke har forstaaet Stedet i Kilden.

4) M. L. har: „Dersom Frimand overtager at være Kok paa et Skib, og forspilder Provianten, da skal man sige Skipperen til, og han skal holde Skibsstevne og refse ham med skjønsomme Mænds Raad, dog saa at han hverken slaar ham Lemster- eller Bane-Saar; eftersom Skipperen skal raade mest inden Borde paa ethvert Skib."

5) M. L. tilf. „med mindre lovligt Forfald er til Hinder."

6) M. L. har: „Men hvis nogen Mand fælder Færden for sin Trodsigheds eller Ulydigheds Skyld (ɔ: ved sin Trods eller Ulydighed forvolder at Toget ikke kan blive af) skal han være fredløs tilligemed alt hvad han ejer."

7) M. L. har: „Kongen med gode Mænds Raad og Tilskyndelse."

8) Dette Kap. svarer til M. L. III. 11, men er for Resten ganske forandret, jfr. Chr. V. N. L. 3—17—1.

gaard: hand skal haffue en lang bøsse, met fyerlaas for, oc nødtørfftig krud oc lod, en teszack, oc en øxe.

Den leilending, som sidder paa en halff redsels gaard: skal haffue en lang bøsse, oc en teszack.

Den som boer paa en tridings gaard: skal haffue en bøsse, oc en øxe.

Den som boer paa en fierdings gaard: skal haffue en hellebare met jernskinner, to alne langs ned at stangen,[1] oc en teszack.

Ødegaards mand skal haffue de første tre aar, effter hand haffuer byggit paa jorden, en hellebare oc en teszack. Men siden effter gaardsens storhed.

Huer huszmand som boer i gaarde hos bonden: skal haffue en hellebare met jernskinner, oc en øxe.

Huer strandsidder, som haffuer god formue, skal haffue en lang bøsse, met sin tilbehøring, oc en teszack.

Den som ringer formaar, skal haffue en hellebare, oc en teszack, eller it spiud, oc en teszack, effter som dennem aff tingmend paaleggis, oc som deris formue er til.

Huer tienist dreng, som tien for fuld løn, skal haffue it spiud, oc en teszack.

Den som tien for halff løn, skal haffue it spiud, oc en hand øxe.

Huem som fattis nogen aff disse værge, bøde konningen en marck sølff[2] for huer hannem fattis, oc forskaffe sig ligeuel samme værge. Oc vere halffrettis mand, indtil han skaffer sig saadanne værge.

Om vaaben ting,

cap. XII.[3]

Vaaben ting skal holdis offuer all Norge, dog icke støre tilhobe end 12
skibridsting. Oc skulle begyndis kyndermysse, oc haffue ende midfaste tide. Budsticken skal opskieris, naar det ting holdis skal. Oc til det ting skal huer bonde søge [met sit folck, oc værger.[4] Huem

[1]) I nogle Aftryk staar Stagen. [2]) Efter M. L. „1 Øre Sølv."

[3]) Kilden M. L. III. 12. Jfr. Chr. V. N. L. 3—17 -2 og 3.

[4]) [M. L. har: „ok hafa fólkvápn (andre Codd. full vápn) sin þar" ɔ: og have der med sig sine Krigsvaaben.

icke kommer til det ting, da bøde konningen to marck[1] sølff. oc for huer vaaben hand skulde haffd der, en marck[1] sølff: vden hand er siug, da skal hans tieniste karl bære hans vaaben, eller bøde som sagd er. Er enuirckismand, som ingen tienist karl haffuer, siug: da kalle sin naboer ind paa tingdag, oc lade dem see sine vaaben. Ere de icke alle tilstede, da bøde for huert hannem fattis, som før er sagd.

Selger mand sin vaaben, saa hand ikke haffuer de vaaben, hannem er forlagd: da bøde for huer hannem fattis en marck[1] sølff.

Konningens ombudsmand skal skicke dennem i orden, tre mand tyck. Saa skulle de gaa skickelig, saa at ombudsmand, met andre gode mend kunde see deris vaaben. Gaar de tyckere, saa ombudsmand kand icke skue deris vaaben: da gielde huer det giør konningen en marck sølff for wlydighed. Oc huer der icke haffuer sine vaaben, bøde som før er sagd.

Befindis nogen at haffue laant de vaaben, hand bær til vaabenting: da ere de vaaben forbrut til konningen. Oc hand der laante vaaben, bøde konningen vaabenvide.

[2]Ingen ombudsmand maa forloffue nogen, at vere fri for at holde vaaben oc værge, vden det første aar hand setter sig ned: det andit[3] aar skal hand søgis til vaabenvide. Befindis ombudsmand at tage gaffue for vaaben, at nogen icke holder dennem, miste sit læn.

Om orlogsferd oc strandhug,

cap. XIII.[4]

13 Hvilcken som vndløber fra skiben, meden konningen ligger til landværn: bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck. Vndløber skipperen, da vere han fredløs, oc forræder imod konningen.

Skib skal icke lenger vere vde, end de haffuer [halffmaanitz fetallie inde aff mad, miel oc smør.[5] Det skal de lade dem vide, paa de andre skibe, oc vijse dem at de haffue icke mere kost.

[1]) M. L. overalt Øre.

[2]) Kilden til dette Passus er Magnus Smeks Rb. 8 Jan. 1357, jfr. Rb. 17 Juni 1308. [3]) i Kilden: tredje. [4]) Kilden M. L. III. 13.

[5]) [M. L. har: „en halv Maanedsmad Mel og Smør.“ En Maanedsmad Smør = 1 Løb = 3 B℔. Jfr. M. L. III. 9. VIII. 29.

Fattis skibsfolck fetallie paa hiemreysen, [da maa de fare til lands, oc begiere aff neste hos boendis bønder fetallie til kiøbs. Da maa hand dennem icke fetallie sønne: dog at de betale huis de aff hannem bekommer, saa som det værd er. Tage de noget quæg fra nogen bonde, vden hans vidskab, oc slacter det:[1] da bøde skipperen otte ørtuger oc tretten marck sølff til konningen: oc huer baadsmand en marck sølff, oc betale dog bonden sit quæg. Aff den bøder tager bonden der quægit miste: saa som hand er mand til, oc konningen det til offuers er.

Mistenckis nogen at haffue anderledis slactet bondens fæ, oc de dølger det: da skal skipperen dølge for saa mange hand vil, met tre mends eed. End vil hand det icke: da skal huer for sig selff suerge selff tredie. Ingen maa gange fra skibit, før det kommer i haffnen: huem det giør, bøde konningen en marck sølff.

Om skib oc detz redskab at foruare,

cap. XIV.[2]

Naar skib kommer i haffn, da skal skipperen skicke bud saa vide 14
behoff giøris, at de kunde vere stercke nock at opdrage skib. Huer mand er plictig det bud at bære, huad heller det er i deris skibrede eller vden. Huem saadant bud forsømmer,[3] eller oc bliffuer tilsagd oc icke kommer: bøde konningen en marck[4] sølff. De bøder skal konningens ombudsmand lade vdkreffue, oc haffue der aff de to dele, oc skipperen den tredie deel. Vil icke ombudsmand det vdkreffue: da maa skipperen, oc haffue for sin vmag halffparten, oc ombudsmand halffparten.

1) [i M. L. heder det istedetfor dette Stykke: „da maa de sagesløs slagte 2 Nød for en Bonde, og lægge istedet 2 Ører for en Ko, og lige saa meget for en treaars Okse, men halvtredje Øre for en Femaaring; de skal lade Hoved, Fødder og Huden ligge igjen; da ere de sagesløse. Hvis Andre slagte for en Bonde, for hvem Andre havde slagtet i Forvejen, uden at Hoved og Fødder og Huden have været at se, da slagte de sagesløs, naar de vederlægge Gods, saa meget som før er sagt, og lade Hovedet og Fødderne og Huden ligge igjen. Men hvis de slagte anderledes, end her er sagt o. s. v.“

2) Kilden M. L. III. 14. jfr. VII. 23. 3) ɔ: at bære. 4) M. L.: Øre.

End om skib kand icke for folck hielp skyld komme vd eller op:[1] da bøde de som hieme sidder, som før er sagd: oc stande til rette for, om skibit der offuer bliffuer at skade. End om de kommer fem netter før eller effter de ere tilsagde, da forsørge sig huer selff met kost.

End kommer nogen seyermere: da vdlegge de andre deris kost effter antals regning. Tre aff de fornemmiste bønder, som boer nest ved den kircke, som skibit nest hos ligger, skulle foruare [skibs redskab oc[2] segel.

Baadsmendene ere plictige segel oc all redskab til kircken at bære, oc foruare det, saa det icke forderffuis.

Tager nogen segel eller redskab aff kirken vden forloff[3]: da forskaffe det tilstede igien vden skade, oc staa til rette for huis skade der aff kommer, oc bøde konningen[4] otte ørtuger oc tretten marck sølff.

Brender kircken oc seglit met, da skal bønderne flye segel igien: vden nogen brender met vilie.[5] Vdtagis eller ødis den jord, skib pleyer at paasettis, aff storm, elff eller søe: da skal igiensettis skib paa konningens jord, (om den er der i fierdingen beleilig til) Er det icke beleilig: da skal bønderne kiøbe platz der til, for slig værd, som sex skellige mend vurdere.

Om skiudsferd til konningens behoff,

cap. XV.[6]

15 Alle bønder ere plictige at giøre skiudsferd til konningens behoff. Konningens ombudsmand skal der om lade, saa vide budsticken opskiere, som hannem siunis, at konningen icke fattis skiudsferd. Huer bonde som om skiudsferd bliffuer tilsagd, de skulle huer vdgiøre i skiudsferd en hest eller øg, som sadel eller sele tilforne haffuer verit

1) M. L. tilf. „og fjerdedel eller halve Skibreden eller flere forsømmer."

2) [mgl. i M. L.

3) M. L. har: „uden Kongens eller Bøndernes Tilladelse."

4) M. L. tilf. „og Bønderne."

5) M. L. tilf. her: „Opsætningsplads (for Skibet) skulle de have der, hvor de have haft fra gammel Tid."

6) Kilden til dette Kapitels 1ste Passus er M. L. III. 15.

paa. End huem som tilsagd er, oc forsømmer at giøre skiudsferd: bøde konningen [to marck sølff for huer sinde.[1]

[2]Ingen skal bønderne føre, alligeuel de haffue sadel oc tømme met sig, vden de haffue konningens ombudsmands paszbord, at de haffue nødtørfftige værff paa konningens eller ombudsmands vegne. Vil oc nogen adelszmand forskicke nogen hans folck vdi hans erinde nogensteds igiennem landit: da skal hand giffue dennem sin paszbord paa en eller to visse personer, som dog er vdi hans tieniste: huilcke effter samme adelszmands formue oc bestilling, met skiudsferd skulle befordris til nødtørfft: dog skal vdi samme hans pasz naffngiffuis samme hans tienere, som met skiudsferd skulle befordris. Findis nogen som vil trwe sig forindskab til, som icke haffuer pasz: da maa de gribis, oc føris til ombudsmanden, oc straffis som ved bør.

Om ransmend oc röffuer effter at söge,

cap. XVI.[3]

Røffuer eller ransmend, ere vbodemend oc fredløse, ihuor de fin- 16
dis,[4] effter som sagd er om vbodemaal i mand helge balcken. Røffuis nogen, som icke er sterck nock at søge effter dem som fra hannem

1) [M. L. har: „en Øre Sølv for hvert Øg, som ikke kom tilstede til Skydsfærden forfaldsløst.

2) Det følgende af dette Kapitel skal være taget af Forordninger af 31 Juli 1593 og 14 Oktbr. 1602, hvilke dog saa vidt vides intetsteds er trykte. Jfr. for øvrigt Rb. 23 April 1293 Art. 9 og 22 Juli 1297 Art. 8. Herredagsartikler 1548 Art. 5. Reces til Oslo 1578 Art. 7. Fr. 21 Juli 1591 Art. 13. — Bielke anmærker: „Hid henhør ogsaa kgl. Maietts. Fr. om Fordringskab, acterit Bergenhus d. 1 Aug. 1622, om hvor mange Skydsheste en Adelspersons Tjener herefter maa tage, særdeles en gemen Tjener og særdeles hans Foged eller Ombudsmand. Og at hannem selv ikke kan præskriberes, hvor mange han skal tage, naar en Adelsperson selv rejser, men det at være hannem frit for til Nødtørft ut ibidem. Saa og den Forordning samme Aar udgangen in Septembri om at Befalingsmænd eller andre Adelsmænd ikke maa tage for mange Fogeder i Følge med dennem, at Bønderne ikke for meget med Fordringskab skal besværges."

3) Kilden M. L. III. 16.

4) M. L. tilf. „og hver som bistaar dem deri."

røffuit: vil hand tilsige sin naboer, da ere de alle plictige som tilsigis, at fare til hannem, vnder deris boeslods[1] fortabelse, vden de haffue lowlig forfald. Er hannem da hans gods frarøffuit, da ere de plictige at følge hannem saa langt hand vil. Finde de da røffueren: da maa de hans gods igientage, om de end der til skulle bruge od eller eg: oc beholde hand huis hand kiender at vere sit gods. Oc huis offuer er aff røffuerne deris gods, det maa de skiffte dem imellem: vden nogen kiender sig der ved met lowlig vidne. End der som hand kallit dem til hielp, oc røffueren er icke kommen til hans husz: da skiffte sig hans boeslod imellem.

Om mand kiöber met röffuere,

cap. XVII.[2]

17 Kiøbslar nogen met røffuere, som fare igiennem landit, oc nogen kand beujse[3] det som kiøbt er sit gods at vere, oc at vere hannem frastolit: da bør hand at haffue sit gods igien det aatte. Oc den som videndis kiøbte met røffueren, bøde konningen fire[4] marck sølff, [oc vere mand diszverre. Men kiøber hand[5] wuidendis, miste godsit hand kiøbte.[6] Kand eyermanden icke beujse hannem offuer, at haffue kiøbt met røffueren: da skal hand steffne hannem til tinge. oc tingmend da plictig at tildømme hannem sit gods igjen: met mindre den som kiøbte kand værge sig derfor met tre mends eed, at hand icke viste at hand kiøbte met røffueren.

Om landraade mend eller forræderi, oc om skib i herrit byggis,

cap. XVIII.[7]

18 Sicter konningen nogen at vere lands forræder, [oc det bliffuer hannem lowlig offuer beuijst: da vere fredløsz, oc straffis som lowen vduiser.[8]

1) M. L. „Gods." 2) Kilden M. L. III. 17.

3) M. L. tilf. „med 2 Mands Vidne." 4) M. L. een.

5) Nogle Aftryk have: mand. 6) [mgl. i M. L. 7) Kilden M. L. III. 18.

8) M. L.: „da skal han nægte det med Tylfter-Ed, og hvis den Ed falder, da falder den til Fredløshed."

Bygger mand lang skib i herrittit, oc giffuer icke tilkiende, huor hand vil der met segle: da skal konningens ombudsmand til hannem fare, oc spørge, huor hand vil heden der met. Vil hand da icke sige det: da maa konningens ombudsmand tage[1] borgen aff hannem for otte ørtuger, oc tretten marck sølff. Vil hand icke borgen sette, da skal de hugge fra huer side køllen fem alne lang boer.[2] Vil icke ombudsmand det giøre, da skal bønderne det giøre, oc tage fra hannem seglit, oc spilde hans reise: Giør de det icke, da gielde huer[3] en marck sølff til konningen, for huer tofftc, oc for huer styre homle (som kallis det rum, skipper oc styrmand haffuer til deris redskab)[4] tre marck sølff, det heder tofftegold.

Mandhelge Balcken.

Om nogen dræber hin anden,

cap. I.[5]

Dræber mand anden, da [miste hand sin fred, oc[6] haffuer forbrut alt 1
det hand eyer, vden sin odels jorder allene: [vden det skeer aff vaade eller nødværge.[7] Thi odels jord maa ingen forgiøre, vden hand dræber anden forrædelig, eller hand giør nidingsværck. [8]Skeer drab aff

[1]) M. L. kræve.

[2]) M. L. „fim alna langt bord" ɔ: et 5 Alen langt Stykke.

[3]) M. L. har: de.

[4]) Denne Forklaring, der ikke findes i Kilden, er urigtig; Styrehamle betyder det Vidjebaand, hvori Roret (Styreaaren) gik. Men det bliver da besynderligt at der kan tales om flere slige paa samme Skib.

[5]) Kilden indtil - „der aff er opbaaret" er M. L. IV. 1 og 2.

[6]) [mgl. i M. L. [7]) mgl. i M. L,

[8]) Her begynder M. L. IV. 2. Bjelke bemærker: „Tegengjæld er i Danmark 12 Dalers [Penge ut i den Jyd. Lov lib. 2 Kap. 13 Men i Norge 8 Ørtuger og 13 Mark. Og fuld Bod for Manddrab (der kan komme til Bod) er 3 Gange 18 Mark Penge i Danmark uden Gjørsum

vaade eller nøduærge,[1] da skal konningen icke mere tage aff dræberens gods for tegengield, end otte ørtuger oc tretten marck aff hans løszøre. Er icke løszøre til, oc konningen vdleggis aff dræberens jorder i tegengield: da maa dræberens arffuinger (om de ville) løse det igien inden ti aar, om det er deris odel. Men der som drabsmanden bliffuer fredløs, da maa hans neste arffuinger tage hans odels jorder til sig, emeden hand er fredløs, oc betale der aff hans rette gield: dog maa de det icke selge emeden hand leffuer.

Giffuer konningen nogen drabsmand fred,[2] for høffdingers eller andre gode mends bøn skyld, eller oc hand kand selff forhuerffe sig fred aff konningen: [da skal hand nyde slig naade, som konningen giør met hannem. Oc stille den dødis arffuinger til frids, effter som konningen siger dennem imellem, oc de bøder vdlegge til de tider, de forenis om.[3] Saa skulle de, hans gods foruarede, emeden hand vaar fredløs, antuorde hannem det igien, de i antuord haffde, foruden landskylden midler tid der aff er opbaarit.

[4]Den som sagisløszmand dræber, maa ingen lands vijst giffuis,[5] vden konningen hannem selff benaade vil for gode mends bøn skyld. Icke maa heller nogen fange fordags breff, offtere end en sinde: vden hand giør beuijsligt, at hand icke haffde saa lang tid, at hand kunde naa sine vidnisbyrd, effter det forrige dags breff.

dertil, ut lib. 3 Kap. 21. Men i Norge er Mandebod (efter Vedtægt) 30 Rigsdaler gemeenlig eller og 4 Gange 8 Ørtuger og 13 Mark, som gjør 28 Rigsdaler. Dog for Drab, som sker paa hellige Tider, bødes dobbelt og undertiden tredobbelt ex consuetudine, saavelsom og firedobbelt."

1) Efter M. L. IV. 2 (Retterbod af Kong Haakon Haakonssøn) skulde Kongen aldrig tage mere i Thegngjæld end 8 Ørtuger og 13 Mark, med mindre der var begaaet Skemdervig og Nidingsværk.

2) i M. L. landsvist.

3) [M. L. har: „da skal han kjøbe sig Fred for Kongen saaledes som Kongen i sin Naade bestemmer, og betale hvad der stod tilbage (af Bøderne), - hvis ikke alle Bøder tilforn er betalte, - i slige Terminer som gode Mænd skjønner han kan aarke. Siden skal Sagen bringes til Forlig med de Efterlevende efter Kongens Dom."

4) Det følgende til Kapitlets Slutning er taget af Magnus Erikssøns Rb. 8 Jan. 1357.

5) Kilden tilf. „før end han forfaldsløst har været i Pavens Gaard."

Om skemdervig oc nidingsværck,

cap. II.[1]

Ingen maa sin jord forgiøre, vden hand [bruger forræderj, eller giører nidingsværck.[2] 2

Det er den største nidingsværck, at mand [opreyser almuen, oc[3] forraader land eller folck fra sin herre oc konning. Beskylder konningen nogen mand for at vere lands forræder, vere sig enten frj mand eller bonde: da skal konningen aff sin hoff tilnæffne en mand som jæffnbaarn er ved den hand beskylder, som effter konningens breff oc befalning skal hannem derfor tiltale oc forfølge effter lowen.[4]

Det er oc nidingsværck, om mand dræber den hand haffuer sorit fred oc tryghed.

Det er oc nidingsværck, om mand dræber anden i [selff siette fred:[5] det er, naar nogen søger sin ret for sin skade effter lowen, for sig selff eller andre, hand er verge for, eller haffuer ombud for: eller [haffuer arff at hente paa sin egne eller andre deris vegne,[6] oc da selff tilsiger fred oc tryghed, met vidne paa baade sider: da ere alle deris frender vnder samme fred oc tryghed, som de det selff giort haffde.[7]

Det er oc nidingsværck, om mand dræber laugmanden, [for sin dom,[8] thi hand da nederfelder low oc ret.

Det er oc nidingsværck, om mand brender anden inde.

1) Kilden M. L. IV. 3 og 4.

2) [i M. L. „vegi niðings vig, eða geri skemdar verk."

3) [mgl. i M. L.

4) M. L. tilf. her: „Men dersom arvbaaren (andre Codd. aarbaaren) Mand tiltales for slig Sag, da skal en Bondesøn af Hirden udnævnes, hvis der er nogen. Den er arvbaaren, som er kommen til fuld Ret."

5) [M. L. í gríðum.

6) [Dette er urigtigt oversat for: „eller er Arving efter eller ejer Ret paa" (ɔ: kan kræve Bøder for Fornærmelser begaaede mod dem).

7) Kilden er i dette Passus i det Hele misforstaaet, uagtet Meningen vel skal være den samme. Dette Punktum er ingen egentlig Forklaring af det foregaaende: i griðum; men en selvstændig Bestemmelse. Det skulde hede: „Overalt hvor nogen søger sin Ret o. s. v. da skal han selv tilsige Grid og Tryghed med Vidner, og da ere alle hans Frænder o. s. v."

8) [mgl. i nogle Codd. af M. L.

Det er oc nidingsværck, om mand myrder anden.

Det er oc nidingsværck, om mand hæffner tyffue.

Det er oc nidingsværck, om mand hæffner paa andre, end den som selff haffuer giort hannem skade.

Det er oc nidingsværck, om mand hugger haand eller foed aff anden, stinger øye vd, eller skier hans tunge aff, eller affskier hans lønlig lem.[1] De som sligt giøre, eller [styrcker oc hielper andre til sligt at giøre,[2] ere alle vbodemend: vden saa skeer, at konningen lader nogen i saa maade reffse for sine misgierninger. End skeer nogit sligt vdi slaugsmaal for haanden: da bødis derfor [effter lowen, oc gode mends dom.[3]

Dræber mand sin fader, moder, søn, daatter, broder eller søster: da er hand vbodemand: vden den det giør, er gallen oc affsindig.

Dræber bonde sin hustrue, eller hustrue sin bonde:[4] det er vbodemaal.

Det er oc vbodemaal om mand affliffuer sig selff.

Det er oc vbodemaal, om mand dræber anden i sit egit husz, eller gaard, eller paa hans ager eller eng, som er indgiærdit til hans gaard, [naar hand gaar i sit arbeide:[5] vden det skeer aff nødværge.

De som bortløbe met andens hustrue, ere oc vbodemend, baade for konningen oc bonden, dræbende oc døden værd, ihuor de findis.

[6]De som lade deris liff for tyffuerj, eller [fredløsz gierninger: røffuerj til land eller vand:[7] for mord eller [andre vdædiske gierninger:[8] for troldom oc spaadom at styrcke vantro met: de der lader sig kiøbe til at dræbe anden vden sag: de som tager quinder met vold, [huad heller de giøre deris vilie eller icke, eller oc tager sig

1) M. L. tilf. „eller lemlæster nogen med Forsæt."

2) i M. L. „holder nogen under saadan Mishandling."

3) [M. L. „efter hvad Kongen bestemmer med de bedste Mænds Raad."

4) M. L. tilf. „og den, som dræbte, havde begaaet Hor eller agtede at begaa Hor."

5) [mgl. i M. L. efter de fleste Codd.

6) Kilden til det øvrige af Kapitlet er M. L. IV. 4.

7) [M. L. „Stimandsværk (utilega), hvad enten de røve ombord paa Skibe eller iland."

8) [M. L. fordæðuskap, d. e. Trolddomsgjærninger.

hustruer met vold, vden deris, som ere deris formyndere oc verge deris vilie:[1] slige folck skal ingen bod forgiffuis, huad heller de dræbis aff konningens ombudsmand, eller anden de haffue brut imod. Huem som hæffner eller kraffuer, bøder effter dennem, som de vide, for slige gierninger er bleffne straffit: da ere de fredløs, oc haffuer forgiort alt det de haffuer løst eller fast. De som deris gods, hustruer oc slectinge for saadanne vgierningmend værger oc beskermer: nyder deris fred. Men de saadant giøre, haffue for hiemgield, huis skade de der offuer bekomme, oc ligge paa deris egen værck.

Det er oc fredløs gierning, om en giffuer sig i ecteskab met nogen quinde, den stund hans forrige hustrue eller feste quinde leffuer: vden hand er skild fra den første met kirckens dom.[2]

Det er oc vbodemaal, om mand forfalsker konningens mønt, breffue eller indseigle.

Det er oc vbodemaal, om mand dræber den mand som haffuer konningens beskermelse breff, enten til lands vijst, eller vidniszbyrd sig met at vndskylde, vden lowlig aarsag.

Det er oc vbodemaal, om mand dræber anden i det herberg konningen er vdi, eller vdi hans nerverelse, eller vdi konningens gaard, eller konningens skib: endog konningen er icke i gaarden, eller paa skibjt. End skeer drab i den bye eller haffn, som konningen selff er: da vere det vnder konningens naade, effter sagens leilighed.[3]

Voldtagis nogen quinde, oc er der to skellige vidne til: da er det halszløs gierning. Men er der icke vidne til, oc hun klager vold, den samme dag det er skeed: da skal tolff mend randsage sagen. Findis hand da skyldig vdi gierningen, vere fredløs. Men findis det, at hand haffde vilie til, at giøre hinde vold, oc dog icke fuldkom sin vilie: da beholde liffuit, oc bøde effter 12. mends dom.

[1]) [i M. L. „hvad enten de tage andre Mænds Koner eller Folks Døtre eller Frændkvinder mod deres Vilje; hvordan ogsaa deres Vilje bliver siden, efter at de ere komne sammen."

[2]) Kilden til dette Passus er formodentlig Dronning Margretes Rb. 29 Marts 1392 (Suhms Hist. XIV. S. 566-569).

[3]) Bjelke bemærker: „Iblandt Ubodemaals Gjærninger synes Blodskam at være forgjet i denne Lov, og om dets Straf pete recessum seren. regis nostri (1615) Art. 26, og kommer overeens med en Forordning til Norge udgangen Anno 1619" (19 Marts).

Om mand finder anden paa sin kone, moder eller daatter,

cap. III.[1]

3 Finder mand anden paa sin kone, oc haffuer der lowlig vidne til: da bøde bonden fuld mands bøder, [saa som bonden skulle bøde for hannem, om hand[2] haffde dræbt hannem sagiszløs.[3] Men finder mand anden paa sin moder, eller daatter,[4] der icke selff haffuer ecte mand: da bøde halff mands bøder. Oc skal slige bøder dømmis af 12. skellige mend, lowlig tilnæffnde.

Om nidinger oc vbodemends odel,

cap. IV.[5]

4 Hvem som helst der giør nidingsværck, forrædels eller fredløs gierning: da haffuer hand forbrut til konningen alt det hand haffuer, baade løszøre, oc sine odels jorder. Flyer hand aff landit, da komme aldrig i landit igien: vden hand bær sande feide tiende, som landsens indbyggere icke før affuiste, da maa hand bliffue i landit igien, oc kiøbe sig fred aff konningen.[6]

Falder nogen fredløszmand arff til, den stund hand er fredløs, oc hans frender optager samme arff: fanger hand siden konningens fred, da skal hans frender antuorde hannem samme arff igien, met slig vilkor, som de den annammit haffuer.

Om frelsmand selgis oc forraadis,

cap. V.[7]

5 Selger mand frelszmand aff landit, da bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck: oc forskaffe hannem tilstede igien hand solde: oc

1) Kilden M. L. IV. 5. 2) I de fleste Aftryk staar mand.

3) [M. L. omvendt: „efter som Bonden er Mand til, om han blev sagesløs dræbt."

4) M. L. tilf. „eller Søster." 5) Kilden M. L. IV. 6.

6) M. L. tilf. her: „Ingen Mand forbryder mere Gods paa en Gang, end han da ejer."

7) Kilden M. L. IV. 7, første Del.

stande hannem til rette effter 12. mends dom, effter som den er mand til der sold bleff. Kand hand icke fly hannem tilstede igien: da gielde fuld bøder for hannem. Siger hand ney at han ey solde: da verge sig met 6. mends eed.

Om mand huser vdsleger mand,

cap. VI.[1]

Hvem som huser, oc hiemer fredløsz mand, æder oc dricker met han- 6
nem, vere sig bonde eller anden mand: da bøde til konningen første nat en marck sølff. For anden nat, to marck sølff. End om hand er hos hannem tre netter: bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff, om hand er fredløs giort inden samme fylcke, oc det vaar hannem vitterligt der husit hannem.

Konningens fogit skal liuse paa tinge hans fredløszmaal: naar hand spørger nogen slig gierning giord haffuer.

[2]Icke maa heller mandrabere, eller andre vdædiske mend, som giøre de gierninger, som de kunde bliffue fredløs for: sidde oc fortrycke dennem hieme, oc forlige dem met saguolderen, førend der er dømt om deris gierninger, vden de haffue konningens beskermelse breff, eller fordags breff til rette. ey heller sidde lenger end konningens fordags breff dem tillader: Huem det giør, da skal konningens ombudsmand eller hans fogit lade dem gribe, oc straffe som ved bør. Oc skulle huer mand, frelszmand saa vel som almuen, vere plictig at giffue ombudsmanden, eller hans fogit det tilkiende, oc tilhielpe dem at lade straffe. Forsømmer ombudsmanden at randsage effter saadanne folck, naar hannem aduaris: vere vdi konningens vnaade, oc bøde otte ørtuger oc tretten marck sølff. End huer frelszmand[3] det veed, oc dølger, oc icke giffuer ombudsmanden, eller hans fogit tilkiende, oc icke tilhielper at rette offuer dem, vere i konnin-

[1]) Kilden til Kapitlets første Del indtil - „gierning gjord haffuer" er M. L. IV. 7. — Bjelke citerer her Fr. om arbejdsføre Betlere af 27 Decbr. 1588 og Fr. om Tatere af 31 Maj 1589, samt Fr. om Haandværkssvende af 10 Decbr. 1621 Art. 9.

[2]) Kilden til Resten af Kapitlet er Rb. 28 Aug. 1315, der dog er noget vidtløftigere. [3]) Kilden: „Hirdmand eller haandgangen Mand."

gens vnaade: oc bøde fire marck vdi breffue brud. End bønner som sligt vide, oc icke giffuer ombudsmand tilkiende: straffis derfor effter lowen som ved bør.

Om slaugsmaal paa tinge, eller vdi forsamling,

cap. VII.[1]

7 Bliffuer nogen mand slagen eller saar giort paa tinge: da ere huer mand paa tinge, plictig at søge effter den det giorde, oc gribe hannem, vden hans frender i fierde led, oc suogre,[2] de ere icke plictig at hindre hannem, vden de ville. Huem icke effterløber, bøde konningen en marck[3] sølff. End sictis hand at hand kunde, oc icke vilde gribe hannem, oc icke er vidne til: verge sig met sin eed. Huem som hielper slige folck til at de vndkomme, vere derfor fredløz: vden hand kand verge sig effter lowen, at hand icke viste, at hand slig gierning giort haffde. End dersom hand hindris, vil hand da frelse sit liff, oc komme til bøder, da skal hand legge sit værge fra sig, da frelser hand sit liff, saa lenge den saargiorde leffuer. Dog skal tingmendene binde hannem, oc føre hannem til ombudsmanden at foruaris. Haffuer ombudsmanden hielp behoff at vaage offuer hannem: da skal tilsigis saa mange bønder, som behoff giøris. Slipper hand løsz fra ombudsmanden, oc den saargiorde døer: da vere ombudsmand i hans sted, oc bøde derfor effter konningens oc gode mends dom, [effter som den fangen vaar skyldig at bøde:[4] vden hand tagis fra hannem met offuervold. [Bliffuer bønderne tilsagd, oc icke vil vaage offuer slig folck, oc fangen der offuer vndkommer: da suare de der til, lige som ombudsmand skulle giøre, om hand for hans forsømmelse vdslap.[5] Vil icke konningens ombudsmand annamme fangen aff bønderne, naar de hannem den met vidne haffuer tilbødit: [da skulle de sette hannem fangen paa ombudsmandens bekostning.[6]

1) Kilden M. L. IV. 8.

2) M. L. „eller lige saa nær besvogrede."

3) i M. L. „en halv Mark."

4) [mgl. i M. L. 5) [mgl. i M. L.

6) Urigtigt oversat: „þá skulu þeir setja hann niðr bundinn á flet hans," ɔ: da skulle de sætte ham bunden ned i hans (Ombudsmandens) Hus.

Vndkommer hand siden, da stande ombudsmanden i hans sted: vden hand bliffuer borttagen met vold. Allesteds huor ombudsmanden optager nogen misdeders gods, som skal lade sit liff effter tingmends dom: da er hand plictig at skaffe bøddel, som skal reffse hannem. Oc tingmenden ere plictige at følge hannem til retterstedit: eller bøde huer det icke giør, en halff marck imod konningen.

Om gallind mand vorder nogens bane, eller saarer nogen,

cap. IIX.[1]

Bryder gallind mand aff hectelse, oc slaar nogen ihiel: da bøde hans 8
frender aff hans gods fuld bøder for den døde, om godsit tilrecker. End recker det icke til, oc hand bliffuer vittig igien: da fare aff landit, indtil hand faar bøt fuld bod for den hand slog ihiel.

Findis nogen mand som aldelis affsindig er: da maa binde hannem huem der vil, oc føre hannem til tinge, oc til biude hans frender hannem, [de ere plictige at foruare hannem:[2] Oc den hannem hectede, at tage sin omkost igien aff den galenis gods, om det er til. Huer mand maa affsindig folck heffte vden brøde. De skulle vere i deris frenders foruaring som andre børn:[3] oc de maa heffte dem om de ville. Saarer gallind mand nogen mand, eller giør hannem skade: da bør hans frender at bøde skaden,[4] oc lægeløn aff hans gods: men konningen faar der ingen bøder for. Sicter den skaden fick, gallind mands frende, at hand icke vil heffte den galne, verge sig derfor met sin eed. Icke skal andre som bryde sig aff fengsel, eller giøre skade, regnis for galne folck: end de som vitterligt er, at haffue verit for gallindskab indsette, oc ere galne.

Om banemand til drab, oc detz vnderförsel,

cap. IX.[5]

Den mand vere mands bane, som de der hos vaare der manden bleff 9

[1]) Kilden M. L. IV. 9. [2]) [mgl. i M. L.

[3]) M. L. tilf. „dog ikke før end Arvingen har faaet vide, at han er gal;“ (ɔ: før er han ikke pligtig at tage vare paa ham og indestaa for hans Handlinger).

[4]) M. L. Saarbøder. [5]) Kilden M. L. IV. 10.

dræbt vidne, det aa hand. Oc maa icke verge sig derfra met nogen eed, met mindre hand vaar saa langt der fra den dag manden bleff slagen, at hand kunde icke fare der [to gange[1] imellem om dagen til oc fra: oc vaar den tid enten i kircke, paa ting, i herrit,[2] paa skib, i gestebud eller forsamling: da verge sig met 12. lowfaste mend, som hos hannem vaar, den dag manden bleff slagen. End er hand paa ingen disse steder, eller[3] saa langt fra som nu er sagd, at hand icke den dag kunde vere paa det sted drabit skeede: da verge sig dog met 12. mends eed.

Kunde de mend hos vaare der drabit skeede, icke komme til tings at vidne der om for forfalds skyld: da skulle to mend vidne deris ord, oc suerge paa bog paa tingit. End om den saarit er, kand tale naar hand findis: da vere den hans banemand hand først giffuer sag, om hand haffuer sit fulde vid,[4] naar hand hannem beskylder. Da skal slig hans beskyldning liusis paa første ting, oc suergis paa bog, at den døde sligt bekiende: da bliffuer hand banemand, vden hand kand lowverge sig met tolff mend, som før er sagd.

Om vijgliusning, oc bane raadsmend,

cap. X.[5]

10 Vorder mand dræbt, da vere den banemand, som kiendis gierningen.[6] Dog skal hand kiendis gierningen for lowfaste mend den samme dag drabit skeer, [vdi det fylcke det giort er:[7] oc næffne sit naffn, oc huor hand vaar om natten, huad fylcke[8] hand haffuer hieme vdi, [oc huor hand boer, oc haffuer sin verelse.[9] [Det første ting som holdis effter drab skeed er:[10] da skal den bonde drabsmanden hos vaar, komme til tinge, oc liuse oc suerge paa bog, at drabsmanden vaar hieme til hans den nat, oc kaldit sig N. [Da skal fremkomme

1) [M. L. tvivegis ɔ: frem og tilbage.

2) mgl. i M. L. 3) i M. L. „men dog."

4) M. L. tilf. „og kan kjende ham."

5) Kilde, men temmelig forvansket, M. L. IV. 11.

6) M. L. „som lyser Drabet paa sig."

7) [mgl. i nogle Codd. af M. L. 8) M. L. „Hered."

9) [mgl. i M. L. 10) [M. L. „Paa Ørvartinget."

alle de vidne, som hand kiendis gierningen for, som kaldis vijgliusning.[1]

Ville de mend icke bære vijgliusnings vidne: da maa den dødis arffuinger [steffne dem til neste ting,[2] at de vidne det, som de vide effter deris samuittighed. Ville de icke da vidne bære: da bøde [konningen en halff marck. Sammeledis skal oc holdis om alle de andre vidne i mandhelge sager, vnder slig bøder, som sagd er.[3] Huilcke bøder skal betalis [til den dag dem forleggis[4]: eller ombudsmand eller hans fogit, skal fare met sagsøgeren til deris huse, oc vdvurdere den bøder dobbelt.

Drabsmanden maa icke fare omkring tre gaarde, førend hand liuser sine gierninger: vden den dødis arffuinger, eller frender, inden fierde mande, eller hans suoger,[5] eller hans affuindsmend, som hånd bære liffs fare for, ere vdi de gaarde. Liuser hand icke, som nu sagd er, da er hand morder: oc haffuer forbrut fæ[6] oc fred. End om baade fremkommer paa første ting, vijgliusnings vidne, oc vidne effter den dødis ord. da stande det for fulde den døde bekiende, oc icke det som den sagde, der draben kiendis: [da er draberen icke morder, men bliffuer fredløs[7]: [Der som icke fremkommer vidne effter den døde, men allene vijgliusnings vidne: da stande forfulde, om de aff lowfaste mend ere lowlig frembaarit.[8] Da skal den dødis arffuinger

1) [M. L. har blot som en Rekapitulation af det foregaaende: „Viglysningen skal fremkomme paa Tinget."

2) [M. L.: „gjøre dem Femte-Stævne til Tinget" ɔ: stævne dem som Vidner til Femtertinget, der holdtes 5 Dage efter Ørvartinget, og hvor Sagens egentlige Behandling foregik.

3) [M. L. „hver af dem 3 Mark Sølv, Halvparten til Kongen og Halvparten til Sagsøgeren, og blive ugilde til enten at nyde eller at bære Vidnesbyrd mere, men fare retløse for Fremtiden; og det samme skal gjælde overalt hvor Nogens Vidnesbyrd æskes i Mandhelge-Sager."

4) [M. L. „paa Femtertinget."

5) M. L. „eller lige saa nær besvogrede." 6) M. L. fé ɔ: Gods.

7) [M. L. „ok ber þó morð af veganda at hann sé útlægr."

8) [M. L. har: „Men dersom ikke den Dræbtes Sigtelse fremkommer paa første Ting, men derimod Øjenvidne og Viglysningsvidne, da skal Øjenvidne stande for fulde, hvis det er lovligen baaret af 2 frelse og myndige Mænd, men ikke Viglysningen." Den Forandring, som Chr. IV. L.

fare til det herrit eller fylcke, som den sagde sig at haffue hieme, som draben kiendis. Finde de da den mand, som saadan naffn oc skickelse haffuer, oc hand siger der ney for: da maa de steffne hannem til tinge, oc paa det tinge skal 12. lowfaste mend, og icke næffnd vidner suerge hannem quit. Vil hand da icke lowverge sig: da er hand skyldig i sagen. Men der som hand verger sig met lowen: da maa den dødis arffuinger søge saa mange mend, som hos vaar, der drabit skeede: oc de ere plictig at verge sig met 12. mends eed, effter som før er sagd. [End om mand er saa leemslagen eller saargiort, saa hand icke kand tale: da maa hand opskiere tingbud, naar hand faar sit maal igien, oc søge sin skadismand: Da skal det ting vere hannem saa fult, som det vaar skeed den samme dag hand bleff slagen.[1]

End døer hand, da skal konningens ombudsmand, (om arffuinger icke ere til) søge effter drabsmanden.[2]

Raader mand anden til baneraad, det er at giøre nogen skade til liff, gods,[3] eller det som en kand haffue skade, skam, eller vanære aff: da bøde derfor effter lowen oc laugdomme,[4] eller verge sig effter lowen, at det icke skeede aff hans raad. Men den som gierningen giorde: bøde fuld bøder effter lowen.

Vorder nogen mand dræbt, som icke er fød i ecteskab, oc icke

saaledes har gjort i Kilden, har bragt Forvirring i Meningen, idet den følgende Omgangsmaade, der passer vel for det Tilfælde at der kommer Øjenvidner i Kollision med den ved Viglysningen opgivne Sammenhæng, aabenbar bliver anomal for det Tilfælde, Chr. IV. L. behandler, at Viglysningsvidnesbyrdet tages forfulde.

1) [Da dette Punktum er en ligefrem Oversættelse af M. L. bliver det forklarligt hvorledes der kan tales om Tingbud, der er opskaaret af den Fornærmede samme Dag (ørvarþing), uagtet hele Omgangsmaaden med ørvarþing og fimtarþing i Chr. IV. L. er bortfalden. (Jfr. Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur V. S. 116—118 og 136).

2) M. L. har: „Ligger han længere end 3 Nætter maalløs, da stævne Sysselmanden Ting og ransage efter Gjærningsmanden; end dør han, da skjære Arvingen Pil op og lade stævne Ting; men Sysselmanden om ingen Arving er.“

3) M. L.: eller Saar.

4) M. L. tilf. „saavel til Sagsøgeren som til Kongen.“

kommer i faderens et effter lowen, endog hand er kiend nogen mand til søn: da tager hans næste møderne frender bøder oc arff effter hannem. Bliffuer hand slagen, saargiort, eller skiend: da tager hand slig ret for sin skade, som hans moder fader burde at tage for saadanne skade.

Om drabs böder,

cap. XI.[1]

Dræbis mand, da metfare som lowen tilforne omtaler. End aff dra- 11
berens gods skulle 12.[2] lowfaste mend lowlig opkræffd: dømme til den dødis arffuinge, slig bod som dennem siunis sandist vere for gud, [effter deris samuittighed.[3] [Oc drabsmanden skal giffue den dødis hustrue sin sengeroe, effter dannemends sigelse, oc det skal icke tagis aff boden den dødis arffuinger tilkommer.[4] Ingen af drabsmandens slegt, er plictig til at bøde met hannem. Icke tage heller slegten bod effter den som dræbt er: vden hans neste arffuinge, [saa vel quinde som karl.[5] Recker icke draberens gods til at betale baade bøder oc tegengield met: da mindskis for begge, effter antals regning.

Konningen maa icke optage manddraberis eller fredløse mends gods, førend all lowlig gield, som de vaare bortskyldige, førend de bleffue fredløse, ere betaldt.

Om vaade værck,

cap. XII.[6]

Vaadeværck, eller de gierninger som skeer imod ens vilie: skal mil-

1) Kilden M. L. IV. 12, der indeholdt Magnus Haakonsøns (eller rettere hans Faders, se Hk. B. 42) Retterbøder om Mandebod og Frændebødernes Afskaffelse, jfr. F. L. Indledn.

2) M. L. i nogle Codd. 6.

3) [M. L. har „og efter Sagens Omstændigheder."

4) [Denne særegne Bod til den Dræbtes Hustru, sæingrof (ɔ: Sængebrud, Bod for Tabet af en Sængkammerat), findes intetsteds foreskreven i de ældre Love; men er indkommen ved Praxis, se en Dom af 24 April 1570 (Paus S. 360). Bjelke bemærker, at det ikke er brugeligt i Danmark.

5) [mgl. i M. L.

6) Kilden M. L. IV. 13. Jfr. Chr. V. N. L. 6—11—3 til 6.

dere straffis end det som skeer met vilie oc forset.[1] Hugger to mend i skow sammen, oc den enis øxe slipper aff skafftet vden hans vilie, oc giør den anden saar, saa hand døer der aff: da bødis til den dødis arffuinger fierdings bøder, oc verge sig selff siette, at hand haffde aldrig i vilie, at ville giort den gierning. Allesteds huor slig vaadeværck skeer, der som mand vil giøre gaffn, oc skade skeer: da bødis ey mere en fierdings bøder, imod den skade fick, ehuad skade der skeer, om det vaar imod hans vilie der skade giorde, oc det skal hand vèrge met sex mends eed. For vaadeværck bødis icke til konningen.

Skyder eller kaster nogen offuer husz, skib, eller planckeværck,[2] eller nogen slig vnødig gierning giør, oc anden der aff fanger skade, saar, meen eller bane, imod deris vilie det giorde: da bøde derfor halff bøder, oc verge sig der til selff siette at det icke skeede met hans vilie, oc vere sageløs for konningen.

Det maa icke kaldis vaadeværck, at mand hugger eller slaar til en met vred hu, at hand vilde skade hannem: oc rammer en anden.

End om nogen ganger sammen at brydis i fagn, eller dragis i hender met beggis deris vilie: da foruare huer sig selff. Fanger nogen i slig tilfald nogen skade, oc den anden vantroer hannem, at hand giorde det met vilie: da verge sig met sin eed, at det skeede icke met hans vilie.

Om kniffue at bære, oc om kniffsting,

cap. XIII.[3]

13 Drager mand kniff til anden, endog hand giør ingen skade der

1) M. L. har istedet herfor: „Vaadeværk skal bedømmes med Forstand, paa hvad Maade det er gaaet til; - thi overalt hvor Folk have noget nyttigt Foretagende at udføre, enten for sig selv eller ved at hjælpe Andre med nogen nyttig Gjærning, da ere de Vaadegjærninger, (som derunder kunne indtræffe) mere at undskylde, end de, som ikke foranlediges ved noget nyttigt Foretagende, men alene af Ligegyldighed og grov Tankeløshed.“ Det følgende af Kapitlet er Exempler paa Anvendelsen af denne Regel.

2) M. L. hæðr (Skranke).

3) Kilden M. L. IV. 14 cfr. Rb. 18 Febr. 1348. — M. L. indleder sin Bestemmelse med de Ord: „Det er og de fleste Mænd vitterligt, at Dolke

met: bøde konningen tre øre sølff, oc stande den hand drog kniff til, til rette effter sex mends dom.

Stinger mand anden met kniff [sageløs, saa hand gaar der aff til sengs, oc bliffuer ved liffuit: da stande hannem derfor til rette, oc bøde effter 12. mends dom.[1] Oc konningens ombudsmand skal vere plictig, at lade føre hannem til ting, [(om hand gribis met ferske gierninger)[2] oc lade samme kniff sticke igiennem hans haand: [vden hand vil sig der fra kiøbe met otte ørtuger oc tretten marck til konningen.[3] [End rømmer hand bort: da vere fredløs, indtil hand retter for sig imod bonden oc konningen.[4]

[Men døer den hand stack met kniff:[5] da vere fredløs, oc komme aldrig i landit igien, vden dommeren[6] siunis, det at vere skeet aff nøduerge. Men huad mandraberens boeslod belanger, der met faris som lowen tilforne vduiser.

Den samme low vere oc, om mand skyder til anden, oc enten saarer eller dræber, [eller oc bider anden,[7] som om kniff-sting.[8]

(ritningar) ere forbudne at bæres; og hvo der bærer er brødig 3 Ører Sølv til Kongen. Drager nogen Kniv mod en anden o. s. v." — Bjelke bemærker herved: „For stunget Saar medfør den Jyd. Lov, at 6 Mark Penge bør bødes, ut lib. 3 Kap. 30. Og tracterer ibidem om tvennit Saar, og det som flyder eller Ben skal aftages; med dets peens discretion ut pete textum. Men er Saar stukken med Kniv, da bør bødes tvende 40 Mark over rette Bøder, ut libri ejusdem Kap. 22. NB. Og var godt at lige saa højt maatte bødes i Norge over rette ordinarie Bøder, efterdi de fleste Manddrab der sker ved det siccarische Værge som er Kniv."

1) [M. L. „da er han fredløs, og bøde den, som han stak, efter som 12 skjønsomme Mænd dømme, og de kunne skjønne, at hin kan være vel tilfredsstillet med (se vel sœmdr af)." 2) [mgl. i M. L.

3) [M. L. har istedetfor dette: „og med denne Refselse skal han saaledes kjøbe sig Fred, dersom hin lever, men have sit Saar for egen Regning."

4) [M. L. har: „Men dersom den dør, som sageløs blev stukken, da skal den som stak dræbes og dødes."

5) [M. L. har: „Men hvis han undkommer." 6) M. L. „Kongen."

7) [mgl. i M. L. Jfr. flg. Kap.

8) I M. L. heder dette Passus: „Paa samme Maade skal gaaes frem, hvis nogen skyder efter en anden, endog det ikke rammer; da bøde til Kongen 3 Øre Sølv og fuld Ret til den, han skjød efter, efter lovlig Dom. Men hvis han saarer

[1] Giffuer konningen nogen slig vgierningsmand leide til rette, som kaldis dagsbreff: oc hand vdi samme teigendage hugger anden, stinger, eller giør anden vstyre, vden hand er der nød til: da haffue forbrut den fred hand haffde, oc straffis for de gierninger han giorde, saa som hand vaar fredløs.

Om mand bider anden,

cap. XIV.[2]

14 Det er vtilbørligt at bidis som hunde oc heste. Huem som bider anden: da skal ombudsmanden lade tage oc føre hannem til tingit, oc lade bryde fremtenderne aff hans hoffuit, oc vere der met sageløs for konningen: vden gode mend kand siunis hand giorde nøduerge. Oc da maa hand komme til bøder, oc bøde den hand beed, effter 12. wuillige mends dom, fylliste for sin skade, [oc konningen otte ørtuger oc tretten marck.[3]

Om lifflöse gierninger, detz dom, oc reffselse,

cap. XV.[4]

15 Dræber mand anden, lemmelester,[5] eller giør de gierninger hannem bør at miste liff eller lemmer for effter lowen: da skulle de som nest ere, oc først kunde naae hannem, tage den mand oc føre hannem til ombudsmanden bunden, eller i jern. Giør de det icke, om de kunde der til komme, saa de icke faa skade eller meen aff hannem: da er huer som det icke giør skyldig at bøde en[6] marck sølff til konningen.

nogen med Spydet, da skal den som skjød undergives sammes Refselse, som den der stak med Kniv; og lige saa om og den dør, som blev skudt, da skal den som skjød være samme Refselse undergiven, baade med (at udrede) Tegngjæld og Bøder."

1) Kilden til det følgende indtil Kapitlets Ende er Magnus Eriksøns Rb. 18 Febr. 1348. 2) Kilden M. L. IV. 15.

3) [M. L. har istedet herfor: „og saa at de efter sin Samvittighed kunne skjønne, at den bliver vel tilfredsstillet, som blev bidt."

4) Kilden indtil: „eller bliffuer dræbte" er M. L. IV. 16.

5) M. L. „veitir þær ákomur" ɔ: tilføjer saadanne Saar.

6) M. L. i de fleste Codd. en halv.

Vden de ere hans frender vdi fierde led eller nermer, eller besuogrit til hannem: da ere de icke plictig at tage hannem, vden de ville.

Da er ombudsmanden plictig at antage den mand, oc føre hannem paa tingit. Oc bønderne plictig at dømme hannem, paa tingit effter lowen, [vdi laugmandens neruerelse, om hand er saa nær tilstede,[1] oc ombudsmanden plictig effter samme dom, hannem at lade reffse. [Thi ingen maa lade reffse anden vden dom, aff had: huem det giør vere fredløs, indtil dommeren kiender om hand haffuer haffd der aarsage til.[2] Er den som skade fangit haffuer, icke mectig selff at søge effter den hannem giorde skade: da maa hand tilsige ombudsmanden. Oc hand at tilsige huem hand vil at følge sig: huem som da icke følger met hannem, bøde konningen en marck sølff, vden hand er den skyldige foruand i fierde led, eller besuogrit til hannem. Alle som søge effter at forhindre saadan folck, ere fredhellige: men alle som det vegrer ere fredløse: oc haffuer for hiemgield, huad eller de fanger meen, eller bliffuer dræbte.

[3]Alle dommere bør grandgiffueligen at randsage de sager, som

1) mgl. i M. L., jfr. ovf. Tingfb. Kap. 4 (S. 13).

2) [M. L.: „Nu er det saa bestemt, at ingen anden maa ustraffet gjøre dette end Dommeren, som Kongen har sat dertil; thi da er det Loven som refser og ikke han: han gjør sin Pligt efter det, som Loven byder ham; men Andre gjøre det af Had og Avind; og derfor gaar det ofte saa, at de lide først Overlast, og siden lide streng Straf med store Pengebøder. Nu hvo som handler anderledes, og bevises det at han kunde have holdt sig Loven efterrettelig, da er han fredløs indtil Kongen efter Sagens Omstændigheder kjender, hvorvidt han var nødsaget dertil.“

3) Det følgende af Kapitlet svarer til M. L. IV. 17, men er i denne Form aldeles nyt; jfr. Chr. III. kold. Reces 13 Decbr. 1558 Art. 7. — Da M. L. IV. 17 er temmelig vanskeligt, og det derhos indeholder mærkelige Regler, tro vi at burde gjengive det nedenfor i en saa vidt muligt ordret Oversættelse: „Men siden Lovbogen vidner saa vide om at de Mænd, som have gjort sig skyldige til Refselse, skulle føres til Tinge og dømmes, og efter den Dom undergives Refselse, da sømmer det sig dem, som blive tagne til at dømme, omhyggelig at ransage og med stort Maadehold at bedømme, om Gjærningen er forøvet mod en sagesløs Mand, eller for liden Sag men dog for nogen, eller for stor Sag men dog ikke tilstrækkelig, eller (om Gjærningen er forøvet) for saa tilstrækkelig (Sag) at fuld Nødvendighed tykkes at have drevet Gjærningsmanden dertil. Saa og om noget lovligt Tilbud (af Bøder) var fremkommet derimod (ↄ: om Gjær-

de skulle dømme vdi: oc grundeligen offuerueye all sagens omstendighed: oc retferdeligen ordele oc dømme vdi alle de sager for dem

ningsmanden var tilbudt lovlige Bøder, men ikke vilde tage derimod og dog dræbte den anden) eller ikke, eller, hvilket er det haardeste (Nødvendighed), om den som var fornærmet (ɔ: Gjærningsmanden) har begjæret Bøder, men dog ingen faaet. Saa og om der var klaget for Retsforstanderen, naar lovligt Orskurd selv er sat for dem som fornærme sagesløse Mænd (ɔ: om Gjærningsmanden maaske endog havde erhvervet et Lagmandsorskurd over sin Modpart, men som denne ikke havde villet holde). Men derfor er Domstolen udnævnt, at der skal Sager og Misgjærninger bedømmes, og Dommen afpasses efter Sagens Omstændigheder, saaledes som Tingmændene og Retsbestyreren se sandest at være for Gud og sin Samvittighed; men ikke saaledes som mangen Tosse hidtil har svaret, at de dømme ikke andet end Lov. Thi sandelig skulle de svare derfor saaledes, som Loven bestemmer om dem, som lade Ugjærningsmænd undslippe udømte, hvis der er vanrefset (ɔ: dømt for mildt) fra Dommerens Side, og ligesaa, hvis der ved deres Raads Haardhed er refset for strengt paa dem, som fortjene Miskunhed. Der findes ogsaa Exempler nok paa, at de have faaet streng Straf af Gud, som vandømt have, men dog de strengere, som have dømt for haardt. Derfor skal Dommen altid gives til det bedre (mildeste) hvis der er lige Grunde for og imod, thi Ligevægten er vanskelig at træffe. Men jo vanskeligere dette er, desto lykkeligere ere de, som kunne passe Middelvejen mellem de 4 Søstre, som bør være med i alle retfærdige Domme, saaledes at det bliver velbehageligt for Gud og sømmeligt for Menneskene. Og disse ere: Miskunhed og Sandhed, Retvished og Fredsomhed. Miskun har at vogte paa, at ikke Vrede eller Hævn kommer i Dommen; Sandhed har at passe paa, at ikke Løgn vorder frembaaren; Retvished har at vogte paa, at ikke den rette Dom bliver gjort skjæv ved Uretfærdighed; Fredsomhed har at sørge for, at ikke en heftig Fordømmelsesdom bliver afsagt med alt for megen Ivrighed, indtil ret Dom kommer i Sagen; og derfor maa Dommeren iagttage det, at dette er saa meget mere fornødent, som der vindes klarere Erfaring (ɔ: Oplysninger) i alle Domme. Men for at man kan vogte sig saa meget mere for vrange Domme, da kan man neppe vogte sig for det onde, uden man kjender det; og derfor skal man erindre, at de vrange Domme blive til paa 4 Maader: enten af Frygt, naar man er bange for den, som man skal dømme om; eller af Gjerrighed, naar man tilvender sig nogen Bestikkelse; eller af Had, naar man er vred paa den, som man skal dømme om; eller af Venskab, naar man vil yde sin Stalbroder Hjælp. Og da er det ilde ordnet, naar disse Horebørn faar komme ind, men hine egtefødte Søstre, som før ere nævnte, blive bortjagede; thi

indsteffnis: oc icke ansee nogen menniskis person, saa de dømme enten for vild, venskab, gunst, eller gaffue, had eller affuind: men alleniste haffue gud allermectigste, (vdi huis sted de sidde dom) oc retferdighed for øyen: anseendis at gud (huis sted de fortreder) er retferdig og sandru, oc icke kand lide at retten forvendis for den fattige: men vil der offuer vere en streng dommer oc hæffner.

Om greedsted oc fredsommelig tider,

cap. XVI.[1]

Slais mand vdi ledingsferd met konningen [paa laugting eller byg- 16
deting,[2] paa femtesteffne, vdi gilde, eller brøllup, i julefrid eller sildefiskit, paa skiertorszdag, oc frem offuer all paaske vge, [som fred er selff sat[3]: Huem der slais vdi disse steder, oc paa de tider, da bøde imod den skade fick dobbelt mere end ellers. Oc konningen for huer saar, staffuerhug, stenhug, øxe, hammer slag, eller om mand kaster andre aff skib eller baad, [eller i andre maader slaer anden offuer ende til skade,[4] otte ørtuger oc tretten marck sølff. Men for

ilde monne slig Dom ansees af gode Mænd, men aller værst af Gud; og derfor er det bedst, at dette Kapitel ofte bliver oplæst, naar der skal dømmes om vigtige Sager. Det skal man og i Særdeleshed erindre, at give de Mænd, der ere dømte til at miste Liv eller Lemmer, en Præst, og give dem god Tid og Betænkning, førend de blive refsede; thi onde Gjærninger skal man hade, men Mennesket skal man elske efter Naturens Orden, men Sjælen aller mest, som sin Medkristne." — Tilf. Cod. reg. Hafn. Nr. 3260 qv.: „Og naar Mænd dømme paa Tinge eller paa Stevne om Liv eller Lemmers Tab eller andre Refselser eller Tyveri, da skal Lagmanden, hvis han er nær og tilstede, nævne tolv eller sex Mænd til Doms, Sysselmanden, hvis Lagmanden ikke er der; og de skulle paadømme den Sag og gange alle sammen, og naar de blive enige, da gange de tilbage til Tingmændene og bede dem samtykke denne Dom; men hvis nogle af Tingmændene ikke ville samtykke med dem, da sværge de, at de vide ikke andet sandere for Gud: ellers er hver af dem brødig ½ (?) Mark Sølv til Kongen." (Jfr. Rb. 1280 Art. 28. Chr. IV. L. I. 4).

1) Kilden M. L. IV. 18.

2) M. L.: „paa Tinge eller paa Stevne for Lagmanden."

3) [M. L.: „paa alle disse Steder er selvsat Fred."

4) [mgl. i M. L.

puust eller neffuehug, oc huis der met kand følge: fire marck sølff. Men for flade haandslag, som kallis black, [oc slag met flade aff suerd[1]: to marck sølff.

End vførmer, slaer eller saargiør nogen anden [met raadraad[2] vdi hans egen husz, [eller met vtilbørlig ord offuerfalder[3]: da bøde dobbelt bøder imod bonden, oc konningen, om den skade fick bliffuer ved liffuit. Men døer hand: da vere den fredløs som dræbte. [End faar hand skade, som vførmede bonden i sit husz: haffue skade for hiemgield.[4]

Om frelsmand bindis, om lemster, oc anden slagsmaal,

cap. XVII.[5]

17 Binder mand sageløszmand: da bøde konningen fem marck sølff, oc stande den hand bant til rette effter 12. mends dom. Men tyffue oc andre miszdædere, maa mand sageløs binde, om hand haffuer vidne til, at hand icke ellers kand føre hannem til ombudsmand. Haffuer hand icke vidne: da sande det met sin egen eed. Slaer mand til anden met vred haand, paa de steder, som icke ere greedset, (det er, som icke er selff sat fredsteder, tilforne er omtalit)[6] met øxe, staffre eller steen: bøde konningen for første slag en marck sølff. Slaer hand strax andit: bøde konningen to marck sølff. For tredie: tre marck sølff. For fierde: fem[7] marck sølff. End slaer hand det femte slag i samme vrede: bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck: oc gielde den huggen fick effter 12. mends dom: huad heller hand slog it hug to eller flere.

1) [mgl. i M. L. 2) [mgl. i M. L.

3) [M. L. „tilføjer nogen fuldrettes Fornærmelse."

4) [Istedetfor dette har M. L. „Men hvis nogen Mand vorder dræbt i sin Bolig eller i sine Udhuse eller i sin Urtegaard eller paa Bryggen, eller paa Vejen, som hører til hans Gaard, eller paa Torvet, da skal for den Mand bødes dobbelte Bøder, og Gjærningsmanden fare fredløs."

5) Kilden M. L. IV. 19. Jfr. Kong Hans's Fr. 26 Juni 1483. Bjelke citerer Haandfæstningen Art. 13 og Fr. om Adelen 31 Juli 1591 Art. 9.

6) Denne Forklaring (jfr. Kap. 16) er ny tilføjet.

7) M. L. i flere Codd. fire.

End om mand slaer eller hugger anden i hoffuedit it saar, eller støder anden offuer ende,[1] eller giør anden lemster saar, (det er om hand icke er saa før som tilforne, oc icke kand skiule met haar eller klæder) eller hoffuit saar: da bøde konningen to marck sølff for huert: oc bøde den skade fick effter 12. mends dom. Vil hand icke bøde, naar hand lowlig derfor er forfuld, [oc aff tingmend dag forlagd, som lowen tilforne siger[2]: da bliffuer hand fredløs. End vil hand der skade fick, ey heller konningens ombudsmand tage bøder, naar den skaden giorde biuder bøder: da haffuer hand fred til dom oc ret, huad heller de tage ved eller icke.

Slaer eller saarer en tuende, eller flere, i en adfærd: da bøde huer fuld bøder, oc konningen sin ret for huer, som før er sagd.

Men slaer to eller flere en mand: da bøde oc huer dennem imod konningen, oc bonden, slig bøder, som før er sagd. Lægis [nogen aff hans saar[3] til, oc de andre[4] vil icke tillægis, men bliffuer obne, saa hand døer aff samme saar: da er hand fredløs, som giorde hannem det saar, som icke vil helis. Oc hand ene bøde den dødis arffuinger fuld bod effter 12. mends dom: oc konningen sin ræt for drabit.

De mend som tilhielpe, raade[5] oc samtycke at dræbe nogen mand, eller dølge met drabsmanden: bøde imod konningen, oc den dødis arffuinger, [effter som konningens miskund tilsiger: oc skellige mend dømme,[6] effter sagsens leilighed. Oc deris fredkiøb eller lands vijst: vere vnder konningens miskund.

Om forligelsmaal ombudsmand skal giöre, om hæffnsmaal, oc detz segt,

cap. XVIII.[7]

Vil den som anden vførmit haffuer, icke bøde: da maa den der 18
skade fick, klage sig for konningens ombudsmand, som haffuer befal-

[1]) M. L. á kaf ɔ: i Vandet. [2]) [mgl. i M. L. Jfr. ovf. Tingfb. Kap. 6 og 8.

[3]) M. L. den enes Saar ɔ: de Saar som den ene tilføjede ham.

[4]) M. L. de andres (Saar). [5]) M. L. følge med.

[6]) [M. L. „eftersom Kongedømmets Retsforstander og andre skjønsomme Mænd dømme ham til."

[7]) Kilden M. L. IV. 20.

ning offuer hannem, oc begere, at hand vil forskaffe hannem ret[1]: Da skal ombudsmanden steffne dennem begge til tinge,[2] oc næffne 12. lowfaste mend, at dømme dem imellem. oc legge hannem lowlig tid for at betale, huis bøder hand bliffuer tildømt, effter som tilforne vdi lowen sagd er. Betaler hand icke til de forlagde tider: da maa hand vdsøge det met domroff oc adfærd,[3] om hand vil. [4]End vil hand det icke: da maa hand steffne hannem for laugmanden, oc giøre hannem fredløs.

Offuerfalder mand anden hieme i sit husz, eller met ord eller gierninger vførmer, oc det er beuijsligt met to skellige vidne, oc den som vførmis eller offuerfaldis hæffner sig strax i samme vrede: da haffue hand der offuerlast giorde, skade for hiemgield: oc den sig

1) [M. L. „den Kongens Ombudsmand, hvem han har overdraget Omsorgen for sin Sag."

2) Findes kun i een Kodex af M. L.; de øvrige har „til sig."

3) M. L. atferð ɔ: Indførsel.

4) Det følgende af Kapitlet er i M. L. saaledes: „Vil Gjærningsmanden ikke bøde, og Kongens Ombudsmand forsømmer at gjøre Ret, og den Fornærmede siden hævner sin Fornærmelse, - hvis da Hævnen gaar videre end Fornærmelsen, da skal det Overskydende bødes efter skjønsomme Mænds Dom, naar Sagen kommer til Forlig, og deraf skal den, som hævnede sig, bøde Halvparten og Kongens Ombudsmand Halvparten, baade til Kongen og til den Forurettede, eftersom han forsømte at gjøre Ret. Men hvis han hævner sig saaledes at Hævnen ikke gaar videre end Fornærmelsen, da er han sagesløs for Kongen, fordi han forud havde krævet sin Ret. Men Kongens Ombudsmand alene skal bøde til Kongen slig Bod som ved ligger, eftersom han forsømte at gjøre Ret. Bliver man sagesløs fornærmet og hævner sig strax i Øjeblikket, og har 2 skjønsomme Mænds Vidne derpaa, da hævner han paa ugild Mand, og Kongen ejer ingen Ret deraf og heller ikke han selv, hvad enten han faar Hug eller Saar. Men dør han deraf, da være det under Kongens Miskunhed efter Sagens Omstændigheder. Overalt hvor Domstolen lemper Sagen efter Omstændighederne for den som har forbrudt sig og formilder Boden til den Fornærmede, da bør Kongedømmets Retsforstander ogsaa formilde Sagøren til Kongen hvis de ville gjøre hvad Ret er; thi saa gjør Kongen selv med Thegngildet. (Jfr. Rb. 23 April 1293 Art. 6). Og altid naar den Forurettede klager til Retsbestyreren, da skal denne først skaffe den Fornærmede hans Ret, førend han tager Bøder Kongen tilhænde." — (Jfr. Rb. 23 April 1293 Art. 1. 22 Juli 1297 Art. 18 o. fl.)

værgede, bøde huercken konningen eller bonden, huad heller hin fick saar eller meen. End døer hand skade fick: da beholde hand sin fred, oc vere vdi konningens minde effter sagens leilighed.

Allesteds huor nogen beklager sig der skade haffuer fangit: da bør ombudsmand først at skaffe bonden ræt: førend hand tager bøder paa konningens vegne. [Oc allesteds huor bonden mister bøder, der fanger ombudsmanden ey heller bøder paa konningens vegne.[1]

Om puust eller næffuehug,

cap. XIX.[2]

Slaer mand anden puust eller næffuehug, dragis i haar,[3] stødis met 19
øxeskafft eller spiudstage, met vred haand: da bøde hand det giorde, til den skade fick, effter sex mends dom, oc konningen en halff marck sølff. Men slaer hand met flad haand, rysker anden hid oc did, slaer anden om kuld, riffuer hans klæder sønder, oc alt andet, som en den anden aff vrede oc had kand giøre skade met: klager den sig der skade fick, oc haffuer der vidne til: da bøde den der skade giorde, effter sex mends dom, oc konningen to øre sølff.

End er icke vidne til: [da bør hand dog haffue sin ret, der skade fick.[4] End siger hand ney der sictis, da verge sig met sin eed selff tredie: eller bøde derfor, som forscreffuit staar, [om det skeer vden de tider oc steder som greedsted, eller fredsommelig tider oc steder er, som lowen formelder. Men skeer det paa de tider oc steder: da bøde derfor, som lowen der om formelder.[5]

Løber mand til anden [i den mening at hand vil sla hannem,[6] oc bliffuer holden: bøde den hand løb til effter sex mends dom, oc konningen to øre sølff.[7]

[Konningens ombudsmand skal icke giffue nogen sag paa ære

1) [Jfr. Kap. 19 (M. L. 21) i Slutn. 2) Kilde M. L. IV. 21.

3) M. L. tilf. i nogle Codd. „eller styrter i Vandet.“

4) [M. L. „da kan han kræve sin Ret strax han vil.“

5) [mgl. i M. L. 6) Dette forklarende Tillæg har ikke M. L.

7) M. L. tilf.: „Men løber man mod en Anden og holder sig selv (ɔ: og standser af sig selv, førend den Anden har grebet ham), da heder det arga fas (?), og deraf ejer Kongen ingen Ret.“

eller gods, vden hand haffuer der skellige vidne til, huad heller det er saar, lemster eller andre sager, som konningens ræt kand falde vdi, eller andre sager som større ere. Klager den som skade fick, oc lader sig siden forlige,[1] oc lader hans sag falde: da bør dog konningen sin ræt, oc ombudsmanden søge det, naar hand vil. Huor bonden bør ingen ræt: der bør konningen ey heller ræt.

Om nogit quæg vorder mand at skade,

cap. XX.[2]

20 Giør nogen mands diur[3] skade, siden hand er fem aar gammel: da suare hand der til som tiuren tilhører. Dræber hand nogen mand: da skal den dødis arffuinge begiere tiuren aff eyermanden: oc hand er da plictig at legge baand paa tiuren, oc antuorde hannem den i hender. Vil hand det icke giøre: da bøde fem marck sølff, oc vdlegge dog tiuren. Oc bødis icke andre bøder forre, enten imod konningen, eller den dødis frender.

Om hest eller øg bider, eller slaer nogen, nød stinger, eller suin hugger nogen: da bøde den quægit eyer halff saarebøder, indtil bøt er saa vijt, som det quæg er verd, som skaden giorde, effter sex mends dom lowlig tilnæffnd: Vden dem siunis, at hand volte selff sin skade, oc da haffue ræt derfor effter dommerens tycke.

Bider hund nogen: da skal hand som skaden fick kraffue eyermanden hunden: oc da er hand plictig at legge baand paa hunden, oc antuorde den i hender skade fick: vden skellige mend siunis, at hand som skaden fick, volte sig det selff: da haffue hand ræt derfor effter skellige mends dom. Føder eyermanden hunden siden, oc bider

1) [Dette Sted i Kilden har Oversætteren aldeles misforstaaet. Det heder i M. L.: „Sagsøger skal staa for enhver Sag; men ikke skal Ombudsmanden give Sag for en Andens Hæder eller Fordel (ɔ: kræve Bøder paa nogen Andens Vegne), undtagen Hjemmerygtesvidne (heimiliskviðarvitni) følger, og endda kun da, naar det er lemster Saar (Kap. 17, M. L. 19), eller andre, hvoraf der følger lige eller større Bod til Kongedømmet. Men selv om det er mindre: saa snart den giver Sag, der raader for Sagen, da, om han ogsaa siden forliger sig o. s. v.“

2) Kilden M. L. IV. 22.

3) Udentvivl Trykfejl for Tiur (Udgg. 1610 og 1657). M. L. har þjór.

hand folck der effter: da bøde hand der for, som hand det selff haffde giort.[1]

Om ömel oc wærlig sag nogen tilleggis, oc detz segt,

cap. XXI.[2]

Ingen skal anden wærlig sag tillegge, vden hand lowligen kand be- 21
ujse, at hand er skyldig i slig gierninger, som hand tillegger hannem. Huem som sicter anden for wærlig sag, oc kand icke skelligen hannem det offuer beuise: da bøde fire marck sølff til konningen, oc til den hand sictit, effter sex mends dom.[3] Thi at for mumme sag bør ingen at findis til low.[4]

Sicter mand andens hustrue, at haffue liggit hos anden mand end sin bonde, eller hans daatter, søster, eller anden ærlig pige, at haffue

1) M. L. tilf. i nogle Codd.: „Men hvis Hund bider anden Mands Kvæg, da bøde den, som Hunden ejer, første Gang halvt; men siden hvergang fuldt ud, hvis der er Vidner dertil. Men er der ikke Vidner dertil, da nægte han med sin Ed, at det er skeet med hans Vidende, ved hvert af disse Tilfælde.“ Jfr. M. L. VII. 38 (Chr. IV. L. VI 36) i. f.

2) Kilden til dette Kap. er M. L. IV. 23, 24 og 25, men med adskillige Forandringer, og tildeels Misforstaaelser.

3) [M. L. har: „Ingen skal sige om en Anden, at han har tiet til sin Beskjæmmelse, hverken Sysselmand eller nogen Anden, undtagen han har 10 Mænd med sig til Tinge at sande hans Tale, saaledes som sagt er i vore Love, at 2 skulle sværge og 8 sande hans Ord. Disse 2 skulle have Bog (Evangeliebogen) i Hænde, og sværge saa: „„Dertil lægger jeg Haand paa Bogen, og det skyder jeg til Gud, at det have vi hørt, men ikke vide vi, om det er sandt.““ Og hvis dette Vidnesbyrd brister, da er han brødig 4 Mark Sølv til Kongen og bøde den, han beskyldte, efter 6 lovligen udnævnte Mænds Dom. Men den som blev beskyldt, skal dog have for sig (ɔ: kunne frie sig med) Lyritter-Ed, uagtet den anden har alle disse Vidner.“ — (Denne Bevismaade er det saakaldte heimiliskviðarvitni, Hjemmerygtesbevis). — „Hvis man siger om en Anden, at han forraader Land og Thegner (Undersaatter) for Kongen: det skal hverken Sysselmand eller anden Mand sige, med mindre Hjemmerygtesvidne følger. Siger Nogen det, da er han brødig 4 Mark Sølv til Kongen og til den Sigtede slig Ret som 6 skjønsomme Mænd dømme.“

4) Jfr. Chr. III. kold. Rec. 13 Decbr. 1558 Art. 20.

liggit hos mand, [oc kand det icke lowligen beujse[1]: da bøde konningen fire marck sølff, [oc bliffue en løgner derfor[2]: oc gielde hinde hand sictet, effter sex wvillige mends dom.

[For alle wærlige sager nogen tilleggis, som konningen dømmis bøder for: da bør den som sictet er, at haffue ræt effter sex mends dom, om hand bliffuer frj kiend. Men bliffuer hannem slige sager offuer beuijst, da bøde den hannem sictet, huercken konningen eller bonden.[3]

[4]Fører nogen mand klage offuer anden for konningen,[5] oc kand sligt icke beujse: da bøde der for imod den hand klagede slig bøder, som den skulle bøde hand klagede, om hand haffde klagit sandhed: Vden hand verger sig derfor selff siette, [at hand hannem ey forklagede.[6]

[7]Dicter mand rim eller vjser om nogen, oc quæder hannem til spot oc vanære, [saa det ryctis en fierding veyes eller lenger[8]: da

1) [M. L. „og ikke Hjemmerygtesvidne følger."

2) [mgl. i M. L.

3) [Dette Stykke er aldeles forvansket. Det heder i M. L.: „Hvis nogen siger saadanne ærerørige Ord (úkvædis mál) om Karl eller Kvinde, hvorfor denne Bod (4 Mark) er bestemt, da, om han (Injurianten) ogsaa helliger sig med Hjemmerygtesvidne, (og derved slipper for de 4 Marks Bod til Kongen) skal han dog bøde den, han sigtede, fuld Ret efter 6 Mænds Dom, ifald han ikke var lovlig søgmaalsberettiget i den Sag; men da er der ingen Ret derpaa. Saaledes skal det være med alt Fjølmæle og fuld Rets Ord."

4) Dette Passus er taget af M. L. IV. 24.

5) M. L. tilf. „eller Biskop, Jarl eller Lændermand."

6) [mgl. i Kilden, som derimod tilføjer: „Og hvis Nogen beskylder en Anden for saadan Bagvaskelse, at han har faaet Utak af Kongen formedelst hans Ord, da frallægge han sig det med sin Ed (2 Codd. med 6 Mænds Ed) eller bøde derfor til Sagsøgeren efter 6 Mænds Dom. Men Ingen ejer Sag paa sand Tale" (engi á søk á sannu ɔ: veritas convicii tollit injuriam).

7) Resten af Kapitlet er taget af M. L. IV. 25.

8) [Misforstaaelse af Kildens: fjorðungi lengra ɔ: „længere end et fjerdedel Vers." Visufjorðungr = et fjerdedel Vers eller 2 Verslinjer (visuorð), hvilke efter Reglerne i den gamle Metrik altid maatte udgjøre et fuldstændigt Rim med behørige Rimbogstaver. Altsaa: „hvis Nidvisen er længere end 2 Linjer."

skal hand steffne hannem til tinge:[1] Vil hand da sige ney derfor, da verge sig met sin eed selff tredie. Kand hand det icke giøre, da bøde konningen fire marck sølff: oc den hand dictet eller quad om, ræt effter sex mends dom.

For alle sager som mands ære angaar, oc icke [kand lowlig beujse den offuer,[2] som sictis: oc den som sicter, haffuer ingen ræt til at tale paa, oc hannem icke vedkommer,[3] da bødis konningen fire marck sølff: oc den der sictet er, ræt effter sex mends dom: oc den der sictet, fiolmæle[4] (det er for meget talendis) at vere.

Om mand beligger andens hustrue,

cap. XXII.[5]

Beligger nogen anden mands hustrue: da bøde imod hindis bonde 22
slig bøder, som 12. skellige mend dømmer.[6] Sictis hand for slig sag, oc siger ney der for: verge sig met 12. mends eed.

Der som bonden forliger sig met den hans hustru belaa: [da skal de sige hin anden tryghed til.[7] Tager bonden siden sin hustrue til sig igien vdi sammenleje: oc beligger hand hinde siden anden gang, meden huszbonden oc hustruen leffuer sammen: da haffuer hand brut sin tryghed, saa som den der dræber sin trygge mand vden sag.

Om de mend, som gaar vbudne i gestebud,

cap. XXIII.[8]

Hvem som gaar vbøden vdi gestebud, aff den som gestebudit giør, 23
oc sidder der fortrædelig imod huszbondens vilie, endog hand honlig forujsis: fanger hand nogen skade, da haffue ickun halff bod for sin skade, oc bøde en øre sølff til konningen.

1) M. L. tilf. „og kvæde (Visen) paa Tinget.“

2) [M. L. „har Hjemmerygtesvidne mod ham.“

3) M. L. tilf. „da skal han sværge Settered derfor; men hvis Hjemmerygtesvidnet brister paa Tinge, da bødes o. s. v.“

4) M. L. fjølmælis maðr. 5) Kilden M. L. IV. 25 i Slutn.

6) M. L. tilf. „Vil han ikke bøde, da stevne Sysselmanden Ting og gjøre ham fredløs.“ 7) [M. L. „da skal Bonden tilsige den anden Tryghed.“

8) Kilden M. L. IV. 27. Til Landslovens Kap. 26, hvilket desuden mangler i mange Codices, findes intet tilsvarende i Chr. IV. Lov.

Om trygler der karske ere,

cap. XXIV.[1]

24 Hver mand[2] der karsk er, oc kand arbeide for sin føde, som ganger dog oc tigger: hannem bør ingen ræt at haffue, emeden hand saa gaar:[3] endog hand honlig driffuis aff dør: vden hand gaar oc søger om tieniste. Men naar hand flyer sig selff kost, klæder, oc vaaben, eller hans frender hielper hannem der til: da tager hand strax bøder, for det hannem giøris imod.

[4]Ingen slige betler, som føre oc karske ere, skal stedis at gaa oc betle: men skal arbeide for deris føde: Icke skal heller nogen reyse igiennem landit, som icke haffuer paszbord: enten af konningen, konningens befalningsmand, herremend, laugmend, eller andre gode mend, huor met hand kand beujse, hueden hand er kommen, oc huad hans værff oc bestilling er. Findis nogen at drage omkring, som icke haffuer saadan beuijs: da skal konningens ombudsmand tuinge hannem til at fare tilbage igien, oc hente sig beuijs eller paszbord. [Kommer hand offtere vden paszbord:[5] da skal hand paatagis oc sendis tilbage: men hans methaffuendis gods skal bliffue tilstede, indtil hand kommer tilbage igien, met fuldkommelig beujsning, at hand haffuer ræt met at fare. [Kommer hand offtere[6] vden rictig beuijs: da skal hand tagis oc foruaris nogen stund i fengsel: oc siden sendis tilbage igien, imod hans vilie, om hand icke vil veluilligen fare. Haffuer oc nogen paszbord eller beuijs: da skulle saadan pasz oc breffue grandgiffueligen randsagis, baade paa skrifften og indseglit, om de ere rictig. Befindis de da falske at vere: da straffis den saadan falske paszbord eller breffue haffuer met at fare, som en falskener. Oc maa saadanne paszbord icke lenger actis for gode, end paa it aars tid.

1) Kilden til Kapitlets 1ste Passus er M. L. IV. 28.

2) M. L. har „myndig Mand."

3) M. L. „meðan hann gengr með vánar vøl."

4) Kilden til det følgende af Kapitlet er Kong Haakons Rb. 29 Maj 1303, men tildels misforstaaet. Jfr. Fr. 27 Decbr. 1588 (se Reces 1615 Art. 44).

5) [I Kilden: „Drager han videre uden Sysselmandens Orlov."

6) [I Kilden: „Kommer han endnu tilbage." — Her er altsaa ikke nogen skjærpet Straf i Gjentagelsestilfælde.

Om möers oc quinders beliggelse, og detz böder,

cap. XXV.[1]

Hvilcke møer eller quinder, som icke forsørgis aff deris frender [met nødtørfftige kost oc klæder,[2] bliffue de beliggen: da tage deris verge icke mere ræt for dennem, end lauge ræt, det er en marck sølff. Vil hindis frender hielpe hinde til giffermaal, met saa mange pendinge, som sex mend kand siunis, at den hinde belaa, kand vel lade sig nøye met til hiemgaffue: oc hand da icke vil feste hinde: da bøde slig ræt for den quinde, hand belaa, som tolff[3] skellige mend dømmer hannem til. Vil icke frender hielpe hinde, oc den hinde belaa biuder til at bøde for sig: vil den mand slig ræt bør paa hindis vegne at haffue, icke vedtage hans bøder: oc nogen hindis frender siden hæffner paa hannem, som hinde belaa: da hæffner hand paa sageløszmand, oc bør at bøde der for effter lowen. 25

Alle de møer oc quinder, som deris frender [opholde met kost oc klæder,[4] bliffue de beliggen: da skal hand det giorde, bøde imod den som den ræt bør at tage, saa som 12. mend lowlig tilnæffnd, kand kiende, at hand haffuer fyllist for den vanære dennem skeede, oc for hindis giffermaal hand spilte:[5] Berømmer nogen sig, at haffue liggit hos nogen quinde eller møe, [oc det icke er beujsligt:[6] da bøde slig bøder der for, som hand burde at bøde, om hand haffde beliggit hinde: oc bliffuer der til met mindre mand.

Neste arffuinge til den quinde sig lader beligge, skal bøder for hinde optage, en mands person, oc icke quinde. Er det en dreng eller barn, som icke er sin egen verge: eller hand er saa gammel, at hand icke kand suare for sig selff, som er hindis neste arffuinger:

[1]) Kilden M. L. IV. 29. [2]) [mgl. i M. L.

[3]) M. L. i nogle Codd. 6. [4]) [M. L. „sørge for."

[5]) Bjelke bemærker: „Og den Jud. Lov sætter saadan en casum om Hustru eller Slegfredkone dør af Barn, hvad animadversion derhos bør at ske, ut i den J. L. lib. 2 Cap. 19; dog statuerer, at Sandemænd ikke derom bør at skille. Men i Norge agtes det strenge og lige ved Drab (dog der ikke er Lov for) om nogens Tegte-Kvinde dør i Barselseng, og derfor forliger hendes Krænker sig gemenlig med hende bevisligen førend hun skal lægges."

[6]) [M. L. „om ogsaa hun fralægger sig det."

da skal hans verge paa hans vegne optage de bøder for hans fencke som belegen er: vden hun haffuer selff bonde: da tager hand ræt for hinde. Frj quinder, som ey selff haffuer bonde, tage selff ræt for dem: om de met hug eller slag vførmis.

Gifftinge, eller Arffue Balcken.

Om quinde gifftinge, hiemfölge, oc tilgaffue,

cap. I.[1]

1 Fader oc moder om de ere til, skulle raade at giffte deris daatter. Ere de icke til: da skal hindis neste fædernis frender[2] raade. Oc bør dennem at sige,[3] huad pending oc gaffue samme deris frencke skal haffue: [oc skulle de det føre met sig, naar brøllupit skal vere.[4] Oc skal berammis huad dag brøllupit skal vere.

End om de forligis icke om dagen:[5] da skal festemanden haffue to vidne til, aff de som hos vaare, oc hørde huad loffuit oc talit vaar om hiemgifft. Oc forligis de icke om tilgaffuerne: da skal oc pigens gifftingsmand, haffue der to vidne til, som før er sagd.

Icke skal i klæder mere giffuis i hiemgaffue end treding: men det andit skal vere i slig vare, som hand kand affle pending met, som pigen faar.[6]

Om daatter[7] tager arff effter fader, moder eller broder, eller huem der tagis arff effter, oc somme ere giffte, oc somme vgiffte:

1) Kilden M. L. V. 1.
2) Nogle Codd. af M. L. tilf. og Mødrenefrænder.
3) M. L. „bestemme efter som de blive forligte derom."
4) [mgl. i M. L.
5) M. L. eindaga, men den rette Læsemaade er vistnok máldaga (Regnskabet), hvilket ogsaa findes i flere Codd.
6) M. L. tilf. „Giftingsmandens Arving maa ikke rokke nogen Gave der er gjort saaledes, som nu er sagt."
7) M. L. Døtre.

da skal de som vgiffte ere, tage saa megit i hiemgifft aff vskiffte arff, som den der tilforn mest fick til hiemgifft. End ere de alle giffte, oc er deris pendinge icke lige skifft, som de skulle haffue hiemen: da skal de som icke haffue faait fylliste, tage vdaff det, som vskifft er, lige ved de andre, saa lenge pendinge recker til. Er der oc nogen pending[1] laant til hiemgaffue, oc hannem i hender faait, som pigen fick: da eyer hand dennem saa frelse, som de fader oc moder gaff hinde.

Siger nogen, [at hand icke haffuer laant pendinge[2] der til: da skal hand suerge met sin eed allene, saa vel quinde som karl: Oc maa den mand hinde faar til ecte, kraffue [de andre hindis medarffuinge til jaffnit[3] (oc skal det mindskis i hindis gaffue, om hun haffuer faait for megit effter jaffne regning.

Om nogen möe giffter sig vden sin faders, moders eller broders raad: oc om quinde forraad.

cap. II[4]

Om nogen møe eller quinde giffter sig vden sin fader, moders eller broders raad, eller deris, som bør hinde at forsee, hun haffuer forgiord all den arff, som hinde kand der effter tilfalde: oc tage saa den arffuen, som nest effter hinde bør at arffue, lige som hun vaar icke til: [vden saa er, at de som hinde burde at giffte, siunis met andre hindis frenders raad, at hun haffuer sig selff vel forseet,[5] oc der paa giøre deris eed. Dog skulle de det offuerueje oc *tractere*, met den som raader hindis gifftermaal. 2

Disse ere de, som skulle hinde giffte, først fader eller broder samfedde [oc ectefød:[6] dernest moder som ecte er, er hun icke til:

1) M. L. gripir ɔ: Kostbarheder.

2) [d. e. „at det ikke var til det Brug at han laante Kostbarhederne."

3) [M. L. „af hendes Giftingsmand en lige saa værdifuld Ting."

4) Kilden M. L. V. 2.

5) [M. L. „med mindre Giftingsmanden vil hindre hende fra et passende Giftermaal: da maa hun gifte sig med skjønsomme Frænders Raad, hvis Partiet tykkes dem lige eller bedre."

6) mgl. i M. L.

da skal den mand, som er hindis neste arffuinge, som er 20. aar gammel, eller eldre, raade hindis gifftinge.

Om nogen faar quinde anderledis: da bør hannem at staa til rette effter tolff mends dom: vden hindis neste frender tyckis saa raadeligt vere, som før er sagd.

Encke maa sig selff giffte met huem hun vil: dog met nogen aff hindis frenders raad.

Er der nogen rufferske, som vil ruffe folck sammen, oc locke nogit barn til ont leffnit, eller oc nogen mands frendkone, oc er der til vidne: da bøde effter 12. mends dom, som[1] hun haffuer formue til. [End den som lod sig locke oc bedrage, bør at straffis effter laugdom.[2] [3]

Ingen møe skal raade for sine pendinge, vden at hun er 20. aar gammel. [Dog met hindis vergis forsiun[4]: endog at samme arff er hinde tilfallen. Vden at hun er gifft met sine frenders raad: da maa den mand som hinde faar, raade offuer hinde oc hindis pendinge.

Huilcken som hindis ectemand[5] er, bør at lade vere frelst, som hun faar i hiemgifft. Thi at alt det gods, som met nogen ræt skal vdsøgis: der skal ingen gaffue imod komme.

Encke maa icke giffte sig met flere pendinge, end som hun selff eyendis er.[6]

1) M. L. dersom.

2) [Kilden er misforstaaet; det heder i M. L. „men hin (ɔ: Rufferske, som ikke har Formue at bøde med) have Refselse efter Dom.“

3) Herefter indskyde flere Codd. af M. L. følgende: „Den Mø, som bliver Arving, efter hvem det saa er, hun maa gifte sig selv til hvem hun vil naar hun er 15 Vintre gammel, dog med sine næste Frænders Raad baade paa fædrene og mødrene Side.“ — Dette Tillæg er saa vidt vides heller ikke optaget i den islandske Jonsbog.

4) mgl. i M. L.

5) M. L. Giftingsmand, hvilket naturligvis ogsaa maa være Meningen i Chr. IV. L.

6) M. L. har: „Men dersom en Enke gifter sig, og lader Andres Gods regne med i sin Hjemmegift (ɔ: for derved at tilvende sig en forholdsvis saa meget større Tilgave), og laaner Ejermanden det til den Brug, da ejer Manden det med samme Hjemmel som det, Enken ejede. Men nægter Ejermanden at have laant det til den Brug, da nægte han det med sin egen Ed, og da afgaar det i hendes Hjemmegift. “Jfr. ovf. Kap. 1 i Slutn.

Om hælnings fællag,

cap. III.[1]

Sin quindis pendinge maa ingen mand aff landit føre, vden hindis 3
vilie. Men hand skal raade for begge deris pendinge, til begge deris nytte oc gaffn.

Ingen af dem kand forgiøre andens pending. Oc slig ræt eyer huer mand paa sin hustruis vegne, som paa sin egen: om hinde bliffuer nogit met affuind miszgiord.

[2]Giffter mand sammen sine børn: da skal slige forord stande, som mand giør for sine børn: huad heller det er til fællag, eller hiemgaffue.

1) Dette Kapitel svarer til M. L. V. 3; men er meget forandret.

2) Bestemmelserne om Egtefolks Formueforhold, indtil Slutningen af næstsidste Passus — „som forberørt er," er i Chr. IV. L. aldeles forskjellige fra de tilsvarende i M. L. — Det synes som om det fornemmelig var de paa Oplandene og i Vigen efter Eidsiva- og Borgartingslovene gjældende Bestemmelser, i Forbindelse med Kong Haakon Magnussøns Retterbod om Fællig (Norges gl. L. III. No. 57, S. 139—41) der ligge til Grund for Chr. IV. L. i dette Stykke. Men derhos er deri gjort mange Forandringer, formentlig især som Følge af den danske Lovgivnings Indflydelse. Da det neppe vilde være muligt ved specielle Citater at give nogen klar Oversigt over dette Forhold, har man troet at burde meddele de anførte Steder af de gamle Love i deres Sammenhæng. — Efter de fleste og bedste Codices af M. L. heder det: „Ingen Kvinde maa nægte sin Husbonde Fællig; men paa den Maade skulle de lægge Fællig sig imellem, at hver lægger til Fælliget alt hvad han ejer eller ejende vorder ved Arv eller paa andre Maader. Faar den ene siden fattige Slægtninge at forsørge, da skulle de dele Bekostningen, om ogsaa den anden ingen faar. Men hvis nogen af Egtefolkene dør, da skulle deres Fattige falde til den, som da er lovlig forpligtet at sørge for dem. Den af Egtefolkene, som lagde mest til Fælliget skal tage mest igjen, eller dennes Arvinger; derefter skal det deles halft om det er forødet; men dersom det er forøget, da skal Manden eller hans Arving tage 2 Dele af Overskuddet, og Konen den tredie Del. Om dette Fællig behøve de ikke at spørge nogen Mand; men hvis de lægge Fællig paa anden Maade, da skal det ikke holdes, om ogsaa Arvingen ikke forstaar eller ikke vil (rokke det); thi Loven bryder det Fællig. — Nu er der ikke Fællig mellem Egtefolkene, da skal Konen, hvis hun bliver den længstlevende, beholde den Tilgave, som blev hende given, og som Vidner vide blev lyst paa Bryllupsdagen. Kvinders Giftning og Tilgaver skal man lyse hvert 10 (en enkelt Cod.

Ingen quinde bør at sønne sin huszbond fællag, naar hand vil legge deris pending til jæffnit. Met dette vilkor maa de legge sig fællag imellem: at huer dennem legger til fællag alt det de eye, eller

20) Aar i Mænds Forsamling, hvor man vil: ved Kirke eller paa Tinge. Men dersom Konen dør før Manden, da tage hendes Arvinger Hjemmegiften, men Tilgaven bortfalder." — 2 Codices af Eidsivatings og 1 af Borgartings Lovbøger (Cod. reg. Hafn. mbr. No. 1940 qv., Cod. reg. Stokh. mbr. No. 17 qv. og Cod. A. M. mbr. No. 58 qv.) have derimod istedetfor dette følgende, der dog upaatvivlelig er et Stykke af den ældre Eidsivatings- og Borgartingslov, og ved en Fejltagelse indkommet i disse Eidsiva- og Borgartingscodices af den nyere Landslov: „Ingen Kvinde maa negte sin Husbonde Fællig. Nu faar Mand en Mø eller en barnløs Enke, da maa de ikke lægge Fællig sig imellem uden sine Arvingers Samtykke. Men hvis de avle Børn til sin Arv, da maa de lægge Fællig mellem sig, Helmings-Fællig, hvis der skal skiftes med Børnene; men hvis der skal skiftes med Udarvinger, da skal den Længstlevende have 2 Dele og Udarvingerne den tredje Del (jfr. Kap. 4 i. f. jfr. F. L. VI. 8); men deres Odel falder efter som Lovbogen bestemmer. Nu faar man en Enke, der har Børn til sin Arv, som ere umyndige: vil hun da lægge Fællig med sin Mand, da skulle Børnenes Fædrene-Frænder stævnes til, og deres Fællig lægges efter Godsets Størrelse, Jord mod Jord, og Løsøre mod Løsøre. Det Fællig maa ej rokkes, som saa vorder lagt. Men hvis de lægge sit Fællig paa anden Maade, da maa bryde det hvem som vil: hans Arvinger eller hendes, saaledes, at de skulle fremtræde paa Tinget og sige sønder det Fællig. Overalt hvor 2 Egtefolk lægge sit Fællig sammen, da skal det holdes efter som Vidner vide. Og hvis der siden tilfalder en af dem Arv eller fattige Slægtninge, da tilfalder det dem begge i Forening efter samme Forhold, som deres Fællig var lagt; thi de skulle lige saa vel dele Tab som Fordel. Dersom Konen bliver den længstlevende, skal hun beholde den Tilgave, som blev hende given, og som Vidner vide blev lyst paa Bryllupsdagen o. s. v." — Uagtet altsaa disse Bestemmelser egentlig ikke skulde have været gjældende efter Magnus Lagabøters Lovrevisjon, synes de dog alligevel at have holdt sig; i det mindste synes de kjendelig at ligge til Grund for Kong Haakon Magnussøns Retterbod om Fællig (gl. L. III. S. 139—41), der bestemte: „Først, naar man gifter sine Børn sammen, da skal den Bestemmelse gjælde, som man gjør for sine Børn, hvad enten det er om Fællig eller om Tilgave (ɔ: Særeje). Nu faar man en Mø eller Enke med Tilgave (ɔ: Forældrene have bestemt, at der skal være Særeje), da maa de lægge Fællig saa snart de avle Børn til sin Arv, hvis de bægge vil, og den Mø eller Enke var gift med sine Frænders Raad, Helmings-

eyendis vorder, met arff eller vdi andre maader: huad heller der skal skifftis ved barn eller vdarffuing: met slig forord, som de giøre sig imellem.

Skeer det oc, at nogen aff deris slegt, enten paa hindis eller hans side, formedelst alderdom, fattigdom, siugdom, eller vdi andre maade kunde komme vdi vanmægt: da skulle de opholdis aff begge deris bekostning.

End om bonden døer eller quinden: da skal deris wmage fare til dennem, som de dødis arffuinge ere.

Kommer huszbond oc hustrue sammen, som haffuer gods oc pending, oc døer enten dennem vden liffs arffuinge: da skal al vitterlig gield betalis aff fællitz boe, oc siden skifftis huis løszøre, som offuer bliffuer, lige i to parter, imellem den som igien leffuer, oc den dødis arffuinger: men odels gods falder frjt til rette odelsmend.[1] Vden saa er de giøre anden forord i brøllupit, met deris neste arffuingers samtycke: oc met breff oc segel, eller lowlig vdskorne scriffter bekrefftis. Ville oc huszbond eller hustrue effter brøllupit, giøre huer andre nogen villighed i saa maade, som forberørt er, om løszøre eller feste gods: da holdis det icke, vden det skeer met deris neste arffuingers samtycke. Affler huszbond eller hustrue barn sammen, oc døer enten dennem fra barn: da skifftis baade løst oc fast i to lige parter, imellem barnit, oc den som igien leffuer: huad det er fader eller moder. Oc da beholde den dødis halff odel sin liffs tid, oc

fællig, hvad enten der skal skiftes med Børn eller Udarvinger, og de maa lægge i Fællig alt hvad de eje og ejende vorde med slige Vilkaar som de fastsætte sig imellem. Men hvis Egtefolkene ville lægge Fællig, og den ene af dem eller begge forhen har umyndige Børn, da maa de lægge Fællig paa den Betingelse, at begges nærmeste Frænder og de forstandigste af dem, som vilde været Børnenes nærmeste Arvinger, hvis Fader og Moder var døde, samtykke det; med mindre Lagmanden og andre gode Mænd skjønne, at det er gjort med Svig og Underfundighed imod Børnene: da være det Fællig som ugjort."

[1]) Denne Bestemmelse er uden Tvivl indkommen ved en Misforstaaelse af Ordene i den ovf. gjengivne Variant af Eidsiva- og Borgartings-Codices „en odol fari eptir þvi sem løgbók váttar," - hvilket man maaske paa Grund af de danske Arveregler har troet skulde betyde „uden Vederlag." — Se endvidere Forordn. given paa alm. Lagting i Bergen 29 Juni 1557 (Krags Hist. II. S. 273) og samtidig Dom hos Paus S. 320 samt Kap. 7, 1ste Arv, nedf. S. 79. Jfr. Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur 1854, S. 262-4.

sidde i sin fulde vrning. Men effter deris død falder det frjt til neste arffuinger oc odelsmend: men kiøbegods oc pantegods skifftis dem imellem, som anden løszøre. [Mistencker arffuingerne, at icke rettelig skifft er: da suerge den som sictis selff tredie, at alt er fremkommen ret til skiffte. Oc skal lige saa holdis om to fattige som icke haffuer gods eller pendinge, kommer sammen, som forberørt er.[1]

Haffuer nogen møe sin broders vergemaal at forrestaa: da skal hun dog icke tage aff hans pendinge sig til hielp.[2] End naar barnit kommer til sin laugalder, vil hand da giffue systeren eller hindis huszbond[3] sag, at de haffue tagit aff hans pendinge: da skal den som sagen tilleggis, suerge en eed, at hand ingen aff hans pendinge bekommit kaffuer. Kand hand den eed ey giøre: da legge vd saa megit, som hand haffuer bortgiffuit, oc hede mand diszuerre, [for hand icke bedre forrestod samme vergemaal.[4]

Om miszdöd skeer hion imellem, om detz skiffte, oc kiöbe jord, cap. IV.[5]

4 Skeer miszdød hion imellem, der som icke er fællag lagt, oc enten

1) [Dette Stykke synes at være taget af M. L. V. 4, der ellers ikke er optaget i Chr. IV. L., hvorimod i dets Sted et Stykke af Haakon Magnussøns Rb. om Fællig er indtagen i Kap. 4.

2) M. L. tilf. „med mindre Drengens Fædrene-Frænder og Mødrene-Frænder laane hende saa meget til Hjemmegift af Drengens Gods, som dem tykkes der klogeste ere. Og hvis de ere uenige, da skulle de Fædrenefrænder raade, som ere deres næste Arvinger, hvis de have Forstand dertil og ikke give mere i Hjemmegift, end der er bestemt for Døtre efter Jævnet i den første Arv.“ Herefter tillægges endvidere i nogle Codd., som det synes aldeles udenfor Sammenhængen,: „Og hvis en Mand eller Kvinde gifter sig uden sine Frænders Raad, da have de forbrudt Landskyld og Indtægt af sit Gods til sine Arvinger.“ (Jfr. J. L. I. 8). 3) M. L. „Giftingsmand.“

4) [mgl. i M. L., som derimod tilføjer: „Men uden de Mænds Raad, som nu er sagt, skal hun ikke have Ret til at tage sig mere Hjemmegift, og hvis hun tager anderledes end her er sagt, da skal det ikke gjælde, med mindre hendes Broder giver sit Samtykke efter at han er bleven myndig. Men naar ældste Broder bortgifter sin Syster med sine Frænders Raad, og nogle ere umyndige, da skal det gjælde som om de alle havde været myndige, dersom han ikke giver hende mere i Hjemmegift end sagt er i første Arv.“

5) Kilden Kong Haakon Magnussøns Rb. i gl. L. III. Nr. 57. S. 139-41.

dennem døer, at sommermaal, ihuad tid det er for mickelmisse: da skal huer sin landskyld nyde, som ind skal bæris at høsten. Men døer nogen siden mickelmisse, huad tid det er om vinteren: da skifftis landskylden, der vforbrugt er, effter jordernis mangfoldighed, oc effter som regning tilløber.

Om hustruen vorder beliggen, eller skillis fra bonden, oc om enten dennem sig forbryder,

cap. V.[1]

Forseer nogen ectefolck sig, met horeri: da haffuer den som sig i saa maade forseer, forbrut alle sine løszøre. Vil den vskyldige tage den skyldige til naade igien: da vere det den vskyldige frjt forre:

[1]) Kilden til dette Kap. er M. L. V. 5; men 1ste Afsnit er aldeles forandret, og sandsynligviis ikke ret forstaaet. Det heder i M. L.: „Dersom en Kone begaar Hor eller skilles fra sin Husbonde uden Grund imod Guds og Menneskers Lov, da har hun forbrudt sin Tilgave. Og dersom Husbonden byder hende at blive hos ham, men hun ikke vil, da skal han beholde alt hendes Gods saa længe hun lever; men naar hun er død da tager hendes nærmeste Arving Hjemmegiften, men Tilgaven bortfalder. Forliges de om sin Sag og han tager hende til Naade, da være det som om intet var skeet; men hvis saadant Fejltrin træffer hende oftere, da skal han beholde hendes Gods saa længe hun lever, om han end ogsaa ikke mere vil have hende hos sig, og efter hendes Død forholdes der som før er sagt. Men har hun ikke tilforn været overbeviist om saadant Fejltrin, og hun lover Gud og sin Bonde Forbedring og byder sin Bonde at blive hos ham, men han ikke vil beholde hende, da beholde hun sin Hjemmegift, men have forbrudt Tilgaven. Hvis hendes Bonde, for at skille hende ved Hjemmegiften, siger, at saadant Fejltrin har truffet hende tilforn, men han ikke forhen har gjort hende slig Beskyldning, saa at det er blevet Folk vitterligt, - da værge hun sig med sin egen Ed, og beholde sin Hjemmegift, men Tilgaven bortfalder. — Bliver nogen af Egtefællerne skyldig til Bøder, da skal den som misgjorde bøde for sit Misværk af sit eget Gods. Men hvis de have lagt Fællig mellem sig, da skal den, som ikke var skyldig til Bøderne, eller dens Arvinger, i Tilfælde af Død eller lovlig Skilsmisse, tage lige saa mange Penge uden Renter ud af det uskiftede Bo.“ — (Denne sidste Bestemmelse er vistnok indkommen fra den isl. Grágás, festaþ. 23, hvilket er saa meget mærkeligere som den ikke findes i Haakonarbogen, hvoraf Kapitlet ellers er taget (Hk. 54, jfr. F. L. XI. 14).

oc da bliffuer det dennem imellem, saa som det icke skeed vaar. Men der som det offtere skeer, oc den vskyldige icke vil tage den anden til naade igien: da haffue igien forbrut sin løszøre. Men odels godsit beholder den vskyldige sin liffs tid, som sit egit: men siden falder det frjt igien til sande arffuinger, oc odelsmend. Men haffue de børn sammen, da falder halffparten odel til børnene, oc halffparten til den vskyldige: dog skal all lowlig gield, som i boen findis, betalis aff fellitzboe, førend nogen ræt vdtagis.

End om der kommer nogen sag paa nogen mands feste quinde, at hun haffuer ladet ligge hos sig, før hand fick hinde: da skal hand haffue [bøder for det hinde vaar giort:[1] end hindis giffting mand skal haffue rætten. End om nogen ligger met hinde siden hand haffuer fest oc faait hinde: da skal hand haffue bod, baade for rætten oc for mistyckit.[2] End faar hand hinde icke: da skal hindis verge haffue bod,[3] som før er sagd.

End om nogen gaar i seng til quinde, oc vil komme hinde i ont rygte: oc hun kand foruare sig, at hand kand ey fuldkomme sin vilie: da skal hand bøde effter 12. mends dom.

Om ectefolck vorder met lowlig dom adskilde,

cap. VI.[4]

6 Kommer der nogen meen eller breck imellem hion, saa at de maa skillies at, met deris raad, som raade bør effter guds low: da skal huer haffue sit gods. [Men om det skeer formedelst frendskab skyld,[5] oc viste hand det, den tid hand fick hinde, oc dylte det for hinde: da skal hand bøde for det suig, effter 12 mends dom, helten til hindis gifftinge mand, oc helten quinden.

[1]) M. L. ráðspell ɔ: Bod fordi hun derved var bleven et saa meget slettere Parti. [2]) M. L. ráðspell.

[3]) M. L. begge Dele (baade Retten og Raadspildet).

[4]) Kilden M. L. V. 6.

[5]) [I M. L. heder dette: „En ef þau skiljast fyrir þann hjúnskap (var. sifskap) at karlmans vølld hefir til gengit o. s. v.“ Stedet er dunkelt og synes ogsaa i Fortiden at have været forskjellig forstaaet. Formodentlig menes enten impotentia eller ulovligt Slægtskab i de forbudne Grader.

End om nogen mand faar en quinde effter lowen, oc giffuer hinde nogen gaffue, oc bliffuer hand siden død: da skal hun haffue sin tilgaffue, oc hiemgaffue aff hindis[1] pendinge, om de recker til. End om det icke recker til: da skal icke arffuinge betale hinde aff sine pendinge. Thi at ingen skal sig quinde kiøbe, met anden mands pendinge.

Her begyndis arffue tallen,

cap. VII.[2]

Saa er den første arff, at ecte barn tager arff effter sin fader oc 7
moder lowlig giffte, effter guds low oc menniskens low. Oc sønnesøn en eller flere, tager den arff, som deris fader oc moder tilstod. Vdi lige maade tager sønne daatter, oc daatter søn, oc daatter daatter, den arff, effter deris oldefader oc oldemoder: som deris fader oc moder tilstod. Er der en vdi den ene green, oc mange i den anden: da

[1]) Vistnok Trykfejl for hans. Bestemmelsen er forresten, saaledes som den staar saavel i Chr. IV. L. som i M. L., betydningsløs. G. L. 115, der vistnok er indtagen i M. L. V. 13, men som dog uden Tvivl ogsaa er denne Bestemmelses oprindelige Kilde, skjelnede derimod mellem Konens Hjemmegift og Tilgaven, og bestemte, at dersom Boet er utilstrækkeligt, skal Konen for sin Hjemmegift konkurrere med de øvrige Fordringshavere, men for Tilgaven skal hun staa tilbage for dem, „thi ingen skal sig Kone kjøbe for andres Penge." Endvidere var efter G. L. 115 Børn pligtige at svare til Faderens Gjæld, selv om de intet fik i Arv; men dette Bud ophævedes af Magnus Lagabøter (M. L. V. 13 jfr. Hk. 73).

[2]) Dette Kapitel svarer til og er i det væsentlige hentet fra M. L. V. 7. De vigtigste Forandringer, som ere gjorte i de gamle Arvegangsregler, og som vistnok skyldes dansk Rets Indflydelse (se J. L. I. 4 og 5, 21 og 25), er, at de Uegtefødte ere udelukkede fra Arv efter Fædrenefrænder, samt at Repræsentationsretten er gjennemført i Descendentsen. Efter M. L. arvede vistnok Sønnesøn med Børnene i 1ste Arv, men ikkun en Datterlod, dog saa, at han, hvis Bedstefaderen efterlod Odelsgods, havde Ret til at indløse fra sine Farbrødre al den Odel, som vilde tilfaldet hans Fader, og derved at erholde en Femteparts Afslag i Prisen, jfr. M. L. VI. 1. Sønnedatter, Dattersøn og Datterdatter stod efter M. L. først i 2den Arv. Efter M. L. henhørte til 1ste Arv: a) egte Børn og egtefødt Sønnesøn, b) Fader.

tage den ene, lige som hans forældre skulle tage. Oc de andre i lige maade, som deris forældre skulle tage.

[1]Tager en adels mand nogen wfrj quinde til ecte: da skal de børn, som met wfrj quinde afflis, icke regnis for adels personer, eller arffue vdi deris faders jorde gods. Men hans arffue gods skal effter hans død, komme vden pendinge til hans neste odelsmend oc arffuinger, som frj oc frels ere, oc føre skiold oc hielm, met huis andit gods, som der effter kand falde hans arffuinger til arff i andre maade, skal i lige maade komme til hans neste frj odelsmend, oc icke til hans børn, som aff wfrj quinde fødde ere. Oc huis frj gods, som met gifftermaal er kommen vnder bønder: maa i lige maade komme til neste odelsmand, effter odels regning, dog at det løsis for pendinge.

[2]Der som oe frj quinde tager wfrj mand, met hindis frenders vilie, som hindis gifftermaal skal raade: da skal hindis gods selgis til neste arffuinger, inden aar oc dag. Oc met hindis børn holdis, lige som met frj mands børn, der wfrj quinde tager.

Saa skal gods oc pendinge skifftis effter fader oc moder. Broder tager heel laad, oc søster tager halff laad. Er ickun en søn oc en daatter: da tager hand heel laad, oc hun halff. End om fader haffuer odels jorder effter sig, da viger elste broder til hoffuit bøllit, oc de andre sødskinde tage lige odels jorder paa deris laad, huer for sin anpart, broder til broder laad, oc søster til søster laad, saa de ere jæffne gode effter dannemends vurdering.

Er icke broder eller broder søn til: da eyer elste søster hoffuitbøllit, oc de andre søster lige gode jorder, effter som før sagd er om brødre. Ere flere medarffuinge til en gaard: da skal den elste broder nyde aasædit til gaarden, oc giffue de andre sine medarffuinger fylliste for deris anpart vdi jord, eller andre jæffne gode vare. Kand det icke skee: da skal hand dog nyde aasædit, oc giffue sine medarffuinge landskyld, huer for sin anpart, effter sex laugrettis mends sigelse, oc gode tycke.

End sønnesøn skal haffue jorder, som hans fader fald til.

1) Det følgende Stykke er taget af Forordn. for Adelen af 21 Juli 1591, Art. 7; jfr. Chr. III. kold. Rec. 13 Decbr. 1558 Art. 36. Haandfæstn. Art. 40. Adelspriv. 14 Febr. 1582 Art. 6 og 7.

2) Dette Stykke er taget af Chr. III. Kold. Rec. Art. 36, jfr. Fr. 1591 Art. 8.

Døer søn eller daatter, eller sønnesøn: da tager faderen arff effter dennem, vden at de haffue ecte børn effter sig, oc da tager barn arff effter fader sin, oc andre mend om det er afflit, endog at det icke er fød, om det kommer leffuendis i verden, oc faar daaben.

Tager ecte barn arff effter sin moder, oc døer saa vden ecte liffs arffuinger, oc fader arffuer det samme barn: da skal fader icke mere arffue effter sit barn end løszøre. Men haffuer barnit odels jorder: da skal fader det alt beholde hans liffs tid. Men effter hans død, skal den som nest odelsmand er, vdi moder leggen, karl eller quinde, som aff den quitzel er kommen, som det jordegods er affkommen, tage det odels gods, som barnit arffuede effter sin moder. Lige saa skal oc holdis, om moder arffuer det sit barn, som tilforne haffuer arffuit sin fader. Moder skal arffue alle løszøre effter sit barn, om icke syskynd er til, men odels jord falder frjt til faderfader.

Vorder daatter beliggen i sin faders eller broders gaard: da eyer hun huercken arff effter fader eller moder, vden haffue slig miskund, som fader eller broder (om fader er icke til) vil giøre met hinde.[1]

Er icke fader, broder, søster, sønnebarn eller daatter barn til: da tager hun den arff alt, saa som hun ingen sag haffde.

Allesteds som fællag er lagt imellem bonde oc hustrue: da skal hiemgaffue giffujs deris børn, aff beggis deris pendinge, effter som deris fællag giord vaar.

End om ey er fællag giord: da skal huer legge til sine børn, effter som de haffue pendinge til.

Icke maa fader eller moder vdgiffue sin søn eller daatter, met flere pendinge fra sig: end at der kand komme lige saa megit paa huer aff de andre deris deel, som igien ere: vden at de haffue det met deris loff, som ere deris neste arffuinger. End om mere er giffuit: da haffue huer af dennem lige megit, saa lenge pendinge recker til. Recker arffuen icke til: da legge tilbage til lige skiffte, den som mere haffuer oppebaarit, end som lowen vdujser. Det er low offuer alt landit, at naar en mand fester sig en quinde, met guds low, oc begge deris samtycke: da bør de børn som hand eyer met samme quinde, alle at arffue, huad heller de ere afflede før at de festis eller effter.

1) M. L. tilf. her den Bestemmelse, at dersom der ingen Søn er til, men alene Sønnesøn eller Datter som ikke er beligget, - da skal den beliggede Datter arve hålvt med dem.

Anden arff.[1]

Saa er den anden arff, at broder er broders arffuing, som haffuer baade en fader ecte fødder.

[Maa oc søster tage en søster laad, met broder i all vdarff, om hun skicker sig erligen oc vel, lige som nu forholdis iblant adelen.[2] Men er broder icke til, da tage søster all arff, om de haffde baade en fader, oc er ectefød. Er hun icke til: da tage moder effter sit barn ectefød. End om hun er icke til: da tager moderfader, oc fadermoder ectefødde.[3] End om ingen aff dennem er til: da tager modermoder ectegifft.[4]

Tredie arff.[5]

Saa er den tredie arff, den tager farbroder ectefød, oc samfedde, om hans fader vaar ectefød, oc brodersøn ectefød, oc samfedde, om hans fader vaar ectefød: oc broder sammødde, om hans moder vaar ecte: da tage huer sin tredie part om de ere alle til.

End om faderbroder er ene, oc brodersønner flere: da skal faderbroder tage lige ved dennem. Er brodersøn ene, oc faderbrødre flere: da tager hand jæffne ved dennem.

Den samme ræt haffuer oc brødre, som haffuer ecte moder tilsammens. Oc altid skal saa her effter vere, at en i sin green, skal tage saa megit som to eller flere i anden green: Er oc icke flere end en til, da tager hand arffuen allene.

Er ingen af dennem til, som før er talit: da tager fadersøster ectefød, oc samfedde: oc broder daatter ectefød, som er kommen aff samfedde broder: oc søster ectefød, oc sammødde, met de vilkor, som før er sagd. Oc allesteds der som odels jorder er i skiffte: da haffue de odel, som til er baaren: oc de andre, løse pendinge.

1) Svarer til M. L. 3die Arv. Efter M. L. var 2den Arvegangsklasse: a) Ætleding, Frillesøns egtefødte Søn, egtefødt Sønnedatter og egtefødt Dattersøn hver $\frac{1}{4}$. b) egtefødt Datterdatter.

2) [mgl. i M. L. Se Fr. for Adelen 21 Juli 1591 Art. 6.

3) Herefter indskyder M. L. a) Frillesøns ægtefødte Datter og Frilledatters ægtefødte Søn; b) Frilledatters ægtefødte Datter.

4) M. L. har i de fleste Codices: egtefødt.

5) Svarer til 4de Arv i M. L.

Fierde arff.[1]

Saa er den fierde arff, den tager moderbroder ectefød oc samfedde: oc søstersøn ectefød oc samfedde. Ere de icke til: da tager modersøster ectefød, oc samfedde, oc søster daatter ectefød oc samfedde, aff samfedder søster kommen.

Femte arff.[2]

Saa er den femte arff, at brødresønner ectefødde, tager arff der effter om deris fader er ecte oc samfedde. End om de er icke til: da tager broder døttre[3] ectefødde, met samme forord.

End om de ere ey til: da tager sødskinde sønner ectefød aff samfedde sødskinde kommen. End om de ere ey til:[4] da tager søster døttre ectefødde. Er ingen aff dennem til: da tager etleding[5] arff. [6]Døer frille barn, vden liffs arffuinger: da maa moder ectefød arffue sit frillebaarn barn. Dog saa, det er icke afflit i hoerdom, eller frendskab, nermer end i lowen er tillat.

Siette arff.[7]

Saa er den siette arff, da tager farbroder ectefød, oc sammødder, oc brodersøn ectefød aff sammødderne broder kommen. Er de icke til: da tager farsøster ectefød, oc samfedde,[8] oc broder daatter ecte aff sammemødder brøder kommen.

Siuende arff.[9]

Saa er den siuende arff, den tager morbroder ectefød oc sammemødde, oc søstersøn ectefød aff sammemødde søstre kommen. Ere de icke til: da tager morsøster ectefød sammemødder, oc søster daatter ectefød aff sammemødder søstre komne, oc vorder disse huer andris arffuinge. Oc skal saaledis holdis, huor to eller flere, haffuer en arff at skiffte, om ey er nogen til, som tilforne er omtalit.

1) Svarer til M. L. 5te Arv. 2) Svarer til M. L. 6te Arv.

3) urigtigt for Brødre-Døtre (ɔ: Kusiner, hvis Fædre vare Brødre).

4) Herefter sætter M. L. Syskende-Døtre, (d. e. Kusiner hvoraf den ene er Datter af Broder, den anden af Syster; syskin ɔ: Broder og Syster); derefter samfædre Systre-Sønner (ɔ: Fættere, hvis Mødre vare samfædre Systre; jfr. nedf. 10de Arv), dernæst Systre-Døtre. Dernæst kom uegte Søn, paa hvis Plads altsaa her Ætleding er indskudt.

5) Efter M. L. stod Ætleding i 2den Arv. 6) Kilde Rb. 2 Maj 1313. Art. 3.

7) Svarer til M. L. 7de Arv.

8) M. L. sammødre, hvilket ogsaa her maa være Meningen, se 3dje Arv.

9) Svarer til M. L. 8de Arv.

Ottende arff.[1]

Saa er den ottende arff, at mand tager arff effter sin brodrunge barn, det er, effter sin faderbroders sønnebarn aff samfedder brøder kommen: vden at anden mand nermer findis: thi at i denne arff tager den som nest er. Dernest, den som jæffne skyld er aff samfedde sødskinde kommen, det er effter sin fader søster barnebarn, oc tager før i mandleggen, førend i quindeleggen. Ere de icke til: da tager manden arff effter søstrungebarn, det er effter sin moders søsters barnebarn.

Niende arff.[2]

Saa er den niende arff, den tager de mend, som effter ere brøderbørn ectefødde, som er kommen aff samfedde brødre. Ere de icke til: da tage de som effter ere sødskinde børn ectefødde. Ere de icke til: da tage de som effter ere søstrungbørn[3] ectefødde, som er den tredie mand i slegten. Oc tager føre mand en quinde jæffnit skyld.

Tiende arff.[4]

Saa er den tiende arff, den tager broder sønner[5] arff effter huer andre, om deris fader vaar ectefød oc sammødde. Ere de icke til: da tager brødre døttre ectefød, met slig forord, som forscreffuit staar. Ere de icke til: da tager sødskind sønner, som ere ectefødde aff sammødder sødskinde kommen. Dernest tager sødskind daatter ecte. Ere de ey til: da tager søster sønner[6] ectefødde: aff sammødder søstre kommen. Ere de ey til: da tager søster døttre ectefødde: aff sammødder sødskinde kommen.

Elluffte arff.[7]

Saa er den elluffte arff, at mand tager arff effter brodrung barn sit: som er effter sin faders broders sønne barn: aff sammødde brødre kommen: vden nermer slegt findis, fordi den nest er hand skal tage arff. Dernest tager de aff sammødde sødskind ere kommen. Der nest tager mand effter søstrung barn sit: aff sammødde søstre kommen:

1) Svarer til M. L. 9de Arv. 2) Svarer til M. L. 10de Arv.
3) urigtigt for Systrebørn (M. L. systra børn).
4) Svarer til M. L. 11te Arv.
5) urigtigt for Brødre-Sønner (jfr. ovf. 5te Arv).
6) Enkelte Aftryk har: døttre. 7) Svarer til M. L. 12te Arv.

det er effter sin faders søsters barnebarn. Ere ingen disse til: da tager de mend, som effter ere brødrebørn, ectefødde aff sammødde brødre kommen. Der nest de som effter ere sødskinde børn, ectefødde af sammødde sødskinde kommen, oc før i karle kiønit, end i quinde kiønit. Der nest de som effter ere søstrebørn, tredie mande i slegten, oc tage jo før jæffn skyld karl end kone. [Der nest tage de som ere aff sammøddere sødskinde kommen, oc hør huer andre lige nær til. Dernest tager mand arff effter søstrungebarn ecte aff sammødder søstre kommen, som ere i tredie mands byrd, effter som forskreffuit staar: oc gaar manden i arff før quinderne.[1]

[2]Er ingen disse til, som forskreffuit staar, som i tredie led ere: da tage de som ectefødde ere i fierde led. Oc siden aa arff frem at gange, emeden affkom er til, inden siuende[3] mande: thi ey ganger arff før vnder konningen. Oc i denne arff tager huer som hand er nær vdi byrd.

Ingen maa tage arff for hin anden. [4]I lige maade skal de ectebørn, som aff frille fader eller moder ere fødde: tage arff effter fader, moder, oc frille frender deris, effter forscreffne arffue tal, lige som de tage der aff ectebaarne forældre fødde ere i sidste arff.

Tager nogen arff effter nogen, som er actet at vere ret arffuing der til, oc beujsis siden anderledis: da skal hand igien vdlegge til rette arffuinge, alt det hand optog, baade vdi jord, gods oc pendinge foruden landskyld, eller anden affuægst. Oc skal saa allesteds skee: der som andre bliffuer kiend for arffuinger, end den som ret arffuing er.

1) [Dette forvirrede Stykke er ikke taget af M. L., hvis 12te Arv slutter med Søstre-Børns Afkom. De herefter i Chr. IV. L. nævnte Personer, er allerede tidligere nævnte i 11te Arv.

2) Her tilføjer M. L. endvidere som 13de Arv: a) Frilledatter, b) samfædre uegte Halvbroder, c) samfædre uegte Halvsøster, d) samfædre Farbroder og Brodersøn samt sammødre Broder, der ere uegtefødte, tilsammen, e) de lige beslægtede Kvinder, f) (uegte) Brødres Børn, Mænd foran Kvinder, og saa fremdeles den næste i Slægt, uden nogen Repræsentationsret, indtil 4de Mand, egtefødt foran uegtefødt, og samfædre foran sammødre. Men dette maatte udelades i Chr. IV. L., der ophævede de Uegtefødtes Arveret efter Faderens Slægt.

3) M. L. fjerde. Intestat-Arverettens Udvidelse indtil 7de Mand er vistnok indkommet fra den danske Ret, jfr. J. L. I. 23.

4) Det følgende af Kapitlet er ikke taget af M. L. og dets Kilde vides ikke; jfr. isl. Jonsb. IV. 14 og Chr. V. N. L. 5-2-90.

Huorledis mand etledis til arff,

cap. VIII.[1]

8 En mand maa vel etlede, huem hannem gaat siunis, som er erlig oc ectefød, oc giøre den til sin arffuing, som hand vil: met saadan skiel: at den som nest er arffuing siger der ja til.

End om hand eyer ectesøn: da maa hand sige ja der til for sig selff, om hand er fuldmyndig. End icke for dennem, som ere vfødde eller ligger i vanmægt.[2] Oc tager forskreffne etleding ey mere aff arffuen heller odelit, end den ectesøn gaff sin minde oc sagde ja til.[3] Oc skal den som hannem etleder, oc den som samtycker arffuen oc odelit, oc saa den som skal etledis, alle gaa for kircke dør, oc holde alle paa en bog, oc sige saa: Jeg giør denne mand til min arffuing, til saa mange peng ieg giffuer hannem til gield oc til gaffuer, til samquem oc til sæde, oc til all den ræt, som lowbogen siger, etleding børn bør at haffue effter lowen. [Det samme skal hand oc giøre til tinge, oc det met sin egen, sine neste arffuingers, som det samtycke, oc andre dannemends segel bekreffte.[4] Saa skal oc quinder etlede, som karlemend. Broder maa broder sin etlede. Oc faderbroder brodersøn. Saa maa oc flere mend, [som icke er huer andre skyld, huer

1) Kilden M. L. V. 8 (cfr. Rb. 28 Marts 1318), men forandret og, som det synes, misforstaaet, og Ætledningens hele Væsen, der vistnok i Formen var en Adoption, men, da den fornemmelig kom til Anvendelse paa uegtefødte Slægtninge, i sin Virkning mere antog Karakteren af en Legitimation, - er aldeles forandret. Bjelke gjør herved følgende Anmærkning: „I Danmark maa Slegfredbarn ætledes eller gjøres til Arving (J. L. I. 21). Endog det nu ikke maa ske udi Norge (endog med sit eget Slegfredbarn) uden Faderen tager Moderen til egte, ut supra udi Arvebolkens 7 Kap. Men dog maa ikke heller Horebørn ætledis udi Danmark, (J. L. I. 25).“ 2) M. L. í ómegð.

3) Dette Stykke fra Kapitlets Begyndelse heder i M. L.: „Saa maa en Mand forbedre sin Søns Stilling at lede ham i Æt, om han vil, hvis den, som er næste Arving, giver sit Samtykke. Har han egtefødte Børn, da maa hver den, som er fuldmyndig, give Samtykke for sit Vedkommende, men ingen for dem, som ere ufødte eller umyndige, og tager da Ætleding ikke mere Arv end den vilde tilkommet, som samtykkede i Arven. Den skal samtykke i Odelen, som Odel ejer med dem.“

4) [mgl. i M. L.

andre[1] i et lede: saaledis som nu er sagd. saa quinder som karle, om den siger ja til, som er nest arffuing.

Den som etledis, skal de pendinge oc gods haffue, som hand er tilledder. mens de leffue, som etlede hannem der til, indtil dis at arffuen falder [effter den mand, som etlede,[2] siden bær arffuen hannem vidne til euig tid. [Oc etleding skal tage all den arff, som kand tilfalde den hannem etledit til euig tid, lige som hand vaar deris ectesøn, der hannem etledit.[3]

Liuse skal mand sin etleding huer tiende[4] aar, til saa lenge at hand tager arffuen, [effter den som hannem etledit.[2] End huo som anderledis etleder, end som nu er sagd: da er det som det vaar vgiord.

Om mand dræber anden for arff skyld,

cap. IX.[5]

Om nogen mand kommer saa ilde for skade, at hand slaer nogen 9
mand ihiel for arff skyld: da haffuer hand forgiord den arff. Oc andre arffuinge som siden er nest til samme arff, skal haffue arffuen met rette, lige som den mand vaar icke til, som slog den anden ihiel.

Om deris arff der omkommer,

cap. X.[6]

Falder mand i strid, oc kommer der ingen fra, eller mand brender 10
inde, eller druckner: da farê deris arff lige som de haffde alle i sengen[7] tillige død, vden anderledis der met kand befindis, met lowlig vidne.

Om detz arff der arffuingen icke er tilstæde,

cap. XI.[8]

Allesteder der som nogen døer, oc ey er arffuinge nær: da skal 11
arffuen staa i deris hus, som manden døde hos i god foruaring, it

1) [mgl. i M. L. 2) [mgl. i M. L.
3) [Dette Stykke er taget af Rb. 28 Marts 1318.
4) M. L. i flere Codd. tyvende. 5) Kilde M. L. V. 9. 6) Kilde M.L. V. 10.
7) M. L. í senn ɔ: tilsammen. 8) Kilde M. L. V. 11.

aar omkring. End om arffuinger kommer icke inden it aar: da tager konningen den arff, vurderer oc foruarer hannem, oc siden beholde hannem om lowlige arffuinger kommer icke inden 10. aar.

End vdlendske mands arff skal staa 12. maaneder oc en dag, før den falder vnder konningen.

Om arff suig, oc den dödis gield at betale,

cap. XII.[1]

12 Ingen skal giøre anden arff suig, oc ingen maa giffue arff fra anden, vden lowlig gaffuer: vden saa er, at arffuinger siger der ja til. End ingen vnderfundig kiøb skal ved mact bliffue.

Døer nogen mand, da skal [hans arff settis i god foruaring,[2] oc de skulle [giffue bud[3] til alle dennem, som haffuer gield at kræffue, at de komme tilstede [til en forsagd dag,[4] oc tage huer slig skyld bort, som hand kand lowlig beujse sig til. Recker ey pendinge saa mange til, at alle gieldener kand fange sin fulde betalning: da skal det kortis for alle,[5] oc er da arffuingerne quit, om de sagde dennem lowlig til.

Om vmage, oc barnelös quinde at vdskiffte,

cap. XIII.[6]

13 Er der barne pendinge i nogen mands gaarde, oc quinde, som [icke haffuer børn, eller[7] icke haffuer lagd sin hælning fællag: da er det vel om pendinge recker til dennem paa baade sider. End om det recker icke til: da skal hun miste sine pendinge oc gaffue, hun skulle hafft aff sin bonde, thi at den skal miste meest, som bonden vaar

1) Kilden M. L. V. 12. 2) [M. L. „hans Arving sætte sig i Højsædet.“
3) [M. L. geri stefnu. 4) [M. L. at sjaund ɔ: paa 7de Dag.
5) M. L. tilf.: „Men den (Kreditor) som ikke kommer paa den 7de Dag, han skal søge sit Tilkommende med Vidner, hvis der er Gods igjen, og stevne Arvingerne til at paahøre Vidnesbyrdet. Men hvis Kreditorerne formedelst lovligt Forfald ikke kunde komme den 7de Dag, og der da ikke er mere Gods igjen, end de (Kreditorer) tilforn har faaet, som kom først, da skal de, som fik først, føre det tilbage, og Alle lide forholdsviis Afkortning.“
6) Kilden M. L. V. 13. Jfr. ovf. Kap. 6. 7) [mgl. i M. L.

meest skyldig, saa vel hans quinde, som andre, som hand vaar skyldig, saa lenge at de haffue alle lige, vden at hand aatte pant i nogen ting: da skal hand dennem først tage, Heller skal quinden miste sin gaffue, end de mend, som hand vaar skyldig, førend hand fick hinde: thi at ingen skal sig quinde kiøbe for andens pendinge.

Hustruen skal haffue sin hiemfølge, oc vmage sit gods. Recker icke pendinge til dennem baade: da skal huer miste som tal rinder til.

Ingen mand skal betale gield, som hand intet opbær: huercken søn eller anden mand, De som sine pendinge haffuer sammen lagd, oc døer en aff dennem: da skal den skyld betalis som deris fællag vaar til.

Om vmage skiffte, barnependinge, oc fierholds mand, cap. XIV.[1]

Saa skal skifftis vmage oc andre gamle vanføre folck, saa vel karle 14
som quinder, imellem deris slegt oc arffuinger, lige som anden deris tilstaaendis eller bortskyldige gield skifftis. End deris børn oc barnependinge, skal den foruare som børnens neste arffuing er: huad heller deris verge er karle eller quinde. Oc skal deris gods vurderis for pendinge. Oc icke maa de barne pendinge føris aff det herrit:[2] vden at hand setter en anden til forløfftingsmand derfor, som der eyer selff jordegods, paa det at pendinge kunde [bliffue holdit barnit til beste hos vist folck, oc[3] bliffue der betalit, som de bliffue optagne, naar barnit kommer til laug alder.

[4]Haffuer barn saa megit gods oc pendinge, som hand kand vel

1) Kilden i det Væsentlige M. L. V. 14.

2) M. L. Fylke. 3) [mgl. i M. L.

4) De følgende Bestemmelser i Kapitlet ere vistnok ligefrem tagne af M. L. med Undtagelse af Bestemmelsen om de faste Værgepenge, der er ny og sandsynligviis indkommen fra danske Love (J. L. I. 30). Men Kilden er forvirret gjengiven, og synes ikke at have været ret forstaaet. Efter M. L. skulde Værgen, hvis den Umyndige ejede saa meget som 4 Mark, beholde Indkomsten deraf, og derfor underholde ham. En Kapital af dette Beløb sagdes at afgive fuld instœðu-eyrir eller forlags-eyrir. Er derimod Myndlingen saa rig, at Frænderne finde, at dette vilde være utilstrækkeligt til hans sømmelige Underholdning, da skal et passende Beløb bestemmes til den Umyndiges Underholdning og til Værgen for

holdis aff: da skal den som hans verge er, tagé barnit oc hans gods oc pendinge vnder sin vergemaal, oc holde barnit aff sin forlags øre eller rente pendinge, met tilbørlig klæder oc kost: oc haffue derfor om aarit, huad sex vwillige mend siunis billigt oc ræt er, men for sin vmage, skal hand haffue den fierde pendinge aff alt huis barnens gods oc pendinge kand forrente, offuer barnens kost oc klæder. Men huis offuer er, skal hand anuende barnit til beste oc framtarff. Oc skal saa foruare barnens gods oc pendinge, at barnit haffuer der gaffn aff, oc icke skade. Landskylden skal selgis aarligen effter som landkiøb er: oc de tre parter der aff, anuendis barnit til beste. Oc skal den som verge er, oc børnegods oc pendinge i foruaring, oc forsuar haffuer, giøre barnit rede oc regenskab, naar det kommer til sin myndige aar, for alt indtegt oc vdgifft. Dog at der vdi affkortis hans verge pendinge, som er den fierde pendinge, effter som forskreffuit staar. Frender bør til at see huer tolffte maanit, huorledis vergen handler met børnegods. Dersom de formercker at nogit der aff ødis: da skulle de maa antuorde en anden vederhæfftig mand det vnder henderne, som haffuer omgaat gods oc pendinge jæffne, saa megit som hand tager vnder sin vergemaal ved at hette. [Thi den maa icke verge vere, som icke er vederhæfftig. Vden hand kand stille nøyactig borgen, at huis hand tager vnder sin vergemaal, skal komme hans vmage til framtarff vden skade.[1] Icke maa den som børnependinge haffuer, antuorde anden mand dem. Giør hand det: da maa barnit, naar det kommer til laug alder, søge sit hos huilcken hand vil, enten den hans verge er, eller den vergen fick hans pendinge.

Ingen verge maa lade børnegods eller pendinge forkommis fra

hans Ulejlighed, og Resten af Renterne komme Myndlingen til Fremtarv. Er derimod den Umyndiges Kapital ikke saa stor som 4 Mark, da skal der aarlig anvendes ½ Mark Jordleje (af Kapitalen) til den Umyndiges Underhold indtil hans 12te Aar, efter hvilken Tid han maa kunne arbejde for sin Føde. — Forlags-eyrir eller instœðu-eyrir var altsaa = ½ Mark. Disse Ords Betydning sees i Lovbogen at være aldeles misforstaaet, og Bjelke siger ogsaa, at han ikke forstaar dem, men at „derved synes at forstaaes Rente; og derom determinerer Chr. III. Reces klarlig, hvor meget udi Rente maa tages, eller ikke, Art. 56.“

[1]) [mgl. i M. L. og synes hentet fra Lagtingsbeslutn. 17 Juni 1551 (Paus S. 310.)

hans vmage, vden dom. Giør hand det: da skal hand sette sit gods eller pendinge i stedit igien, saa megit som barnit miste. Eyer barnit icke saa megit gods eller pendinge, at der kand nogen forlags øre, eller rente pendinge aff giffuis, eller oc renten icke kand recke til hans klæde oc føde: da skal hans verge det foruare, oc skal huercken formindskis eller formeris, men hand skal vdgiffue saa meget igien, som hand tog. Oc barnit ganger da til neste frender at fødis, indtil det bliffuer 12. aar gammel, siden skal det fortiene klæde oc føde.

Haffuer vmage halff marck boel jord: da bør der at gaa indstødde øre aff, det er fuld rente.

Døer bonde, [som haffuer lagd fællag met sin hustrue, eller giffuit hinde hinde hiemgaffue,[1] oc hun leffuer igien, oc de ere barnbunden, oc icke ere flere pendinge til offuers, end hun bør at haffue: da skal hun selff sine børn, hun ved den bonde haffde forsørge vden vederleg. Eyer hun[2] flere børn [ved anden mand:[3] da skal hun dennem skicke til fæderne frender.

Om vmagis ophold, aff detz fællags öre,

cap. XV.[4]

Kommer der fattigdom paa nogen bonde, som haffuer vmage inde 15
hos sig: da skulle de skiffte deris vmage, effter som de haffue deris fællag tilhobe lagd, saa at moderen skal føre sine børn oc vmage til sine frender, oc de som deris neste arffuinge ere, oc nogit formaa, som før er sagd. Om de eye fire marck sølff: da er det forlags øre.

Gaar der[5] fire marck aff det gods vmyndig haffuer: da skal hand derfor tage en vmage eller vmyndige, eller saa mange som hand haffuer forlags øre for. Vil hand icke haffue vden en: da fare de andre frem til slegten, som neste arffuinger ere. Haffuer de icke forlags øre: da skicke de andre frem i slegten, til dennem, som for-

1) [mgl. i M. L.

2) M. L. i en enkelt Cod. han, hvilket synes at give en bedre Mening. Det bliver da den afdøde Mands Særkuldsbarn.

3) [mgl. i M. L. 4) Kilden M. L. V. 15. 5) Nogle Aftryk have: de.

maa at holde dennem. Oc de skulle skickis i fædernis slegt, som fæderne slegt bør at haffue.[1]

Tager en mand sin vmage til tieniste:[2] da skal det holdis. End vjser hand hannem aff sin tieniste, oc lader hannem gaa husze imellem: da skal hand giffue konningen sex øre sølff, oc beuare hannem, som sagd er. Oc saa skal allesteds giøris oc gieldis, som lader sin vmage gange huse imellem, som nu er sagd, om hand veed, at hand er hans vmage.

Huor arff oc ræt skal sögis,

cap. XVI.[3]

16 Arff skal mand søge i det herrit,[4] som arffuen er tilfalden. End om hand leder sine vidniszbyrd andensteds end som arffuen er falden, eller at[5] kiøbsteds ræt: da er hans vidne forskut paa den tid. Thi at alt det, som met kiøbsted ræt giøris, skal met kiøbsted ræt søgis.

End alt det som i herrit er giort, dog at hand far imellem herrit oc kiøbsted, skal ligeuel effter landis low søgis.

Om arff mand besidder vlowlig,

cap. XVII.[6]

17 Sidder nogen mand i arff, oc biuder dom derfor, oc en anden siger sig det at eye, oc nermer tilkommer: da skal hand [steffne hannem

[1]) Urigtigt oversat, og derfor forvirret. Det heder i M. L.: „Overstiger (den nærmeste Forsørgelsespligtiges) Gods 4 Mark (ef af ganga 4 merkr af því fé) da skal han alene tage saa mange Umager, som han ejer Forlags-Øre til (ɔ: forsørge een Umage for hver 4 Mark han ejer) og de øvrige fare videre frem (i Slægten) til den, som derefter er næste Arving, hvis han ejer Forlags-Øre dertil. Ejer han ikke Forlags-Øre, da skal de Umyndige fare videre frem i Ætten til dem, som have Forlags-Øre. Lige saa skal ogsaa de (Umager) fordeles, som bør følge Faderens Slægt."

[2]) M. L. festir ómaga í vist ɔ: tager en Umage i Kost.

[3]) Kilden M. L. V. 16.

[4]) M. L. Fylke.

[5]) M. L. at ɔ: efter.

[6]) Kilden M. L. V. 17.

til sit eget rettelige,[1] oc begiere at hand skal oplade hannem den arff, oc fare der aff. Vil hand icke: da skal hand steffne hannem til ting for ran oc besiddelse, om hand faar der lowlig vidne til, oc der kommer icke vidne imod igien: da bør tingmend hannem arffuen til at dømme: end hin skal bøde konningen to marck sølff,[2] for hand lagde dom for den arff. Vil hand ey aff fare: da skal hand begiere hielp aff tingmendene til at føre hannem aff den arff: oc er saa huer plictig konningen en marck[3] sølff, som icke vil met fare.

Kommer de der frem, oc vil hand den arff verge met od eller eg: da er hand konningen plictig ti marck sølff, oc huer aff de som met hannem holde, tolff skilling.[4]

Slais de, da bliffue de vgilde som forrestaa, oc de fredhelger som tilkommer.

Om vankundige arffuinge, oc om arffue skiffte,

cap. XVIII.[5]

Allesteds huor nogen er arff tilfallen, oc forsømmer aff vankundighed 18
det at søge: da haffue den arff vdsøgt inden 10. vinter, om hand er inden lands oc [aff vanmægt:[6] om hand haffuer der forstand til, oc er vden forfald.

Eyer mand arff at skiffte: da er det vel, at alle komme til skiffte. Om somme vil ey til skifftis: da skal mand steffne dennem til skiffte met vidne, oc siden skiffte met vidne offueruerendis, oc legge der laader paa. Oc skal da huer[7] haffue den laad, som hand faar.

Siger nogen, at det vaar icke retteligen skifft, oc siger at der er noget vnderdølt: da skal hand, arffuen skal vdlegge, suerge selff tredie.

1) M. L. „stefna heimstefnu rétta = stevne ham med ret Hjemstevne." — De gamle Loves Procesmaade med Hjemstevne og Krav og Stevning til Tinget for Ran, i Tilfælde af vitterlig Gjæld, var paa Christian d. 4des Tid gaaet aldeles af Brug, og som Følge heraf var vistnok Bestemmelserne i dette Kapitel allerede ved sin Udgivelse antikverede.

2) M. L. 6 Ører Sølv. 3) M. L. 1 Øre.

4) M. L. 6 (andre Codd. 3, 5) Ører, jfr. ovf. Landvb. Kap. 9.

5) Kilde M. L. V. 18.

6) [M. L. ór ómegð ɔ: er bleven myndig.

7) mgl. i enkelte Aftryk.

Om tuiffl er om mand er arffuinge, eller icke,

cap. XIX.[1]

19 Er der tuiffl vdi, om mand bør at arffue eller ey: da skal hand steffne hannem til ting, som arffuen forholder. Der skal hand nyde sine vidne, at hand steffnede hannem til ting. Hand skal oc anden vidne haffue, de som hos vaare, der hans moder vaar fest, oc næffne steden: oc da bør tingmend hannem arffuen til dømme.

Allesteds som mand vil sig til arff kiende: da skal hand haffue vidne der til, oc steffne dennem til, som arffuen er nest. Om hand steffner icke saa: da skal vidne forskiudis, oc der skal om den arff dømmis, som arffuen er falden, oc hans[2] jorder oc boe er.

Ingen mand skal arff eller gods skiffte, [vden met arffuingers loff: vden mand seer hand far met falskhed.[3] Huer mand, som haffuer sit fulde vid, oc maa[4] sin egen kiøb raade, oc er heste føer, oc fuldferdig: da maa hand selff sine pendinge raade: oc maa dennem ingen mand skiffte. Endog at nogen mand skiffter dennem: da skal det icke holdis.

Om mand skiffter sig vmage imellem som ingen pending haffuer,

cap. XX.[5]

20 Skiffter mand imellem sig, oc sin vmage, som ey haffuer pendinge, huad som de[6] skiffte oc legge laader paa: da skal det skiffte stande dennem imellem. Siden skulle de følge arffuen, om den er vmage, som godsit tilkommer.

1) Kilden M. L. V. 19. 2) M. L. „den Afdødes."

3) [Kilden aldeles misforstaaet. Det heder: „uden med den forrige Ejers Tilladelse, med mindre man ser, at han farer med Forødelse," ɔ: Arvingerne maa ikke skifte Boet saa længe Arveladeren lever, uden hans Tilladelse, med mindre han aabenbart sætter Boet overstyr."

4) má d. e. kan.

5) Kilden er M. L. V. 20, men aldeles misforstaaet. Det heder: „Skifter man fattige Umager mellem sig, hvad som de skifte og kaste Lod om, det Skifte skal siden holdes dem imellem. Men hvis Umage ejer Gods, skal han følge med Arven." 6) mgl. i nogle Aftryk.

Om mand kommer i vmage skiffte,

cap. XXI.[1]

Om nogen mand regnis i vmage skiffte: da er hand aff vmage,[2] 21
naar hand er 20. aar gammel, oc bør da hannem at tage ved sit gods, oc faa sine pendinge, at foruare huem hand vil: om hand er ey selff myndig, eller trøster dennem at forestaa.

Men 15. vinter gammel mand, er for alders skyld vidnis før: oc tager selff ræt paa sig, om hand vorder met affuind miszgiord: skal hand oc fuld forsuare, om hand miszgiør ved andre.[3]

Mister oc hustrue sin bonde, eller bonde sin hustrue, yngre end 20. aar, oc ere lowlig tilsammen komne: da maa de haffue deris vergemaal, oc andre mends, som kand bæris vnder dennem: eller faa anden det, om de det heller ville.[4]

Item om nogen mand eller quinde vil giffte sig vden sin frenders raad: haffue forgiord sin landskyld oc rettighed, som dennem burde ved[5] sin arffuinge, [vdi tre aar.[6]

Kommer vmage nogen paa hender, som icke bør at forsørge den: da skal hand giøre hannem hiemsteffne, som bør hannem at forsee, oc lade hannem met vidne tilsige, at hand er nest hannem at forsørge: da er hand vdi hans foruaring, oc forsuar.

[Fører mand vrangelig vmage nogen paa hender: da gielde hand dennem deris fuldne kostnit igien der vmagen vaar tilførd, som hand der paa giord haffuer.[7] Oc huilcken vmage kommer vlowlig til, hand maa giøre huilckit hand vil, enten lade fare hannem tilbage igien, eller føre hannem til tings, oc lade tingmend dømme huort hand skal føris. Vil hand føre hannem tilbage: da skal hand føre hannem til den nattested som hand frakom. Vil hand icke annamme hannem: da bøde en marck[8] sølff til konningen, men døer hand for hans forsømmelse: bøde fuld bøder effter laugdomme oc tegen gield til konningen.

1) Kilden M. L. V. 22. 2) M. L. ór ómegð ɔ: bleven myndig.
3) Dette Passus er taget af Rb. 1280 Art. 9.
4) Dette Passus er taget af Rb. 1280 Art. 30.
5) M. L. við ɔ: til. 6) [mgl. i M. L.
7) [Dette er taget af Rb. 1280 Art. 31. 8) M. L. Øre.

Haffuer mand vmage at skiffte met, oc den ene vil skiffte, oc den anden icke: da skal hand steffne den anden til skiffte, oc beujse at de ere lowlig steffnd til tinge. Vil hand icke komme: da maa forstandige mend skiffte dem imellem, oc legge laad paa: oc huer beholde[1] sin laad, saa vel den som icke kom til skiffte, som den der kom.

Om gaffuer der holdis skulle,

cap. XXII.[2]

22 De gaffuer skulle holdis som konningen giffuer nogen, eller nogen giffuer konningen. Huer mand maa giffue fierdings gaffue, aff det gods som hand haffuer afflit,[3] baade vdi land oc løszøre, huem som hand vil, saa vel sine egne børn ectefødde, som andre mend, en aff dennem, om hand vil. End tiende gaffue, maa hand giffue aff det gods, som hand haffuer arffuit, baade vdi land oc løszøre: endog hand icke spørger sine arffuinger at, huad heller hand vil det helbrede[4] eller siug. Oc slige gaffuer skal liusis til tinge, der som godsit vdi ligger, samme aar det bliffuer giffuit. [Det skal først betalis aff fierdings gaffue, oc tiende gaffue, som mand giffuer gud for sin siel: eller huem hand giffuer lowlige gaffuer:[5] [dog saa, at huem som kiender sig odelsmend til forskreffne gaffue gods: da tale sig der paa inden 30. aar, ellers bliffuer det den giffuit vaar til odel, oc da løszis for fuld øre, effter som forberørt er.[6]

[7]De gaffuer skulle oc holdis som mand giffuer helbred oc vsiug, saa at vidne vide det, oc mand affhender sig selff: dog saa, at skellige mend, de ey kunde acte det for arffue suig.

1) M. L. tilf. „og være ansvarlig for."

2) Kilden M. L. V. 21.

3) M. L. aflat ɔ: selv erhvervet.

4) ɔ: i frisk Tilstand.

5) [Kilden er forvirret gjengiven. Meningen er: „Sjælegaver (til gudeligt Brug) skal først udredes fremfor lovlige Gaver til Andre;" ɔ: hvis de bortskjænkede Ting tilsammen overstige resp. $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{10}$, da skulle Gaver til Private lide Afkortning fremfor Sjælegaver. Jfr. Rb. 1280 Art. 11.

6) [mgl. i M. L.

7) Dette Passus er taget af Rb. 1280 Art. 12.

Om mand fremhielper anden, for skyldskab skyld, eller guds skyld,

cap. XXIII.[1]

Om nogen mand hielper frem den vmage, som hand er icke[2] skyld 23
til effter lowen, oc en anden er hans arffuing, oc falder hannem siden nogen arff eller rettighed til, vdi huad maade det skeer, oc døer hand: da skal den som hannem hialp oc opfødde, eller hans arffuinge, haffue fylliste for sin kost oc vmage. Oc hans arffuinge skal haffue det som der offuer er.

End om nogen føder en anden for guds skyld, oc hand er der ey arffuing til: det lønner hannem gud, oc bør hannem, eller hans arffuinge, icke derfor at haffue nogen pending.

Om bröllups gierd,

cap. XXIV.[3]

Ingen skal sit brøllup lenger giøre end to dage: huo det lenger 24
giør, er konningen skyldig tre marck[4] sølff: oc den der lenger bliffuer, er konningen skyldig en marck[4] sølff.

Om arff gierd,

cap. XXV.[5]

Icke maa mand heller giøre nogen arffgierd,[6] oc der paa vende stor 25
omkost, met dricke, eller vdi andre maade, enten naar begraffuelse skeer, eller arff skifftis: huem det giør, bøde konningen tre marck[7] sølff: oc huer som lenger bliffuer, bøde en marck[7] sølff.

1) Kilden M. L. V. 23.
2) mgl. i de fleste Codd. af M. L. hvilket ogsaa Modsætningen til næste Passus viser at være det rette.
3) Kilden M. L. V. 24. 4) M. L. Øre. 5) Kilden M. L. V. 25.
6) M. L. erfisgerd = Arvegilde. 7) M. L. Øre.

Landbreide, eller Odels Balcken.

Huilcke jorder som ræt odels jorder ere,

cap. I.[1]

1 Første kaldis den jord odels jord, som haffuer liggit vnder it etleg vdi 30.[2] vinter eller lenger. Den maa ingen lowsøge fra den et, som den vdi saa lang hæffd haffuer haffd: [men bliffuer hannem oc hans arffuinger, til odel angerløst, vden det er pant eller forlæning.[3]

Dernest kaldis den jord odels jord, som konningen giffuer nogen,[4] [eller nogen giffuer konningen.[5]

For det tredie kaldis den jord odels jord, som [to aff den mands forældre haffuer haffd for hannem: oc er nu kommen i den tredie led,[6] oc er bleffuen hos dennem vlast oc vkierd, saa lenge som forskreffuit staar.

For det fierde kaldis det odels jord, som nogen skiffter sig til aff anden: oc giffuer hannem sin odels jord for igien. Saa de jorder huer vdi slig skiffte fanger, kaldis da hans odels jord, som det sig til skifft haffuer.

Om brödre skiffte sig odel imellem,

cap. II.[7]

2 Ville brødre to eller flere, eller quinder som odel skal følge, som ere daatter, eller sønne daatter, fadersøster oc broderdaatter, skiffte sig deris odel imellem: da skal den odel huer met laad fanger, bliffue hos hans green eller affkomme, [baade at besidde oc opbiude,[8]

1) Kilden M. L. VI. 2. Jfr. Chr. V. N. L. 5-5-1.
2) Efter M. L. var Odelshævdstiden 60 Aar.
3) [mgl. i M. L. Jfr. Reces 1547 Art. 26; 1558 Art. 50. Chr. V. N. L. 5-5-3.
4) M. L. tilf. „med mindre han har givet den med andet Vilkaar."
5) [mgl. i M. L.
6) M. L.: tre Slægtled have ejet og er kommen under det 4de.
7) Kilden M. L. VI. 1. Jfr. Chr. V. N. L. 5-5-2.
8) M. L. „bæði at boðum ok at ábúð,"

oc icke komme til anden green, den stund deris arffuinge leffue: vden de komme i armod, oc formaa icke at kiøbe. Saa lenge bliffuer odel dem imellem vadskild, indtil huer maa haffue den andens daatter. Er mand oc quinde lige nær baaren til odel: da skal den skifftis dem imellem, lige som anden arff, [effter som i første arff formælis.[1]

Om odel at skiffte lowlig,

cap. III.[2]

Naar de ville skiffte deris odels jorder, oc haffue herritzmend, [eller 3
deris fællitz venner[3] der hos: da skal den som skiffte begierer, steffne alle sine medarffuinger til jorden, naar den er oben oc vsaaid, oc saa lang tid tilforne, at hand kand haffue lowlig tid, at komme effter leiligheden, om hand er inden lands.[4] Vil hand da icke komme til skiffte, oc hans vederpart beuiser, at hand vaar lowlig steffnd: da maa de dog skiffte, oc tage saa mange laader, som de ere medarffuinger, oc sette mercke paa huer deris laad: huilcke mercker, skellige mend skulle besee, oc kaste, saa de kand acte huad huer tilfalder vdi husz oc jord, oc sette der steen imellem, som de forenis om, oc skal leggis tre steene tilhobe.[5] Oc fare saa til tinge, oc liuse, huad huer i skiffte er met laad tilfalden, [oc tage der tingsvidne paa:[6] oc det beholder huer siden angerløst. Er nogen aff medarffuingerne

1) M. L. „undtagen i første Arv." — Herefter gjentager M. L. Bestemmelsen af V. 7 om Sønnesøns Ret til paa Skifte efter Bedstefader at indløse fra sine Farbrødre det Odelsgods, som vilde have tilfaldt hans afdøde Fader, med $\frac{1}{5}$ Afslag i Prisen, - hvilken Bestemmelse maatte bortfalde paa Grund af den i Chr. IV. L. indførte Repræsentationsret i hele Descendentsen.

2) Kilden er M. L. VI. 3, men i det enkelte adskilligt forandret og tildeels misforstaaet. M. L. begynder med at bestemme, at, hvis Parterne alle ere enige, da maa de skifte som de ville, og lyse paa Tinge hvad hver er tilfaldet, og det Skifte bliver da urokkeligt. „Men dersom de ville have Herredsmænd (Tingmændene) dertil, (ɔ: skifte med Rettens Middel) da skal o. s. v." Jfr. Chr. V. N. L. 5—2—68. 3) [mgl. i M. L.

4) M. L. tilf. „Den skal raade, som vil skifte i de største Stykker. Med Stang (með skapti) skal Jorden skiftes indengjærdes, hvis ikke Maaling med Snor (álbúrðr) tykkes bedre; men efter Øjemaal udengjærdes."

5) M. L. tilf. „hvilke kaldes Lyritter-Stene." 6) [mgl. i M. L.

vden lands: da skal hand haffue 12. maanede steffne, at møde til jorde skiffte. Kommer hand da icke, da skal hans arffuinge steffnis. [Vil hand icke komme paa jorden: da maa hand steffnis til hoffuitbøllit met tuende vidne: Vil hand icke komme: da maa de dog skiffte effter som forbemelt er,[1] [oc skiffte hele oc halffue byer, sønder: vden de anderledis der om kand forligis.[2]

Ingen maa sønne den anden jæffnit[3] inden tre aar: dog beholder huer sin laad, oc den mere fick, legge fra sig til den mindre haffuer.

[4]Talis icke paa jæffnit, oc skiffte inden tre aar: da beholde huer det hannem tilfaldt angerløst.

Om odel at selge oc opbiude, om det vorder fal, oc huorledis det skal lōszis,

cap. IV.[5]

4 Vil nogen mand eller quinde, som odel haffuer bekommit, sin odels jord selge: da skal hand fare til det tinge, vdi det fylcke, den jord hand selge vil, vdi ligger, naar ombudsmand er paa tingit, oc lydeligen tilbiude alle sine frender, som ere odelsmend til den jord met hannem, oc giøre dem laugsteffne, at løsze inden sex maaneder forfaldeløst.[6]

1) [Dette Passus synes at være misforstaaet. Der er i Kilden ikke Tale om noget 3die Stevnemaal til Skiftet; men der bestemmes, at „hvis Arvingen ikke vil møde, da skal Vederparten (efter at Skiftet er skeet) stevne ham til Hovedbøllet, og nyde der sine Vidner paa, at han stevnede ham til Jordskifte“ (thi det foretagne Skifte bliver ved Magt, uanseet hans Udeblivelse).

2) [I M. L. heder dette: „Den skal raade, som vil skifte i de største Dele, i Stykker paa hele og halve Gaarde, (bœum, df. her det meningsløse Byer) uden andet tykkes dem sandere.“

3) M. L. álbúrðr ɔ: Maaling med Snor (ál). 4) mgl. i M. L.

5) Kilden M. L. VI. 4, jfr. Chr. V. N. L. 5—3—1, 2 og 4.

6) M. L. anfører den Formular, som Lovbyderen skulde bruge: „Disse Ejendomme ere mit Odel, og det vil jeg nu sælge. Thi byder jeg alle mine Frænder dem, som til Løsning ere berettigede, og jeg stævner alle Odelsmænd, dem først, som nærmest ere, dog de alle have Ret til at byde, - til at løse det for sligt Værd, som 6 skjønsomme Mænd vurdere.

Det er forfald, om den neste odelsmand er icke ved pendinge: da skal hand det liuse huer tiende aar, inden 30.[1] aar, oc at hand er nest odelsmand til den jord. Vinder hand siden pendinge inden de 30. aar: da maa hand det igien løse: endog en anden, nest hannem er, haffuer det kiøbt, [om hand kand sig lowlig det[2] til beuise, met breffue oc lowlig odels breide.[3]

[4]Den anden forfald er, om hand er vden lands i konningens eller sin egen bestilling: [da maa hand løse det inden tolff maaneder, effter hand hiemkommer i det fylcke jorden ligger, oc faar at vide, at den jord vaar laugbøden.[5]

Den tredie forfald er, om hand er siug, eller saar, oc viste icke at jorden vaar laugbøden.

Haffuer nogen mand løst andens rette odels jord til sig, den stund de haffuer verit vden lands, som det met rette burde at løse: da maa de det løse fra hannem igien inden 12. maaneder, dernest effter de hiemkommer, i det fylcke jorden i ligger, oc de bliffue aduarit at det vaar laugbøden. [6]Kommer neste odelsmand met pendinge til jorden at rette steffne dag, oc vil kiøbe: da skal hand saa dyre kiøbe, som sex skellige mend vurdere, baade husz, jord, oc alle de lunder der til ligger: endog den anden kiøbte dyrer, som icke er der rette odelsmand til.

Vil den som laugbød, icke da selge sin jord: da giffue den anden roffkiøb, en øre for huer tiende marcks kiøb.

Mistroer den som selge vil, at det er icke hans egen pendinge,

Jeg gjør lovligt Stevnemaal til Pengenes Betaling tilfulde efter 'ret Landslov." Derhos tilføjes, at Sælgeren ikke skal være ansvarlig for Lovbydelsesvidnerne længere end 10 (i et Par Codd. 1) Aar.

1) M. L. 60. 2) Nogle Aftryk have der. 3) [mgl. i M. L.

4) De 2 følgende Passus synes at være misforstaaede. Det heder i M. L.: „Det er andet Forfald, hvis han er udenlands; saa og hvis Kongen sender ham i sit Erinde, eller han er syg eller saar; saa og hvis han ikke vidste, at Jorden var lovbuden." Disse 4 Forhindringer vare altsaa hver for sig Forfald; Fraværelse indenlands kun hvis den var i Kongens Erinde, men udenlands bestandig. Det mærkeligste er, at den blotte Uvidenhed om den passerede Lovbydelse var gyldigt Forfald. Cfr. Chr. V. N. L. 5—3—4.

5) [mgl. i M. L. paa dette Sted, se nedf.

6) Dette og de følgende 2 Passus til — „om det vaar deris odel" er taget af M. L. VI. 5, jfr. Chr. V. N. L. 5—3—5 til 8.

men at hand vil kiøbe til anden: da suerge hand met sin eed, at hand vil kiøbe sig selff det til odel, oc icke til nogen anden. Vil den som kiøbte samme odel, selge det igien: da skal hand tilbiude den det, som hand kiøbte det aff, eller hans frender, om det vaar deris odel.

[1]Vil nogen kiende nogen de jorder, som ere giffne til kircken, at vere giffuen aff hans odels jorder, oc lowligen met sande odels breffue kand det beuise: da maa hand vere nest den at besidde, for lowlig landskyld til kircken, effter sex laugrettis mends vurdering. [Dog skal arffuinge effter arffuinge feste det, aff konningens ombudsmand, som raader for kircken, for en kiendelse skyld. Oc skal den eldste nyde aasædit effter lowen.[2]

Om jordbreide oc odels trette,

cap. V.[3]

5 Vil nogen tale paa sin odel, da skal hand fare til den som jorden haffuer, som hand vil for sin odel kiende om høsten, naar høe oc korn er affhøstit: oc tilsige hannem for jul, oc steffne hannem met to mend at møde paa den jord hand paataler, tijszdagen nest effter paaske vge, at høre der hans odels vidne: oc da annamme aff hannem slig pendinge, som jorden kand vurderis for aff skellige mend.

Vil hand da suare, at den jord hand paataler haffuer liggit vnder hannem, oc hans forældre vdi 30.[4] aar oc mere: eller oc at det er hans odel, eller oc at haffue verit hans frender som paataler laugbøden, [baade odelszmand, oc odels slegte,[5] oc vil det beujse, at den jord der effter er sold vnder hans etleg, oc vil fordi den verge met low oc dom: saa skal de baade fare til jorden om vaaren, den tijszdag nest effter paaske vge. [Men dersom den tijszdag falder paa en

1) Første Punktum af dette Passus er taget af Truid Ulfstands og Claus Bildes Reces af 1539 Art. 12.

2) [Dette Punktum er nyt tilføjet. Jfr. Landslb. Kap. 1, nedf. S. 111.

3) Kilden M. L. VI. 8, jfr. Haakon Magnussøns Rb. 1316 (gl. L. III. S. 120). M. L. VI. 6 (at Kongen skal byde og bydes Jord lige som andre) er ikke optagen i Chr. IV. L. 4) M. L. har 60.

5) [M. L. „bæði oðalsmønnum ok oðalsnautum."

hellig dag: da skal de fare der til den neste sognedag der effter.[1] Oc dà skal huer aff dem næffne sex mend paa sin side, som icke hører nogen dem til, eller er dem besuogrit inden fierde led, eller oc er deris affuinds mend. Beuisis da met to mends vidne, nogle slige at vere tagne til domsmend i den sag: da skal de igien vdtagis, oc næffnis andre vuillige mend i deris sted, oc de skal dømme dem imellem. Da skal sagsøgeren først lade fremkalde de to mend, som steffnede hannem for jul, at møde paa jorden, tijszdagen nest effter paaske vge, at høre hans vidne, oc annamme sine pendinge.

Dernest fremføre sine odels vidne, [lowfaste folck, oc icke almindelige skøger, eller andre, som for nogen wærlig sag er low foruunden, som selff aff vide, huilcken den odels jord tilhører, eller oc sine lowlige odels breffue.[2] Haffuer hand slig lowfaste vidner [eller breffue, som lowlig ere:[3] da maa hand eske den andens adkom.[4] Vil hand da føre vidniszbyrd der imod: [da skal sagen indsteffnis for laugmanden, oc hand skal da kiende, huilcke rettist, oc best er, oc der effter dømmis den jorden til, som der best rettighed til haffuer.[5]

Kommer den icke til jorden, som steffnd vaar. da maa sagsøgeren dog lade bære sine steffne vidne, oc sine odels vidner: oc domsmendene bør der effter at tildømme hannem jorden, oc den anden saa mange pendinge, som den vurderis for. De pendinge skal hand lade see, at de ere der tilstede, oc skal dog foruare dem som sit egit, oc haffue dem som it laan: indtil den anden vil dem annamme.

Men dersom den der tiltalis, icke kunde komme til jorden for

1) [Dette er taget af Rb. 2 Maj 1313 Art. 9.

2) [Istedetfor dette har M. L. „tre Mænd (arofar), som vare 20 Vintre gamle da deres Fader døde, og odelsbaarne i det Fylke; og det skal deres Ed indeholde, at de skulle bære sin Faders Ord og ingen anden Mands. Dernæst skal han have andre 3, som vare 15 Aar da deres Fader døde, hvilke skulle sande hines Vidnesbyrd.“ Jfr. ogsaa Rb. 2 Maj 1313, Art. 4.

3) [mgl. i M. L. 4) M. L. har: Vidner.

5) [M. L.: „da skal ingen af dem lade (sine Vidner) sværge, men der skal stevnes for Lagmanden, og den skal da lade sværge, som Lagmanden synes har Ret. Da skal (hvis Odelsmanden vinder Sagen) Pengene udredes lige saa fuldt som efter Dom, saaledes som Jorden bliver vurderet. Men hvis Lagmanden finder, at Sagvolderen har Ret, dà ligge Jorden saaledes som den var kommen, indtil den bliver lovligen løst fra ham.“

lowlig forfald skyld: daa maa hand dog siden tale der paa, førend den anden fanger hæffd paa jorden effter lowen, oc nyde huis hand haffuer ræt til.[1]

Odels jorder, som met gaffue oc gifftinge rdkommer,

cap. VI.[2]

6 Qvinder som til odel er baaren, skulle karle jord biude, lige som karle quinder. Søster skal søster jord biude, om de vorder arffuing til odelen. [3]Alle de odels jorder, som mand met lowlig skiødé aff rette eyere bekommer, eller met lowlig gaffuer, som forberørt er, oc besidder, oc haffuer vdi roelig hæffd vdi 30. aar: det beholder mand angerløst for odel waffuunden. Huem som midler tid vil føre nogen vidniszbyrd sin odel met at indvinde: da skal hand det giøre met lowlig odels breffue, heller skellige vidne, der selff aff veed, at det er hans rette odel der paa taler. Men huis gods som met gifffting indkommer, oc leggis til hælnings fællag: det skal den som lengst leffuer, oc sidder i sin vurding beholde, oc effter dens død, falder det til rette odelszmend, [4]Oc huis jord, som fader gifffter sin søn eller daatter met, veed hans hustrue det, oc er der hos, oc vrecker der icke obenbarlig paa: da maa hun det icke siden rygge eller hindis arffuinge, om miszdød vorder dem imellem: vndtagen hand haffuer giffuit mere end lowen tillader: da skal det jæffnis effter lowen.

1) Dette Passus synes at hidrøre fra en Misforstaaelse. Det heder i M. L. „Forspilder han (Odelsmanden) denne sin Paatale formedelst noget Forfald eller Vankundighed, som skjønsomme Mænd kunne kjende, da maa han dog tale paa den Jord, saaledes som nu er sagt, om det ogsaa sker sednere.“

2) Kilden til dette Kapitels Begyndelse er M. L. VI. 7.

3) Det følgende indtil: — „rette odelszmend“ er nyt. Slutningen af M. L. VI. 7 er saalydende: „Alle de Odelsjorder, som Kvinder arve efter sine Børn, eller som blive givne Kvinder i Tilgave, eller som man giver i Tiende-Gave (se M. L. V. 21, Chr. IV. L. 22), eller som ulovligen komme fra nogen, - for dem skal aldrig Præskription (fyrnska) indtræde, saa længe skjelligt Vidne findes. Dem maa den nærmeste Odelsmand paatale og søge til Løsning saa snart han vil, saaledes som Lovbogen siger.“

4) Det følgende til Kapitlets Slutning er taget af Erik Magnussøns Rb. 1280, Art. 21.

Huorledis jordegods skal lös ludis oc affhendis,

cap. VII.[1]

Vinder nogen odels jord fra anden: da skal hand fra sig igien antuorde den samme jord hand aff hans bekommit haffuer, eller jæffngot i steden igien, effter sex vuillige mends tycke: oc den som jorden mister, haffue sine pendinge igien, effter sex mends sigelse, som før er rørt. 7

Om mand vil sin jord selge eller pantsette til for sallemaal at igienlöse,

cap. VIII.[2]

Vil nogen sin jord selge eller pantsette til en visz forsagd tid at igien kiøbe eller indløse: da er det ræt, at den som saa kiøber eller panter, skal tage slig pendinge igien, som hand vdgaff. 8

Vil den som solde eller pantsette, indløsze den jord: da skal hand biude hannem sine pendinge til imellem mickelmisse oc jul: oc steffne hannem til jorden tijszdagen nest effter paaske vge, oc at tage da[3] sine pendinge, vden hand vil tilforne annamme sine pendinge, som hand kand beuise, at hand annammit aff hannem paa jorden.

Siger hand ney, hand vil icke tage sine pendinge: da maa den anden forfølge sin sag, oc nyde sine vidne, at hand steffnede hannem til jorden, oc tilbød hannem sine pendinge. Oc da giøre beujszligt, huor megit samme jord, er sold eller pantset for: oc dem[4] opbiude. Oc betale hannem met slige pendinge, som hand vdfick, vere sig guld,

1) Kilden synes at være M. L. VI. 11. („Slig skal enhver overlevere Jorden, som han modtog den: er den bleven bedre, da kommer det ham tilgode; er den bleven slettere, da skal han erstatte det efter 6 skjønsomme Mænds Vurdering“), hvilket imidlertid dets Kilde (F. L. XII. 3) viser angaar Tilbageleverelsen af Brugspant (forsølu-jørð), og altsaa egentlig skulde haft sin Plads efter Kap. 12 (Chr. IV. L. 8). M. L. VI. 9 og 10, (der omhandle de 2 Indsigelser fra Besidderens Side, at hans egen Familie har besiddet Godset i Odelshævdstid, eller at Gaarden i sin Tid havde været Odelsætten lovbuden, men denne uden lovligt Forfald forsømt at løse den) - ere ikke optagne i Chr. IV. L.

2) Kilden M. L. VI. 12. 3) mgl. i nogle Aftryk. 4) Nogle Aftryk have: den

brend sølff eller gangbar sølff. [Haffuer hand icke slig pendinge: da maa hand giffue hannem slig mønt, som i laadit giengbare ere.[1]

[2]Bonde maa icke selge sin hustruis jord, vden hindis vilie oc samtycke: men dersom hand selger det met hindis vilie: da skal hun vere selff tilstede, oc vdi to eller tre dannemends neruerelse, giffue der samtycke til: som de kand vnder deris segel giffue beskreffuit, at hun haffuer giffuit der beuilling til, da stander det. Skeer det anderledis: da viger huer til sit.

Om jordliusning,

cap. IX.[3]

9 Haffuer nogen jord, som hand haffuer kiøbt eller løst for pendinge vdi 10 aar, oc ingen liusning er paa: da løszis den fra hannem for fulde pendinge. Liusning er ingen nyttig, vden de baade vedtage som solde oc kiøbte. Siger enten dem ney: da beuise den anden met vidne, som hos vaar offuer deris kiøb. Haffuer encke, eller fuldmyndige møe tilbud[4] paa nogen jord: da skal de tage dem ombudsmand, lige god ved den de tiltaler, oc søge siden deris ræt effter lowen, saa som mand skulle søge fra dem.

1) [M. L. har istedetfor dette: „eller Kvæg, Korn, Smør og Varer, lige saa meget som han kunde kjøbe med det Guld og brændt Sølv, som han kjøbte den Jord med, og som sex skjønsomme Mænd vurdere er ikke ringere end det som blev betalt for Jorden. Kan han ikke skaffe de Vidner, som vare nærværende da han fik Pengene for Jorden, og tvistes der om hvor meget og af hvad Beskaffenhed Betalingen var, og den som betalte Pengene for Jorden ikke har Vidner derpaa, - da skal Løsningsmanden sande med sin Ed, at her er lige saa meget og lige saa godt Gods, som før var betalt, med mindre den anden fremfører 2 Mænds Vidne paa, at Godset var mere og bedre. Hvis nu Sagsøgeren fuldkommer sit Vidnesbyrd og sit Søgsmaal, da skal han modtage sin Jord og den anden sine Penge; thi da har han løst sin Jord retteligen og efter Loven. Hvis den anden, som har Jorden, (ɔ: Kreditor, som havde Jorden til brugeligt Pant), vil have sine Penge, da søge han dem som vitterlig Gjæld.“

2) Det følgende af Kapitlet er nyt, jfr. Erik Magnussøns Rb. 1280 Art. 22, og Haakon Magnussøns Rb. 2 Maj 1313 Art. 6.

3) Kilden M. L. VI. 13. 4) M. L. boð d. e. Løsningsret.

Huorledis mand skal jord söge fra quinder eller vmage,

cap. X.

[1]Kommer jord vnder quinder, eller vnder den som vmyndig er: da skal mand søge den fra quinden, eller den vmyndigis verge, effter som tilforne er sagd om odels breide. 10

[2]Vil nogen tale paa [den jord, som met vilkor er affhend,[3] oc den som jorden haffuer i haand er vden lands:[4] da skal den jord søgis fra hans ombudsmand, om hand er til, eller hos hans arffuinger, lige som hand selff vaar tilstede. Selger mand jord, [som hand er steffnd for:[5] da maa hand søge den, hos huilcken hand vil, enten hos den som kiøbte eller solde, saa vel male jord som anden.

[6]Søn oc daatter, maa rygge det kiøb deris fader haffuer vlowlig sold odels gods, som icke vaar laugbøden: om det beuisis, at børnene vaare vmyndige den tid, det bleff sold, dog det ryggis inden 30. aar.

Om jordfundit gods,

cap. XI.[7]

Finder mand jordgraffuit gods, oc liuser lowligen op: da eyer konningen tredie part, odelszmand til jorden det vdi findis, tredie parten, oc den som finder, tredie parten. Men liuser hand det icke: da beholde konningen halffparten: oc odelsmand halffparten. Er ingen ret odelsmand til at regne: da eyer hand den tredie part, som jorden eyer. 11

Finder odelsmand selff pending i sin odels jord: da beholder hand de to parter, oc konningen den tredie part.

1) Kilden til dette Passus er M. L. VI. 14, som dog er noget udførligere i Udtryksmaaden.
2) Kilden til dette Passus er M. L. VI. 15.
3) [M. L. „stefnu jørð eða mála jørð sina."
4) M. L. tilf. „eller udenfor Lagdømmet."
5) [Misforstaaelse af Kildens ór stefnu = fra Stevne ɔ: Sælger man den Jord, som man har kjøbt paa Vilkaar, at Sælgeren skal have Ret til en bestemt Tid at gjenløse den; altsaa den Jord, som man har til brugeligt Pant.
6) Kilden til dette Passus vides ikke.
7) Kilden M. L. VI. 16.

Finder mand pending i sin jord, som hand icke er odelsmand til: da haffue hand halffparten, oc konningen halffparten.

Finder mand pending i alminding: da haffue den som finder den tredie part, oc konningen de to parter.

Bryder mand høye, eller opgraffuer anden mands jord, vden deris forloff, jorden tilhører, oc finder der pendinge: da føre tilbage igien til den jorden eyer det hand fand, oc bøde der til landnam, oc jordespilde, til den jorden eyer. Mistroer jordrotten hannem, at hand førde icke alt tilbage, verge sig met tre mends eed.

Falder hand at eeden, oc kand icke verge sig: da bøde lige som hand haffde staalit saa megit. Men pendinge skifftis, som før er sagd.

Om mand vil sig ombudsmand tage,

cap. XII.[1]

12 Er nogen mand, som boer inden land, oc eyer jord i en laugsogn, oc boer i en anden laugsogn: da maa hand faa sit ombud huem hand vil, oc tage det fra hannem, naar hand vil. Befaler hand oc en anden, at tage ombudit fra den hand det befalede, oc faa det en anden: da er det lige saa fuld, som landrotten fick hannem det selff.

Beskylder jordrotten sin ombudsmand at haffue tagit aff hans jord oc lagd til sit, huad heller det er inden giærdit eller vden:[2] oc hand siger sig at haffue kiøbt det aff rette eyere: da skal hand det beuise. Kand hand icke beuise sit kiøb: da siune sex skellige mend, huad jordrotten haffuer mist. Oc maa jordrotten vdsøge det met vurdering,[3] oc bøde ombudsmanden hannem landnam. Paa slig jord, som ombudsmand tog fra jordrotten, den stund hand haffuer hans ombud, maa aldrig hæffd[4] paafalde: [men maa søgis fra den det tog, eller fra hans arffuinger, oc komme igien, til den det[5] met rette eyer.[6]

[1]) Kilden M. L. VI. 17. [2]) M. L. tilf. „og gode Mænd vide Besked derom."

[3]) M. L. með útbeitslum (d. e. som vitterlig Gjæld).

[4]) M. L. fyrnska: ɔ: Præskription. [5]) mgl. i nogle Aftryk.

[6]) [Dette Sted er misforstaaet; det heder i M. L.: „Man skal søge den, som tog det eller hans Arvinger; men Jorden skal søges fra den, som da besidder den."

Boer hand selff paa den jord hand tog fra sin jordrott, den stund hand haffde hans ombud: da bøde derfor, som hand sad paa den jord hand icke haffde fest. Men besidder andre den: da betale alleniste landskylden til sin jordrot.

Huis jorder nogen ombudsmand heden bygger: da skal hans aaremaal, som er tre aar,[1] holdis: endog hans jordrot tog ombudit fra hannem, før de aaremaal ere vde: dog maa icke ombudsmand heden bygge, førend de første aaremaal hand bygde ere vde:[2] Ombudsmand maa icke loffue nogen at bruge, eller selff bruge enten i skow eller marck, vden halffmere[3] en leilending maa loffue. Leilending maa ingen loffue vden landrottens forloff. Men landrotten maa loffue saa megit hand vil: dog saa, at leilendingen haffuer icke skade der aff, paa det, som i hans tagemaal kom.[4]

Lands Leje Balcken.

Om tagemaal, eller gaardfestning,

cap. I.[5]

Vil mand leje anden mands jord oc boe der paa: da skal hand 1
haffue der til to skellige mends vidne, oc er bedre, om hand

[1]) M. L. arðir.

[2]) M. L. tilf. „Hvis Jorddrotten eller hans Ombudsmand dør, da holdes et Aaremaal (arðarmáli: kontraktmæssig bestemt Forpagtningstid) derefter. Saa og hvis en Mand drager bort fra Landet, da beholde (Ombudsmanden) Ombudet i 3 Vintre, hvis ikke hin (Jorddrotten) dør før; thi da er Ombudet selvtaget fra ham. Tvivler Ombudsmanden om at Jorddrotten er død, da skal Arvingen, den Tid dette spørges for sandt, føre et Vidne, som vil sværge, at han holder det for at være sandt; da skal Arvingen modtage det (Ombudet).“

[3]) M. L. hálfu meira ɔ: dobbelt saa meget.

[4]) Jfr. ndf. Landslb. Kap. 8 i. f.

[5]) Kilden er M. L. VII. 1, men med adskillige Forandringer, ligesom flere Retterbøder ere indtagne. Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—10.

haffuer flere. Lejer mand jord aff jordrotten: da skal hand saa lenge beholde den, som hans vidniszbyrd vide, at hand tog sin aaremaal,[1] endog at jordrotten selger eller bortgiffuer samme jord til andre. [2]Icke maa nogen sette sine gaarde eller jorder for høyere eller større landskyld, end sex skellige mend kand kiende lowligt oc ræt er: oc huilcke gaarde som ere satte for høyt paa landskyld, maa igjen affsettis. Findis oc nogen at vere for ringe set: da maa jordrotten lade opsette dem effter sex skellige mends tycke. Skulle oc de sex mend altid sette konningens leding hos huer gaard, eller bøde derfor effter lowen: Almuen skulle giffue slig landskyld, oc anden rettighed, som aff gammel tid verit haffuer, oc det vdi rette tide: vdi korn, smør, huder, oc anden vare. Landrotten maa icke nøde sin leilending til at giffue sig pending eller anden vare til landskyld, end huis altid gangit haffuer, oc bør at gange met rette. [3]Skal oc leilending nyde sin tage, alligeuel hand fanger nye jordrotte: men dersom landrotten døer, førend leilendingens tage er vde: da giffue hans arffuinge tredie aars tage for en kiendelse: Ombudsmand eller fogit, huem der imod giør: bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck, oc stande bonden til rette effter sex mends dom.

1) M. L. arðarmáli ɔ: kontraktmæssig bestemt Forpagningstid, af arðr = Plov; df. Frugtperiode, et økonomisk Aar, regnet fra Faredag til Faredag, og máli = Aftale, Kontrakt.

2) Det følgende indtil — „oc bør at gange met rette," er taget af Jørgen Lykkes Reces af 1568, stadfæstet 28 Maj 1584, Art. 5 og 6. Jfr. M. L. VII, 7. Rb. 22 Juli 1297 Art. 9 og 10; Truid Ulfstands og Klaus Bildes Reces 1539, Art. 9; Reces til Oslo 1548 Art. 1.; Reces til Bergen 1557 Art 2. 5. Se Chr. V. N. L. 3—14—14 og 15.

3) Kilden til det følgende af dette Passus synes at være Reces 1568, stadf. 28 Maj 1584 Art. 7, hvor dog alene tales om det Tilfælde at Ombudsmanden dør. — M. L. har istedet: „Hvis Jordrotten dør, da skal Lejlændingen beholde Jorden i eet Aar (eina orð) derefter, om han endog har lejet paa nok saa mange. Og hvis Lejlændingen dør, da skal hans Arving beholde Jorden eet Aar derefter, om der endog var lejet paa nok saa mange. Ombudsmand maa aldrig afslutte Lejemaal paa længere Tid end 3. Aar. (Lejlændingens) Beboelse af Jorden hjemler (Landskyldens) Oppebørsel (for Jordrotten), men Landskyldens Erlæggelse hjemler (Lejlændingen) Avlingen og al Benyttelse som var i deres Aftale."

[1]Huilcken bonde som fester sin gaard, oc vdgiffuer sin festning eller første tage, hand skal beholde sin gaard vdi sin liffs tid: oc maa hannem icke frafestis: dog met slig vilkor, at hand holder gaarden ved god hæffd oc bygning, vdgiffuer sin leding oc landskyld aarlig i rette tid, oc er sin jordrot eller hans ombudsmand hørig oc lydig. Dog skal hand vdgiffue huer tredie aars tage, som er aff huer pund skyld, eller aff huer to huder, eller en løb smør, en gammel daler i landbo vegszel, oc icke mere.[2]

[3]Skulle oc encker beholde deris gaarde, effter deris huszbonds død vden feste, all den stund hun sidder encke, vdgiffuer sin leding oc landskyld, holder gaarden ved hæffd oc bygning, er sin jordrot hørig oc lydig, oc vdgiffuer huer tredie aars tage, effter som forskreffuit staar.

[4]Naar nogen bonde første gang fester nogen gaard: da skal hand giffue fogden en støffle hud, eller en gammel daler, oc er icke siden plictig at giffue fogden videre fogde pendinge, for huer tredie aars tage.

[5]Naar fogden kræffuer vijszøre told:[6] skal hand drage til en mand i huer fierding, paa en nats tid, oc der beskede de andre bønder til sig i samme fierding, oc aff dennem annamme deris vijszøre, oc anden rettighed, effter gammel seduane. Oc skal icke komme stercker en selff anden, som er hand selff, oc hans skriffuere. Oc

1) Dette Passus er i det væsentlige taget af Recessen til Oslo af 7 Oktbr. 1578 Art. 3, jfr. Chr. Hvitfeldts Reces af 11 Novbr. 1544 (Krags Hist. II. S. 378) Art. 1 og Fr. 8 Januar 1557. Erik Rosenkrands Reces 22 Juni 1565 Art. 6 og Dom 13 Juli 1599 (Paus S. 446-8) Post 1, 7 og 13.

2) Bjelke anmærker her: „Men herhos er at agte, at Trondhjems Len er privilegeret paa at give 1 Daler udi 3die Aars Tage af hver fuld Gaard, være sig hvor stor den kan være, eller hvor meget den kan skylde over et Skippund Korn (3 Bismerpund Smør eller 6 Pund Fisk), som der kaldes et Spand; ut udi en Missive til Steen Bilde, da Befalingsmand ibidem, dateret Skanderborg 16 Novbr. 1608; dog lyder den Missive ad tempus, — — —." Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—10 og 12.

3) Kilden til dette Passus er Reces 1568, stadf. 28 Maj 1584 Art. 8, jfr. Reces til Trondhjem 15 Septbr. 1578 Art. 6.

4) Kilden til dette Passus er Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 3.

5) Kilden til dette Passus er Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 4 og 5.

6) Uden Tvivl Trykfejl for Visøre-Hold.

skal de lade dem nøye med huad vnderholdning bonden haffuer at giffue dem, oc icke besuerge bonden met tystøl, eller anden fremmede drick, at kiøbe til dem. Oc den bonde hand it aar giester hos, skal hand icke gieste det andit aar, men hos hans naboe, indtil det gaar omkring i huer fierding. Disligist naar hand opbær foring, skal oc holdis, som forskreffuit staar. Oc huor foring giffuis: da skal den bonde hand giester hos, *quiteris,* det aars foring.

[1]Huilcken bonde som holder konningens fogit oc slagter, naar de kiøbe slagter fæ til konningens behoff, skal oc *quiteris* det aars foring. Skal der giffuis i foring aff huer heel gaard, en halff daler, oc aff huer halff gaard skal giffuis en ort, oc bønderne met videre foring icke besuergis.

[Alle landskyld skal vere betald jule afften i det seniste. Huem som icke betaler til den tid, bøde en marck sølff,[2] men dersom hand end da motuilligen forholder sin landskyld, oc icke betaler samme landgilde inden sommer natten, som er den 14. april: da miste sin gaard, oc dog betale sin landskyld.

[3]Huilcken jord egen bonde, som besidder sin egen jord, oc icke giffuer leding aff i tre aar: da vere samme gaard forbrut vnder cronen. Er det en leilending, som sidder paa andens gods, bøde derfor til konningen otte ørtuger oc tretten marck, oc giffue dog sin fulde leding vd.

[4]Den skal bygge eller feste jord eller gaarde bort, som største

1) Dette Passus er taget af Reces 7 Oktbr. 1578; første Punktum af Art. 11 og andet Punktum af Art. 5. — Bjelke anmærker: „Og hid hen hør Kgl. Majtts. Forordn. om hvor dyre Hans Majestæts Slagterfæ skal kjøbes, saasom en god Slagterko for 3 Daler etc. dat. Frederiksborg den 5 Oktbr. 1597.“

2) [Denne Bestemmelse er tagen af Haakon Magnussøns Retterbod for Borgartingslagen af 30 Marts 1307. Efter M. L. skulde Landskylden være betalt inden Sommermaal i det løbende Aar, da ellers Avlingen tilfaldt Jorddrotten. Jfr. ovf. S. 108 Note 3. Det øvrige af dette Passus er nyt.

3) Kilden til dette Passus vides ikke, se Haakon Magnussøns Rb. 29 Maj 1303 (gl. L. III. S. 57) og Rb. i gl. L. III. S. 141. — Bjelke anmærker herved: „Saa plejer herefter og at dømmes om Odelsskats og anden Skats Indeholdelse, efterdi Leding agtes og for en Slags Skat, som udgives ligesom Skat til at frelse sin Jord med.“

4) Kilden til dette Passus er Rec. 1539 Art. 19, jfr. Rec. 1557 Art. 1 og Chr. II.

laad i haffuer. Dersom to haffue lige megit: da skal den beste mand bygge: men ere de baade lige gode, oc eyer lige megit i gaarden: da bygge de baade, oc skiffte til halffnit met huer andre, oc skulle icke tilstedis at bygge hin anden til trengsel. Den som bygger, skal kiøbe eller mageskiffte den anden fra sig, eller oc giøre den anden fylliste met landskyld, effter sex skellige laugrettismends samtycke.

[1]Kirckens jorder skal ombudsmand bygge, oc opbære bygselen, oc kircke vergerne landskylden, oc tiende til kirckens behoff.

[2]Vorder jordrotten husvild, saa hand trengis at boe paa den jord eller gaard, hand haffuer fest til anden: da skal hand sige hannem til for jul, at hand er huszvild, oc sande det met sin eed, oc igien giffue hannem [den første tage, hand annammit haffuer, eller oc effter som 6 mend kand skiønne at hannem bør at haffue, effter som leilendingen haffuer siddit lenge paa gaarden[3] til.[4]

[5]Husze skal huer bygge [som hannem paaleggis.[6] End byggis de icke: da haffue jordrotten saa megit aff hans sæd, som husit vurderis for, oc vere lige som saa megit aff hans landskyld vaar vbetald. End er hus byggit, dog icke saa god, som paa er lagd: da bøde leilendingen imod jordrotten, saa som sex skellige mend vurdere, oc borge hans affuel derfor, indtil hand betaler.

Fr. 7 Aug. 1514 Art. 2 (Paus S. 282). Se Chr. V. N. L. 3—14—2. — Bjelke bemærker her, „Endog det ikke er Ret, at Syskende, som sidde i Flet eller Fællig sammen efter Faders eller Moders Død, regne alles deres Gods her i Norge for eet, og alles deres Parter i een Gaard for een Mands Ejendom, og dermed tit holder Bygselen fra Kongl. Majest. og Andre, saa er det dog brugeligt, ligesom Syskende i Danmark, der bor i Fællig, ikkun udrede een Redsel udi Leding, ut i den Jydske Lov lib. III. Kap. 19 (Jfr. Haakon Magnussøns Rb. 23 April 1293 Art. 15 og 22 Juli 1297 Art. 7). Saa og holder tit den ringeste Part, Jord haver, sig Bygselen til, formedelst hans Part er steent og reent fra den Andens, og plejer at gjælde, om af Arrilds Tid haver saa været. Et conveniens quid om ornum pete i den Jyske Lov lib. I. Kap. 46."

1) Kilden til dette Passus vides ikke. Se Reces 1539 Art. 13, Chr. Hvitfeldts Reces 18 Januar 1544 (Krags Hist. II. S. 382), Reces 1578 Art. 2. Jfr. ovf. Odelsb. Kap. 4 i. f.

2) Dette Passus er taget af M. L. VII. 1. 3) Nogle Aftryk have: Jorden.

4) [M. L. har: et Aars Afgift, (ein arðar leiga) jfr. Reces 1565 Art. 7.

5) Dette Passus er taget af M. L. VII. 2.

6) [M. L. „sem skilt er" ɔ: eftersom der var aftalt.

[1]Tager fieldskreed husz bort, eller vind bortriffuer: da suare icke leilending der til.

Om aabod at opholde,

cap. II.[2]

2 Alle de husze paa gaarden vaar der hand fick gaarden, skal leilendingen holde ved mact, tecke dem, oc holde dem drobeløsz: hand skal holde torffuelle, vindskeder, oc krograffter, oc skiule saa om at der icke kommer slagregn paa veggene. Er husz saa foruarit: da suare hand icke til der paa boer, om husz rodner aff alder. Men lader hand husz forrodne for vanrycte skyld: da bygge andet i steden igien.

End opbygger mand husz paa anden mands jord, som hannem icke vaar paalagd at giøre, oc den jorden tilhører miste intet aff sin landskyld derfor, oc fick hand tømmer, oc all anden tilbehøring der til i anden mands marcke, oc sette husz paa øde toffte, som icke stod husz paa der hand kom til gaarden.[3] Vil leilendingen flytte aff gaarden: da skal hand tilbiude jordrotten, at kiøbe met sig, met to skellige mends vidne, effter som sex skellige mend vurdere det. Vil jordrotten da icke kiøbe met hannem: da selge det huem hand vil, eller haffue det bortflyt inden korszmisse om vaaren. Er det da icke afflyt, da beholder jordrotten husit.

Om huszbygning der paalagd er,

cap. III.[4]

3 Vorder nogen paalagd at opbygge eller forbedre gammel huse, oc det bliffuer icke giort: da skal hand bøde effter som sex skellige mend vurdere husit. Vil hand icke bøde: da maa jordrotten lougfeste hans affuel, oc hannem tid forlegge at giøre fylliste. Betaler hand icke: da maa jordrotten lade vurdere saa megit aff hans affuel,

[1]) Dette Passus er taget af Rb. 1280 Art. 32.

[2]) Kilden M. L. VII. 3, jfr. Chr. V. N. L. 3—14—30 og 32.

[3]) M. L. tilf. „da kaldes det hœginda-húss (ɔ: Nyttes Hus).

[4]) Kilden M. L. VII. 4. Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—30.

som husit er vurderit fór, [oc samme aabodsfald maa jordrotten annamme, oc skiffte imellem alle dem, som ere eyere i jorden met hannem, saa huer fanger der aff, som hand haffuer part i jorden.[1]

Om jord der leyes, oc icke holdis,

cap. IV.[2]

Leyer mand anden sin jord, oc vil icke lade den beholde jorden, 4
som hand den leyede: da skal den jorden leyede, lougfeste, eller giøre forbud paa jorden, oc lade sette ting, oc legge hannem femte steffne for, oc føre sine vidne, huorledis hand leyede samme jord: Giør hand det da beuiszligt, at hand leyede jorden: da dømmis hannem den jord til hand leyede, effter hans vidniszbyrd.

End leyer mand jord, oc vil den icke beholde: da skal jordrotten fare til samme jord, naar halffmaanit aff sommeren er forleden, oc lade selff saae jorden, oc beholde den saa som hin haffde det icke leyet, eller bygge den til anden om hand vil. Oc den som først leyet, suare baade til leyen, leding, oc landskyld, oc all rettighed.

Om mand bygger tuende mend en jord,

cap. V.[3]

Leyer nogen tuende mend en jord: da skal den beholde jorden som 5
først leyede. I lige maade, om nogen selger to mend nogit: da beholder den det, som først kiøbte: [dog skal hand haffue der skellige vidne til, at hand leyede eller kiøbte først. Oc da dømmis hannem det til hand leyede eller kiøbte først.[4] Oc den det leyede, skal fly den anden saa megit igien, som hand leyede eller solde hannem, om hand det haffuer. Men haffuer hand icke: da giffue hannem saa mange pendinge, som hand skulde haffd der aff i landskyld, oc der met vere forligt. Det skulle de haffue vdret inden halffmaanit effter jorden er tuende leyet.

[1]) [mgl. i M. L. Se Chr. II. Fr. 7 Aug. 1514, Art. 2. Reces 1557, Art. 1.

[2]) Kilden M. L. VII. 5. Jfr. Chr. V. N .L. 3—14—6.

[3]) Kilden M. L. VII. 6. Jfr. Chr. V. N. L. 5—3—42.

[4]) [M. L. har: „han skal holde Skilledom derfor, og nyde sine Vidner, at han lejede først.“

Om de jorder konningens ombudsmand bygger,

cap. VI.[1]

6 Tager ombudsmand eller hans fogit, eller nogen anden mands fogit, gaffuer for konningens jord, eller anden mands jord at bortfeste, [eller for at feste den fra anden mand, vden lowlig aarsag:[2] da igien giffue saa megit hand tog, oc konningen dobelt saa megit. End fester hand anden mands jord bort, end konningens: da gielde halffparten konningen, oc halffparten den jorden eyer, oc vere skild ved ombudit, oc hede mand diszuere: oc den som feste, bøde lige saa, oc vere skild ved jorden.[3]

Lader ombudsmand konningens jord bortkomme for hans forsømmelse: da gielde konningen saa megit igien aff sit, som bortkom formedelst hans forsømmelse, om hand affuiste, endog konningen faar sit egit igien. [4]Vil nogen flytte fra sin gaard, eller opsige den jord hand haffuer leyet: da skal hand den opsige for jul, eller beholde den det aar omkring, om jordrotten vil, oc giffue det aars landgielde.

End far hand aff jorden effter jul helligt: da biude jordrotten hannem jorden til, Vil hand icke haffue den: da beholde jordrotten selff sin jord, oc den afffoer giffue det aars landskyld.

Farer bonden aff jorden for jul, saa der er ingen folck igien: da beholder jordrotten alt huis som findis effter paa gaarden, oc der til en marck sølff.

[5]Døer leilendingen, oc jordrotten siger, at hans landskyld er vbetalit: da skal hans arffuinge [beujse, at baade landskyld oc aabod er fylliste giord. Ville arffuingerne oc den dødis hustrue sige, at huercken staar landskyld eller aabod effter: da beuise det lowligen,[6] oc da vere jordrotten der met fuldgiord. I lige maade skal skee, om hand er landflyctig eller fredløs paa godsit boede.

[1]) Kilden M. L. VII. 7. [2]) [mgl. i M. L., jfr. ovf. Kap. 1, 2det Passus. Hvitfeldts Reces 11 Novbr. 1544. Art. 1. Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 3.

[3]) M. L. tilf.: „Nu bygsler man dyrere end sædvanligt været haver, da skal man agte Gaarden saa meget dyrere og nærmere til Leding og Landværn, som der er paalagt højere Afgift. Det skal enten forhøjes eller formindskes for begge (Jorddrotten og Kongen) efter som der bygsles til.“ Jfr. ovf. Kap. 1, 1ste Passus. [4]) Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—39.

[5]) Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—44.

[6]) [M. L. — „nyde sine Vidner paa at det er betalt, og ligesaa om al

Om flytting, fardag, oc om husze skiffte,

cap. VII.[1]

Det er ret fardag i Norge, at den som skal flytte fra nogen jord: hand skal giøre halffue huszen tomme den 13. dag effter jule helligt er vde, oc beholde halff huszene, indtil hand tager sig anden jord, oc maanit effter hand haffuer sig anden jord tagit. Tager hand sig icke anden jord: da beholde halffue husze til Tiburtij den 14. aprilis. Men fanger han ingensteds jord, oc bliffuer huszvild: da beholder hand fierde parten huszen til korsmisse den 3. maij. 7

Den som til jorden far, hand skal tage to mend met sig, oc biude hannem som paa boer til at skiffte husze met sig: [oc de skulle legge dem tid for at skiffte.[2] Vil hand icke da skiffte: da skal [de tilnæffne to aff hans[3] grander at skiffte, oc laadne dem husze imellem Forholder hand den siden: da bøde til den som tilfare skal, en marck sølff, oc affstaa dog strax huszene. Vil hand icke bøde: da maa hand søge det fra hannem, som anden vitterlig gield. Naar de haffue skifft husze: da raade huer for sin part. Binder hand da it nød paa hans part, som til gaarden kom, vden hans minde: bøde hannem to øre sølff.

Om trætz jord, detz mögning, oc om vinter sæd,

cap. VIII.[4]

Den fierde part aff jorden skal ligge vsaaid, oc til traad, at fæ kand gaa der paa. Skal oc all vinter møg henleggis [paa den jord,[5] som vgiød er. vden den ene nats møg, naar hand om morgen farer 8

Besiddelse af Jord. Har han (Arvingen) ikke Vidner derpaa, da have Jorddrotten (sine Vidner). Men hvis ingen af dem har Vidner derpaa, da sværge den Dødes Arving og Hustru, at der ikke staar Landskyld eller Aabod efter, saa vidt de vide."

[1]) Kilden M. L. VII. 8. Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—40.

[2]) [M. L. har: „og tage Mændene til Vidne paa at han krævede Huseskifte af ham, og forelægge ham 5 Dage dertil."

[3]) [M. L. „den anden tilnævne 2 af sine."

[4]) Kilden M. L. VII. 9. Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—42 og 37.

[5]) M. L. har: „paa Traaet."

aff gaarden. Er træd møgit: da skal det giødis, som mest behoff haffuer, som hand vil sande met sin eed, om jordrotten mistroer hannem. Vil hand icke suerge: da gielde hand huad skade der aff følger, effter sex skellige mends dom, om hand haffuer vlowligen handlet.

[Kiørlaugs møg (det er saa megit som en koe møger om vinteren) skal leggis paa huer halff pund sæd:[1] eller bøde jordrotten en halff øre sølff, for huer der fattis.

Saaer hand vinter rug der som ager er, oc far aff gaarden: da faar hand der intet aff. Bryder hand eng op inden giærdis, oc saaer der vdi: da haffue sit sædekorn igien. Men bryder hand vden giærdis, oc giærder der om: da haffue halffparten, oc den gaarden faar, halffparten. Leilending maa icke giffue nogen forloff, at hugge i den skow, som ligger til hans gaard, mere end tre læsz ved, oc to læsz skaff til hans fæ. Men jordrotten maa giffue loff til saa megit hand vil, dog at leilendingen faar der icke skade aff imod deris forord.

Huis aff jorden maa afföris oc om huse brud.

cap. IX.[2]

9 Fløtter mand aff andens gaard: da skal hand lade alle dørre stande, met laasze, som er naglefeste, hengszle, hasper oc anden jernfang

1) [M. L. „Kýrlag i minsta lagi skal hafa á hverju hálfu punds sáði“ ɔ: Lejlændingen skal mindst holde een Ko, eller hvad dermed regnes lige, for hvert halve Punds Udsæd. Kýrlag eller kúleiga = 1 Ko eller dertil svarende Besætning af andre Kreaturer (6 Faar eller Geder). Jfr. isl. Grág. Kaupab. Kap. 85.

2) Kilden er M. L. VII. 10; men 1ste Halvpart er aldeles forandret. Det heder i M. L.: „Naar man flytter fra Jorden, da skulle 3 Døre blive staaende, om der ogsaa ingen var, da han kom der, nemlig: Stue-Døren, Bur-Døren og Ildhus-Døren. Alle de skulle blive staaende, som før stode. Tager han nogen af disse Døre og fører bort, da skal han føre den tilbage igjen og bøde Jorddrotten Landnam, hvis han (blot) har løst den af. Men hvis der følger noget med af Træskelen eller Karmen (ofdýrr) eller Hængsletræet (gáttar-tré), selv om det blot er en Flis, da er det Husbrud, og da skal der bødes 1 Mark Sølv, halft til Kongen og halft til den som Jorden ejer. Og hvis han bryder Setstokkerne (Højsædespillerne) af Huset eller de Bord (brikr), som ere pløjede sammen, (sem greyping hefir numit), da føre det igjen og bøde 1 Mark o. s. v.“ — Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—41.

gaarden hører til: som er skorsten jern, bord, bencke, oc nagelfeste senge, effter som aaboden vdkreffuer. Fører hand nogit bort aff forskreffne: da bøde jordrotten landnam, oc føre det tilbage igien, oc bøde en marck sølff, halffparten konningen, oc halffparten jordrotten.

End om hand bryder nogit det som er grøfft tilsammen: da føre det igien, oc bøde en marck sølff, halff til konningen, oc halff til jordrotten. Alt det som for huszbrud kiendis, skal bødis en marck sølff for til konningen og jordrotten: oc giøre husene saa gode igien som de vaare førre.

Det maa hand føre met sig effter første fardag, naar hans landskyld er betald: som er høe, korn, oc all andit boeskab.[1] Hand maa oc bortflytte sin vedekast, halm[2] oc hielmstenger,[3] oc alt det som icke er sammen grifft eller naglefest ved bielcke eller brede: disligist sine effne træ. Haffuer hand nogit plantit i kaalhaffue[4] eller løgehaffue: da skal det vereført bort inden korszmisse om vaaren. Men det som findis paa gaarden, effter sidste fardag, det hører jordrotten til: met mindre hand haffuer ført det til stranden, eller paa bierg vden gaards, saa at det huercken agis offuer ager eller eng, naar det bortføris. oc haffue det bortflyt til Bottilsmisse. Ligger det lenger: da hører det jordrotten til.

Om mand besidder vtagen jord,

cap. X.[5]

Hvem som besidder andens jord vden hans minde, oc haffuer icke fest den: da haffue jordrotten hans affuel: oc løsze sit boe fra jordrotten [effter sex mends sigelsze.[6]

Vil hand icke fare aff jorden: da skal jordrotten steffne hannem til tings, oc begiere hielp aff bønderne, at føre hannem aff sin jord. Huer bonde som icke da far met hannem: bøde konningen [en halff øre[7] sølff.

Konningens ombudsmand er skyldig met bønderne at fare, oc affler der met konningen en halff marck sølff.

1) M. L. andboð. 2) M. L. hjálma ɔ: Hjælme, Skure. Endvidere tilføjer M. L.: Laave-Tiljer, Lang-Tiljer og Tver-Tiljer. 3) M. L. hjálmræður.
4) M. L. hvanngarðr af hvanni = Angelikarod.
5) Kilden M. L. VII. 11. Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—1.
6) M. L. „med Landnam.“ 7) [M. L. „1 Øre.“

Om korn oc höe, som selgis bort aff jorden,

cap. XI.[1]

11 Vil nogen mand selge høe eller korn: da skal jordrotten det først til kiøbs biudis met tuende mend, for slig verd, som sex mend, tre paa huer side, kunde kiende ræt er. Det skal jordrotten betale hannem inden en halff maanit. Betaler hand icke da det de ere forligt om: da selge hin det til, huem hand vil. [Biuder hand icke jordrotten til, som før er sagd, men selger til anden: da haffue forbrut halff detz verd hand solde for, til jordrotten.[2]

[3]Haffuer to mend fælitz affuel,[4] høe eller korn: da skal ingen aff dennem nogit der aff borttage, førend det bliffuer skifft dennem imellem. End slaar hand høe paa andens laad: da bøde icke for, emeden hand haffuer saa megit tilstede at igien legge. Men dersom hand bortflytter alt: da føre det tilbage igien, og suerge en eed, at hand førde alt tilbage igien, som hans grande tilhørde, og bøde to øre sølff.

Om leilending haffuer opreffuit giærdis gaarden,

cap. XII.[5]

12 Farer nogen aff den gaard, hand haffuer leyet, [oc haffuer ladit giærdis gaarden bleffuit øde[6] fem fagne langt eller mere: da skal hand giøre andit saa got igien, oc bøde landnam imod jordrotten. [Er det forrodnit eller øde[6] 10. fagne langt eller mere,[7] det heder balckebrøt: da bøde jordrotten en marck sølff, oc giøre giærdit ferdig igien. End aff trædtz giærdit, [det er det, som staar om fæleden,[8] maa hand icke lade mere bliffue øde end halffparten. Bliffuer mere øde: da giøre det ferdig igien, oc bøde jordrotten landnam.

1) Kilden M. L. VII. 12.
2) [mgl. i M. L.
3) Jfr. Chr. V. N. L. 3—12—11. 4) M. L. Stak.
5) Kilden M. L. VII. 13. Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—43.
6) M. L. har: „ef hann hefir upp slítit."
7) M. L. tilf. i flere Codd: „og han bærer det hjem."
8) [mgl.: M. L.

Om skiffte imellem leilending,

cap. XIII.[1]

Boer flere mend i husze sammen end en, ihuor de skiffte husze, 13
da maa de alle lige frj bruge de dørre, som vskiffte ere. Hugger nogen flere dørre paa husz, end der vaar den tid hand kom der: bøde en marck sølff, halff til konningen, oc halff til jordrotten: oc giøre huszit saa got igien, som det vaar, effter gode mends tycke. Det møg som den lod effter sig der før boede i huszen, skal den beholde, som kom i boligen igien.

Tager nogen møg fra anden, oc gøder sin jord met: da bøde en marck sølff til den møgit aate: oc møge hannem saa megit jord igien; oc saa vel som sit egit, hand møgit met hans møg, hand affførde.

Leyer flere mend end en jord sammen, oc komme icke alle lige tilig til jorden: da maa hand begiere skiffte paa jorden, som vil haffue skiffte, met to mends vidne. Om nogen aff jorden er vbygt, eller den som leyet haffuer, er icke kommen: da maa hand først kom, [maale jorden i to parter lige store, oc ligeuel giøde: oc den sidst kom tage lige saa stor laad, som den anden:[2] oc giøre siden huilckit de ville, enten lade laad gaa, eller huer haffue som hand tog. Huis leilendingen saa skiffter: det beholde de huer, [medens de boer sammen.[3] Men far den ene bort, oc kommer anden mand til jorden igien: da beholde den igien kommer, den laad i jord oc husze, som hand haffde der før boede: oc huer nyde [det hand haffuer met bygning forbedrit.[4]

Saa skal jord skifftis, at alle agre skulle vere lige lange, brede oc jæffngode effter gaardens leilighed. Haffuer nogen mere en anden, enten i lengden eller breden, end hannem bør: da legge fra sig til den mindre haffuer, huad heller det er aff saait eller vsaait ager, oc haffue intet for sin arbeid. Vil hand icke legge fra sig: da maa hand det søge, som anden vitterlig gield.

[1]) Kilden M. L. VII. 15, jfr. Chr. V. N. L. 3—12—9 og 3—14—8. M. L. VII. 14, der handler om Kornkjøb i Dyrtid, er ikke optagen i Chr. IV. L.

[2]) [M. L. har: „tilmaale sig en lige saa stor Tejg og gjøde den lige saa vel" (som den der afsættes til den Udeblivende).

[3]) [M. L. har: „saa længe nogen af dem bor paa Jorden.

[4]) [M. L. „sinnar ábúðar."

At odelsmand er nest at besidde, oc om ildebrand,
cap. XIV.[1]

14 Odelsmand er nest til at besidde den jord hand eyer laad vdi, heller end nogen fremmede, [oc bruge all gaardsens tilliggelse:[2] [dog saa om hand eyer all gaarden, eller i det ringiste halffparten, saa at hand raader for bygselen, oc er selff boedslidzmand eller huszvild: oc skal da tilsige sin leilending for jul, oc minde hannem fra sig, oc igien giffue hannem sin feste eller første tage, oc betale hannem huis aabod, hand haffuer bygt paa gaarden videre, end hannem vaar paa laugskyld.[3] Ville de andre odelsmend icke leye hannem deris part: da skal hand for fardag biude dem slig leye, som andre ville giffue der aff. Dog skal det icke vere affuindsbud: thi ingen maa hin andens met affuindsbud haffue.

Farer nogen anden mand der til, vndtagen den, [som eyer laad i jorden[4] vil boe der paa, som før er sagd: da giør hand ran. Da skal hand forbiudis did at fare, dersom hand farer der paa: da skal hand fare der aff igien, oc bøde konningen en halff marck sølff for jord ran.

[5]Sidder mand paa sin egen jord, oc ligger der nogen jord op til vden giærdis, dog inden herrit, som hand eyer laad vdi, oc kand bruge sin aauercke der paa: da er hand nest at bruge den. Icke maa hand den jord haffue, som fieldføre eller aa imellem løber.

Sidder flere i husz sammen, end en mand: da [skulle de brendefang skaffe[6] effter som de haffue folck til, oc icke som de haffue jord til. Thi at folck behøffuer ild, oc icke jord.

[1]) Kilden M. L. VII. 16, jfr. Chr. V. N. L. 3—13—1 og 2.

[2]) [M. L. „allt þat er samtýnis liggr.“

[3]) [mgl. M. L.; jfr. M. L. VII. 1.

[4]) [M. L. „som ejer Penge i Jorden“ ɔ: som har kjøbt Jorden til Stevne eller Maale.

[5]) Dette Passus er misforstaaet. Det heder i M. L.: „Nu liggr jørð eigi samtýnis, þá skal hann þó hafa, ef hann hefir áðr vunna jørð sina alla þá er hann á (ɔ: hvis han allerede har taget al den (øvrige) Jord, som han ejer, under Dyrkning) ok liggr samheraðs o. s. v.“ Det er altsaa Modsætningen til 1ste Passus, hvor det bestemmes, at til den Jord, som ligger samtynes, er Odelsmanden ubetinget fortrinsberettiget.

[6]) [Misforst. af Kilden: „der skulle de (have Ret til at) hente Brænde“ o. s. v. Jfr. Chr. V. N. L. 3—12—9.

Om mand giör anden plougspilde om vaardagen,

cap. XV.[1]

Hvgger mand øg for ploug eller harffue, eller spilder øgride,[2] eller 15
ploug redskab om vaardagen:[3] bøde konningen fem marck sølff, oc bøde det hand spilte til ejermanden, oc der til slig affuinds bod, som sex skellige mend dømme, effter sagens leilighed.

Stiel mand jern aff ploug eller harffue:[4] da giffue den det aate, tre dobilt igien: oc sex øre sølff i tagebod, oc bøde konningen fire[5] marck sølff.

Spilder mand andens ploug, harffue, eller hugger hans feste,[6] eller sæle, bidzel eller tømme, skagle, byggel, eller hornspenszel, om it aff disse bliffuer spilt: da bøde derfor effter sex skellige mends tycke, oc sex øre vdi affuindsbod, imod den det aate. [Stiel hand det: da bliffuer hand tyff derfor.[7]

Om mand höster vlowlig fra anden,

cap. XVI.[8]

Saa skal mand skiffte eng som agger: Ingen skal slaa eller skiere fra anden. Skier mand andens agger, eller slaar hans eng: da skal hand det tilhører, lougfeste eller giøre forbud paa samme [høe eller korn:[9] [oc legge hannem saa femte steffne for, der skar eller slog.[10]

1) Kilden M. L. VII. 17. 2) M. L. eykreiði ɔ: Sæletøj.

3) M. L. á várs degi ɔ: i Vaartiden.

4) M. L. af arðri ɔ: af Ard, Plog. 5) M. L. har: to. 6) M. L. festi ɔ: Taug.

7) [I Stedet herfor har M. L. „Stjeler han noget af dette, da heder det Hvinske; han skal erstatte Ejeren hvad han stjal tredobbelt, og siden sagesløs kunne kaldes „Hvinn.“ (Jfr. M. L. IX. 10. Chr. IV. L. 11). Man maa hugge sig Træ til Plog og Ard i hver Mands Skov, som man vil, uden Tilladelse.“ 8) Kilden M. L. VII. 18. Jfr. Chr. V. N. L. 3—12—10.

9) [M. L. har: „Ager eller Eng, hvad enten Kornet eller Høct ligger derpaa eller ikke.“

10) [M. L. har: „og lægge saa den Femtestevne, som mest tykkes behøve det.“ D. e. Naar Besidderen har lovfæstet Marken, da behöver ikke just han at forfølge Forbudet; men hvilken som helst af Parterne kan optræde med Søgsmaal, efter som det er den ene eller den anden af størst Interesse at faa Sagens Realitet endelig afgjort.

Vinder hand da jorden som lougfeste, oc haffuer den anden affført: da skal hand [bøde effterførszel[1] inden femt: da skal hand som affførde, føre igien, oc gielde hannem landnam derfor, oc suerge en eed til met, at hand flytte icke mindre tilbage, end hand bortflytte. End om hand fører icke tilbage: [da bedis hin det vd met hiemsteffne inden halffmaanit. Kommer det icke da hiem: da steffne hannem til ting[2] for ran oc vlydighed imod lowen, oc føre sine vidniszbyrd huorledis farit er, oc tage dom for sig. Oc siden søge det met atfare til hans husz, oc tage det vd, som anden vitterlig gield.

Leilending maa ingen giffue forloff, [at saae sin jord,[3] vden sin søn, oc tieniste mand, [som icke selff haffuer agger eller eng.[4] Oc heller icke dem: vden hand haffuer afffalds jord, det er, det hand kand miste vden sin skade.

Loffuer hand andre, eller giør anderledis: da tager jordrotten alt det, som paa jorden voxte, oc landnam til, aff den som saaede eller brugede jorden: oc leilendingen plictig at betale den hand leyede, saa megit jordrotten tog fra hannem.

Om lowfestning, eller at fredliusze ejendom,

cap. XVII.[5]

17 Vil mand fredliusze sit gods inden gaards eller vden, skow eller marck, fiskerj eller jagt: da skal hand det liusze i kircke eller paa tinge, der som jorden ligger. Den som lowfester eller fredliuser, skal tale saa høyt, at alle kunde høre det, som der ere, om de ville:[6] Da skal slig lowfestning stande 12. maaneder der effter, om eyermanden eller hans ombudsmand lowfester.

[1]) [Misforstaaelse af beiðast aptrfœrslu ɔ: opfordre Modparten til at føre (det Afførte) tilbage.

[2]) [M. L.: „þá beiði (sá er løgfesti) út ok stefni heim innan hálfs mánaðar, ok ef (sá er stefnðr var) eigi kemr heim, stefni honum þing o. s. v.“ Den hele Omgangsmaade hænger sammen med den gamle Procesmaade ved vitterlig Gjæld, hvilken paa Christian IV.s Tid forlængst var gaaet af Brug. [3]) [M. L. at gera reit, jfr. Chr. V. N. L. 3—14—33.

[4]) mlg. i M. L. [5]) Kilden M. L. VII. 19.

[6]) I de fleste Codd. af M. L. tilføjes her tillige den Formular, som den Lovfæstende skal bruge.

Om landnam eller volds böder, konningen oc almuen bör, cap. XVIII.[1]

Om nogen skade er skeed, paa konningens jorde: da skal hand 18
haffue skadegield derfor, som skaden er giord, effter sex skellige mends vurdering, oc der til landnam, saa megit som skaden er vurderit for, saa lenge skade gielden er til en[2] marck sølff, oc dobilt skadegield om det er lowfest eller liust i fred. Oc endog skadegield er mere verd, en tre marck sølff: dog tager konningen icke mere end tre marck sølff. End er skade skeed paa adelens jord: da tage de skadegield effter sex mends vurdering, oc landnam lige saa megit, indtil skaden bliffuer til 9. øre sølff, oc dobilt skadegield, om det er lowfest. Oc endog at skaden er større end 9. øre sølff: dog tager de ey mere for landnam eller vold, end 9. øre sølff.

Skeer skade paa hauldersmands eller odel bondis jord: da tager hand skadegield effter sex mends vurdering, oc lige saa megit landnam, oc dobilt, om lowfast er: indtil skaden bliffuer til sex øre sølff. Oc hand tager icke mere for landnam, huor stor skade vorder. Dersom skade skeer paa andre bønders, som ere komne aff fremmede konge riger, oc boesette i Norge: da tage de i lige maade skadegield oc landnam, oc dobilt om lowfest er, indtil skaden bliffuer til en halff marck sølff. Oc icke tager hand mere til landnam, ihuor stor aauerckit er, vndtagit de haffue større befalning. [Oc skal landnam bødis for huer sinde aauerckit giøris, om en nat der imellem forløber.[3]

Ingen maa tage mere i landnam, end nu er sagd. Oc alle aauercke paa jorder skal aff sex mend vurderis.

[1]) Kilden M. L. VII. 20, der dog har følgende Gradationer i Landnamsbodens Maximum: Kongen 3 Mark (24 Ører); Hertug og Erkebiskop 2½ Mark (20 Ører); Jarl og Lydbiskop 2 Mark (16 Ører); Abbed, Abbedisse og anden Kirkens Ombudsmand 1½ Mark (12 Ører); Baron (Lendermand), Stallar, eller Mærkesmand 9 Ører; Hauld 6 Ører; Bonde og Udlænding 4 Ører, - alt dobbelt hvis lovfæstet er. Jfr. Chr. V. N. L. 1—22—17 og 18.

[2]) Urigtigt for tre; men der staar saa i alle Udgaver.

[3]) [mgl. i M. L.

Om landnam aff fællitz ejendom,

cap. XIX.[1]

19 Eyer flere laad i den jord som aauercke paagiøris: da skulle de alle tage landnam, som beste mand, oc skiffte skadegielden oc landnam dem imellem, saa som de haffue laad i jorden til. Møe tager landnam, saa som hindis fader, oc encke som den mand hun først[2] haffde skulde tagit. Haffue samme[3] aff laadsejerne giffuit loff, at bruge samme skow eller jord, oc somme icke: da tage hand landnam, som icke gaff forloff, som hand er mand til, oc skadegield, som hand haffuer laad i jorden til. Ere de flere end en som icke gaff loff at bruge: da tage de alle it landnam, oc skadegield, som de haffue laad i jorden til, vden jord er skifft dem imellem: da tager huer fuld landnam aff sin laad, som hand er mand til.

Hugger nogen i anden mands skow vden forloff: da skal den skowen ejer, lade skellige mend vurdere skaden, oc den det giorde, bøde skaden, oc fuld landnam, eller verge sig met sin eed selff tredie: om ejermanden haffuer der[4] icke vidne til.

Allesteds huor mand finder nogit huggit i sin skow eller marck: da maa hand det sageløsz hiemføre.

Om ejendom mand bruger til fællitz,

cap. XX.[5]

20 Haffuer to mend eller flere, skow eller marck til fællitz: da skal ingen bruge mere i fællitz skow eller marck, end som hans laad kand taale.[6] End vil nogen dennem mere bruge: da maa laadsejeren[7] biude hannem til laad, oc vdskiffte huer sin anpart, som lowen tilforne siger, om odels skiffte. Thi den bør skiffte som skiffte begier: [oc ingen maa andre det hindre, saa hand fanger der aff skade, enten paa gods eller pendinge.[8]

1) Kilden M. L. VII. 21. 2) M. L.: sidst. 3) Naturligvis Trykfejl for: somme.
4) Nogle Aftryk have: det. 5) Kilden M. L. VII. 22. Jfr. Chr. V. N. L. 3-12-15.
6) M. L. tilf. „undtagen Brændeved;" jfr. ovf. Kap. 14, M. L. Kap. 16 i. f.
7) Nogle Aftryk have: Landsejeren.
8) [Misforstaaelse; M. L. har: „Ingen skal raade eller tilføje Andre Spildeværk eller Pengeskade."

[1]Haffuer nogen riddermandsmand eller odels bonde fællitz skow met konningen eller kircken, oc de ville vide deris laad: da maa de lade det skiffte aff sex eller tolff vuillige mend, saa huer kand vide sin laad, saa huer kand bruge sit egit, effter som hannem siunis, sig best gaffnligt er.

Hugger mand i vskiffte skowe, mere end hans fællig kand taale: da bøde derfor til dem der haffuer laad vdi, baade skadegield oc landnam, som den skulle bøde der hug som ingen laad i haffde. Ingen maa hugge i anden mands skow eller marck: vndtagen vandrendis mand fattis til skibs behoff, eller slæde, oc nød trenger hannem der til, oc icke kunde faa til kiøbs, eller oc vandrendis mand ligger vde om nat i skowen, oc fattis til ilds behoff den nat: da maa de hugge saa megit som nød trenger dem til, oc bøde skaden vden landnam, om jordrotten eller hans fogit klager der paa. Til skibs maa ingen mere ved hugge, end hand bruger samme dag: vden nød trenger hannem til, som før er sagd. Hugger hand mere: da gielde skaden, oc der til landnam.

Om skib at opsette, oc om skibbrud,

cap. XXI.

[2]Hvor som mand lider skibbrud, oc tyckis hand selff icke kand 21
bierge sit gods: da maa hand sende bud til de bønder, som boer der nest hos i det skibred, saa mange hand behøffuer at komme hannem til hielp. Oc skal hand giffue dem for huer lest de bierge, [en billig biergeløn.[3]

[4]Men dersom nogen vrag kommer driffuendis til land, som ingen

1) Dette Passus synes at være taget af Reces til Oslo 7 Oktbr. 1578 Art. 14, jfr. Fr. for Adelen 21 Juli 1591 Art. 11, se og Fr. 4 Novbr. 1539.

2) Kapitlets 1ste Passus er taget af M. L. VII. 23, der tilføjer, at, naar Skipperen behøver Hjælp til at drage sit Skib op eller til at sætte det i Søen, da kan han tilsige det fornødne Mandskab, og hver er brødig ½ Øre (andre Codd. 1 Øre, andre ½ Mark) Sølv, som ikke kommer til Hjælp. Jfr. Landvb. Kap. 9 og 14.

3) [M. L. 6 Ører. Endvidere tilføjer M. L., at hver, som ikke vil komme til Hjælp, skal bøde 6 Ører, Halvparten til Kongen og Halvparten til de Skibbrudne.

4) Dette Passus synes at være taget af Frederik II. Søret Art. 73.

mand hos er: da skal den det finder, bierge det, oc giffue konningens ombudsmand eller hans fogit det tilkiende. Saa skal hand det annamme, oc giffue den det biergit, tilbørlig biergeløn, effter som hand haffuer hafft vmag oc bekostning til.

Om aauerck mand giör hin anden paa ejendom, detz lowfestning, oc steffnemaal,

cap. XXII.[1]

22 Vorder nogen mand trætte imellem om agger eller eng, skow, eller marck: da maa den paaklager lowfeste det, [oc giøre den anden fem natter steffne.[2] Oc skal da næffnis dem huer sex skellige mend paa steffne, som dømme skal, oc grandske deris sag oc vidniszbyrd. End alt det mand bruger paa agger eller eng [i femte steffne,[3] oc icke bortføris: ganger ingen bøder for. Den skal først sine vidner fremføre som steffnede, oc siden den som stæffnd vaar: oc domsmendene skulle lade de vidne suerge, som dem siunis sandist er, oc de ville suare for gud, der rettist haffuer. Men de skulle icke stede begge parternis vidniszbyrd at suerge. Kunde de icke forligis, [oc dem tyckis nogen tuiffuel vdi er:[4] da maa de sette sagen ind for laugmanden.

Om de eygner met femte steffne skal sögis,

cap. XXIII.[5]

23 Hvem som haffuer behoff at søge sit gods oc landskyld met femte steffne: da skal sagsøgeren lowfeste eller giøre forbud der paa, oc steffne den hand paaklager, met to vidne, oc den steffne maa ingen spilde [eller hindre,[6] huem det giør, bøde sex øre sølff, halff til konningen, oc halff til sagsøgeren. Dog skal hand beujse met to vidne, som skulle suerge, at de hos vaar der femte steffne bleff lagd.

Skillies de at som i dom sidde, oc dømme icke alle eens: da

[1]) Kilden M. L. VII. 24.
[2]) M. L. har: „og lægge saa den Femte-Stevne, som mest tykkes behøve det.“ Jfr. ovf. Kap. 16 Note 10. [3]) M. L. „indtil Femtestevne.“
[4]) [mgl. i M. L. Jfr. Rskr. 16 Aug. 1590 og Fr. 21 Juli 1591 Art. 4.
[5]) Kilden M. L. VII. 25. [6]) [mgl. i M. L.

skulle de som vrangt dømde, bøde huer en marck[1] sølff, halffparten til konningen, oc halffparten sagsøgeren: vden de suerge eed, at de icke viste sandere for gud.[2]

Om ombudsmand huer böt at haffue,

cap. XXIV.[3]

Hver mand som haffuer gods vdi Norge, skal haffue sin fuldmyndig[4] 24
ombudsmand inden det fylcke, som godsit vdi ligger, vden hand selff boer i samme fylcke.

[5]Men boer nogen riddermandsmand vden rigit, som gods haffuer i rigit, oc der kommer trette paa: da skulle de haffue deris fuldmectige befalningsmand der vdi rigit, som mue oc skulle suare til all tiltale oc giensuar lowlig steffnd, huad som gods anrørendis er, oc der om lide oc vndgielde dom oc ræt effter Norgis low, saa fremt den som paataler, icke skal dømmis jorden i hæffd.

Ombudsmand maa henbygge eller feste jorder,[6] landrotten allene til beste.

Om vaade ild, oc arns ild,

cap. XXV.[7]

Tre ere arns ild, som bonden [bør at foruare,[8] den første er den 25
hand haffuer i sin stuffue, den anden er den som mand brygger oc bager ved, eller til anden slig nytte bruger, den tredie er kølne ild, oc liusz, hand lader terske ved. Skeer der[9] skade aff disse ild: da

1) M. L. 6 Ører.
2) Jfr. Fr. for Adelen 21 Juli 1591 Art 4 (cit. af Bjelke).
3) Kilden til dette Kap.s 1ste og 3dje Passus er M. L. VII. 26, der imidlertid udførligere omhandler Forholdet mellem Jorddrotten og hans Fuldmægtig, jfr. ovf. Odelsb. Kap. 12, M. L. Kap. 17.
4) mgl. i M. L.
5) Dette Passus er taget af Adelens Priv. 14 Febr. 1582 Art. 4, jfr. Artt. 1557 Art. 7.
6) M. L. tilf. „til Andre men ikke til sig selv."
7) Kilden M. L. VII. 27, jfr. Chr. V. N. L. 3—14—31 i. f. og 6—19—3, 9 og 12.
8) M. L.: „lovligen maa have." 9) Nogle Aftryk have: den.

kand bonden intet mere suare til end sit egit, vden hand boer paa lejeland.[1]

Bær nogen mand ild vdi marcken: da skal hand den ild foruare, oc vdslycke før hand gaar fra den. Kommer der nogen skade aff den ild: da skal den ilden vdbar, bøde skaden effter sex vuillige mends dom, oc ligger ingen bøder ved, thi det heder vaade ild.

Vjser nogen mand sit barn eller vmyndig effter ild: da suare all den skade der aff kommer.

Viser nogen fuldmyndig mand andens vmage eller vmyndige effter ild:[2] da suare den som vmagen vdujste til skaden, oc icke den vmagen tilhørde.

Alle de husze paa nogen mands lejemaal er, oc aff vaade ild opbrender: da bør leilending at flytte tømmer, oc all tilfang paa tofften, til slig husz, som før stod, oc jordrotten at bekoste det at opbygge.

Om mand brender husz, eller nogen anden deel, for nogen aff vrede, cap. XXVI.[3]

26 Brender mand andens husz, lade, setter bod, eller saltbod, eller saltkedelbod eller skib, [skow eller andit[4] met vilie, oc vred hu, oc er beujszligt: da er hand fredløsz derfor, oc haffuer forgiort alt det hand ejer løst oc fast, oc bøde dobilt til den som skaden fick, effter sex skellige mends dom.[5] Oc den skaden fick, tager først sin skadegield aff hans gods, førend konningen tager hans gods op.

Men dersom brand skeer anderledis: da skal [skaden vurderis, oc bødis[6] effter skellige mends dom, effter som tilgangit er. Siger den ney, som sictet er: da skal den skaden fick, steffne hannem til ting, for brand oc fredløs gierning, da skal tingmend legge hannem

1) Herefter følger i M. L. det sidste Passus af dette Kapitel.
2) M. L. tilf. „eller at gjøre noget som Andre have Skade af.“
3) Kilden M. L. VII. 28, jfr. Chr. V. N. L. 6—19—8.
4) [mgl. i M. L.
5) Nogle Codd. af M. L. tilf. „og 6 Ører i Avindsbod og hans Ret efter lovlig Dom.“
6) [M. L. „Sagen afgjøres“ (nemlig om Gjærningsmanden skal være fredløs eller ikke).

10. vger for, at lauguerge sig met 12. mends eed. Kand hand det icke giøre: da vere fredløs.

Raader mand anden til brand, oc vorder der ved befunden: da [bøde halffparten saa megit, som den der brende,[1] eller dølge met sex mends eed.[2]

Brender mand vedekast, eller giærdefang, tømmer eller tag, grinde, slæde eller anden træfang, som mand heller ville haffue end miste: da bøde en marck sølff til konningen, oc dobilt skadegield, til den som skade fick, oc der til affuindsbod, effter som sex mend dømme. Jordrotten bør landnam, om nogit brendis, som hand haffde skade aff.

Om giærde skiffte, oc lowlig giærder,

cap. XXVII.[3]

Giærder skal skifftis effter som huer haffuer jord at bruge til. [De 27
giærder som settis imellem grander, skal vere saa høye,[4] at de kand naa op vnder en mands arm. De ere lowlige giærder, som ere en alne imellem huer staffre, oc en støtte hos huer tredie staffre, oc vel jordfeste: oc skal vere saa tyckt, at mand kand icke kaste en buløxe der igiennem. Huer skal haffue sine giærder ferdige, til korszmisse om vaaren, den tredie maij, oc skal holdis ferdig til Calixti dag, den 14. octobr. der som høe oc korn voxer.

[5]Det andit giærde, som kaldis rømme giærde: der skal være fire remmer vdi, met kroge ved enderne, oc festis saa hart met staffre oc vidier, at de icke falde omkring, eller fæ gaar der igiennem.

1) [M. L.: „betale det Opbrændtes halve Værdi dobbelt."

2) M. L. tilf.: „Eden falder til halve Bøder."

3) Kilden M. L. VII. 29, jfr. Chr. V. N. L. 3—12—16 og 17.

4) [Urigtigt oversat; det heder i M. L.: „Nu er garðr granna sættir; hann skal gera svá háfan o. s. v." ɔ: Gjærde er Granders Forliger; det skal gjøres saa højt o. s. v.

5) Dette Passus er urigtigt oversat. „Det heder i M. L.: „Der er et andet Gjærde, som kaldes Rækkegjærde (rimagarðr). Der skal være 4 Rækker derpaa og Tvertrær (okar) for Enderne, og fæstes saa fast med Stør og Vidjer (hønkum), at det ikke falder overende for Vinden eller for Kvæg."

Det tredìe kaldis skiede giærder, [som giøris met ved: de skulle oc fast opgiøris, oc ferdigis paa huor fattis.[1]

Det fierde giærde kaldis hagefields giærder, som giøris i skowen til marcke skiel: de skulle vere saa tycke, at der icke gaa fæ igiennem, da ere de lowlig.

Giærder field eller mose for nogens jord: da skal det regnis for giærder, men det kand hegne. Ganger der fæ offuer: da skal huer giærde for sin agger oc eng, eller bøde den skade hans fæ giør hans grande, som giærdit skulle holde.

Om grinde oc gaarde at opholde, oc om grandsteffne,

cap. XXVIII.[2]

28 Løber alfare vey igiennem nogen mands giærde: da skal der giøris lid paa, oc en grinde vdi hengis, [met fire remmer, oc to korszbaand, oc en stolpe ved huer ende,[3] oc hengis saa, at den falder selff til.

Lucker mand grinde eller lid op, oc ganger quæg igiennem vdi agger eller eng: da bøde skaden giord bleff, oc landnam til den høe eller korn aate.

Hugger mand lid[4] neder, eller velter stene der fra, som hos ligger, saa lid staar oben, oc fæ gaar ind: da bøde skaden oc landnam, den som skaden fick, som før er sagd.

Sancti Haluordz dag skal grandsteffne holdis, da skal sees om giærder ere lowlige. Er da nogen giærder neder brut: da skal mand lade see giærderne, siunis de da at haffue verit lowlige: da skal den fænit aate, som giorde skade, bøde skaden. Men siunis de at haffue verit vlowlige: da skal den giærdit tilhørde, bøde skaden.

Er marckeskiel giærder, [(som kaldis marckis gaarde eller haffue[5] gaarde)[6] nedfalden: da skal huer lucke sin part. Huem det ey vil

1) [M. L. har: „dem skal man indrette som sædvanligt er, der hvor det er godt for Ved."

2) Kilden M. L. VII. 30. Jfr. Chr. V. N. L. 3—12—17 i. f. og 18, samt 6—14—18.

3) Urigtigt oversat. M. L. har: „med 4 Rækker, og 2 Tvertræer paa Enderne og Korsbaand."

4) M. L. grindarhæli ɔ: den Stang, der er sat som Stængsel for Grinden.

5) Udg. 1657 har: hafne. 6) [mgl. i M. L.

giøre: bøde all den skade der offuer giøris, oc to øre sølff den skaden fick.

Om giærdis gaarde der ey haffue för verit,

cap. XXIX.[1]

Vil nogen mand haffue giærde imellem bye,[2] som icke haffuer før 29
verit giærde: da skal huer giærde, som hand haffuer jord til, saa vel i den ene bye,[2] som i den anden. Dog skal dem forleggis[3] at skiffte dem giærde imellem, oc haffue der vidne til, oc skal laad leggis paa giærderne, huad heller den ene vil eller icke, oc huer holde ved mact de giærder hans laad falder paa. Huem som icke vil giærde: da bøde all den skade der aff kommer. [Naar giærderne ere ferdige giorde:[4] da maa all quæg oc suin hiem driffuis, oc leggis to øre sølff ved, oc bøde skaden effter sex mends dom.

Om quæg der skade giör, oc indsettis,

cap. XXX.[5]

Eyer en mand quæg, den anden agger eller eng, oc den tredie vlow- 30
lige giærder: da skal den som agger eller eng tilhører, kalde mend til at lade see, at fænit er kommen i hans eng eller korn, oc tage det saa aff met vidne, oc indsette quægit, der i er kommen, dog skal hand driffue det løst i hus, oc icke legge der baand paa: oc vere det saa i ejermandens foruaring,[6] oc icke i dens det indsette:[7] oc lade saa sex skellige mend vurdere skaden. Alt huis hand som quægit ejer mister hos den aggeren tilhører oc quægit indtog: det skal hand betale hannem igien, som de vlowlige giærder tilhørde. Den som quægit indtog, skal giffue hannem bud det tilhører den samme dag hand indtog det, Vil hand det icke løsze, men lader det

1) Kilden M. L. VII. 31, jfr. Chr. V. N. L. 3—12—19.
2) M. L. bœa ɔ: Gaarde.
3) M. L. tilf. „et Tidsrum af 5 Dage."
4) M. L. har: at gørvum gørðum ɔ: Medens Gjærderne gjøres."
5) Kilden M. L. VII. 32. Jfr. Chr. V. N. L. 3—12—20 til 23.
6) M. L. ábyrgð ɔ: Ansvar, Risiko.
7) M. L. tilf. „om det ene stanger det andet."

stande til femt: da beholder hand det som indtog, oc vere der met betald for all skaden. Men tager hand det vd som ejer, oc vil det icke lowlig vdløsze: da bøder bonden en marck sølff til den det indsette for locke ran, oc huer som met hannem vaar at vdtage oc driffue, to øre sølff. End kommer suin, eller andit quæg i agger eller eng offuer lowlig giærder: da maa det indsættis til rætte, oc vdløszis effter lowen. Men tyrer bonden heste, kiør eller andit quæg i vong, oc det kommer løs, oc giør skade: da maa det indsettis, indtil bonden løszer det vd, oc betaler skaden effter lowen.

Om vanefuld quæg, oc om fænit at vdlösze,

cap. XXXI.[1]

31 Eyer mand vanefuld quæg, som pleyer at bryde giærder, oc hans grande vide det: da skal de bede hannem holde det hieme, førend det giør nogen mand skade. Vil hand icke, oc det kommer siden i vong: da maa det indsettis, oc ejermanden plictig at betale huad skade det giør i agger eller eng, oc vdløsze det effter lowen. Vil hand sit quæg vdløsze, oc haffuer icke pendinge: da skal hand sette hannem pant for, eller fly hannem forløfftingsmend derfor, som ere gode for at betale skaden. End vil hand icke lade hannem faa sit quæg vd, før hand faar pendinge i haanden, men suelter hans quæg: da bøde hannem quægit tilhører en marck sølff, oc betale hannem sit quæg igien, effter sex skellige mends dom, om hand mister nogit der aff. Vil hand icke vdlade quægit, oc bøde sine bøder: da vdeske sit quæg, oc liusze hannem ran paa hender, oc steffne ting,[2] oc begiere sognemend met sig, at fare at vdtage hans quæg oc hans bøder. Huem som da icke farer met hannem, bøde konningen en øre sølff. Konningens ombudsmand bør met at fare, om hand er saa nær tilstede, oc vinder der met en halff marck sølff til konningen. Alle ere fredhelge som met farer: end de imod staa, ere vgilde, oc haffue for hiemgield, huad heller de faar skade eller meen.

1) Kilden M. L. VII. 33. Jfr. Chr. V. N. L. 3—12—21.

2) M. L. har: „kirkjusóknar-þing."

Om lowlig veye oc grindsteder,

cap. XXXII.[1]

Alle gadeveye, oc giærde lid, skulle vere som de aff arrilds tid verit 32
haffuer. Rider eller ganger mand offuer agger eller eng, oc icke vil fare den rette vey: bøde imod den agger eller eng ejer, en marck sølff.

Bryder mand nogen giærder: da bøde en [halff marck sølff for huer gab.[2]

Bryder hand sønder eller hugger det neder til jorden, bøde [en halff marck sølff.[3]

Det kaldis it lid, som er tj fagne langt, det heder balckebrud, som lenger er. Huem saa bryder, bøde to[4] marck sølff til den giærdit ejer, oc giøre giærdit saa got igien, som det vaar før.

Om heste eller ög, der skader hin anden,

cap. XXXIII.[5]

Eyer mand heste: da skal hand enten kiøbe sig øg[6] der til, eller fly 33
sig det til laans. Laaner hand øg: da skal hand der vidne til haffue.

Bidis heste [der saa er foruarit,[7] oc den ene bider den anden ihiel: da skal den vurderis som død bleff, oc den leffuendis ejermand betale halff saa megit den er vurderit for, vndtagen den der leffuer er verre end halffparten den som døde: da maa hand icke mere forgiøre end sig selff.

Eyer mand hest, som icke følger øg, oc bider hand anden stodhest: da skal stodhest til fulde betalis. Bliffuer den hest død, som løber til stodhest: da ligge paa sin egen værck, oc ejermanden fanger der ingen bod for.

Bider hest øg ihiel: da bøde den hesten aate øgit. Men bider øg hest ihiel: da bøder den øgit ejer, halff verd for hesten.

1) Kilden M. L. VII. 34.
2) [M. L. „2 Ører Sølv for hvert Led."
3) [M. L. 1 Øre. 4) M. L. en. Jfr. ovf. Kap. 12.
5) Kilden M. L. VII. 35. 6) M. L. hross ɔ: Hoppe.
7) ɔ: som har Hopper i Følge med sig.

Bider horszehest[1] gielding ihiel: da betale den horszehest aate, gieldings hest igien. Men bider gielding øg ihiel: da betale den gielding aate, halff saa megit, som øgit vaar verd.[2]

Er øg dreffuen vdi dige eller dynd, for fiel eller vføre, oc siunis der tuende øg spor til, oc en fra: da skal de mend, som heste'ejer der paa marcken, suare hannem slig ræt derfor, som før er sagd.

Dræber hors eller nød smaa quæg: da bødis fuld verd der for.

Om hest eller ög der lös ladis, oc skade effter kommer, cap. XXXIV.[3]

34 Læder eller driffuer mand andens heste sammen at bidis, vden hans minde der hesten eyer: da bøde den skade der aff kommer, oc affuinds bod effter laugdomme til den hesten ejer. Faar hest skade til en[4] marck: bøde [fuld verd[5] effter laugdomme, saa som hand haffde det aff affuinde giord, oc den som hestene læde sammen, staa sin egen fare.[6]

Tager mand hectelsze aff hest eller øg, vden ejermandens minde: da bøde imod den hesten eller øgit ejer, effter sex skellige mends dom, oc staa for all den skade hest eller øg giør, indtil den kommer ejermanden til hende igien: vden hand setter den ind, for den skade hest eller øg haffuer giord hannem paa korn eller eng.

Løber hest, øg, eller andit fænit effter nogen veyfarendis mand: da sette det ind inden hand farer om tre gaarde, eller [stande til rette derfor.[7]

1) ɔ: Hingst.

2) M. L. tilf. „Ligger Hoppe død ude, da skal man tilkalde Mænd og lade dem se det, og hvis det tykkes dem at være forvoldt af Heste, da maa (Ejermanden) saggive 3 Jævnrettesmænd, som eje Heste i Grandelaget, men den fjerde kun hvis han kan skaffe sandt Vidnesbyrd mod ham, og hver af dem sværge med sin Ed efter sin Samvittighed for sin Hest. Vil nogen ikke sværge for sin Hest, da gjælde han Hoppens Værd.“

3) Kilden M. L. VII. 36. 4) M. L. en halv.

5) M. L. fuld Ret (til Ejermanden).

6) M. L. tilf. „Slaar man uden Nødvendighed nogen Hest under Slagsmaalet, da gjælde han Avindsbod til Ejeren efter lovlig Dom. Men hvis den faar Skade deraf, da bøde Skaden og Avindsbod til Ejermanden efter lovlig Dom.“ 7) [. M. L. „være ansvarlig derfor i alt.“

Om mand giör fiærfölling paa anden mands fænit, eller malcker hans quæg,

cap. XXXV.[1]

Dræber mand gieder, faar, suin, der halff marck er verd, øg eller 35
nød, eller slaer, saa det icke kand gaa hiem,[2] det kaldis fiærfølling, [det er pendinge spilde:[3] bodis derfor en marck sølff, halffparten til konningen, oc halffparten til den fænit aate, oc gielde skaden effter sex mends vurdering.

Dræber mand gieder, suin, eller faar, flere[4] end fire: da bøde effter lowlig domme, oc affuindsbod til den fænit tilhørde. End siger hand ney derfor: da dølge met sin eed selff tredie. Kand nød eller øg, som slagit er, gaa hiem til ejermandens husz: da er det icke fiærfølling, men bødis da affuindsbod effter lowlig domme, halff til konningen, oc halff til den fænit aate.

Dræber mand andens quæg, oc er det bekiend: beholde det døde, oc giffue hannem det tilhørde, fuld verd derfor.

For all den skade som skeer paa quæg, bør bøder for at gange, oc ere eens bøder[5] for alle slige sager.

Dræber mand nogens quæg, eller slaer: da skal den skaden fick steffne hannem det giorde til tings. Men siger hand ney: da skal hand beuise met to mend, at der[6] vaar giord skade aff folck paa det quæg, vden hand vil selff vere det bekiend: oc da skal tingmend dømme hannem til at verge sig derfor selff tredie inden maanits dag.

1) Kilden er M. L. VII. 37, men tildeels urigtigt gjengiven. Ved fjár fœling (enten af fela at fordølge, eller af et Verbum fœla, der synes at betyde: tilføje en haanlig Fornærmelse) forstodes hemmelig, forsætlig Ødelæggelse af Andres Kreaturer: ved Smaafæ naar mindst 4 Stykker, men ved stort Kvæg om ogsaa kun eet var dræbt, eller beskadiget saaledes at det ikke kunde gaae hjem. Landslovens Bestemmelser herom, hvortil intet tilsvarende findes i de øvrige nu bevarede gamle Love, og som synes at være tagne af den gamle Eidsivatingslov (jfr. sv. Vestg. L. Retløseb. Kap. 8, nyere Cod. Kap. 17; Østg. L. Bygdab. Kap. 24), ere for øvrigt dunkle; heller ikke er Texten ganske sikker.

2) M. L. tilf. „og ikke vil vedgaa det.“ 3) [mgl. i M. L.

4) M. L. i nogle Codd. færre, hvilket ogsaa maa være det rigtige.

5) M. L. sókn ɔ: Søgsmaal. Procesmaaden i dette Slags Sager beskrives nu i det Følgende, men Særegenhederne derved havde forlængst tabt sin Betydning. 6) Nogle Aftryk have: det.

Kand hand icke verge sig: da bøde skaden, oc en marck sølff i affuindsbod, halff til konningen, oc halff til den fænit tilhørde. [Huis skade som skeer paa quæg, skal bødis effter sex mends sigelsze.

Icke er nogen quit for saarbøder fordi quægit er bleffuen heelt, men skal baade bøde for saar, oc for den skade hand haffuer haffd der aff, effter sex skellige mends tycke.[1]

Slaer mand øye vd paa nød, bøde en øre sølff: saa ocsaa om hand slaer horn eller hale aff. Slaer hand øye vd paa hest eller øg: bøde fierde part detz verd.

Hugger mand rumpe aff hest heller øg altsammen: bøde fire[2] marck sølff, halff til konningen, oc halff til eyermanden, oc beholde selff den stack rumpit, oc giffue den anden saa god hest eller øg igien, eller saa megit det[3] kunde gielde, oc bliffue minder mand. Men hugger hand rumpe aff [neden rumpe taffuil:[4] bøde to[5] marck sølff, halff til konningen, oc halff til ejermanden. Skier mand [rumpe taffuil[6] aff nød, fire eller flere:[7] bøde en marck[8] sølff halff til konningen, oc halff til bonden det aate. Men skier hand aff flere nød: bøde to[9] marck sølff halff til konningen, oc halff til bonden.

Malcker mand andens køer, miste sin hud, vden hand giør det for hungers skyld: da gielde skaden som verd er.

Om quæg der stange hin anden, oc hunde der skade giör, cap. XXXVI.[10]

36 Hjurde som quæg vocter, skal vide huad quæg tilkommer, oc bære der vidne om, om hand er vidniszfør.

1) [Dette er aldeles forvansket. Det heder i M. L.: „Hvis Nogen slaar eller saarer Andens Kvæg, da skal han erstatte Skaden efter 6 skjønsomme Mænds Vurdering. Ikke kommer der Saarbod for Kvæg, hvis det bliver helt. Erstatning for Afsavnet (verkafall ok nytfall) skal bødes efter som sex skjønsomme Mænd vurdere.“

2) M. L. een. 3) Nogle Aftryk have: de.

4) [M. L. „fyrir neðan rofu“ (Rumpestjerten).

5) M. L. „en halv.“ 6) [ɔ: Tagel.

7) urigt. for færre. M. L. har forskj. 2 eller 3, andre Codd. 3 eller færre.

8) M. L. har „2 Ører.“

9) M. L. har „een.“

10) Kilden M. L. VII. 38. Jfr. Chr. V. N. L. 6—10—6.

Stanger en oxe den anden: da bødis halff skaden. Men stanger oxe koe: da bødis all skaden.

Stanger stor quæg det som yngre er end tre aar, eller kullede quæg: da bødis fuld bøder for.

Er nød stangit: da skal mend tilkreffuis at randsage om nogen de nød hos gaar, haffuer paa sine horne blod, haar eller anden slig tegn: da er det tilsiune at det nød haffuer stangit, oc da bøde den det ejer til den skaden fick, som lowen forre siger.

Bider hund nogen mands quæg, eller driffuer det vd paa vføre: da bøde den hunden ejer, første sinde halff skaden, men altid der effter, skal hand bøde all skaden, om det er beujszligt, eller verge sig for huer gang met sin eed.

Om laan, oc om mand tager andens vlaant,

cap. XXXVII.[1]

Laaner mand anden nogit aff sit: da skal alle laan vskad igien 37
hiem komme, eller betalis detz verd effter sex mends tycke, vndtagen den som laante bliffuer borte met laanit. Fordi, icke bør nogen laan igien føre, som icke kand frelse sit egit liff.

Ingen skal lenger bruge laan end hand haffde loff til. Bruger hand lenger: bøde imod den som laante hannem det, en marck sølff, vden hand haffde der til lowlig forfald, [eller de haffde andre forord.[2]

Leyer eller laaner mand anden hest eller øg: da skal den hest eller øg tilhør, suare til all den skade hesten giør nogen mand, vden det skeer for hans forsømmelse skyld, som leyet haffuer.

Tager mand andens skib, lidit eller stort, hest, øg, eller saadan anden ting vlaant: da bøde til den hand fratog effter lowlig dom, oc effter sagens leilighed. Oc der vdi ansees, huad nød hannem dreff til at tage det, oc om hand giorde det aff affuind, oc huad skade hand haffde der aff, at det vaar hannem fratagit, saa huad mand hand vaar: da bøde hannem slig skade oc bøder, som de hannem

1) Kilden M. L. VII. 39. Jfr. Chr. V. N. L. 5—8—1 og 2.

2) [mgl. i M. L., som derimod tilf.: „Det heder fornæmi."

tildømme, oc lige saa til konningen, [om hand haffuer der sag vdi.[1] Oc den som tog, skal ene suare der til, baade for sig, sine børn oc tienere.

Om sætters færd, oc sommer beed,

cap. XXXVIII.[2]

38 Haffuer nogen sætterboel, eller græszgang vdi skowe til deris quæg: da skal de driffue deris quæg vd tilsammen, naar to maaneder er forløben aff sommeren, vden dem selff[3] bedre siunis. Sidder nogen hieme siden: da maa grander hannem det forbiude. Sidder hand lenger: da skal grander steffne hannem til ting for ran, at hand hieme sidder, oc tingmend skulle dømme hannem til at bøde en marck sølff, halff til konningen, oc halff til leilending, som paa klagede for græs verd: oc kreffue saa mange mend, som behoff giøris, at driffue hans fæ [aff deris bye.[4] Huer som tilkaldis, oc icke farer met, bøde en øre sølff til konningen. Lige slig bøder skal den oc bøde som farer hiem i bygden igien, [førend rette tid er, oc de andre fare met.[5] Den marck kaldis sætterboel, som ligger til fields, oc er seermerckt aff arrilds tid.

Ingen maa flytte sætterboelsmercke, vden hand flytter det did som ingen mand er til skade.

[Ingen skal forbiude anden at haffue sit quæg i sommer sætte, thi[6] der bør at møde horn imod horn, oc kløff imod kløff.

Om fællitz beed oc græsgang,

cap. XXXIX.[7]

39 Boer to eller flere mend i en by[8] sammen, oc haffuer fællitz vong,

1) [M. L. „hvis Sagen er saaledes beskaffen“ (nemlig at den ogsaa medfører Bod til Kongen).
2) Kilden M. L. VII. 40 og 41; jfr. Chr. V. N. L. 3—12—3 og 12.
3) M. L. har: „alle.“ 4) [M. L. „or húsa haga sinum.“
5) [M. L. „før om 2 Maaneder.“
6) [M. L. har: „Der (nemlig hvor der er Sæter) skal Smaafæet ikke gaa i Hjemhavnene.“ (í heimrøstum eða heimboðum).
7) Kilden M. L. VII. 42, jfr. Chr. V. N. L. 3—12—13. 8) d. e. Gaard.

faar den ene høstit førend den anden, oc vil haffue sit fæ i vong: da skal hand foruare det, saa det icke kommer i hans grandis agger eller beed. Kommer det der i: da bøde skaden, effter sex skellige mends dom, oc landnam til den korn eller græs tilhørde. Naar den sidst fick høstet, faar sit korn indhøstit: da skal hand som først førde sit fæ i vong, end da foruare sit quæg, at det icke kommer paa den andens beed, indtil jæffne beede er, eller bøde landnam til den græsit eyer. Saa skal oc bødis, om quæg gaar ind aff nogens lowlig giærder. Legger mand sin fædrifft eller traad ved nogens agger eller eng: da skal hand giøre der lowlig giærde om.

Om almindelige veye, oc driffte veye,

cap. XL.[1]

Almindelige veye, sætters gade oc driffte veye, skal vere som de 40
haffue verit aff gammel tid.

Ligger almindelig vey offuer nogen mands agger eller eng: da maa hand legge den vden giærdit, oc giøre den saa god at fare paa, huad heller det er vaat eller tiurt, som den anden vey vaar: da skal mand fare at den vey, alligeuel det er lenger.

Almindelige veye skal vere otte alne brede. [Giør nogen skade paa agger eller eng, huor slige veye ere:[2] bøde skaden effter sex skellige mends tycke, oc landnam til met. Formener mand anden, at fare almindelige veye: bøde konningen en halff marck sølff. End røffuer eller ranner mand anden nogit aff hender: bøde lige saa, oc den skade fick ræt effter sex mends dom.

Bryder mand broer paa almindelige veye: da giøre der saa god en broe igien, oc bøde til den broen tilhørde en marck sølff.

Formener mand anden sin sættergade eller driffte vey, som haffuer verit aff gammel tid: bøde til konningen en halff marck sølff for veyroff, oc den anden dog beholde sin sættergade oc driffte veye.

[1]) Kilden M. L. VII. 43.

[2]) [M. L. „Ef maðr spillir viðari akr eða eng" ɔ: rider eller kjører udenfor de 8 Alens Vejbane. Jfr. ovf. Kap. 32.

Om veye böder, met detz laugsteffne, oc broer at opholde, cap. XLI.[1]

41 Konningens ombudsmand skal paa midfaste ting, tilsige bønderne at giøre veye ferdige, [huor det best behoff giøris:[2] oc legge dennem visse tid for at giøre ferdige. Den første steffne er, fra sne gaar aff, til ploug kommer vd. Den anden er, fra vaaren er forleden, til høe slais. Den tredie er, fra indhøstit er, til snæfalder.[3] Alt huis der bryster paa veye eller broer, skal i disse tider strax giøres ferdig. [Alle bønder ere plictige veye at giøre ferdige, naar de tilsigis aff ombudsmanden, huor best behoff giøris.[4] Oc skulle saa ferdig giøris, at mand kand baade ride oc rende at den, vinter oc sommer.

Ligger aa eller elff paa almindelige veye:[5] da skal de som haffue jord paa siden op til elffuen, giøre veye ferdige, oc giøre broe offuer, om de formaa det, eller flaade, oc it tow vdi paa huert land, eller oc holde der vdi pramme eller baade, eller bøde en halff marck sølff til konningen, oc dog giøre saa ferdig met det første, at veyfarendis mand kand offuer komme.

Er der mose eller vføre i veyen, som heste kand sidde fast vdi, saa mand behøffuer hielp at drage dem op, [oc icke giøris ferdig:[6] bøde de som skulle ferdig giøre, konningen en halff marck sølff. End er der slig forhindring, at mand skal stige aff hest, oc lede enten vnder eller offuer træ: bøde konningen to øre sølff, For huert træ, som ligger faldit offuer veyen, som mand skal lade sin hest springe offuer: bøde konningen en øre sølff. For huer træ, som ligger offuer veyen, der kand hindre hest i sin traff: bøde konningen en halff øre sølff.

1) Kilden M. L. VII. 44 og 45. Veyebøder ɔ: vega botar, Vejes Istandsættelse.

2) [M. L.: „þar sem bœndum þikkir betst tilfallit at bœttr sé“ ɔ: der hvor det tykkes Bønderne hensigtsmæssigst at der istandsættes.

3) M. L. tilf. „Det kaldes mellem Aannene.“

4) [mgl. i M. L.

5) M. L. tilf. „som ikke er farbar for Skibe.“

6) [mgl. i M. L.

Om bougrid paa alminde veye,

cap. XLII.[1]

Det heder bougrid, naar konningens ombudsmand vil fare [i herrit, 42
oc forfare om alminde veye ere opryddit.[2] Naar hand vil lade ride: da skal hand lade steffne ting, oc tilsige naar ridis skal. Oc da skal de tage en spiudsstage otte alne lang, oc der til to vidie hancker, den ene skal hengis paa den ene ende aff stagen, oc den anden, paa den anden ende. Herritzmend skal tilnæffne en bonde, som ride skal: hand skal legge stagen paa hesten for sig, oc ride saa mit paa almindelig veye.

Det heder alminde vey, som løber endelangs igiennem bygden: oc den som ligger fra fields til søes. Alle andre veye, som ligger til mands husz eller andensteds: de kaldis tuer veye, at dennem skal icke ridis met stang. For huer træ som riffuer hancken aff stagen: bøde konningen en ørtug sølff.

Huor som konningen tilkommer en halff marck for veybrud: da bør den at bøde som jorden eyer, som veyen er icke ferdig giort. Men huis mindre bøder konningen tilkommer: det skal leilendingen bøde. Oc vere skyldig, at giøre de veye ferdige [hand hos boer offuer hans egen marck,[3] saa langt som aff arrilds tid verit haffuer. Men de veye, som løber offuer alminding skow: skal alle i herrit boer, oc haffuer laad i samme alminding skow ferdig holde.

Om fergesteder, fergemend, oc ferge at holde,

cap. XLIII.[4]

Løber almindig vey til oc offuer elffue: der saa store oc flydende 43
ere, at der kand icke broe offuer leggis: da skal de fly fergemand der til, som haffuer jord nest elffuen. Oc huer som offuer vil fare, giffue for huer karl [en skilling danske,[5] oc for huer hest [to skilling danske.[6]

1) Kilden M. L. VII. 46. 2) [M. L. ánna millum (mellem Aannene).
3) [M. L. har istedetfor dette: „ok suá heimrøst hit sama“ ɔ: og ligeledes Hjemrasterne. 4) Kilden M. L. VII. 47.
5) [M. L. penning silfrs. 6) [M. L. „ogsaa en Penning.“

Bygdemendene skulle forlige dem met fergemanden, at hand haffuer fylliste for dem oc for alle fattige almisse folck i bygden ere.[1]

Vil fergemanden nøde veyfarendis mand flere pendinge aff, eller oc icke vil føre hannem offuer, som fergeløn vil giffue, [men maa tøffue[2] en dag offuer, bliffuer hand der met befunden: da bøde konningen en halff marck sølff, oc til den fergemanden tilsætte, en halff marck sølff, til at forbedre fergen met.

Lader nogen føre nød offuer paa fergen: da betale fergemanden derfor.

Tager nogen fergen, oc farer bort met vden fergemandens vilie:[3] bøde konningen en marck sølff, oc fergemanden en marck sølff. Fergemand er icke plictig at føre nogen offuer, siden soel er sæt, icke heller før soel er opgangen. [4]Fører fergemand tyff offuer videndis: da miste hand sin hud, oc hede tyffuens staldbroder.

Farer fergemand bort fra fergested: da skaffe landrotten en anden fergemand igien inden tre netter, eller bøde en marck sølff, halff parten til konningen, oc halff parten til fergens behoff.

Bliffuer fergen gammel, saa den duer icke mere: da fly bygdemendene en anden igien inden tre netter, eller bøde en marck til konningen, oc fly dog fergen ligeuel.

Om vand oc veydesteder, huer ejer for sin grund,

cap. XLIV.[5]

44 Hver mand skal nyde [frj fiskeri[6] for sin egen grund: vden det er hannem lowligen met dom fra kommen. Ingen maa lade vand fra eller paa andens grund: vden det bryder selff vd. Giør nogen det, da lade det tilbage igien, oc gielde jordrotten jordspilde, oc landnam til met.

1) M. L. tilf. „og Fattigfolk ere under Bygdemændenes Ansvar, med mindre Bygdemændene tilfredsstille Færgemanden, saa at han faar sin Fyldestgjørelse for begge.

2) M. L. har: „eller Oversætningen ophører."

3) M. L. tilf. „da er det fornæmi;" jfr. Kap. 37. 4) Jfr. Chr. V. N. L. 3-11-8.

5) Kilden M. L. VII. 48. Jfr. Chr. V. N. L. 5—11—2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15.

6) [M. L. vøtn ok veiðistod.

Løber aaer eller becke imellem byer,[1] som fisk er vdi: da nyder huer som haffuer jord paaløbendis til mit[2] strømme, saa vide hans jord paaløber.

Løber aae eller beck ret frem, oc bryder paa huercken land: da nyde huer sit fiske veide for sit land, som haffuer verit aff gammel tid.

Bryder elff eller aae vd paa enten deris jord: da ejer den aaen, som jorden miste: oc den anden den jord, som aaen før løb.

Bryder hun videre ind paa hans jord: da bør hand baade at haffue aaen oc jord, saa langt, indtil som den aff første løb.

Ingen maa giøre anden forhindring paa den fiskeri hand haffuer hafft aff arrilds tid.

Allesteds der som mand haffuer laxsze fiskind tilsammen: da skal huer giøre sig fiske veide for sin egen grund,[3] oc giøre dog saa at fisken kand gaa op oc neder at huer aae. Giærder nogen tuert offuer elff: da skal de som offuen for boe, steffne hannem til tinge, oc legge hannem femt for at opbryde. Vil hand da icke opbryde: da skal de begiere saa mange bønder til hielp at opbryde som behoff giøris. Huilcken som da tilsigis, oc icke farer met: bøde konningen en marck[4] sølff. Oc den som vlowlig satte giærde i aaen: bøde [konningen en marck sølff. Oc[5] den som offuen boede som hand formeente fiskit, en marck sølff.

Ingen maa fiske i anden mands aae eller fiskevand: vden hand vil fiske for den aaen ejer. Giør hand det: bøde hannem [skaden, oc[6] landnam til met.

Ingen skal spilde andens fiske veide, eller opbryde hans fiske gaarde (vden det er tuergiærde som forbuden er) eller nogen hans fiskebrug. Giør nogen det: da bøde hoffuitmanden en marck sølff til konningen [i affuindsbod.[7] Oc huer den met hannem vaar oc tilhialp: bøde konningen en halff marck sølff, oc bonden en halff marck sølff i affuindsbod. Oc giøre gaarden oc fiske redskab saa got igien: oc bøde skaden effter sex mends dom, tre paa huer side.

[1]) M. L. ɔ: Gaarde. [2]) Nogle Aftryk have: met.

[3]) Bjelke bemærker her: „Dog er at agte, at det er imod kgl. Majtts. Forbud at slaa eller fange Lax paa de Tider som han stryger sin Leg, ut udi et aabent Brev derom til Agdesiden om Mandals Fiskeri udganget og dat. Agershus d. 13 Septbr. 1602.“ [4]) M. L. Øre. [5]) [mgl. i M. L.

[6]) [mgl. i M. L. [7]) M. L. „for Lovbrud, og 1 Mark til Ejeren i Avindsbod.“

Spilder nogen andens aale fiskind eller ørridt fiskind: bøde konningen en halff marck sølff, oc bonden en halff marck sølff, oc der til bøde skaden effter sex skellige mends dom, tre paa huer side.

Allesteds huor tre[1] marcks bøder følger: der skal sex mend dømme om skadegield. Men huor større bøder følger: der skal 12. mend dømme om skaden.

[2]Huilcken landrot som tager nogen fiskerj fra sin leilending: da skal landrotten vere plictig paa sin egen omkost, at lade samme gaard settis aff sex mend paa tilbørlig landskyld, førend hand tager nogen herlighed fra gaarden, som der haffuer liggit til, da hand feste gaarden bort.

Oprymmer leilending nogen nyt fiskeri: da skal hand nyde sit arbeid effter sex mends dom, oc vil landrotten vdleye nogit sligt oprymmede fiskeri: da skal hand som boer paa jorden vere nærmere det at leye, end en fremmede, effter sex mends sigelse.

Om skadebrud vdi sildfiskit,

cap. XLV.[3]

45 Farer mand i sildfiskit: da maa mand opdrage sit redskab, oc sette baade paa agger oc eng, huor hand vil vformeent: oc haffue det afffført at sommermaale. Er icke da alt afffført: da bør landrotten aff hannem huad hand vil haffue landnam, eller sild der ligger paa hans grund, [om hand haffuer tilforne sagd hannem til at afffføre.[4] Alt huis anden skade som fiskere giør i sildfisken: det skulle de betale effter sex mends dom, huad heller det skeer inden giærdis eller vden. Ville de icke betale: da bøde der til met landnam.[5]

1) M. L. en halv. 2) Kilden til de følgende 2 Passus er Fr. 28 Maj 1584 Art. 9. Jfr. Chr. V. N. L. 3—14—27 og 28.

3) Kilden M. L. VII. 49. Jfr. Chr. V. N. L. 5—11—16.

4) [M. L. „ef hann hefir aðr fimtat af.“

5) Bjelke bemærker: „Obiter, efterdi den største Skade og Uforrettelse, som sker udi Sildefiskende og anden Fiskende Mand imellem, den tildrager sig af eller udi Drukkenskab, da hid henhør højl. Kong Fr. d. 2dens aabne Forbudsbrev, udg. Anno 1562 d. 17 April af Kjøbenhavns Slot, paa Brændeviin ikke at maa sælges af Borgerne eller andre i Fiskelejerne, saasom udi Nordlandene &c. Item ingen Fisk at maa kjøbes for Brændeviin eller andet saadant, førend den er fortiendet, ut ibidem.“

Brender de giærder, eller lid,[1] eller anden boeskab: da gielde skaden oc landnam met, huad heller de gielde strax eller icke. Landnam oc skadegield skal skifftis imellem jordrotten oc leilcnding, effter som lowen tilforne siger.

Om sögning oc tag der skeer vdi sildfiskit,

cap. XLVI.[2]

[Svaris skal alle de brøde som skeer i sildfiskit, førend mand farer 46
der fra.[3] End far nogen bort, som brødfeldig er: da skal skipperen staa til rætte for hans folck, ihuor hand[4] bliffuer funden. Oc skipperen siden søge hannem igien, eller verge sig met sin eed, om sag er giffuit.

Bliffuer nogen fratagit aare, eller øsekar, eller anden redskab, eller spildis for dennem: da bøde derfor effter skellige mends sigelse, oc affuindsbod effter laugdomme. End giøris nogit aff sligt, oc ejermanden er hos: bøde hannem fuld ræt effter sex mends dom,[5] oc konningen en halff marck sølff.

Om mand tager sild aff anden mands garn, eller riffuer hans redskab,

cap. XLVII.[6]

Tager nogen sild aff anden mands garn, [oc ingen hans egit folck 47
er hos,[7] oc det er beuisligt: da bør den garnit ejer, all den sild, som anden[8] førde i land, som afftog sild vlowlig.

Riffuer eller skier mand andens garn met vilie, oc tager sild aff: da bøde garnespilde, oc silden met, oc der til fuld ræt den som garnit tilhørde effter laugdomme, oc konningen en marck sølff.

1) Nogle Aftryk have: lie.
2) Kilden M. L. VII. 50, jfr. Chr. V. N. L. 5—11—17 og 18.
3) [M. L. har istedetfor dette: „Alle Søgsmaal skulle hvile under Sildefisket.“ Jfr. Rb. 12 Aug. 1313. (Sidestykke til Aanfreden).
4) M. L. Folkene.
5) M. L. tilf. „og Skadeserstatning efter 6 skjønsomme Mænds Vurdering.“
6) Kilden M. L. VII. 51, jfr. Chr. V. N. L. 5—11—19.
7) [Misforstaaelse af M. L. „og ikke hører til hans egne Husfolk.“
8) M. L. tilf. tilforn.

Om mand giör anden forfang paa vaad dræt, eller anden fiskit, cap. XLVIII.[1]

48 Ingen maa giøre anden [forhindring paa hans fiskegarn.[2] Den som først kaster sit garn vd, skal haffue først drætterum: ellers fisker den hannem til beste, som giorde hannem forkast.

Bliffuer det ingen aff dennem til gaffns: da bøde den skipper den anden giorde forkast, den anden ræt[3] effter laugdomme, oc huer hans baadsmend en øre sølff til den andens baadsmend.

End kaster de baade vd til lige: da beholder huer som hand faar: vden den ene kaster offuer den andens garn: Men skeer det anderledis: da fiske til halffnit, ihuor megit de faar. [End kaster nogen lang vaad vd: da maa der kaste smaa garn inden for huem der vil, saa lenge det store begynder at komme til landit,[4] oc tage icke sild før aff garnit. Ere de icke før affuijste: da bierge sig huer effter sin fortieniste oc roers selskab, dog saa, at de [giøre huer andre fuld hielp[5] End ere de fra vijste, oc øser sild lenger: da hører all silden den til kastit til hørde. End om de lade sig saa megit, at de kand [ingen hielp giøre,[6] førend landtowet kommer i landit: saa hører silden hannem til som kastit aate, saa megit som de andre førde i land. Men siuncker skib[7] ned: da haffue huer som hand fick. [Legger mand siden til hand er foruijst, oc tager sild aff hans garn:[8] da bøde hand garnespilde, oc fiske skade[9] til den varpit tilhørde, oc til konningen, en marck sølff.[10]

1) Kilden M. L. VII. 51, jfr. Chr. V. N. L. 5—11—20, 21 og 23.

2) M. L. brigðverp (ɔ: Forkast). 3) M. L. Avindsbod.

4) [M. L.: „Ef menn kasta løgnum til sillðar, þá má hverr leggja undir kafla er vil, þar til er kringar koma á land."

5) [M. L.: „veiti hinum fulla bjørg" (var. varp) d. e. ikke ligge de Andre ivejen.

6) [M. L.: „enga bjørg veita" ɔ: ikke komme afvejen. 7) M. L. Drættet.

8) [M. L.: „Men hvo som er bortvist, men dog fisker indenfor (legst á kafla ɔ: Fløerne paa Noten), og vil ikke lade de Andre have Rum, og gjør Fiskespilde." 9) M. L. tilf. og fuld Ret.

10) M. L. tilf.: „Men hvis Not spilder ret Garnfiske saaledes, at man kaster over en Andens Fløer eller skjær Fløerne af, eller hvad Garnspilde eller Fiskespilde der kommer af Nogens Haandgjærninger uden Nødvendighed, da fiske han for den, hvem han gjorde Fiskespilde, og bøde hvad Skade deraf kommer efter lovlig Dom, og desuden Avindsbod."

Driffuer garn sammen aff storm eller strøm: da skal de saa skillies at, saa ingen faar skade der aff, om muligt er. Kand det icke skee: daa bøde den skaden, det aff kommer: vden de ere baade der hos: da haffue de baade skaden til halffnit, vden en aff dennem haffuer det voldit.

Om höge oc falcke,

cap. XLIX.[1]

Falcke, oc høge huor de bygge rede: da høre de hannem til som 49
jorden tilhører, de bygge paa. Vil hand selge dem: da skal hand først biude konningen dem til kiøbs, førend hand selger dem til andre:

Konningen maa lade fange falcke paa huis grund hand vil i Norge. Tager anden mand dem: da føre dem tilbage igien, oc bøde jordrotten landnam.

Huis brug leilending maa nyde paa leje jord,

cap. L.[2]

Leilending maa icke giffue nogen forloff at sette skib op paa sin 50
grund lenger end fem netter i vanderfør veer.

Skow maa leilending nyde at bygge sig en baad [paa en lest gods,[3] til sit egit behoff, saa lenge hand nyder sit lejemaal. Bygger hand større: da hører det jordrotten til, oc landnam til met.

[4]Huer jord egen odelsmand, maa hugge paa sit egit, saa megit hans anpart oc laad kand taale: dog at hand icke hugger skowen til skade. Men leilending maa icke hugge mere end som før er sagt.

Neffuer skal leilending icke affflaa at selge, vden hand behøffuer at kiøbe nødtørfftig salt til sit hus.

1) Kilden M. L. VII. 52, jfr. Chr. V. N. L. 3—14—38.

2) Kilden M. L. VII. 52; jfr. Chr. V. N. L. 3—14—34 til 36.

3) [M. L. har: „ikke større end 12æring.“

4) Dette Passus er taget af Reces 1568, stadf. 28 Maj 1584 Art. 18, jfr. Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 30. — Bjelke anmærker: „Denne Restrix eller Limitation er Adelen fri for i Norge, om det end er i fælles Skov med kongl. Majt. selv, da de jo maa hugge saa meget som deres Lod kan taale uforment.“ Se Priv. 21 Juli 1591 Art. 11, jfr. Reces 1578 Art. 14; se ovf. Kap. 20.

Salt maa hand icke mere vircke, end hand behøffuer til sit hus, oc at kiøbe sig neffuer for til sine husze.

Tiere maa hand icke mere brende, en hand behøffuer at brade sin baad met. [Samkund eller selskabs brug, skal ingen giøre paa nogens grund, oc indløbe paa anden mands skow eller marck, at enten hugge skow eller bryde haszel, eeg eller anden træ, eller oc tage olden, eller nødder aff træerne. Huem det giør: bøde til jordrotten fire marck sølff. Er skaden større end fire marck sølff: da bøde den det giør, effter sex mends sigelse.[1]

Om ödegaarde der opbyggis,

cap. LI.[2]

51 Hvem som optager nogen øde jord, enten vdi herrit eller vdi alminding, oc bygger der paa: da skal hand beholde det i tre aar vden leje oc leding, oc icke vere plictig til budbyrd eller at flytte nogen veyfarendis mand, oc siden beholde den hans liffs tid: om hand den holder, oc giør ret deraff, som lowen formeller.

[3]Haffuer hand hustrue eller børn effter sig som myndige ere: da ere de nest at besidde den for skiellighed: dog ingen sin hoszbond til traatz eller hoffmod. Naar de tre aar er forløben: da skal gaarden settis for leding oc landskyld aff sex skellige mend Siden skal hand bære bud til neste by,[4] eller bøde (om bud forsømmis) som andre bønder. Bliffuer trætte, om huilcken by nest ligger som bud skal til bæris: da maale veyen met stang. Thi det er icke diszbedre, at hand bær budsticke lenger end til neste gaard: thi den anden maa rettit om hand vil.

[1]) M. L. har blot: „Gilde (samkunðr) skal ingen Mand gjøre paa Andens Jord, uden den, som har lejet Jorden, behøver at gjøre Gjæstebud. Gjør nogen det, gjælde 1 Mark Sølv til Jorddrotten."

[2]) Kilden M. L. VII. 53; jfr. Chr. V. N. L. 3—12—7 og 8 og 1—3—9. Se Magnus Lagabøters Rb. gl. Love II. S. 484, Fr. 31 Jan. 1540. Reces 22 Juni 1565 Art. 7. 8. Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 10.

[3]) Begyndelsen af dette Passus indtil — „traatz eller hoffmod" er taget af Reces til Bergen 1557 Art. 3, jfr. Reces til Trondhjem 15 Septbr. 1578 Art. 8. [4]) d. e. Gaard.

Bliffuer siden samme gaard igien øde, [fordi hand formaar icke at holde den,[1] eller for der leggis for megen tynge paa: da bæris tingbud som tilforne barris, førend den gaard bleff opryddit.

Om tingbud at bære by imellem,

cap. LII.[2]

Den skal bud bære som kand staa for orde oc eed, oc faa bonde selff i haand eller hans hustrue, om hand er icke hieme, eller hans søn, om hand er fuld før,[3] eller hans daatter fuld voxen, eller hans tieniste folck, de beste i boen ere. 52

Er ingen folck i gaarde: da skal hand bære det ind i stuffuen, om aabit er, oc sette den i bondens sæde, saa den falder icke neder Kand hand icke komme ind: da skal hand binde budstick mit offuer dørren, saa huer kand see den der gaar ind. Saa skal bonden gaa til den budsticke bar, oc forhøre huad det betyder, oc bære siden til sin neste grande: Bønder i herrit skal beskicke nattested til budsticken, oc did skal det bæris første dag. Icke skal bud senere, vdskickis, end det kand naae nattesteden. Lige saa anden oc tredie nat. Den som fore sidder oc skal bud bære, skal vide huad time paa dagen budit kom til hans husz, oc haffue der vidne til. Haffuer hand icke vidne: da suerge hand tilbar met sin eed selff tredie.

Siger nogen sig at haffue baarit bud til sin grande, oc hand siger ney derfor: da skal de som bud bar vidne met sin eed selff tredie, at hand bar det did, oc icke lenger, steckere eller senere, end hand lowlig burde: da bøde hand budfald der forsømmede budit.

Budfald er [en halff marck sølff for huer hoszbond som sidder paa den budleje,[4] oc icke kom til tinge vden forfald.[5] Oc skal budfald bødis, først, om det icke kommer til den nattested beskickit er. Dernest, om det icke bæris. For det tredie, om det faais vmyndig i hender. Flytter mand sin husz aff gammel tofftesteder, oc paa

[1]) [M. L. „fordi Ejeren ikke faar bortbygslet den, uagtet han ønsker det."

[2]) Kilden M. L. VII. 54, jfr. Chr. V. N. L. 1—3—9.

[3]) M. L. fulltiða ɔ: myndig.

[4]) M. L. har: boðleið = Budvej.

[5]) [M. L. en Øre Sølv. Jfr. Rb. 1280, Art. 15.

andre inden hans marck: da skal til de husze bud bæris oc fattige folck føris. Setter hand andensted bud eller fattige folck aff: da stande der til rette for. Ingen skal bære anden bud, eller føre fattige folck til anden om sommeren, siden soel er sæt, eller om vinteren, siden det er mørckt.

Om budbyrd, oc fattige mends flytning,

cap. LIII.[1]

53 Haffuer nogen mand ødegaarde som er husze paa, oc hand saaer oc høster til, oc høster der korn oc høe: da skal hand bud bære. Vil hand icke bud bære, eller fattig mand flytte: da bære eller flytte den som nest boer did som folck boe, oc haffue halff affuel met den gaarden tilhører: vden de kand anderledis forenis der om.

Boer flere mend paa en gaard: da skulle de skiffte dem imellem at bære tingbud, oc flytte fattige folck, [effter som de ere mandtal til,[2] oc icke som de haffuer brug til.

Aff alle jorder som ere nyes indhegnit, [maa bønderne paa tinge biude den dem ejer, eller hans ombudsmand at giøre tingbud oc skiudsfærd aff.[3]

Om tingfærd, oc ting at paabiude,

cap. LIV.[4]

54 Hver maa skiere tingbud op, som behoff haffuer, oc ingen maa det nederfelde. Oc skal bæris ret frem [husze imellem, oc icke til affside.[5] Huem det nederfelder: bøde til konningen budfald, som førre er sagd.

Alle bønder som bud tilkommer, skal fare til tinge, vden enuirckis mand, (det er den ingen tienistmand haffuer)[6] eller yngre end 15. aar, huad heller det er hans søn eller anden.

1) Kilden M. L. VII. 55.
2) [M. L. eptir bónda vilð ɔ: efter Bøndernes Bestemmelse.
3) [M. L. har: „maa Ejeren eller hans Ombudsmand paa Tinget opfordre Bønderne til at gjøre Budredsel (for ham)."
4) Kilden M. L. VII. 56.
5) [M. L. „mellem Vinterhuse og ikke mellem Sætre."
6) Parentesen skulde først sluttes efter anden.

Fire ting skal huer mand tilsøge.

1. Naar konningen biuder ting.
2. Mandrabs ting.
3. Mandtals ting.
4. Vaaben ting.

Andre ting maa enuircke sidde hieme.

Encke oc vanføre bonde skulle icke søge ting vden de ville. Ellers skulle alle de bønder tingbud til kommer søge ting, eller bøde konningen en halff marck[1] sølff.

Kommer tingbud saa sildig til bonden, oc veyen er saa lang, at hand icke kand komme til ting for middag: da maa hand sidde hieme, oc det skal hand beujse met to mends vidne. Sagis flere end en mand for ting vide: [da skal de steffnis til ting,[2] oc enten bøde eller beujse deris forfald.

Om fattig mands flytning,

cap. LV.[3]

Fattig folck som intit haffue at holde sig aff selff, oc deris frender 55
icke heller formaa at føde dem, oc icke ere saa føre, at de selff kand komme bye[4] imellem: dennem bør alle bønder at flytte, saa vel enuirckis mand som fuld bonde, oc alle i byen skal flytte dem effter budbyrd. Først den som fremmerst sidder paa budsleye,[5] oc flytte til neste bye, eller bøde en halff marck[6] sølff til konningen. Flytter hand hannem icke til byes, men heden affsidis vdi øde marcke, saa hand døer for hans forsømmelse skyld, eller oc nogen vjser fattig folck fra sig, oc icke vil laane dem husz, saa de døer der offuer, bidis aff hunde, eller riffuis aff diur: huem der vdi met sandhed bliffuer befunden: hand bøde derfor til den dødis arffuinge fuld bod effter skellige mends dom, oc til konningen tegengield.

Den som den fattige førde, skal haffue vidne til, at hand førde hannem did, oc den anden vilde icke lade hannem der bliffue: saa er hand sageløs der for, oc den anden stande der til rette for. De

1) M. L. en Øre. 2) M. L. har: „da maa Budstikken stevne dem til Tinge.“
3) Kilden M. L. VII. 57, jfr. Chr. V. N. L. 3—12—24 til 28.
4) ɔ: Gaarde. 5) M. L. boðleið. 6) M. L. en Øre.

mend der om dømme skal, skulle grandgiffueligen acte deris dom, at slig vane icke opkommer i landit.

Ingen skal fattig mand flytte om sommeren siden soel er set, oc ey om vinteren siden det er mørckt.

De fattige som selff kunde flytte sig, skulle haffue husz om vinteren mod afften, naar fænit giffuis. Den det necter: bøde konningen fire[1] øre sølff, vden hand døer vde: da stande derfor til rette effter laugdomme.

Vjser nogen sin vmage fra sig, som hand haffde forlags øre for, oc hand døer der offuer: da stande derfor til rætte.

Bliffuer nogen fattig mand siug, oc begierer presten: da skal bonden fare effter presten, oc icke føre hannem aff sit husz før presten kommer, eller bøde konningen fire[1] øre sølff: vden hand haffde lowlig forfald. Vil presten icke komme til hannem: da beujse bonden det, som effter hannem vaar.

Om biörne oc vlffue veide, oc gildrer,

cap. LVI.[2]

56 Biørne oc vlffue maa mand sla oc skiude vdi huis skow oc marck mand vil, vndtagen huor biørne [ligger i vinterleje:[3] [da ejer hand biørnen som skowen tilhør hand i ligger.[4] Det skal den mand liusze paa tinge, [at den biørn ligger i hans skow.[5] Tager den siden nogen anden: da skal hand bøde landnam imod jordrotten, oc den skowen[6] ejer, beholde biørnen.

Haffuer grande marck tilsammen, som de haffuer gildre vdi for diur: da skal hand kræffue skiffte met vidne som gildre vil. Ville de icke skiffte, da gildre hand som vil, oc haffue huis hand fanger. Men gildrer hand oc haffuer icke kræffd skiffte: da eye alle som haffue marck tilsammen det hand fangit, oc skiffte effter som de haffue laad i marcken.

1) M. L. i de forskjellige Codd. 1, 2, 3.
2) Kilden M. L. VII. 58, jfr. Chr. V. N. L. 5—10—2 sidste Passus og 5 til 9.
3) [M. L. „er horfin i hiði“ ɔ: er kvarvet (indringet) i sit Hie.
4) [mgl. i M. L.
5) [M. L. „at det er hans Kvarv.“ 6) M. L. Kvarvet.

Gildrer nogen i sin egen marck, eller der som hand haffuer loff til, oc nogen stieler hans gildrer, eller hugger det[1] neder, oc kand beujsis: da bøde skaden effter sex skellige mends tycke, oc affuindsbod effter laugdomme, oc kônningen en halff marck sølff.

Stiæler mand diur aff andens gildre, oc kand beujsis: da gielde den hand stial fra, dobbilt igien, oc konningen fire[2] marck sølff for tyffnit.

Gildrer nogen [hieme i fæ marcken:[3] da skal hand løsze det om dagen, oc gildre om natten. Ganger der quæg i om dagen: da beholde hand det snaren tilhørde, oc giffue hannem det tilhørde saa got igien effter sex mends dom.

Gildrer mand [i ødemarcke,[4] oc legger selff skud for vlffue, biørne eller andre diur: da skal hand liusze det paa kirckegaard eller tinge, huor det ligger. Ganger nogen siden der paa oc fanger skade aff: da vare huer sig selff. Liuszer hand icke, oc fanger nogen sin bane der aff: da bøde den dødis arffuinger fem marck sølff, oc icke andre frende bøder, eller konningens ræt. End bliffuer hand ved liffuit: da bøde hannem for saar effter sex mends tycke, tre paa huer side, oc haffuer konningen ingen bøder for.

Ingen skal giøre gildre paa anden mands jord, giør det nogen: bøde jordrotten landnam, oc beholde det som paa hans jord veidis.

Om jagt, eller diur veide,

cap. LVII.[5]

Farer mand i jagt met hunde: da jage paa sin egen marck. Reigser 57
hand diur paa sin egen marck: da ejer hand det som reigser, ihuem det veider, om hand far effter.

Løber diur aff sit rette lob vd paa sund, oc anden skiuder det: da haffuer hand skudboge som skød det, [oc skiere det aff met skindit, vden den som reigste det; vil løse skindit fra hannem.[6]

1) Nogle Aftryk have: den. 2) M. L. een.

3) [M. L. „í heimrøstum.“ 4) [M. L. „fyrir útan heimrastir.“

5) Kilden M. L. VII. 59, jfr. Chr. V. N. L. 5—10—1 til 3, men temmelig forvansket.

6) [Misforstaaet. M. L. har: „han (som rejste Dyret) kan indløse den (Skudboven) med Skindet, eller løse Skaaret af Skindet.“

[1]Bønder som egne jorder haffue, mue skiude paa alle deris odels jorder, ihuor de ligge, oc icke videre, end huer mand to diur om aarit, som er 14. dage for Bartholomei, oc 14. dage effter. Findis nogen at skiude for eller effter, mere eller anderledis end som forskreffuit staar: da skal hand haffue forbrut til konningen otte ørtuger oc tretten marck, for huer gang hans brøst der vdi findis.[2]

Løbe diur [aff veide stae,[3] oc veider anden mand det: da haffuer den halff parten det skød, oc halffparten det reigste. Jager mand i anden mands skow eller marck met hunde: da jage den tilhaande skowen tilhører, vndtagen biørne oc vlffue.

Om alminding, huorledis vere skal,

cap. LVIII.[4]

58 Saa skal alminding vere, som den haffuer verit aff arrilds tid, baade offuen oc neden.

Trættis to mend om alminding, oc kalder den ene det sit vere oc den anden kalder det alminding: da giøre hand som kalder det sit, forbud, oc steffne hannem til femte ting, Giør hand det icke: da gielder hans forbud intit den gang.

Paa det ting skulle de tilnæffne tolff odels bønder, eller andre myndige mend, om odels bønder icke til ere, som der aff vide, huer

1) Dette Passus er taget af Reces 1568, stadf. 28 Maj 1584 Art. 18, jfr. Chr. V. N. L. 5—10—1. M. L. VII. 60 om Jagt efter Ikorn og Elsdyr, der mangler i flere Codd., og synes taget af den ældre Eidsivatingslov, er ikke optagen i Chr. IV. L.

2) Bjelke bemærker: „Hid henhør et aabent Forbudsbrev udi de regjerende Raads Tid (31 Juni) 1589 udganget, tilholdende at Ingen maa skyde Elsdyr her i Norge uden mellem S. Bartholomæi Tid og S. Mortens Dag, samt og ikke smaa Rinskalve, under 8 Ørtuger og 13 Mark i Brevbrud for hvert Dyr eller Kalv, og Dyret desforuden at komme kgl. Majtt. til. Saa og herhos maa observeres et Forbudsbrev som er udganget, om at ikke maa lægges Forgift ud for nogen vilde Dyr at fanges med, dat. Semb 19 Oktbr. 1602, og et andet om Harestokke ikke at maa sættes om Vaaren, dat. Semb Gaard i Norge anno (ni fallor) 1601, og det formedelst nogen smaa Gjeterbørn skal have fanget Skade deraf.“

3) [Urigtigt oversat. M. L. har: at veiðistigum ɔ: hvis Dyret holder sig til Vejdestien. 4) Kilden M. L. VII. 61, jfr. Chr. V. N. L. 3—12—1 og 2.

dennem sex vdi det tinglaug, oc haffue da to aff de 12. som vil suerge, at det er hans egen deel eller det er alminding. Oc paa det ting skal hand legge femte steffne at komme til jorden omtrættis, oc nyde der sine vidne, som paa tinge vaar næffnd. Falder femte steffne paa en hellig dag: da skal de møde den neste dag der effter, oc nyder hand sine vidne, saa som det vaar ret femte steffne dag. Saa skulle de suerge, at der er ret marckeskiel imellem alminding oc bondens jord, oc icke veed de sandere for gud i den sag. Der effter skal leggis femte steffne til tinge, oc dømmis huem jorden bør at følge.

Sigter konningens ombudsmand nogen at haffue tagit nogit fra konningens alminding, oc bygd det vden konningens loff, oc den som sigtis, siger sig at haffue haffd det i 30.[1] aar oc mere: da giør hand det beuiszligt: oc der om handlis, som før er sagd om alminding oc bondens egen deel.

Om alminding brug, oc detz bygning,

cap. LIX.[2]

Konningen maa bygge alminding naar[3] hand vil. Den som fester, 59
skal giøre giærdis gaard der om inden aar oc dag, oc icke offtere flytte dem, oc haffue [sin marckeskiel paa alle sidergaarden, saa vide hannem forløffuis.[4] Alle enge sletter [skal hand haffue det første aar i alminding hand begynte at høste.[5]

1) M. L. har: 60. Jfr. F. L. XIV. 7.

2) Kilden M. L. VII. 62, jfr. 3—12—3 sidste Passus, 4, 5. 5—11—1 og 6—19—7. Bjelke bemærker: „Og er at agte udi højl. K. Frederik d. 2dens Tid er udgangen et aabent Brev til S. Ludvig Munk, da Statholder udi Norge, at maatte lade rydde kongl. Majtt.s Alminding, hvor der var ryddelige Pladse til Ager og Eng, og det kongl. Majtt. til dobbelt Leding deraf, og dennem som ryddit til Odel. Dat. Sorø Kloster d. 10 Novbr. Anno 1577."

3) M. L. har: til hvem som.

4) [M. L. har: „saa langt som man kan kaste med en Sigd (sníðilsvarp) udenfor Gjærdet paa alle Kanter til at holde Gjærdet vedlige med" (til garðbóta sér).

5) [Urigtigt gjengivet. M. L. har: „skal den have, som først sætter sin Lja derpaa, i det Aar." Det var altsaa frit for Enhver.

Sætterboel skal huer giøre sig vdi alminding som vil sidde der om sommeren Saaer hand vdi alminding, oc haffuer icke loff til aff konningens ombudsmand: da ejer konningen baade korn oc høe, om høe er slagit.

Brender nogen sætterboel, smedier, tierreved, boder som mand ligger i effter diur, [fiske boder,[1] vdi alminding: bøde konningen tre marck sølff, oc den skade fick effter laugdomme, [oc sex øre sølff vdi affuindsbod:[2] vden det skeede aff vaade, oc bøde dog skaden effter 12. mends dom.

Slaer to mend høe tilsammen i alminding: da nyde huer det hand slaer. Bliffuer trætte paa huem først slog: [da vide huer det met vidne.[3]

Alle fiske vand vdi alminding, [maa brugis aff huer der haffuer laad vdi.[4]

Tømmer oc [huggen bord[5] maa ligge it aar omkring i alminding. Alt andit der huggis, oc icke føris bort inden afften: er lige frels for huer mand.

End tager nogen det, som maatte ligge der, inden 12. maaneder er forløben: da bøde den det tog, sex øre sølff til konningen, oc den det tilhørde fuld verd derfor, oc affuindsbod effter laugdomme.

Om diur graffuer, oc vlffue stuer i alminding,

cap. LX.[6]

60 Diure gaarde oc vlffue graffue maa huer giøre vdi almindinge som vil: dog saa at ingen giør anden hinder, som før er sagd om gildrer oc diur veider.

Ingen maa giøre nermere diur gaarde [ved bygden:[7] eller der som mand vil gaarde bygge: end at icke kand høris hug. Men ved enden paa andens giærde, maa de byggis, om hand vil.

1) [M. L. har: „eller hvilken som helst Indretning."

2) [mgl. i de fleste Codd. af M. L.

3) [M. L. „da skal den have Ret, som sander det med sin Ed, med mindre den Anden har flere Vidner derimod."

4) [M. L. „ere Alle lige berettigede til."

5) [M. L. fjalviðr (andre Cod. flatviðr).

6) Kilden M. L. VII. 63, jfr. Chr. V. N. L. 5—10—10 til 12.

7) [M. L. „ved nærmeste Gaard (Dyregaard) som staar."

Ligger reffuegaarder, diure graffue, eller vlffue stuer[1] lenger øde end i ti vinter: da bygge dem huer der vil. Oc beholde dennem, emeden hand vil holde dem ved mact.

Om hualle, oc hualle veide,

cap. LXI.[2]

Haulder (det er den som er odels baaren) eller den bedre er, som 61
finder hual 18. alne lang eller mindre: maa den beholde.

End halff mindre hual: maa beholde huem som finder.

Huem som saadan hual finder: da skal hand haffue vidne til, naar hand skier den op: oc[3] lade igien ligge ryggen wadskild, hoffuit oc stiert, oc maa da føre huallen til huilckit land hand vil, dog saa, at hand icke giør nogen skade paa agger eller eng. Giør hand der skade paa: bøde skaden effter sex mends dom, oc landnam til jordrotten. Men driffuer hual ind i [fiorde eller flad vand,[4] som ingen skade kand giøris: da maa den sageløs bortføris: Driffuer hual ind paa nogen mands jord inden giærdis eller vden: da hør konningen halffparten der aff, oc jordrotten halffparten, foruden findings speck, huad heller huallen er liden eller stor. Driffuer hand ind i fiorde, saa den er lige nær baade lande: da beholde begge lande huallen. End bliffuer hand staaendis paa nogen grund [eller holme:[5] da beholder den huallen, som landit tilhører, oc skiffte som før er sagd.

Driffuer hual ind [paa nogen mands græsz marck:[6] da eyer den aff hual, jorden tilhører, saa megit som paa hans jord ligger.

Hual maa huer mand skiude: vden den som driffuer sild ind vdi sildfiskind. Huem som skiuder dennem: bøde konningen otte ørtuger, oc tretten marck sølff.

Skiuder mand hual, oc hand flyder paa dybit: da ejer hand den huad heller den er stor eller liden. Men driffuer den paa land: da beholde hand halffparten som skød, oc halffparten som jorden ejer.

1) M. L. tilf.: „eller Spydgaarde eller Bjørnebaase.“

2) Kilden M. L. VII. 64, jfr. Chr. V. N. L. 5—12—1 til 13.

3) M. L. har: eller.

4) [M. L. „á hælkn eða fjøru.“

5) [M. L. har: „selv om det er udgrundt eller den driver paa en Holme.“

6) [M. L. har: á markreinu = paa Grænsen mellem Tvendes Mark.

Skiuder mand hual met pijl som merckt er, oc anden mand finder den, [oc fører til lands:[1] da ejer hand halffparten som skød, om hand haffuer vidne til, oc anden halffpart som fant, oc siden biergede.

Finder mand hual i anden mands fiskestrand, der lenger er end 9. eller 18. alne: da bør den som finder, findings speck: da skiere sin mercke [der paa,[2] oc sige saa konningens ombudsmand til, oc haffue saa findings speck, der aff to fagne paa huer kant, fire kant skaarit.

Finder mand hual paa land stor eller liden, saa den icke behøffuer at flyttis: da belegge den, oc haffue for sin vmag findings speck en fagn fire kant. Behøffuer hand at flytten oc beleggen: da haffue findings speck to fagne fire kant.

Driffuer hual vd oc ligger festet paa landit, oc er sønder brudit: vere vsagit. Faais hand igien: da haffue findings speck som tilforne. Er der intet aff festet paa landit igien: da bøde konningen tre[3] marck sølff, fordi hand foruarede den icke vel.

Finder nogen hual paa lande, oc belegger icke, men tilsiger dem som jorden tilhørde: da haffue findings speck en halff fagn.

Findings speck skal skieres fra ryggen oc tilbage til finden, alt ind til been.

Farer nogen mand til hual om natten, oc skierer der aff, som icke haffuer part vdi: bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff, oc de beholde huallen, den tilhører.

Driffuer mand hual ind i anden mands huallegaard, oc stængrer for vden hans minde hualgaarden tilhører: da beholder hand huallengaarden ejer, oc betale den som inddreff effter sex mends tycke.

Driffuer nogen hual ind i vijg paa anden mands jord, som icke er hualgaard: da beholder de dem begge til halffnit.

Finder mand hual vde paa haffuit, oc trøster sig icke til at føre den til lands: da skiere der aff saa megit hand vil, dog saa at hand icke skier der hul paa, oc lade den saa driffue.

Driffuer hual ind i alminding: da ejer konningen halffparten, oc de bønder som ejer almindingen met konningen halffparten.

[1]) [M. L. har: „ude paa Dybet." [2]) M. L. deraf. [3]) M. L. fire.

Om sæle veide, oc marsuin,

cap. LXII.[1]

Finder mand garn i sit sæleveide, oc sæl vdi: da beholde baade sælen oc garnit, indtil garnit løszis fra hannem met landnam.[2] 62

Farer mand sit erinde vd met land, met skib eller baad: da maa hand vel skiude sæle, huad heller de ligge paa land eller i søen, [vndtagen sæl ligger paa de skier, som fredliuste ere: da ejer hand sælen som skierit tilhører.[3]

Slaer mand sæl met spiud, oc finder den anden mand: da beholde halffparten som skød, oc sit spiud met, oc halffparten den som fand.

Finder mand sæle, marsuin eller andre fiske, (vden hual) paa anden mands marck offuen strandbacken oc vden giærdis, oc bærer den til den jorden ejer: da haffue tredie parten for sin vmage. Men finder hand inden giærdis: da haffue fierde parten. Men fører hand bort: da føre den tilbage igien, oc bøde landnam.

[4]Finder mand diur paa lande døet: da ejer hand halffparten der finder, oc halffparten den jorden tilhører, ihuad diur det er.

1) Kilden M. L. VII. 65, jfr. Chr. V. N. L. 5—12—14 til 17.

2) Bjelke bemærker: „Heraf følger efter, at det fundne Garn skal oplyses ligesom alt fundet Gods fremmed Mands."

3) [M. L. har: „undtagen Sæl ligger paa en Grund, som der er opført Dæmning for; da skal den, som ejede Dæmningen, have baade Sælen og Landnam. Skyder man Sæl fra Land, og der ikke er bygget Dæmning for, da skal den have Sælen, som ejer Grunden; men er der bygget Dæmning for, da skal han have baade Sælen og Landnam."

4) Dette Passus er taget af M. L. VII. 63 i. f. Jfr. Chr. V. N. L. 5—10—4.

Kiøbe Balcken.

Om mand tager fra anden vden dom,

cap. I.[1]

1 Tager mand fra anden vden dom: da skal hand føre det igien, oc bøde[2] imod den hand fra tog effter laugdomme. Oc konningen tre marck[3] sølff, for det hand met wrette tog: oc søge siden sit effter lowen.

Tager konningens ombudsmand eller adelsmand[4] bondens gods eller boe, vden dom: føre det igien, oc bøde konningen ti marck sølff, oc bøde den fuld[5] effter laugdomme hand fra tog, oc huer den met hannem vaar oc tilhialp, bøde konningen en marck sølff.

Roer mand til bondens gaard, eller farer der til bemandit, oc bryder hans husz op, giører hannem vold, oc borttager hans gods: da er det fredløs gierning. Huem der ved befindis, som vil bliffue i landit: føre bonden alt sit gods igien, som fra hannem bleff tagit, oc bøde konningen ti marck sølff,[6] eller fare fredløs.

Om gield at verge for, oc vidnisbyrd om gield,

cap. II.[7]

2 Kræffuer mand anden gield, oc siger hand haffuer betald [anden mand det paa hans vegne,[8] oc siger at hand det vil beujse: da skal hand naffngiffue sine vidne, sted oc stund hand betalede paa. Ere de vidne inden fylckis: [da skulle de steffnis lowligen,[9] deris sandhed

[1]) Kilden M. L. VIII. 1. [2]) M. L. tilf. fuld Ret.
[3]) M. L. har: Øre.
[4]) M. L. har: Baron (Lendermand). [5]) M. L. tilf. Ret.
[6]) M. L. tilf. „og til den, fra hvem de røvede, fuld Ret efter 12 Mænds Dom."
[7]) Kilden M. L. VIII. 2. Flere Codices af M. L. gjentage her i Begyndelsen ordret Begyndelsen af Tingfb. Kap. 4.
[8]) [mgl. i flere Codd. af M. L.
[9]) [M. L. har: „þá skal skapa þeim leiðar lengð til," hvilket vel vil sige, at de skulle tilsiges med et efter Vejens Længde afpasset Varsel, og ikke have det ordinære Halvmaaneds Varsel efter Tingfb. c. 9; i Modsætning til de udenfylkes Vidner, der tilkomme formelig Stævning og lovligt Varsel.

at vidne. Ere de vden fylckis: da steffne dem effter som lowen siger. Vidne da to lowlige vidne, at hand haffuer betald hannem, eller hans fuldmectige bud, som haffde befalning at opbære samme gield: da vere quit for den kræffning, det heder betalings vidne, oc der imod maa ingen vidnisbyrd føris: Fierde mand vdi slegt eller suogerskab maa icke der om vidne: vden hand dem lige nær beslegtit eller besuogrit er. Kand nogen vidnisbyrd icke selff komme tilstede oc vidne: da maa to myndige mend bære deris vidnisbyrd, som haffuer hørt dens bekiendelse der om: da er det lige saa fuld som den vaar selff tilstede.

Huem som vil gield affuerge: da skal suergis en eed for en øre sølff. To mends eed: for to øre sølff. Tre mends eed: for tre øre. Huor stor gielden er: da vergis ey mere for end met tre mends eed. Kiøbslaer nogen tilsammen, oc den ene miszregnis nogit fra: da maa hand kræffue den anden til ret regenskab, oc skal betale hannem huis miszregnit vaar.

Om gield lowlig at söge, met detz adfærd,

cap. III.[1]

Er nogen anden pendinge skyldig som vidne vide, eller hand selff 3
vedgaar: da skal den gielden kræffuer, kræffue hannem som skyldig er, met to mends vidne, oc legge hannem halff maanitz dag for at betale. Betaler hand icke inden den tid: da maa hand steffne hannem til ting. [Oc da skal tingmend legge hannem halff maanitz dag for at betale.[2] Vorder det icke da betalit: [da skal næffnis hannem[3] aff tinge saa mange mend behoff gioris, at fare til hans husz, som gielden skyldig er, oc vdvurdere hannem sin gield aff hans gods, oc fuld ræt effter laugdomme.

[4]Farer den aff landit som [gield er bort skyldig, eller i andre maade[5] er brødfeldig, førend hand betaler, oc kommer icke igien

1) Kilden M. L. VIII. 3.

2) [M. L. har: „og der atter kræve sine Penge. Nu er det vel, hvis han eller hans Ombudsmand betaler der eller inden en halv Maaned derefter forfaldsløst.“ 3) [M. L. har: „da skal Sagsøgeren opnævne.“

4) Dette Passus er taget af Magnus Smeks Rb. 8 Jan. 1357 i Slutn.

5) [mgl. i Kilden.

selff, eller hans ombudsmand inden tolff maaneder: da settis deris arffuinger i deris gods, oc suare til all den lowlig gield som kræffuis, oc huis anden brøde som findis.[1] Oc skal deris gods, som saa bortdrage vurderis, oc quærsettis met ombudsmandens vidskab, fra det første hand rømde landit.

Huer mand som tilnæffnis, er plictig met at fare. Vil hand icke: da bøde konningen [en halff marck[2] sølff. Konningens ombudsmand eller hans fogit skal oc fare met, oc tage konningens ræt, som er en halff marck sølff.[3] Farer hand icke met: da mister konningen sin ræt.

Giør den som skyldig er nogen modstand oc verger derfor, at icke maa vdvurderis, oc giør nogen aff dem som vurdere skal, skade met od eller eg: da vere fredløs. oc de sig vergede, bøde icke derfor, Men stander hand imod, oc giør dog ingen skade: bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff som gielden skyldig vaar: oc huer aff dem met hannem vaar, en marck sølff.

Om skyld at betale, oc om writterlig gield,

cap. IV.[4]

4 Laan, oc det som nogen er tildømt, oc all den gield som vidne er til, eller nogen selff vedgaar, skal saa kræffuis oc vdsøgis, som nu er sagd.

[All huis pendinge som til visse tid vdloffuit er, skal til den dag, oc paa den sted de vdloffuit er betalis.[5] Kommer hand icke pendingen skal anamme, eller hans fuldmectige, men den kommer som pendinge skal betale: da skal hand pendingen opbiude. Er ingen tilstede dennem anamme skal: da giemme pendingen til saa lenge hand kommer dem haffue skal, oc betale hannem da sine pendinge.[6]

[1]) Kilden tilf. „saa længe Godset strækker til.“ [2]) [M. L. „en Øre.“

[3]) M. L. tilf. i nogle Codd. „og til Sagsøgeren 2 Ører for vanskelig Erholdelse,“ (at harða fangi). [4]) Kilden M. L. VII. 4.

[5]) M. L. har: „Al den Gjæld, som Vidner vide skal betales til en vis Tid, derom skal Kreditor nyde sine Vidner til denne bestemte Termin, naar han har stævnt Debitor hjem.“ — De gamle Loves System med Hjemstevne, Krav eller Kvada havde forlængst tabt sin Betydning. Jfr. Rb. 1280 Art. 17.

[6]) M. L. tilf. „og være alene ansvarlig for sin egen Forsømmelse.“

Er nogen anden pendinge skyldig, som hand icke haffuer vidne til: da skal hand steffne hannem hiemme, oc kræffue hannem sine pendinge: da skal hand enten betale hannem, eller verge sig derfor met eed, som før er sagd. Vil hand icke feste hannem eed: da skal hand betale, oc maa det vdsøge, som før er sagd.

Om fattig mands gield,

cap. V.[1]

Er nogen fattig mand, som haffuer mist sit gods aff ildebrand, til 5
søes, eller aff anden vaade, nogen mand gield skyldig, oc kræffuis derfor: da skal hand met sin eed forplicte sig at betale samme gield effter haanden, naar gud vil giffue hannem effne til: da nyder hand dag, om hand icke tilforne er kiend at omgaais met løgn.[2]

Men kræffuis nogen gield, som icke slig tilfald er paakommen: da maa hand hæfftis oc føris til tinge, oc biude hans frender hannem til, om de ville løsze hannem, oc betale hans gield. Ville de icke løsze hannem: da skal tingmend dømme hannem til at arbeide for samme gield (om hand er arbedsfør) indtil den bliffuer betalit. Løber hand der fra, vden lowlig aarsage: da haffue reffsning derfor effter laugdomme.

[3]Bliffuer nogen fattig mand dræbt, som er vdi stor gield: da skal den bøder, som dømmis hans arffuinge til at haffue for hannem, vendis til at betale hans gield met, effterdi hand skulde met sit legem arbeide for gielden, om hand haffde leffd.

Om gield som kræffuis effter den döde,

cap. VI.

[4]Hvem som gield kræffuer effter død mand: hand skal haffue der 6
vidne til. Thi ingen skal eed suerge [for den dødis gierning.[5]

1) Kilden M. L. VIII. 5. 2) M. L. óskil.

3) Dette Passus er taget af Dronning Margretes Fr. 29 Marts 1392 Art. 1. (Suhms Hist. XIV. S. 566). 4) Kilden til Kapitlets 1ste Passus M. L. VIII. 6.

5) [M. L. „fyrir brjóst hins dauða.“ M. L. tilf. „Men Arvingen, naar han er myndig, eller hans lovlige Værge skal sværge den Ed, at den Gjæld ikke var til, saavidt han vidste; da sværger han for sit eget Bryst og ikke for den Dødes.“

[1]Kræffuer mand gield effter den døde, oc icke kand den beujse met lowlig vidne, handskriffter, vdskorne skriffter, eller rictig regenskabs bøger: miste gielden.

[2]Ingen maa tilkiøbe sig den dødis arff, førend hans vitterlig gield er betalit.

Om sögningmaal, oc hiemsteffne,

cap. VII.[3]

7 Kommer nogen i nogen fylcke, som mand vil for gield eller anden sag søge, som icke haffuer arffuinger i det fylcke, oc icke haffuer verit der i fylcket jule nat: da skal hand spørgis om sit hiem. Næffner hand det: da skal hand der steffnis oc tiltalis. Icke skal hand næffne sit hiem hos nogen herremand,[4] vden saa er. Vil hand icke sige huor hans hiem er: da skal det beujsis.[5] Oc da maa hand steffnis, vdi huilcken mands gaard hand vil, der sag haffuer offuer hannem at søge: oc der tiltalis.[6]

Steffnis hand oc paa torgit[7] som de kiøbtis sammen. da er hand oc ret steffnd. Saa skal løsze karle steffnis, [der som deris hiem er, eller der som deris arffuinger boer inden fylckis, som bonde til den gaard hand iboer.[8] Der skal huer mands hiem vere, som hand det kiender oc næffner det inden fierding;[9] vden hand næffner det til en herremands. Ingen skal giffue sag paa andens gods.

[1]) Istedetfor dette Passus, der er nyt i Chr. IV. L., har M. L.: „Henstaar Gjæld i 20 Aar eller længer, da forældes den for Vidner; men Kreditor kan kræve Debitor paa Ed om han vil; thi Sagen ligger i Salt (ɔ: holder sig frisk) saa længe Sagsøgeren duer“ (ɔ: kan bevise).

[2]) Kilden til dette Passus er Dronning Margretes Rb. 1398 (Paus S. 234).

[3]) Kilden M. L. VIII. 7.

[4]) M. L. har: Baron (Lendermand).

[5]) nemlig: at han ikke vilde sige sit Hjem.

[6]) M. L. tilf. „undtagen i Sagsøgerens egen.“

[7]) M. L. á kaupreinu.

[8]) M. L. „som en Bonde, didhen hvor hans Arving bor inden Fylket. Ellers (ɔ: hvis han ikke har nogen Arving inden Fylket) skal han spørges efter sit Hjem.“

[9]) Nogle Codd. af M. L. tilf. „eller Fylket.“

Om lowlig sögning, steffnemaal, oc fierdhold,

cap. VIII.[1]

Ingen maa anden steffne den stund hand er i ledingsfærd, eller 8
førend fem netter effter hand er hiemkommen, oc skib er opdragen.

[2]Alle sager skal vere vsteffnd paa de tider som anfred holdis effter lowen.

Steffne maa mand anden mands hiemsteffne som sin egen, om hand er ombedit, oc haffuer der vidne til.

Huer mand der frels oc fuldmyndig er, skal selff søge sine sager inden lands, Haffuer hand icke selff forstand eller mact der til: da skal konningens ombudsmand søge hans sag paa hans vegne. Oc haffue for sin vmag huis fæld der bødis effter lowen, oc icke mere.

Farer nogen aff landit: da skal hans ombudsmand som hand haffuer der til betroet, haffue hans gods i forsuar i tre aar, oc giøre oc handle ræt for hannem.

Er hand lenger borte end tre aar: da skal hans neste arffuing haffue hans vergemaal, som icke vil øde hans gods. Naar hand kommer i landit igien: da vdlegge det som vidne vide hand optog.

[Saa skal mand søge quinde som karl.[3] Det er quinde frjt for at [faa sit vergemaal[4] huem hun vil: dog at hun icke tager den til verge som er adelsmand,[5] eller yppermere, end den hun haffuer sag imod. Hand maa søge hindis sag som sin egen, om hun haffuer ombedit hannem met vidne. [6]Skal karle næffnis til at giøre low oc eed met karle, oc quindfolck met quinder: vden karle er icke saa mange met karlemend, oc kone met koner.

1) Kilden M. L. VIII. 8.

2) Istedetfor dette Passus, som mangler i M. L. (Jfr. ovf. Tingfb. c. 9, M. L. c. 10) har M. L.: „Alle Søgsmaal skulle hvile under Langfasten. Kristendoms-Sager maa altid søges, og nye Sager naar de opstaa. Ikke maa man føre Sager paa Helligdage, uden alene stævne Manden hjem.“

3) [M. L. „Saa skal Kvinde søge som Karl, hvis hun raader for sig selv.“

4) [M. L. har: „betro sit Søgsmaal og sit Forsvar.“

5) M. L. har: Baron (Lendermand).

6) Slutningen af dette Passus er tagen af Rb. 2 Maj 1313 Art. 5.

Haffuer to mend tiltale til nogen paa en anden mands vegne for en sag: da skal hand suare den som først fick hans ombud. Thi icke tør mand suare to til en sag.[1]

Om förste kiöb konningen ejer,

cap. IX.

9 [2]Konningen eller hans ombudsmand paa hans vegne, bør at haffue første kiøb paa alle de vare som indlendiske eller vdlendiske haffuer at selge, som konningen behoff haffuer, for slig verd, som en anden vil giffue derfor. [3]Dog skal ombudsmanden eller hans fogit icke kiøbe slig vare sig selff til beste eller at selge til forprang: men alleniste konningen til beste.

Losz oc maard skal ombudsmand kiøbe konningen til beste: oc giffue bønderne derfor saa megit de ere verd. Men vlffskind, reffskind, odderskind, biørneskind, ellendshuder, oc andre vilduare mue bønderne selge til huem de vil vforbudit.

Konningens ombudsmand eller hans fogit maa icke nøde nogen til at kiøbe slacterfæ oc selge sig igien: men skal kiøbe aff dem som haffuer at selge, oc giffue dem derfor, saa megit det er verd, oc en anden vil giffue dem derfor. Nøder konningens fogit nogen til at selge sig sine vare, eller giøre der forbud paa, vden konningens vilie: da tiltalis derfor met lowen, oc straffis derfor, som ved bør.

1) M. L. tilf. „Hvis man stevner nogen til Lagmanden eller søger ham med andre lovlige Stevnemaal eller Søgsmaal, og hverken bliver tilkjendt Penge eller Ed (Benegtelsesed af Indstevnte, Kap. 4), da gjælde han den som han paaførte vrang Sag hans Bekostning dobbelt igjen og til Kongen en Mark Sølv, med mindre han sværger med sin Ed, at han troede at søge en ret Sag.“

2) Første Punktum af dette Kapitel indtil — „vil giffue derfor“ er taget af M. L. VIII. 9.

3) Det følgende af Kapitlet er taget af Reces 1568, stadf. 28 Maj 1584 Art. 10 og 15, og Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 11 og 12. Se endvidere Rb. 30 Juli 1316. Rb. 19 Juni 1355 og 5 Febr. 1360. Rb. 22 Jan. 1358 og Rb. 1 Maj 1373.

Om kiöb oc skiffte der lowlig ere, oc om falsk kiöb, cap. X.[1]

Allesteds som mand kiobis ved om jorder, eller gaarde, huse, skib, eller andit slig store ting: da skal det skee met handtag, oc tuende mends vidne eller flere, [oc skal kiøbis aff rette ejermand som kand hiemble det hand selger.[2] Alle andre kiøb som selgis met handtag, oc[3] vidne er til: skulle oc holdis, om det der selgis er hans egit, oc maa selff raade for sit gods: vden nogen selger vhiemmelt eller falske vare: da bliffuer det kiøb macteløs, oc den som kiøbte, bør sin verd igien.

Selger mand guld eller brendsølff, giort eller vgiort, oc selger det for purt guld eller sølff: da bør det at vere purt som det selgis for. [4]Oc huis sølff som her i rigit forarbeidis: skal holde sin prob effter rigs daler. Oc skal stempis met dens stemp som det forarbeider. Befindis nogen at stempe falsk sølff: da haffue forbrut saa megit aff sin boeslaad til konningen, som hand haffuer falsk stempit, oc der til otte ørtuger oc tretten marck sølff, oc giffue den sit sølff igien hand arbeidit for, oc icke bruge embedit der effter. Men huis guld som forarbeidis, skal vere vforfalskit: oc leffueris lige som det er annammit, vere sig vngerske guld, krone guld, eller rinsk guld.

Selger mand honning vdi tønder, eller anden kar, malt eller korn i punde, meel i secke, smør eller salt i løbe, lijn eller hør, eller anden deel i knippe: da skal det vere lige got inden oc vden. [Konningens ombudsmand skal haffue opsiun met, at huis vare som indføris vdi rigit, selgis almuen for billig kiøb.[5] Forfalsker nogen sine

1) Kilden til Kapitlets 5 første Passus indtil — „oc da skal slig kiøb holdis" er M. L. VIII. 10, men adskilligt forandret, hvorhos flere Retterbøder ere indtagne.

2) M. L. har: „ok með heimilldartøkum." 3) M. L. eller.

4) Kilden til det følgende af dette Passus vides ikke, jfr. Rb. 19 April 1314, Fr. 3 Aug. 1514 og Anordn. 22 Septbr. 1537.

5) [mgl. i M. L. Bjelke bemærker her: „Og højlovlig Kong Frederik den første haver meddelt Bergens By saadan Privilegie, at, dersom de tydske Kjøbmænd der, eller andre Udlændiske, sætte deres Vare for dyre, da skulle de første, anden og tredje Gang paamindes derom, og, dersom det endda ikke kunde hjælpe, da det Hans Majtt. at skulle tilkjendegives, for

vare, oc selger dem siden: da [haffue forbrut godsit til konningen, oc[1] bøde der til konningen otte ørtuger oc tretten marck sølff: [vden hand vil verge sig selff tolffte, at hand icke viste, at der vaar falsk vdi.[2] Men haffuer hand selff kiøbt samme vare, oc viste at der vaar falsk iblant, oc vilde det icke afftage: da [haffue forbrut godsit til konningen, oc[1] bøde fem marck sølff.

Sammeledis skal oc holdis om mand selger klæde, lerffuit, vadmel, som falsk er vdi, eller andre falske vare: da [miste varen, oc[1] bøde derfor, som før er sagd: [vden hand fører den tilstede som slig falsk giorde: da stande hand selff derfor til rette.[3]

Det er falskt som skellige mend kiender falskt vere. Ombudsmand maa icke kiende der paa: at icke skal meenis, at hand giør det aff gerighed. Er kiøb handsold oc icke er vidne til: da [suerge den som solde met sin eed, at hand solde det, oc da skal slig kiøb holdis.[4]

at skaffes Middel dertil, ut udi samme Privilegier Art. 8, og dateret Bergen S. Mortens Dag Anno 1535. (Jfr. Fr. 14 Oktbr. 1528, Paus S. 285). Og end menes udi S. Peder Hansens Tid, fordum Hövedsmand paa Agershus, næsten alle Slags Vare at være sat for en vis Pris i denne Egn, hvordan de her i Landet skulle sælges og kjøbes. Hvilket om end ikke vel kunde ske for divers Indkjøbs og Bekostnings Skyld, dog om Kjøbstadsmænd kunde foreholdes (under nogen tilbørlig Straf) her eller hvor nogen alt for megen Skinderi bruges mod den gemene Mand, at ikke tage mere til Gevinst over al Bekostning end ½ Mark paa hver Dalers Værd (som brugeligt er hos retskafne Kjøbmænd sommesteds udenlands) eller en hel Mark i det meste, og derpaa at skulle gjøres Ed af dennem, som tager Borgerskab, og af andre fremmede Kjøbmænd, som nogen Vare vil og maa sælge (det første de ankomme), uden Bedrag at skulle holde, og saa under nogen vedlagt Straf: stilles til deres Betænkende, som det bedre forstaa, paa det man ikke formedelst Vares og Penges ulidelig Skattering, paa nogle Steder, synderlig her i Landet, skulde faa en udarmet Almue i Længden."

1) [mgl. i M. L. Se Rb. 12 Decbr. 1330.

2) [M. L. har: „med mindre det befindes grovere efter Loven."

3) [M. L. har: „med mindre han ikke vidste, at der var Falsk deri, og fører 6 Mænds Ed for sig. Siden skal han fremføre sin Hjemmelsborgen, naar det kommer til Undersøgelse, og da skal den svare for Falskheden, som svare bør efter Loven."

4) [M. L. har omvendt: „da negte Sælgeren det med sin Ed; ellers skal deres Kjøb holdes."

[1]Alle vare indlendiske oc vdlendiske, skal føris til kiøbstederne, oc kiøbis oc selgis paa torffuit for rede pendinge. Huem andensteds selger eller kiøber: da bøde huer for sig, som selge eller kiøbe, otte ørtuger oc tretten marck sølff, oc haffue forbrut til konningen varen, de solde oc kiøbte: huad heller det giøris i by eller herrit.

Ingen maa fare vdi herrit, eller haffner[2] met mangerskab at kiøbe oc selge. Icke maa bønderne heller selge vdi herrittit, eller paa strande, fæ, faar, suin, smør, salt, vadmel, lerffuit, høns, gies, eller andit: vndtagen veyfarendis mand til it maaltid eller to, men alle vare skal føris til kiøbstederne.

Ingen maa bryde sin buncke vdi haffne til nogen kiøb eller sal: vden for saa megit kost som hand behøffuer der, den stund hand lader sit skib. Huem det giør: haffue forbrut det hand solde til konningen, oc bøde huer som solde oc kiøbte, otte ørtuger oc tretten marck.

Ingen skal selge eller kiøbe de vare, som komme aff landit til kiøbstederne, inde i gaarde, lønlig eller obenbare: men skal selgis paa torffuit. Huem anderledis kiøber oc selger: da haffue forbrut baade varen som soldis, oc verden met til konningen, oc bøde otte ørtuger oc tretten marck.

Konningens ombudsmand skal haffue tilsiun, at konningens mønt icke foractis. [Men mønten vdi Norge, skal vere jæffngod ved mønten vdi Danmarck, oc gaa for fulde i all kiøb oc sal. Danske mønt skal vere gengbar i Norge, lige som norsk mønt, oc norske mønt i Danmarck, lige som danske mønt.[3] Huem som foracter oc icke vil tage konningens mønt for sin vare, huad heller det er indlendiske eller vdlendiske: bøde for første sinde [otte ørtuger oc tretten marck.[4]

Giør hand det anden sinde: vere fredløs, oc bøde [otte ørtuger oc tretten marck.[4]

1) De følgende 11 Passus ere tagne af Kong Haakon Magnussøns Rb. om Mynten og Handelen i Kjøbstæderne, gl. L. III. S. 202—207, dog med adskillige Forandringer og Tilsætninger. 2) Nogle Aftryk have: haffuer.

3) [Dette Stykke er taget af Frr. 26 Juni 1483, 3 Aug. 1514, 13 Marts 1541. (Krags Hist. II. S. 353) jfr. 11 Oktbr. 1551.

4) [Kilden (Haakon Magnussøns Retterbod) har: „2 Gange 8 Ørtuger 13 Mark i Brevbrud.“ Se endvidere Rb. 23 April 1293. Art. 10. Rb. 1 Novbr. 1311. Rb. 19 Juli 1320. Fr. 4 Decbr. 1444 Art. 14. Fr. 7 Jan. 1508. 14 Oktbr. 1528. Reces 15 Septbr. 1578 Art. 7.

Giør hand det tredie sinde: da haffue forbrut liff oc gods.

Ingen vdlendisk mand eller giest, maa kiøbe sparrer, bord, spirer, eller andre indlendiske vare til at vdselge til forprang i Norge.

Ingen bonde eller herritzmand, leeg eller lærd, maa vdtage aff kiøbmend sild, klæde eller andit gods, oc siden selge det vd til forprang i herrit, for spirer, bord, eller fænit. Huem det giør, kiøber eller selger, vere sig indlendiske eller vdlendiske: da skal huer for sig bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck, oe haffue forbrut godsit til konningen.

[1]Vil icke vdlendisk kiøbmend som segler[2] til kiøbstederne, selge deris gods, for slig verd som billigt er: da skal det vere dennem frjt forre, samme deris gods igien at vdføre.

Ingen giest eller vdlendisk, som segler[2] til kiøbstederne, maa kiøbe noget slacterfæ eller edende vare, at bortføre aff landit, vden huis de kiøbe skelligen til deris kost, men de der bliffue oc ere vdi landit, oc dog ingen andensteds kiøbe end paa torffuit. Huem anderledis kiøber eller selger: da haffue de begge forbrut varen til konningen, oc bøde der til otte ørtuger oc tretten marck.

[3]Huer bonde maa kiøbe i haffner, huis hand haffuer behoff til sit eget nøtte, oc icke til forprang at selge igien. Oc skulle konningens fogider icke tilstede, at nogen kiøb brugis i haffner, eller paa landit, videre end som lowen oc privilegierne vdujser. Besynderlige skulle de tilsee, oc grandgiffueligen acte, at vdlendiske icke vdføre nogen kiøbmandskab imod lowen oc privilegierne, som er huder, fætallie, oc andre vlowlige vare, kiøbstederne til skade oc forderffuelse.

[4]Konningens tolder oc fogit maa icke bruge kiøbmandskab vdi haffnerne, eller drage vd imod skib som indkommer, at kiøbe vdi konningens naffn, huad vare de føre, oc siden selge det igien til forprang. Icke maa de heller forbiude nogen, som indkommer i haffner met rede pending, at kiøbe deris last for, at kiøbe met andre, end

[1]) Haakon Magnussøns Rb. har her den modsatte Bestemmelse: at Varer, som ere bragte til Kjøbstæderne, skulle sælges der efter den satte Taxt, og maa ikke igjen bortføres, under Straf af 8 Ørtuger og 13 Mark i Brevbrud. Jfr. Rb. 11 Novbr. 1302. [2]) Nogle Aftryk have: selger.

[3]) Kilden til dette Passus vides ikke.

[4]) Kilden til dette Passus er Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 13.

met dennem paa konningens vegne. Giør nogen det, oc kand hannem[1] offuerbeujsis: da maa hand klagis for konningens ombudsmand, oc hand skal sette hannem aff sin befalning, oc komme hannem til at flytte til kiøbsteden, oc skatte aff hans brug. Vil icke ombudsmand skaffe der raad til, naar det klagis for hannem: da maa hand indklagis for lowen oc laugmanden, oc der gaa om huis ræt er.

[2]Skal det oc vere en huer frjt for, saa vide som icke er imod kiøbsteds privilegier, at handle met fremmede vdi haffnerne: vden det forbiudis met konningens breff.

Huis tømmer eller andit borgerne ville kiøbe met bønderne, skal de betale dem for den verd, dem biudis aff fremmede, oc kand borgerne icke formeene, dem at kiøbe met fremmede: vden de haffue der paa konningens privilegier.

Om forord, oc breffue at giöre,

cap. XI.[3]

Om alle de forord mand giør vdi quinde giffting, eller om mand 11
kiøber jord eller gaarde, oc om alle kiøb, som gielder ti marck oc mere, skal begge parterne giøre breff imellem dennem, effter deris kiøb oc forord, oc næffne deris vidne som hoss vaare, sted oc tid, oc haffue der for laugmandens,[4] eller andre skellige mends indsegel, som viste aff deris kiøb.

Haffue de icke indsegel: da giøre [vdskorne skriffter:[5] oc bære de da vidne om deris kiøb, om icke vidne er til, ihuor den sag skal dømmis, enten for laugmand eller andre tilbørlig dommere.

Om vidnisbyrd huer ejer at bære,

cap. XII.[6]

Hvem som aff nogen bliffuer tilkraffuit at vidne vdi nogen sag,[7] oc 12

1) Nogle Aftryk tilf. det. 2) Kilden til de 2 sidste Passus vides ikke.
3) Kilden M. L. VIII. 11.
4) M. L. tilf. i de fleste Codd. „eller Sysselmandens."
5) M. L. chirographum. 6) Kilden M. L. VIII. 12.
7) M. L. tilf. „og selv om han ikke (udtrykkelig) er krævet til Vidne, naar han enten har seet eller hørt det."

dommeren legge hannem eed for, sin sandhed vdi den sag at vidne: da er hand plictig at vidne ved sin eed, alt huad hannem der om vitterligt er, eller oc suerge at hand veed der intit aff. Vil hand icke vidne bære, naar hand aff sagsøgeren til kræffuis: bøde konningen tre marck[1] sølff, paa det, ingen skal miste sin ræt.

Saa skal hand vidne bære, om hand[2] er tilkræffd: at hand vil vidne effter sin samuittighed, det sandiste hand haffuer seet oc hørd. Siden maa laugmanden eller domsmendene, dømme, om dennem siunis hans vidne ret at vere.

Om mand selger it kiöb tuende mend,

cap. XIII.[3]

13 Alle kiøb som er sold met vidne oc handtag, bør at holdis, effter lowen. Det kiøb maa icke holdis, naar mand selger en det, som hand tilforne haffuer sold en anden. Haffuer den som sidst kiøbte det i haffuendis verge: da maa hand [holde slig dom for sit kiøb som laugmanden, eller sex laugrettismend siger.[4] Den først kiøbte beholder sit kiøb, om hand kand beujse for dom, at hand kiøbte først: oc det er hannem [forgieffs kiøb,[5] der sidst kiøbte. Det skal hand lade wuillige mend vide.

Det er oc forgieffs kiøb, at kiøbe det den icke tilhører der soldit: vden det skede met hans vilie det tilhørde.

Den som kiøbte, skal søge den som solde, oc hente det[6] aff hannem. Vil hand icke faa hannem det i hender: da skal hand hannem hiemsteffne, oc nyde sine vidne, [at hand lod det effter vden loff,[7] oc kræffue hannem sine pendinge, oc legge hannem der ran til.

[1]) M. L. i de fleste Codd. een Mark. Jfr. Tingfb. Kap. 4; Mhb. Kap. 10.

[2]) M. L. tilf. i de fleste Codd.: ikke.

[3]) Kilden M. L. VIII. 13. Jfr. Landslb. Kap. 5. M. L. 6.

[4]) [M. L. har: „holde Skilledom for sit Kjøb til Lagmandens Orskurd (efter den derved oplyste Sammenhæng bliver erhvervet).“ Den gamle Institution med Skilledomme var nu forlængst gaaet af Brug.

[5]) M. L. kaupfox.

[6]) M. L. har: sit ɔ: sit tilkommende eller jævngodt.

[7]) [Misforstaaelse. M. L. har: „at hann lét at løgum laust“ ɔ: at han lovligen leverede det fra sig (til rette Ejermand, som havde kjøbt det først).

Selger hand det[1] anden siden: da bøde tre[2] marck sølff til konningen. Fanger hand icke det samme hand kiøbte, eller andit saa got: da bøde tre[3] øre sølff for huer marck som vaar kiøbt for. Oc endog kiøbit er mindre verd end en marck: da bøde dog tre[3] øre sølff, oc vere der met forligte.

Den som kiøber det som hand viste en anden haffde kiøbt tilforne: bøde tre[3] øre sølff for huer marcks kiøb til konningen.

[4]Kiøber nogen met fredløszmand: da hører det konningen til hand [kiøbte aff[5] hannem, oc bøde til met sex øre sølff, eller suerge met sin eed selff tredie, at hand icke viste hand vaar fredløs.

Om leje koe, oc detz aabyrgd,

cap. XIV.[6]

Lejer mand koe: da skal hand stande til rette for den, om den 14
bliffuer borte: [vndtagen krigsfolck tog den bort,[7] eller den døde aff lungesot, eller braddød, eller den døer aff kalff, eller aff alder, aff tordenslag, eller blodsot, eller storm blæs træ om paa den, oc slaer den ihiel.

Døer den ellers for fattigmand: da bøde den igien effter sex skellige mends dom paa tre aars tid. Den koe lejer, skal haffue den [fra korszmisse oc til om vaaren:[8] thi da skal kiøer [vere hieme,[9] vden de haffuer anden forsagd dag dem imellem sat, der hand lejede koen.

Døer koen for hans forsømmelse der lejet: da skal hand sette anden koe i dens sted igien. Men leffuer den: da skal hand beholde sin egen, alligeuel den er verre[10] end den før vaar.

Er kommen lyde paa koen, saa at enten halen er affsliden, eller horn brøden: da bøde den lyde. Vil hand icke haffue koe lenger i leje: da skal hand søge den hinde ejer, om hand er inden fylckis, oc tilbiude hannem sin koe met vidne. Er hand vden fylckis: da skal

1) ɔ: Vederlaget. 2) M. L. en halv (nogle Codd. een).
3) M. L. een. 4) Jfr. Chr. V. N. L. 5—3—25.
5) [M. L. „kaupir at honum“ ɔ: sælger til ham.
6) Kilden M. L. VIII. 13; jfr. Chr. V. N. L. 5—8—10.
7) [M. L. „nema við strandhøggi.“
8) [M. L. har: „til Korsmisse den næste Vaar.“
9) M. L. har: á før vera, ɔ: skikkes til Havnegangen. 10) M. L. har: ældre.

hand føre koen hiem, oc kalde der mend til at lade besee, at den er helbred oc skader intet, oc sige den aff sin vold, oc foruare koen som sit egit quæg, oc beholde nytten der aff for sin græsz oc varetect.[1] Men er hand aff land faren koen aatte, oc haffuer hand nogen ombudsmand: da skal hand hannem koen tilbiude, om hand er inden fylckis, eller oc hans arffuinge, om hand haffuer icke ombudsmand, om hand vil icke beholde koen den lejet haffuer.

Om foderfæ, oc detz aabyrgd ved sin haands gierning,

cap. XV.[2]

15 Tager mand andens fæ til foder: da skal hand suare der til, som til sin egen haands gierning.[3]

Det er hans haands gierning: om hand suelter det, eller dræber det, eller nogen den hand skal suare for. Det er oc hans haands gierning: om hiurden finder det icke før det er døt. Saa er oc om biørne slaer det, vlffue bide det, falder ned for bierg om icke vaar hiurde met. End falder det ned aff bierg, [oc hiurd er hoss,[4] oc lader det see [samme dag,[5] førend hand flaaer huden der aff: da er det icke hans haands gierning.

Druckner det i brønd, oc ingen vocter det, døer det aff sult eller quellis aff kloffuen: da er det hans haands gierning. [Kommer benit i baandit[6] oc rendstaffuer er for: da er det icke hans haands gierning.

Føde skal hand quægit, indtil det kand bierge sig vde paa græs, oc da tilsige hannem som det tilhører, oc bede hannem foruare sit quæg, oc lade hannem oc andre mend see det, at det er marckeføer, oc sige det saa aff sin foruaring.

Tager mand [øg paa beed eller til foder,[7] oc bider vlffue det: da er det hans haands gierning, om andre mends øg icke er vde i

1) M. L. tilf. „og staa alene inde for sin Forsømmelse" (handvømm).

2) Kilden M. L. VIII. 15, jfr. Chr. V. N. L. 5—8—11 til 13.

3) M. L. handvømm. 4) [mgl. i M. L. 5) mgl. i M. L.

6) [M. L. har: „En ef hres er i banði" ɔ: Men hvis der er Ring i Klaven (saa at Koen ikke snares i Baandet ved at gaa rundt).

7) M· L. „hross (Hoppe) at fylgu (for at følge med sine Heste) eða á hábit."

marcken. Tager hand nød paa foder: da foruare det [som sit egit.[1] Icke skal nogen suare til, at kiør faar icke kalff, om hand ellers haffuer tiur met sit quæg.

Om quæg der selgis oc lyde haffuer, oc om skuldgang koe,

cap. XVI.[2]

Haffuer mand vdlagt koe i sin gield, som skal gange for fuld verd 16
oc leje: da skal den icke vere eldre en otte aar, oc icke yngere end den haffuer faait to kalffue. Skal den vere helbrede, oc heel spennit, oc haffue kalff om vinteren effter Pouelsmisse.

Kiøber mand øg eller andit fæ aff nogen: da er det i hans foruaring det kiøbte, naar hand haffuer det anammit.

Alt huad quæg mand selger anden: det skal mand icke selge met nogen fordult lyde.

Det er fordult lyde paa hest eller øg om det er døff, blind, sprengd eller vanhalt,[3] lobsk eller stædig. End paa andit fænit, om det dier sig selff.

Befinder hand det som kiøbte, den første maanit: da skal den det solde, beholde det selff: vden hand vil suerge, at hand viste icke nogen lønlig lyde der paa.

Om mand kiöber nogen deel vbeseet,

cap. XVII.[4]

Kiøber mand aff anden nogen ting vbeseet: da vere det i hans for- 17
uaring som solde det, indtil det kommer hannem til hender, som kiøbte det, eller den mand som hand met vidne haffuer befald at tage det: vden de haffuer andre forord der om for vidniszbyrd.

1) M. L. „sem fylgunaut.“
2) Kilden M. L. VIII. 16.
3) M. L. vamhalt.
4) Kilden M. L. VIII. 17.

Om fællitz gods, detz skiffte oc brug,

cap. XVIII.[1]

18 Alt det mand ejer tilhobe, huad heller det er ager, eng, husz, eller andit, som skifftis kand: da skal den skiffte raade, som skiffte vil, som lowen tilforne siger om odels skiffte.

Men ejer nogen, to eller flere, de tingist tilhobe, som icke kand skifftis vden skade, [oc den ene vil bruge det, oc den anden ancker der paa, eller formaar icke at bruge det:[2] da biude hand dem først til, som met hannem ejer. Vil de icke kiøbe: da kaste laad om huem kiøbe skal, oc den laaden tilfalder beholde det, effter sex skellige mends vurdering, eller selge det huem hand vil, oc giffue de andre huer sin anpart aff det verd, det vurderis for. Ville de icke vidtage: da beholde det[3] i sin foruaring som sit egit gods, indtil de kræffue det. Ingen maa selge anden mands tingist anderledis, end som lowen formeller.

Ejer mand skib sammen, oc ingen aff dem som ejer, formaar at kiøbe det aff anden, oc andre vil ey heller kiøbe det: da maa den bruge det som vil, oc betale den anden skibs leje,[4] effter som hand haffuer part i skibit. Oc tage dog der aff først, det hand haffuer bekostit paa den andens anpart.

Om laan at suare til,

cap. XIX.[5]

19 Den som laaner nogit, hand skal foruare det, oc fly det heelt hiem igien, vil hand icke fly det hiem igien: da maa det vdsøgis som vitterlig gods.

Det kaldis vitterlig gods, som en haffuer vidne paa, [saa oc alt

1) Kilden M. L. VIII. 18; jfr. Chr. V. N. L. 5—3—51.

2) [M. L. „eller som den ene vil benytte, men som den anden ikke vil ænse, eller ikke kan bruge."

3) M. L. tilf. „som et Laan."

4) M. L. skipleiga ɔ: Fragt.

5) Kilden M. L. VIII. 19. Jfr. Chr. V. N. L. 5—8—1 og 15.

det en tildømmis, oc om laugmand siger nogen til at giffue anden pending met lowlig dom,[1] det er alt vitterlig gods.

Laaner mand bort, eller selger det hand haffuer laant, oc mister hand det: da maa hand kræffue sit aff huilcken hand vil, enten aff den der soldit eller kiøbte det. Oc saaledis allesteds dersom mand selger, eller bortlaaner det en anden tilhør.

Om mand setter anden nogit i pant,

cap. XX.[2]

Setter mand anden pant for nogen deel: da foruare hand pantit det tog. Haffuer de set nogen visse dag at løsze det igien: da skal hand biude hannem eller hans ombud det til samme dag, oc haffue der to vidne til. Løszer hand det icke da: da giør hand huilcket hand vil, enten haffue det selff effter sex mends vurdering, eller selge det en anden, oc haffue der aff sin gield som pantit tog, oc ejermanden det, som til offuers er. [Men icke maa hand det til andre høyere forpante, end hand det selff haffuer i pant.[3] Er der ingen forsagd dag sat: da løsze det inden 12. maaneder, eller fare der met som før er sagd. 20

Er mand anden pending skyldig, oc haffuer tagit pant for sine pendinge, huad heller det er jord eller andit: da skal det pant vurderis. Affhender hand det pant til nogen anden: da skal hand haffue vidne til sin pant, oc løsze det at første 12. maaneder, om hand er inden fylckis. Er hand icke inden fylckis: da haffue det løst inden første 12. maaneder effter hand kommer i fylckit: vden hand haffuer saadan forfald, som lowen siger. Vidne skal hand der til haffue, [at hand er sand ejermand til det pant,[4] ellers maa hand det aldrig efftersøge. Setter mand tuende mend it pant: da beholder den pantit som først tog det. End den anden tog forgieffs[5] der sidst pantit, om det er beujsligt.

1) [M. L. „ok allt þat er dómr dœmir manni; svá ok ef løgmaðr segir fé á henðr manni með løgligum laga orskurði at gjallda øðrum manni.“

2) Kilden M. L. VIII. 20.

3) [mgl. i M. L. Jfr. Chr. V. N. L. 5—7—4.

4) [M. L. „at þær sé sannar“ (nauðsynjar) ɔ: at Forfaldet er sandt.

5) M. L. veðfox.

Om löffte for gield, oc huad kiöb quinder maa giöre,

cap. XXI.[1]

21 Finder mand den i herrittit, som er hannem gield skyldig, oc kræffuer hannem, oc hand da forujser hannem til nogen anden mand, som hannem betale skal: da haffuer hand betald den gield, om det er beujszligt, at den som gielden kræffde, tog ved den anden for sin gield.

Den som er vdi sin vmyndig aar, maa ingen kiøb giøre.

Bondens hustrue maa raade for en halff marcks[2] kiøb. Haulders eller odels bondis hustrue maa raade for to marcks[3] kiøb. Adelsmands[4] hustrue maa raade [kiøb, saa vide hoszbonden hinde samtycker.[5] Kiøbslaer de videre vden deris hoszbonders vidskab: da maa hoszbonden rygge det inden første maanit, effter hand kommer hiem, oc faar det at vide.

Om lejefolck, oc tieniste hion,

cap. XXII.[6]

22 Fester mand nogen tieniste karl: da skal det holdis, som de forligis om. Vil icke bonde holde sin lejemaal, men forujser sin tieniste dreng: da skal hand kræffue hannem sin løn, oc kost met to vidne, oc tilbiude hannem sin tieniste, som de ere forligte om. Vil bonden icke: da bøde konningen tre øre sølff, oc giffue den hand lejede sin løn oc sin kost verd, saa lenge hans lejemaal er vde.

Vil tieniste hion icke holde sin lejemaal: da maa bonden kræffue hannem i sit arbeide oc tieniste, oc biude hannem til at bliffue i sin kost, oc haffue der to vidne til. Vil hand icke: da bøde konningen tre øre sølff, oc bonden maa da vdsøge slig løn aff hannem som bonden skulle giffuit hannem, men betalning for hans kost fanger hand icke, thi hand beholt den selff.

1) Kilden M. L. VIII. 21.
2) M. L. har: en Øres.
3) M. L. har: 2 Ørers.
4) M. L. har: Barons (Lendermands).
5) [M. L. har: en halv Marks (4 Ørers) Kjøb.
6) Kilden M. L. VIII. 22.

Tager nogen anden mands tieniste hion vitterlig i sin tieniste: bøde konningen fem[1] marck sølff.[2]

Tager nogen anden mands arbeid an, oc kand det icke fuldkomme: da skal skellige mend dømme, huad hand skal haffue for det arbeid giord er.

Bliffuer tieniste dreng siug, oc ligger halff maanit: da miste icke aff sin løn derfor.[3] Men ligger hand lenger: da skal quittis aff hans løn, oc betalis hans fortæring effter dannemends sigelse, eller føre hannem sine arffuinge paa hender.

[4]Betroer nogen sin tienere eller anden mand sit gods, pendinge eller andre vare, at forhandle sin hoszbond til gaffn oc beste, inden lands eller vden lands, oc hand der met vtroligen handler, eller oc samme hans hoszbonds gods oc pendinge vnytteligen fordoyer, eller oc[5] optager gods oc pendinge paa hans hoszbonds vegne, oc setter hannem i gield, vden hans befalning oc vilie, oc fordominerer det: huem i slig vtroskab befindis, straffis derfor som en vtro tienere: met mindre hand kand betale hans hoszbond, huis hand i saa maade haffuer forkommit aff hans gods, eller hand kand stille hannem derfor nøyactig loffuen oc vissen til visse tid[6] at betale.

Om arbeidsmand vdi herrittit,

cap. XXIII.[7]

Bønder sønner eller drenge, løse karle, oc huszmend, oc bisse- 23
kremmer maa icke omløbe paa bygden, oc kiøbslaa. Icke maa heller

1) M. L. en halv.

2) Bjelke citerer her: Fred. II. Søret Art. 2. Frederik II. Gaardsret Art. 30—31 og 36 og Chr. IV. Rytter Krigsret Art. 30 og Fr. om Haandværksfolk 10 Decbr. 1621 Art. 9.

3) M. L. tilf. i de fleste Codd. „hvis skjønsomme Mænd skjønne, at Bonden kan have Raad dertil.“ 4) Kilden til dette Passus er ubekjendt.

5) mgl. i nogle Aftryk. 6) mgl. i nogle Aftryk.

7) Dette Kap. svarer til M. L. VIII. 23, men er aldeles forandret i Overensstemmelse med sednere Retterbøder, - se Reces 1539, Art. 20 og 22, og Anh. Art. 1 og 2. Se derhos Rb. 9 Febr. 1291, jfr. Rb. 1280 (gl. L. III. S. 11 var. 12). Rb. 8 Marts 1364. Rb. 3 Maj 1372. Rb. No. 114 (gl. L. III. S. 205) Art. 13. Rb. 26 Aug. 1383 og 23 Juni 1384. Fr. 23 Aug. 1420 og Reces 1557 Art. 8.

bønder tage slig løsze folck, mand eller quinde til huszværing, men de mend eller løsze karle, som icke haffue saa megit gods vnder henderne, at de kand feste dem gaarde: skulle tage dennem tieniste, oc arbeide for herremend, prester eller bønder, oc tiene for heelt eller halfft aars løn, effter som de kunde forligis om, oc seedvaanligt er, oc icke gaa i vge dage: vndtagen skredere, skomager, oc lands tømmermend, som almuen synderlig behoff haffuer. Dog skal de icke befatte dennem met nogen kiøbmandskab, deller at lade skiere, tømmerlast eller andit: men nære dem aff deris embede. Huem det giør: vere forbrut til konningen, huis hand kiøbt haffuer, oc bøde konningen otte ørtuger oc tretten marck.

Icke skulle heller løsze karle, som giffuer sig vd for baadsmend, tilstedis at føre nogen kiøbmandskab aff landit, vden bord oc tømmer, som kaldis føring. Ingen søefarend mand maa heller indtage nogen anden kiøbmandskab for nogen baadsmand, vden konningens ombudsmands samtycke: vnder otte ørtuger oc tretten marcks brøde.

Icke skal heller huszmend maa sidde i gaarde met bønderne: men de som saa formuendis ere, at de kunde besidde gaarde, skulle skickis til ødegaarde at besidde, oc nyde der paa billig frelse. Men de som icke formuendis ere, skulle begiffue sig til kiøbstederne, eller i tienist, eller andensteds huor de sig nære kunde, oc icke sidde saa hoss bønderne at forhugge skowen til vplict, konningen oc jordegne til stor skade oc affbreck. Løber slige løsze folck om i landit: da skal konningens ombudsmand tilholde dem at tage sig tieniste, eller straffe der offuer som ved bør.

Huorledis holdis skal met fracte skib,

cap. XXIV.[1]

24 Fracter en skipper sit skib forgrebs til nogen kiøbmand, oc kiøbmanden vil imod skipperens vilie lade skibit offuer sin rette lade oc

1) Dette Kapitel er taget af Frederik d. 2dens Søret af 1561 Art. 41 og 42, jfr. Chr. V.' N. L. 4—2—8 og 9. — M. L. VIII. 24 er ikke optagen i Chr. IV. L., hvilket ogsaa Bjelke bemærker: „De gamle Exemplaria af den norske skrevne Lovbog statuerer, at hver som fragter Skib, maa saa meget faa indfragtet som forafskedet er; men om der er ikke Rum til, da bør Skipperen først sit at udtage; siden de, som sidst indladde."

maade, kommer skibit der offuer til nogen vlycke: da skal kiøbmanden vere plictig at oprette skaden halffdelen, effter dannemends sigelse. Men dersom skipperen selff forlader sit skib, formedelst gerighed: da skal hand haffue forbrut aff sine egne pendinge XL. marck til konningen, oc XL. marck til byen.[1]

Om mand far imod forbud,

cap. XXV.[2]

Farer mand [aff beslag eller[3] imod forbud, fra landit, eller steder 25
imellem: da bøde skipperen til konningen otte ørtuger oc tretten marck, oc huer baadsmand en marck sølff. Men farer mand aff kiøbsted som er beslagen, oc vdi herrit: da bøde konningen en marck sølff.

Skipperen skal bøde for alle dem paa skibit er som far imod forbud: oc huer dem betale hannem, effter som de haffue gods i skibit til.

Ingen maa giøre forbud i fylckene, paa korn eller fetallie [at selge,[4] vden hand haffuer konningens befalning der paa: [huem det giør, bøde[5] otte ørtuger oc tretten marck, halffparten til konningen, oc halffparten til laugrettit.[6]

Om mand roer eller segler paa anden,

cap. XXVI.[7]

Kommer tuende skib seglendis, oc kunde icke vnduige huer anden, 26
men fange baade skade: da skulle baade skipperne met deris folck

1) Bjelke bemærker her: „I den Norske prentede Lov findes ingen mere 40 Marks Sager uden denne ene. — — Og synes 40 Marks Bøder i Danmark undertiden at være ærerørige, saasom naar de bødes for Skjelden, ut udi Kong Hans's Bylov Art. 160."

2) Kilden M. L. VIII. 25. 3) [mgl. i M. L.

4) [M. L. har: „at føre ud af Fylket."

5) [M. L. har: „Gjøres det, da ere alle Fylkesmændene brødige o. s. v."

6) M. L. løgunautar ɔ: Indbyggerne i Lagdømmet.

7) Kilden til dette Kapitels 4 første Passus er Fr. II. Søret 1561 Art. 55—57, jfr. Chr. V. N. L. 4—3—3 til 6. Det tilsvarende M. L. VIII. 26 har blot: „Ror eller sejler man paa nogen, da skal man gjælde al den Skade, uden de Andre ro foran deres Stavn."

suerge, at det skede aff wraad, oc icke met vilie. Oc da gielde baade skibene skaden halff om halff, huad heller det skeer om dagen eller om natten.

Ligger it skib vdi haffn eller paa reed, oc it andit kommer seglendis, oc løber det vdi grund som ligger for acker, eller giør skade vdi anden maade: da skal den skipper, som skaden haffuer giort, betale skaden aff sine egne pendinge altsammen saa langt hans gods kand tilrecke: om det skeer for hans forsømmelse, oc onde forsiun. Er hand icke formuendis at betale: da gielde skibit skaden, dog icke kiøbmends godsit det at vndgielde. Men skeer det aff nødsag: da skal skaden bedris aff baade skibene effter gode mends tycke, som skelligt kand vere.

Bliffuer nogit skib løst, at acker eller kabel brøster, enten vdi storm eller anden vlycke, oc driffuer it andit skib, om borde som fast ligger for sit acker, oc faa baade skade: da skal den skade besigtis aff søfarende mend, oc betalis effter deris gode tycke oc forstand. Men fanger det skib allene skade som driffuer paa det andit: da skal det skib som ligger for acker det icke vndgielde vdi nogen maade.

Ligger skib for acker, oc bliffuer nogit andit skib driffuendis aff storm oc wuædersvold, oc it eller flere som ligger vdi den driffuendis fareuand, bliffuer var at skade er foruentendis, oc nogen slipper tow oc acker, paa det større skade maa forkommis, som det ene skib kunde bekomme aff det andit: da skal tow oc acker regnis, oc betalis baade skibene imellem halff om halff effter søfarende mends sigelse.

[1]Alt det vrag som i alminding inddriffuer: det ejer konningen.

Segler mand langs lande, eller [aff haffne,[2] oc vorder skibbruden: da eyer huer sit gods igien, som hand kiender, oc kand beujse sit at vere, huis jord det paa driffuer. All anden strand vrag hører konningen til.

Om forfang paa laan, oc om fuldrettis skade,

cap. XXVII.[3]

27 Laaner mand anden sin hest, eller skib til sit behoff, oc den som

[1]) De 2 sidste Passus af Kapitlet er tagen af M. L. VIII. 26. Jfr. Fr. II. Søret af 1561 Art. 49 og 73, Chr. V. N. L. 4—4—1, 2, 4 og 5.
[2]) M. L. af hafi ɔ: hjem fra Søen. [3]) Kilden M. L. VIII. 27.

laante hannem det, tager det fra hannem igien: da bøde hand for hand giorde hannem forfang paa sit laan, en marck[1] sølff.

[Men beholder den som laante det, lenger end laant vaar: bøde til den hannem laante, en halff marck[1] sølff, for hand forholder hannem sit gods.[2]

Allesteds huor mand giør anden skade paa nogit, aff affuind oc hæffn: da skal hand det giorde, bøde den skade fick, fuld ræt[3] effter sex mends dom, om beujszligt er.

Det er fuldrettis skade, som kand vurderis for en halff marck sølff. End om mindre er: da gielde affuindsbod[4] til den skade fick, [effter som dømmis aff sex mend.[5] Vil nogen dølge om icke er vidne til: da suerge sex mends eed for fuldrettis skade, oc tre mends éed for mindre skade. Vil hand icke saaledis verge sig: da bøde som før er sagd.

Om daabel oc veddemaal,

cap. XXVIII.[6]

Om mand daabler oc kaster tærning om pendinge: da vere de pen- 28
dinge paa borden kommen ere forbrut til konningen, oc huer dem bøde der til konningen en halff marck sølff.

End om mand vedder sammen: da haffue ingen dennem der aff, oc bøde icke imod konningen.

Om vegt oc maalekar,

cap. XXIX.[7]

Skal saa holdis offuer all Norgis rige: som her effter følger. At 29

1) M. L. 2 Ører. 2) [mgl. i de fleste Codd. af M. L.
3) M. L. tilf. „og Skadeserstatning. 4) M. L. þokkabót.
5) [M. L. 2 Ører Sølv. 6) Kilden M. L. VIII. 28.
7) Dette Kapitel svarer til M. L. VIII. 29, hvoraf det sidste Passus ogsaa tildels er taget; men det er for øvrigt helt igjennem forandret. Jfr. Rb. 23 April 1293 Art. 11 og 22 Juli 1297 Art. 5. Chr. I. Fr. 1478 (Paus S. 273). Fr. 16 Maj 1541 Art. 16. Fr. 13 Marts 1541 (Krags Hist. II. S. 353, jfr. Artt. 1548, 2. Reces 1568 og Anordn. 8 Jan. 1573 Art. 20. Ingen af disse Bestemmelser kan imidlertid ansees som umiddelbar Kilde til nogen Del af Kapitlet.

sielandske allen skal vere gengs: oc der met skal altingist maalis vdi all handtering, som met allen maalis skal.

Huis korn, vere sig rug, biug, malt, salt, eller andre slig vare, som met tønder maalis skal: det skal maalis met saadan en tønde, som nu vdi Kiøbenhaffn brugis. Oc der effter skal skeppen rettis: saa der ganger sex strugen skepper i tønden, oc tolff strugen settinger, eller halff skepper i tønden. Oc huor mele eller sold brugis: da rettis de effter tønden, dog at tallet er lige effter som i huer byg-delag sedvaanligt haffuer verit. Oc skal konningens ombudsmand som haffuer hoffuitlæner her i Norge, tilskicke borgemester oc raad vdi huer kiøbsted som i deris læn liggendis ere, en brend tønde effter den maade, som forskreffuit staar, huor effter huer vdi sin sted, skal lade brende de tønder, som der vdi byen met maalis skal. Disligeste skal hand forsende en brend tønde til huer læn, som vdi hans gebed ligger: at huer sig der effter kand vide at rette. Oc skal holdis en suoren maaler vdi huer kiøbsted, som skal maale alle huis rug, biug, malt, salt oc alle slig vare, som did ind eller vdføris met samme brende byes tønde: oc skal hand haffue for sin vmag, for huer skibs lest, eller 24. tønder otte skilling danske. Skal oc icke maalis met andre tønder, enten vdi haffner, aff skibe eller nogen andensteds offuer alt landit, end met den tønde, som aff ombudsmanden er vdsend, eller vdi kiøbstederne brend er, effter som forskreffuit staar.

Huad vare som met skaalepund selgis oc forhandlis: vere sig guld, sølff, oc alt andit, det skal veygis met colniske vegt, oc icke met nogen anden vegt.

Vdi huer løb smør, skal vere 3. biszmer pund reent smør, foruden løben.

Vdi huer biszmerpund, skal vere 24. marck, som skal holde 12. skaalepund offuer alt landit: vndtagen i *Bahus læn oc Vigen*, der skal biszmer vegt bliffue, som den aff arrilds tid verit haffuer.

Skippund vegt skal holdis offuer alt landit, som aff arrilds tid verit haffuer. Først vdi *Bahus læn* holdis saaledis: i huer skippund skal vere 20. liszpund. Vdi huer liszpund skal vere 18. skaalepund. Biszmerpund er effter hallandske vegt større der, end andersteds: oc holder 16. skaalpund.

Vdi Agershus læn holdis saaledis effter *Tonsbergs* vegt: at it skippund er 20. liszpund. It liszpund er 18. skaalpund. It biszmerpund 12. skaalpund.

Vdi Bergenhus læn holdis saaledis, it skippund er 8. voger. Vdi huer voge er 3. biszmerpund. Vdi huer biszmerpund er 12. skaalpund. Oc der effter veygis anden vare, saa it stycke miel skal veige 8. voger, it stycke malt skal veige 8. voger. En tønde miel foruden træ skal veige fem voger, oc holdis saa vdi *Bergen*, for contorens skyld paa bryggen.

Men landskylden i *Ryefylcke læn*, skal veigis met den vegt, som aff arrilds tid sedvaanligt haffuer verit: som er met *Tonsbergs* vegt.

Vdi Trundhiems læn holdis saa: it biszmerpund er 24. marck, er 12. skaalpund. En voge er 3. biszmerpund, oc otte voger er it skippund. En vet miel er 6. voger. En spand smør er 3. pund. Korn oc malt maalis i tønder.

I Nordlanden holdis met vegt oc maal, lige saa som i Trundhiem.

Laugmanden skal haffue alle slags vegt oc maal, vere sig skippund vegt, biszmer, tønde, skeppe oc alne paa laugtingit, naar laugting holdis, at huer som vil, kand ligne sin vegt oc maal der effter. Dis imellem skulle de leggis i foruaring i konningens gaard, vnder laugmandens laas, oc deris som konningens gaard besidde, oc der effter skal huer mand rette sine punder vegt, biszmer, tønder, skepper oc alne, oc skal prøffuis met rug oc vand, oc skal huer maalekar vere brend met slig brende, som konningens ombudsmand vdsender. Skal oc huer ombudsmand en gang huert aar lade skode alle tønder, vegt oc maal vdi sit læn, Dersom hand da befinder nogen som omgaais met falske tønder, skepper, vegt, biszmer, alne, eller maal: da straffis derfor effter lowen som ved bør.

Tyffue Balcken.

Om atskillige tyffueri, oc detz straff,

cap. I.[1]

Den som icke er saa føer at hand gider arbeidit for sit brød, stiæl hand mad at opholde sit liff met: da maa hand icke reffsis for det tyffueri, [vden hand stiæl mere end hand kand æde til it maaltid.[2]

Men stiæl den som arbeids føer er til en øre sølff, oc er icke tilforne befunden met tyffueri: da maa hand føris til ting, oc miste sin hud, vden hand vil løse sig met tre marck sølff til konningen.

End stiæl hand anden gang til en øre sølff: da løse sin hud met sex marck sølff til konningen, eller miste sin hud, oc brendis[3] paa hans kind.

Stiæl hand tredie sinde til en øre sølff: da miste sin hud, oc konningen tager [alt hans gods.[4] Men stiæl hand offtere: miste liffuit.

Stiæl nogen til en[5] marck sølff, som icke tilforn er fundit met tyffueri: da skal hand til ting føris, oc løsis met otte ørtuger oc tretten marck til konningen, eller fare fredløs. Stiæler hand siden offtere: da miste liffuit.

Stiæl tyff første gang til en marck fuld verd: da haffuer hand forbrut alt sit gods, oc lide slig straff[6] konningens befalningsmand hannem paalegger, oc beholde sit liff. Men stiæl hand offtere: da haffuer hand forgiort land oc løszøre, oc sit liff til met.

Om tyff vorder tagen, oc detz metfærd,

cap. II.[7]

2 Findis nogen met staalen kaaste: da maa de bindis paa hans bag vdi det fylcke hand er tagen, oc føris bunden til konningens ombudsmand, hand skal vere plictig at holde hannem, oc lade føre til ting

1) Kilden M. L. IX. 1. 2) [mgl. i M. L.
3) M. L. tilf. „med en Nøgle."
4) [M. L. i de fleste Codd.: „6 Mark Sølv af hans Gods, hvis han ejer saa meget."
5) M. L. en halv. 6) M. L. refsing. 7) Kilden M. L. IX. 2.

oc fra, oc skaffe bøddel til at reffsze hannem, saa oc til alle tyffue. Bønderne ere plictig at følge hannem til retterstedit, oc vere siden aff deris aabyrgd. Huer som icke vil følge met hannem: bøde konningen en halff marck sølff.

Alt det gods som tagit vorder hos tyffuen: det beholder den hannem tager, om icke anden kunde sig det tilvinde. Men all anden hans løszøre, hører konningen til.

Huem som griber nogen tyff, hand skal foruare hannem, oc antuorde ombudsmand hannem bunden, oc haffue der vidne til. Lader hand hannem før løsz: bøde konningen fire marck. Lader konningens ombudsmand hannem løsz: bøde lige saa. Vil tyffuen verge sig, [vere fredløs.[1] Der skal tyff dømmis som hand stiæl, ihuor hand vorder greben.

Om mand röffuer tyff, eller vdslegger fra nogen, oc om mand kiender sit staalne gods i andens hender,

cap. III.[2]

Tager nogen tyff eller fredløsmand fra anden met mact: da bøde 3
imod konningen landrade sag, oc huer den met hannem vaar en marck sølff.

Tager en mand en tyff, oc hand slipper løsz for hannem: bøde icke for.

Kiender mand sit gods, som er hannem tyffstaalit fra i anden mands være, oc tager sit gods igien, [oc siger dog huem hans tyff vaar, oc dølger icke konningens ræt, oc haffuer der vidne til:[3] da er den som kaasten fands hos skyldig i sagen. Oc den sine kaaste tog igien, bøder der icke for. Men dølger hand tyffuen, oc tager sine kaaste igien, bøde konningen fire marck sølff.

Sigter konningens ombudsmand[4] nogen at haffue forenit sig met tyffuen, tagit sine kaaste igien, oc fordult konningens ræt: da verge sig selff tredie derfor, eller bøde fire marck sølff til konningen, oc den anden bliffue tyff som tilforne.

1) [M. L. har: „da falder han fredløs“ (hvis han desformedelst bliver dræbt).
2) Kilden M. L. IX. 3. Jfr. ndf. Kap. 7.
3) [M. L. „og erklærer først, at han ikke vil nedslaa Kongens Ret, og har Vidne dertil.“ 4) M. L. „Baron (Lendermand) eller Sysselmand.“

Om mand finder sit staalne gods hos anden,

cap. IV.[1]

4 Finder mand sit gods hannem er staalit fra i anden mands være, oc hand skiuder paa hiemmel der til, oc siger sig at haffue kiøbt det: da skal hand eske borgen for hannem, oc for det gods hand kiender, oc sette hannem en visz dag for at føre sin hiemmel, oc da skal den som godsit haffuer mist, føre sine vidniszbyrd, at det er hans gods, oc at hand icke solde eller gaff det bort, oc icke bad heller nogen selge det: oc da maa hand bekomme sit gods igien. Oc hand da giøre huilckit hand vil: enten fare bort met sit gods, eller forfare den andens hiemmelsmand. Brøster hannem da hiemmel: da er hand tyff derfor.[2]

Om mand kiender anden tyffnit,

cap. V.[3]

5 Legger mand anden tyff sag til: da maa hand raade, huad hand vil [steffne hannem hiemme,[4] eller fare til tings, oc liuse hans tyffueri. Oc da skal tingmendene legge hannem steffne for til første ting, om hand er inden fylckis. Men er hand vden fylckis: [da steffnis hand effter lowen for slig sag til visse dag.[5] Kommer hand da icke: da dømmis hand skyldig i sagen, vden hand lader suerge sit forfald. Men kommer hand selff: da biude low for sig. Brøster hannem low: da vere fredløs, effter som før er sagd [om pendinge mange.[6]

[1]) Kilden M. L. IX. 4.

[2]) M. L. tilføjer i flere Codd. „med mindre han negter med Sættered og Nævndervidner, at han ikke stjal men kjøbte; den Ed falder til 4 Marks Bod, hvis den falder.“

[3]) Kilden M. L. IX. 5.

[4]) [M. L. „enten stevne ham (den Sigtede) hjem og derfra til Tings.“

[5]) M. L. „þá skal gera honum laga stefnu (eptir leiðar lengð) aptr til þings ok eindaga þat þing.“

[6]) [M. L. eptir fjár magni ɔ: efter Summens Størrelse. Tillægget hører i Kilden til de foregaaende Ord: „da biude low for sig;“ men paa dette Sted er det aldeles meningsløst. Jfr. nedf. Kap. 16 og Kjøbeb. Kap. 2.

Om randsagen effter staalen gods,

cap. VI.[1]

Er nogen mands gods bortstaalit, oc hand kiender spor der fra: da skal hand gange til sine grander, oc klage det for dennem, oc bede om hielp at efftérlede, oc følge saa sporrit til den mands gaard sporrit tilligger. De skulle siddė vden gaarden, oc vjse en mand til husit, som skal sige deris erinde, oc begiere at maa randsage. Vil hand det tilstede: da skal hand gaa effter sine grander. Oc de andre som begiere at randsage, skulle til gaarden gange i deris eniste skiorter vtilbundit, Randsagis da, oc de finder icke kaasten til hans: da verge sig met sin eed selff siette, om de giffue hannem sag. Kand hand icke verge sig: da bøde fire marck sølff. 6

Om mand finder sit staalne gods, oc icke fölger tyffuen,

cap. VII.[2]

Finder hand sit gods, som er bort staalit, oc finder icke tyffuen hos det: da skal hand icke tage det, før hand kalder sine naaboer til, oc haffuer dem der hos. Sigter ombudsmanden bonden at tyffuen vaar hos kaasten der hand det tog: da skal hand føre sine vidnisbyrd, at tyffuen vaar icke hos den tid hand tog sine kaaste. 7

Sigter mand anden at haffue faait hans gods eller pendinge som hannem vaar frastaalit, oc siger hand ney derfor: da verge sig derfor met sex mends eed. Falder hand at lowen: bøde konningen fire marck, om hand viste at det vaar staalit.[3]

Stiæler barn eller vmyndig: da skal bødis hans gierning, men konningen fanger der icke bøder for.

Huem som met tyffueri vorder befunden: da bør bonden som miste sine kaaste, at haffue fuld verd for sit gods aff den skyldigis boe, saa oc for huis hand haffuer kostit paa at søge effter sit gods, oc fuld ræt effter laugedomme.

[1]) Kilden M. L. IX. 6. Jfr. Chr. V. N. L. 6—17—14. [2]) Kilden M. L. IX. 7.

[3]) M. L. tilf. „Sigter man Nogen for Tyveri, og er Tyveriet ikke efterlyst (jfr. ovf. Kap. 5), da skal den Beskyldte værge sig med 6 Mænds Ed, og den Ed falder til 4 Marks Bod, hvis den falder.“

Om mand tager höge eller falcke,

cap. VIII.[1]

8 Tager mand falcke eller høg bunden i sin rede, oc dølger det: da er hand tyff derfor, om hand liuser det som falcken tilhørde, oc bøde konningen fire marck.

Stiæler mand [slagit høe aff anden mands eng:[2] da er hand tyff derfor, oc bøde konningen fire marck, eller verge sig derfor met sex mends eed.

Om mand selger konningens jord vloffuind,

cap. IX.[3]

9 Selger nogen konningens jord, vden hans loff: da er hand tyff derfor. Saa oc den som kiøber: vden hand verger sig met sex mends eed, at hand viste det icke.

Tager mand marckesteen op aff jorden. oc setter andensteds neder, oc fører den ind paa hans medejeris jord: da er hand tyff derfor, oc haffuer forbrut alt det hand ejer til konningen. Men tager hand marckesteen op, oc setter ingensteds: bøde konningen [otte ørtuger oc tretten marck.[4]

Om mand dier andens fænit, eller stiæl hans fruct,

cap. X.[5]

10 Legger mand sig vnder anden mands quæg oc dier det, [oc fanger nogen skade der offuer: da bødis hannem icke nogen ræt derfor.[6]

[1]) Kilden M. L. IX. 7 i. f. Jfr. ovf. Landslb. Kap. 49. Chr. V. N. L. 9—15—5.

[2]) [M. L. har: „slætringi (ɔ: et ringere Slags Falke) af jørðu manns;" et Haandskrift (Cod. mbr. reg. Stokh. Nr. 17, 4to.) har istedetfor slætringi — slatær ængi, og det er rimeligvis denne Misforstaaelse som er kommen over i Chr. IV. L.

[3]) Kilden M. L. IX. 8. [4]) [M. L. har: 6 Ører.

[5]) Kilden M. L. IX. 9.

[6]) [M. L. har: „den Mand ejer ingen Ret paa sig," ɔ: kan siden ustraffet fornærmes.

Ganger nogen i anden mands abildgaar, kolhaffue eller løghaffue, vdi hans rugsæd, erter eller bønner, eller aalden, som met giærde er indhegnit, oc giør hannem skade: da bøde skaden dobbilt, oc to øre sølff til konningen.[1] Tager hand til øris verd eller mere: da forfølgis hand derfor, som for anden tyffueri.

Giører nogen det, som icke haffuer at bøde met: da maa de[2] føris til tinge, oc straffis derfor effter laugdomme.[3]

Om mand stiæl katte, hunde, kniffue eller belte,

cap. XI.[4]

Stiæl mand hunde, katte, kniffue, eller belte, oc alt som mindre er 11
end øris verd, oc bliffuer befunden der met:[5] da bøde konningen to øre sølff, oc den hand stial fra, en øre, oc bliffuer minde mand.

Om höe som tagis aff veyfarende mand,

cap. XII.[6]

Farer mand at veyen met heste, oc staar der høe hos: da maa hand 12
tage saa megit som hans hest kand æde der, oc icke mere.

Om mand finder det som tabt er,

cap. XIII.[7]

Finder nogen nogit gods, som anden haffuer tabt: da skal hand liuse 13
det op den samme dag, ellers vorder hand tyff derfor, om hand liuser det icke, om det er saa megit verd, at det kand kiendis at vere tyffsag. Naar hand saa haffuer opliust det: da maa hand bruge det. Kommer eiermanden oc kiender det, oc det er opsledit eller forargit: da bøde der icke for. Den som vedkiender sig slig funden gods, skal beujse met to skellige vidne, at det er hans gods, [oc icke kiender sig vret ved:[8] da skal den som fant, lade det følge hannem.

1) M. L. tilf. „í þokkabót." 2) Nogle Aftryk have: det.
3) M. L. tilf. i flere Codd. „og eje ingen Ret om Folk slaar dem eller tager Klæderne fra dem."
4) Kilden M. L. IX. 10. 5) M. L. tilf. „det er Hvinske."
6) Kilden M. L. IX. 11. 7) Kilden M. L. IX. 12.
8) [M. L. „ef hann skal úræntr vera" d. e. hvis han skal være uranet, ɔ: med Rette.

Om tylter eed,

cap. XIV.[1]

14 Sigter konningen nogen for landsforræder (det er den som forraader land oc folck fra sin herre oc konning:) da skal hand verge sig met tylter eed. Oc saa skal vergis for alle vbodemaal. Den som low skal giffue: skal næffnis sex mend paa huer side, saa gode som hand selff er, oc nest hos hannem er boesiddendis, som den sag vitterligt er. Icke skal næffnis hans frender eller suogre, eller hans affuinds mend: men fuldmyndige oc forstandige mend, som icke er befunden tilforne met vrang eed, eller falsk vidne.

Siu aff dennem maa hand tage, oc vere selff den ottende, oc fly sig selff fire, der icke ere befunden met meeneed. Hand skal suerge fuld eed for sig, som sag er giffuit: de andre skulle sande hans eed met slig forord, at de icke vide sandere for gud, effter deris samuittighed, end de suerge.

Om sætter eed,

cap. XV.[2]

15 Alle de sager som skal bødis otte ørtuger oc tretten marck for, [oc de X. marck skal bødis for,[3] skulle affuergis met sex mends eed. Oc skal næffnis tre mend paa huer side, som om tylter eed sagd er. Tre der aff skal hand beholde, oc selff vere den fierde, oc to maa hand selff fly sig.

[1]) Kilden M. L. IX. 13. Bjelke bemærker: „I Danmark maa den der sigter nævne Lovsmænd, ut i den Jydske Lov lib. I. cap. 1, men i Norge nævner Bondelensmænd eller andre Konningens Ombudsmænd. — Efter Gaardsretten nævner Forvalteren paa Gaarden Halvparten og den Suspekte Halvparten, ut Art. 2. — I Danmark exciperes ikke Slægt eller Svogerskab fra Lovmaal, uden alene aabenbare Uvenner, ut ibidem. Dog udi Herredsnævn for Falsk, Mordbrand og Stimandsværk maa ikke Slægt eller Byrd gaa Lov med den Beskyldte, ut lib. 3 cap. 64.“

[2]) Kilden M. L. IX. 14.

[3]) [mgl. i flere Codd. af M. L.

Om lyritter eed,

cap. XVI.[1]

Alle fem marcks sager, oc fire marcks sager, skulle vergis med tre mends eed, to skal næffnis paa huer side, oc der aff beholde hand to som sigtet er, oc selff vere hand den tredie. 16

En marcks sager, oc de som mindre ere: skal vergis met tre mends eed. Oc skal næffnis en paa huer side, der aff beholde den som er sigtit huilcken hand vil, oc vere selff den anden, oc fly sig selff den tredie.

Disse eeder skulle stande, indtil mand skal haffue to mends eed, eller en mands eed. Thi en skal suerge for en øre: oc to for to øre, som lowen siger.

Om meen eeder,

cap. XVII.[2]

Om nogen befindis at suerge vrange eeder, oc fremleder nogen meensuerger, giffuer pendinge, eller truer nogen til vrang eed met sig, saa oc om mand lader sig leje at beskade nogen mands liff: da vere de paa begge sider vbodemend End de der suerge sig om meen, eller lod sig leje til at bære løgnactig vidniszbyrd: vere fredløs vdi tre aar, [oc icke befries fra den sag de affuergede, met nogen mands eed eller vidne:[3] thi de giorde sig selff vnyttige, oc bøde til konningen fire marck sølff, [oc huer den som soer met hannem: bøde konningen en marck sølff,[4] om de der soere, viste icke andit, end hand soer ret. Men viste de det, at hand soer vret: bøde fire marck, saa vel som hand. Oc brendis til met i deris ansict met it heet jern til en euig kiendelse. 17

1) Kilden M. L. IX. 15. 2) Kilden M. L. IX. 16, jfr. Rb. 18 Febr. 1848.

3) [M, L. har: „og ikke nyde nogen Mands Ed eller Vidnesbyrd, og intet Vidnesbyrd bære." M. L. tilføjer i Slutningen af Kapitlet: „Men om det saa kunde indtræffe, at Nogen blev givet Sag paa Liv eller Lemmer eller alt hvad han ejer, da skal hand nyde Sliges Vidnesbyrd, og fralægge sig Sagen som Kongen naadigst bestemmer."

4) [M. L. har: „og (Hovedmanden skal bøde) 6 Ører for hver som svor med ham."

Indhold.

I. Tingfarebolk.

II. Landværnsbolk.

III. Mandhelgebolk.

IV. Arvebolk.

Kap. 7. Om arffue tallit.
— 8. Huorledis mand etledis til arff.
— 9. Om mand dræber anden for arff skyld.
— 10. Om deris arff der omkommer.
— 11. Om detz arff der arffuingerne icke ere tilstæde.
— 12. Om arff suig, oc den dødis gield at betale.
— 13. Om vmage øre, oc barnløse quinde at vdskiffte.
— 14. Om vmage skiffte, barnependinge, oc fierholdsmand.
— 15. Om vmagis ophold, oc detz forlags øre.
— 16. Huor arff oc ræt søgis.
— 17. Om arff mand besidder vlowlig.
— 18. Om vankundige arffuinger, oc om arffue skiffte.
— 19. Om tuiffl er, om mand er arffuing eller icke.
— 20. Om mand skiffter vmage sig imellem, som ingen pendinge eye.
— 21. Om mand kommer i vmage skiffte.
— 22. Om gaffuer der holdis skulle.
— 23. Om mand fremhielper anden for skyldskab, eller guds skyld.
— 24. Om brøllups gierd.
— 25. Om arff gierd.

V. Odelsbolk.

Kap. 1. Huilcke jorder som ret odels jorder ere.
— 2. Om brødre skiffte sig odel imellem.
— 3. Om odel at skiffte lowlig.
— 4. Om odel at selge oc opbiude, om det vorder fal, oc huorledis det skal løszis.
— 5. Om jordbreide oc odels trette.
— 6. Odels jorder som met gaffue oc giffting vdkommer.
— 7. Huorledis jordegods skal løsz ladis oc affhendis.
— 8. Om mand vil sin jord selge eller pantsette til for sallemaal at igienløsze.
— 9. Om jordliuszning.
— 10. Huorledis mand skal jord søge fra quinder eller vmage.
— 11. Om jordfundit gods.
— 12. Om mand vil sig ombudsmand tage.

VI. Landslejebolk.

Kap. 35. Om mand giør fiærfølling paa anden mands fænit, eller malcker hans quæg.
— 36. Om quæg der stange hin anden, oc hunde der skade giør.
— 37. Om laan, oc om mand tager andens vlaant.
— 38. Om sættersfærd, oc sommerbeed.
— 39. Om fællitzbeed, oc græszgang.
— 40. Om almindelige veye, oc driffte veye.
— 41. Om veyebøder, met detz laugsteffne, oc broer at opholde.
— 42. Om bougrid paa alminde veye.
— 43. Om fergestæder, fergemand, oc ferge at holde.
— 44. Om vand oc veidestæder, huer ejer for sin grund.
— 45. Om skadebrud vdi sildfiskit.
— 46. Om søgning oc tag der skeer vdi sildfiskit.
— 47. Om mand tager sild aff anden mands garn, eller riffuer hans redskab.
— 48. Om mand giør anden forfang paa vaaddræt, eller anden fiskit.
— 49. Om høge oc falcke.
— 50. Huis brug leilending maa nyde paa leje jord.
— 51. Om ødegaarde der opbyggis.
— 52. Om tingbud at bære bye imellem.
— 53. Om budbyrd, oc fattig mands flytning.
— 54. Om tingfærd, oc ting at paabiude.
— 55. Om fattig mands flytning.
— 56. Om biørne oc vlffue veide, oc gildrer.
— 57. Om jagt, eller diure veide.
— 58. Om alminding huorledis vere skal.
— 59. Om alminding brug, oc detz bygning.
— 60. Om diur graffuer, oc vlffue stuer i alminding.
— 61. Om hualle, oc hualle veide.
— 62. Om sæle veide oc marsuin.

VII. Kjöbebolk.

Kap. 1. Om mand tager fra anden vden dom.
— 2. Om gield at verge for, oc vidniszbyrd om gield.
— 3. Om gield lowlig at søge, met detz adfærd.
— 4. Om skyld at betale, oc om wuitterlig gield.
— 5. Om fattig mands gield.

VIII. Tyvebolk.

Kap. 10. Om mand dier andens fænit, eller stiæl hans fruct.
— 11. Om mand stiæler katte, hunde, kniffue eller belte.
— 12. Om høe som tagis aff veyfarende mand.
— 13. Om mand finder det som tabt er.
— 14. Om tylter eed.
— 15. Om sætter eed.
— 16. Om lyritter eed.
— 17. Om meen eder.

RETTELSER.

S. 14 L. 28 f. o. løg læs bók
- 15 - 18 — tagen læs tegen
- 100 - 30 — nyt tilføjet læs taget af Chr. III. Kold. Reces af 13 Decbr. 1558 Art. 41.
- 109 i Note 3 citeres Chr. V. N. L. 3—14—11, og i Note 4 citeres 3—14—7.
- 125 ved 3dje Passus af Kap. 20 citeres N. L. 6—17—29 og 27.

